

PRIRJE TË ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM TË TURIZMIT NË GJIRIN E VLORËS: PËRPARËSITË DHE PENGESAT

DAFINA NAZAJ

Dorëzuar
Universitetit European të Tiranës
Shkollës Doktorale

Në përmbushje të detyrimeve të programit të Doktoratës në
Shkenca Ekonomike, me profil Ekonomi dhe Zhvillim i Qëndrueshëm, për
marrjen e gradës shkencore “Doktor”

Udhëheqës shkencor:
Prof.Dr. Kosta Bajraba

Numri i fjalëve: 66,323

Tiranë, Maj 2016

DEKLARATA E AUTORËSISË

Nën përgjegjësinë time personale, deklaroj se ky studim është punim origjinal dhe nuk përmban plagjaturë.

Punimi është shkruar prej meje, nuk është prezantuar asnjëherë para një institucioni tjetër për vlerësim dhe nuk është botuar i tëri ose pjesërisht.

Punimi nuk përmban material të shkruar nga ndonjë person tjetër përveç rasteve të cituara dhe të referuara.

ABSTRAKTI

Zhvillimi ekonomik i vendeve në tranzicion ka kaluar nëpër faza të ndryshme duke u shoqëruar nga problematika sociale e mjedisore. Shqipëria, si një nga vendet në tranzicion, pas viteve 1990, ka përjetuar disa situata specifike në lidhje me zhvillimin ekonomik të sektorëve të ndryshëm, shoqëruar nga efektet mbi shoqërinë dhe mjedisin. Në këto kushte, zhvillimi i qëndrueshëm është parë nga shumë studiues si zgjidhja optimale për kapërcimin e problemeve, si në vendet e zhvilluara, ashtu edhe në vendet në zhvillim. Në kuadër të këtij zhvillimi, autorë të ndryshëm trajtojnë modelet e përshtatshme, që bazohen në përzgjedhjen e sektorëve të përshtatshëm për të arritur rritjen ekonomike përmes kujdesit për trekëndshin, ekonomi-shoqëri-mjedis.

Qëllimi themelor i këtij punimi është: të argumentojë korrelacionin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe zhvillimit të turizmit dhe politikave mjedisore në Gjirin e Vlorës dhe në këtë korrelacion:

- Të argumentojë rolin përcaktues të turizmit të qëndrueshëm në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës.
- Të argumentojë rolin përcaktues të politikave mjedisore në zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në Gjirin e Vlorës

Metodat kryesore të përdorura për mbledhjen e të dhënave për këtë studim janë: (i) metoda e testimit, me pyetësin dhe intervistën si instrumente të kërkimit; (ii) analiza e të dhënave dytësore, e cila përfshin analizën e kontekstit ekonomik të Gjirit të Vlorës, si dhe analiza ekonomike e variablave ndikues në rritjen ekonomike, për identifikimin e sektorëve prioritarë në zhvillimin ekonomik të rajonit.

Kalimi në ekonominë e tregut është shoqëruar me riorganizimin e sektorëve të ekonomisë në tërësi. Mundësitë e reja për të zhvilluar sipërmarrje të lirë private, rritën ndjeshëm pjesëmarrjen e subjekteve dhe individëve të ndryshëm privatë në ekonomi, duke kontribuar në lindjen e sektorit privat. Fuqizimi ekonomik i rajonit të Vlorës varet nga fuqizimi i industrisë së turizmit, lidhur kjo dhe me shtrirjen gjeografike të këtij rajoni. Deri tani, zhvillimi i qëndrueshëm është penguar nga aktivitetet ekonomike

industriale, por edhe turistike, duke ndikuar negativisht në mjedis, megjithatë, analiza ekonomike tregon se turizmi mund të jetë një nga metodat e rritjes ekonomike, e mbështetur nga sektorë të tjerë, ku zona ka burime ekonomike të rëndësishme. Efektet pozitive do të vijnë pas përballjes me disa sfida që lidhen, jo vetëm me mjedisin, por edhe me punësimin dhe problemet e menaxhimit efektiv të territorit.

Fjalët kyçe: Ekonomiks, Mjedis, Turizëm dhe Zhvillim i Qëndrueshëm

ABSTRACT

The economic development of countries in transition has passed through various stages, being accompanied also by social and environmental problems. Albania, as a transition country, after 1990 has also experienced some specific situations regarding economic development of different sectors, accompanied with the impact on society and the environment. In these conditions, sustainable development is seen by many scholars as the optimal solution to overcome the problems, in developed countries, as well as in developing ones. Within this development, various authors treat the appropriate models that are based on the selection of appropriate sectors to achieve economic growth through care for the triangle, economy-society-environment.

The main purpose of this paper is to argue that as economic growth in general and tourism in particular should be developed in order to harmonize and durable. For this will be taken into account case of Vlora Bay as one of the main regions of the country.

Methodology of this study includes the main methods for collecting and analyzing data as follow: i) testing through the questionnaires and interview research instruments; ii) analysis of secondary data, which includes analysis of the economic context within VLora Bay, and iii) economic analysis of dependent variables to the economic growth for the purpose of identification of priority sectors in the economic development of the region.

The transition to a market economy has been accompanied by the reorganization of whole sectors of the economy. The restructuring of large state enterprises helped create a number of smaller private enterprises. New opportunities to develop free private enterprise participation increased substantially different entities and private individuals in the economy, contributing to the emergence of the private sector. Economic improvement of Vlora region depends on the strengthening of the tourism industry, this mainly related to the geographic extent of this region. So far, sustainable development is hampered by industrial economic activities, but also tourism, negatively impacting on the environment. However, economic analysis shows that tourism can be one of the methods of economic growth, supported by other sectors where the area has

significant economic resources. Positive effects will come after facing several challenges related not only to the environment, but also with the problems of employment and effective management of the territory.

Key Words: Economics , Environment , Tourism and Sustainable Development

Familjes time

FALENDERIME

Në përfundim të këtij punimi akademik dëshiroj të shpreh mirënjohjen e veçantë dhe të falenderoj të gjithë ata, që me mbështetjen e tyre bënë të mundur që unë të realizoja këtë studim, i cili po paraqitet sot para jush për mbrojtje në nivel doktrate. Pa ndihmën e tyre, ky botim nuk do të ishte kaq i plotë në përmbajtjen dhe paraqitjen e tij.

Shpreh mirënjohje të veçantë për të gjithë stafin e Departamentit të Menaxhimit të Universitetit Europian të Tiranës, për punën e palodhur dhe njohuritë që kanë transmetuar tek unë, duke bërë të mundur rritjen e kapaciteteve, thellimin dhe përmirësimin e njohurive. Ndihma e tyre, edhe pse jo e drejtpërdrejtë, në këtë punim ndjehet në çdo rresht të tij. Falenderoj gjithashtu Drejtorinë e Tatim-Taksave, Agjensinë Rajonale të Mjedisit Vlorë, INSAT-in Vlorë, Drejtorinë e Bujqësisë dhe Ushqimit, Drejtorinë e Shërbimit Pyjor, Agjensinë Rajonale të Sigurimeve Shoqërore, Drejtorinë e Portit dhe shoqatat mjedisore që ushtrojnë aktivitetin e tyre në Gjirin e Vlorës.

Gjej rastin të falenderoj Prof.Dr.Ardian Civicin për ndihmën e pakursyer që më ka dhënë.

Së fundi, një falenderim i veçantë shkon për udhëheqësin tim shkencor Prof.Dr.Kosta Barjaba, për konsulencën, kohën, vëmendjen e kushtuar si dhe për profesionalizmin në trajtimin e kësaj tematike. Kanë qenë udhëzimet e herëpashershme të tij, kritikrat dhe sygjërimet e tij, por, së pari, kujdesi i vazhdueshëm për të realizuar në kohë dhe saktësisht synimet, ato që i kanë dhënë këtij punimi gjendjen e tanishme për t'u paraqitur si doktoratë për mbrojtje.

PASQYRA E LËNDËS

KAPITULLI I: HYRJE

1.1. PARATHËNIE.....	Fq.1
1.2. QËLLIMI I PUNIMIT.....	Fq.4
1.3. OBJEKTIVAT E PUNIMIT.....	Fq.5
1.4. PYETJET KËRKIMORE.....	Fq.6
1.5. HIPOTEZAT E STUDIMIT	Fq.6
1.6. METODOLOGJIA E PËRDORUR.....	Fq.7
1.7. RËNDËSIA E ZGJEDHJES TË METODËS KËRKIMORE..... ..	Fq.10
1.8. KUFIZIMET E PUNIMIT.....	Fq.11
1.9 RËNDËSIA E PUNIMIT.....	Fq.11
1.10. PËRMBLEDHJE E KAPITULLLLIT.....	Fq.12

KAPITULLI II: MODELET TEORIKE PËR ZHVILLIMIN E TURIZMIT TË QËNDRUESHËM TË VENDEVE NË TRANZICION DHE IDENTIFIKIMI I SEKTORËVE PRIORITARË

2.1. HYRJE.....	Fq.14
2.2. KARAKTERISTIKAT E ZHVILLIMIT EKONOMIK TË VENDEVE NË TRANZICION.....	Fq.15
2.2.1. SHQIPËRIA GJATË VITEVE TË TRANZICIONIT.....	Fq.16
2.3. ZHVILLIMI EKONOMIK DHE CILËSIA E JETESËS.....	Fq.21
2.4. ANALIZA SWOT DHE PESTEL PËR PËRZGJEDHJEN E SEKTORËVE PRIORITARË PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK.....	Fq.24
2.4.1. ANALIZA SWOT DHE PËRDORIMI I SAJ I VEÇANTË NË PLANIFIKIMIN STRATEGJIK RAJONAL.....	Fq.24
2.4.2.ANALIZA PESTEL SI VAZHDIM DHE PLOTËSIM I ANALIZËS SWOT.....	Fq.26

2.5. TURIZMI SI INDUSTRI SHËRBIMESH DHE MODELET E TIJ PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK TË QËNDRUESHËM.....	Fq.29
2.5.1. Ç’JANË SHËRBIMET DHE KARAKTERISTIKAT E TYRE.....	Fq.30
2.5.2. TURIZMI SI INDUSTRI SHËRBIMESH.....	Fq.32
2.5.3. MODELET PËR ZHVILLIMIN E TURIZMIT TË QËNDRUESHËM...	Fq.34
2.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.38

KAPITULLI III: KONCEPTE KRYESORE MBI MJEDISIN DHE NDIKIMIN E ZHVILLIMIT EKONOMIK NË MJEDIS

3.1. HYRJE.....	Fq.40
3.2. KONCEPTE KRYESORE DHE VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM MBI MENAXHIMIN E MJEDISIT.....	Fq.40
3.2.1. MOMENTET KYÇE TË TRAJTIMIT TË PROBLEMEVE TË MJEDISIT NË NIVEL NDËRKOMBËTAR.....	Fq.42
3.2.2. SISTEMET E MENAXHIMIT TË MJEDISIT.....	Fq.44
3.2.3. POLITIKAT SEKTORIALE PËR MBROJTJEN E MJEDISIT.....	Fq.46
3.3. ZHVILLIMET EKONOMIKE DHE NDIKIMI NË MJEDIS.....	Fq.46
3.3.1. POLITIKAT E MJEDISIT NË VENDET NË TRANZICION.....	Fq.49
3.4. NDOTËSIT KRYESORË MJEDISORË.....	Fq.49
3.4.1. NDOTËSIT SOCIALE.....	Fq.49
3.4.2. NDOTËSIT INDUSTRIALË.....	Fq.51
3.4.3. NDOTËSIT NATYRORË.....	Fq.54
3.4.4. NDOTËSIT E NGURTË.....	Fq.56
3.5. EFEKTET NEGATIVE TË TURIZMIT NË MJEDIS.....	Fq.60
3.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.61

KAPITULLI IV: ANALIZA E TË DHËNAVE DHE NDIKIMI I SEKTORËVE PRIORITARË NË RRITJEN EKONOMIKE KOMBËTARE

4.1. HYRJE.....	Fq.63
4.2. ANALIZA EKONOMIKE E SEKTORËVE NË NIVEL KOMBËTAR....	Fq.64
4.2.1. ANALIZA E SEKTORIT TË TURIZMIT	Fq.65
4.2.2. ANALIZA E SEKTORIT TË BLEGTORISË.....	Fq.68
4.2.3. ANALIZA E SEKTORIT TË PESHKIMIT.....	Fq.70
4.3. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.72

KAPITULLI V: METODOLOGJIA E PËRDORUR, INTERPRETIMI I REZULTATEVE TË STUDIMIT DHE LIDHJA E TYRE ME ZHVILLIMIN E SEKTORËVE EKONOMIKË NË GJIRIN E VLORËS

5.1 METODOLOGJIA E PËRDORUR	
5.1.1. TË DHËNAT SEKONDARE, ANALIZA STATISTIKORE E VARIABLAVE.....	
5.1.2. INTERVISTAT GJYSËM TË STRUKTURUARA, TË DHËNA PRIMARE.....	Fq.73
5.1.3. PYETËSORËT E STRUKTURUAR, TË DHËNA PRIMARE.....	Fq.74
5.2. RËNDËSIA E ZGJEDHJES SË METODAVE KËRKIMORE.....	
5.3 ANALIZA E KOEFICIENTËVE TË REGRESIONIT.....	Fq.76
5.4. STRKTURA E ZHVILLIMI TË SEKTORËVE NË GJIRIN E VLORËS.....	Fq.77
5.4.1. INDUSTRI TË.....	Fq.80
5.4.2. PESHKIMI DHE AKUAKULTURA.....	
5.4.3. ZHVILLIMI I BUJQËSISË NË GJIRIN E VLORËS.....	Fq.85
5.4.4. AGROINDUSTRIA	Fq.86
5.4.5. BLEGTORIA.....	Fq.89
5.4.6. TURIZMI.....	Fq.92

5.4.7. PUNËSIMI.....	Fq.99
5.5. AVANTAZHET KRAHASIMORE PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK TË GJIRIT TË VLORËS.....	Fq.110 Fq. 113
5.5.1. ANALIZA SWOT DHE PESTEL PËR GJIRIN E VLORËS.....	Fq.120
5.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.124
	Fq.126
	Fq.134

KAPITULLI VI: FAKTORËT QË KANË NDIKUAR NË MENAXHIMIN E MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS

6.1. HYRJE.....	Fq.138
6.2. LIDHJA MIDIS FAKTORËVE MJEDISORË DHE RRITJES EKONOMIKE NË SHQIPËRI.....	Fq.138
6.3. ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS.....	Fq.143
6.3.1. SHTRIRJA GJEOGRAFIKE E GJIRIT TË VLORËS.....	Fq.143
6.3.2. GJEOMORFOLOGJIA E GJIRIT TË VLORËS.....	Fq.147
6.3.3. BIODIVERSITETI, FLORA, FAUNA DHE EKOSISTEMET.....	Fq.148
6.3.4. PESHKU DHE PASURITË E DETIT.....	Fq.154
6.3.5. TOKA, PYJET DHE HAPËSIRAT E MBROJTURA.....	Fq.156
6.3.6. TRASHËGIMIA KULTURORE.....	Fq.160
6.3.7. BURIMET NATYRORE, ENERGJITIKE DHE UJORE.....	Fq.163
6.4. ZHVILLIMET QË KANË NDIKUAR NË NDOTJEN E MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS.....	Fq.166
6.4.1. NDOTËSIT NATYRORE.....	Fq.166
6.4.2. NDOTËSIT E NGURTË.....	Fq.169
6.4.3. NDOTJA NGA MBETJET URBANE.....	Fq.172
6.4.4. NDOTJET NGA VEPRIMTARITË EKONOMIKE DHE INDUSTRIALE.....	Fq.174

6.4.5. TË DHËNA PËR NDOTJEN BIOLOGJIKE TË PLAZHEVE TË GJIRIT TË VLORËS.....	Fq.185
6.5. DËMTIMET NË MJEDIS DHE PËRGJEGJËSITË QË DALIN NË TË ARDHMEN.....	Fq.188
6.5.1. NDIKIMI I DËMTIMEVE MJEDISORE	Fq.192
6.5.2. NDIKIMI NË CILËSINË E JETËS	Fq.193
6.5.3. NDIKIMI MBI FLORËN, FAUNËN DHE EKOSISTEMET.....	Fq.194
6.5.4. LEGJISLACIONET E MBROJTJES SË MJEDISIT DHE NEVOJAT E RISHIKIMIT.....	Fq.195
6.5.5. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.200

KAPITULLI VII: MJEDISI DHE ZHVILLIMI I TURIZMIT SI SEKTOR PRIORITAR NË GJIRIN E VLORËS MBI BAZËN E ANALIZËS SË PYETËSORËVE

7.1. ANALIZA E TË DHËNAVE PARËSORE	Fq.202
7.1.1. INTERVISTAT GJYSËM TË STRUKTURUARA.....	Fq.202
7.1.2. ANALIZA E PYETËSORËVE: LIDHJA MIDIS PERCEPTIMEVE TË KOMUNITETIT MBI POLITIKAT MJEDISORE DHE NDIKIMI NË TURIZËM	Fq.211
7.2. TREGUESIT E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT TË QËNDRUESHËM.....	Fq.217
7.3. STRATEGJITË E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT.....	Fq.226
7.4. ASIMETRITË E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT.....	Fq.229
7.5. SFIDAT E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT.....	Fq.233
7.7. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT.....	Fq.235

KAPITULLI VIII: PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

8.1. PËRFUNDIME TË PËRGJITHSHME.....	Fq.238
8.1.1. PËRFUNDIME TË PUNIMIT.....	Fq.241
8.2. REKOMANDIME.....	Fq.244

ANEKSET

ANEX 1.....	Fq.249
ANEX 2.....	Fq.255
ANEX 3.....	Fq.260

BIBLIOGRAFIA	Fq. 277
---------------------------	---------

TABELAT

Tabela 1. Platforma Jafari.....	Fq. 34
Tabela 2. Treguesit e sektorëve në nivel kombëtar.....	Fq. 72
Tabela 3. Varësi midis PBB dhe vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe vlerës së produkteve blegtorale, peshkimit dhe vlerës së hoteleri – restoranteve.....	Fq. 75
Tabela 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së shtuar me çmime korrente dhe treguesëve mjedisorë.....	Fq. 76
Tabela 5. Koeficientët sipas testit 1.....	Fq. 81
Tabela 6. Koeficientët sipas testit 2.....	Fq.82
Tabela 7. Koeficientët sipas testit 3.....	Fq. 83
Tabela 8. Koeficientët sipas testit 4.....	Fq. 83
Tabela 9. Situata numerike në vreshtari.....	Fq. 95
Tabela 10. Numri i fermave bujqësore në Gjirin e Vlorës.....	Fq.95
Tabela 11. Fermat sipas mënyrës së plugimit.....	Fq.96
Tabela 12. Fermat sipas mjeteve që zotërojnë.....	Fq. 96
Tabela 13. Numri i makinerive bujqësore.....	Fq. 96
Tabela 14. Sipërfaqja e punueshme e tokë sipas mënyrës së punimit..	Fq. 97
Tabela 15. Fermat blegtorale.....	Fq.97
Tabela 16. Ecuria në numër dhe në krerë në fermat blegtorale në Gjirin e Vlorës.....	Fq. 98
Tabela 17. Të dhëna për numrin e objekteve dhe të punësuarëve në agroindustri sipas viteve.....	Fq. 101
Tabela 18. Numri i vizitorëve në Shqipëri 2001 - 2014.....	Fq.114
Tabela 19. Të ardhura nga sektori i turizmit në Shqipëri.....	Fq. 115
Tabela 20. Të ardhurat nga sektorët ekonomik sipas viteve në rrethin e Vlorës.....	Fq.116
Tabela 21. Shpërndarja e të ardhurave në përqindje sipas sektorëve ekonomikë në Gjirin e Vlorës.....	Fq.118
Tabela 22. Korrelacioni midis variablave të të ardhurave të sektorëve në Gjirin e Vlorës	Fq.119

Tabela 23. Numri i subjekteve në vite sipas sektorëve	Fq. 121
Tabela 24. Numri i të punësuarve sipas sektorëve.....	Fq. 121
Tabela 25. Shpërndarja e subjekteve në rrethin e Vlorës.....	Fq.122
Tabela 26. Paraqitja në formë matrice e analizës SWOT.....	Fq.128
Tabela 27. Tregues të mjedisit dhe rritjes ekonomike.....	Fq.139
Tabela 28. Testi 1. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë.....	Fq.141
Tabela 29. Testi 2. Koeficientë beta për treguesit mjedisorë.....	Fq. 142
Tabela 30. Shtrirja gjeografike e rrethit Vlorë.....	Fq. 144
Tabela 31. Gjatësia e kufirit të rrethit (në km).....	Fq. 145
Tabela 32. Lumenjtë kryesorë të rrethit (në km).....	Fq.145
Tabela 33. Të dhëna gjeografike të qytetit të Vlorës.....	Fq. 145
Tabela 34. Ndarja administrativo-tokësore e rrethit.....	Fq. 146
Tabela 35. Të dhëna mbi popullsinë në zonën e Gjirit të Gjirit të Vlorës	Fq. 147
Tabela 36. Përmbajtja e disa ndotësve atmosferikë në qytetet kryesore - cilësia e ajrit.....	Fq.167
Tabela 37. Burimet natyrore dhe antropogjene të ndotësve parësorë në	Fq. 168
Tabela 38. Emetimet nga ndotës të ndryshëm në qytetin e Vlorës..	Fq. 169
Tabela 39. Mbetjet e ngurta urbane (në ton).....	Fq. 171
Tabela 40. Pikat e vendepozitimit të mbetjeve urbane me shkarkime të lëngëta në mjedisin detar.....	Fq. 173
Tabela 41. Volumi i ndërtimeve gjithsej.....	Fq.175
Tabela 42. Sipërfaqja dhe fondi i parashikuar sipas lejeve të ndërtimit	Fq. 175
Tabela 43. Planifikimi për ndërtimin e impiantit të ujërave urbane.	Fq.181
Tabela 44.Sasia e ujërave të përdorura që shkarkohen nga familjet në zonën e Gjirit të Vlorës.....	Fq.184
Tabela 45. Analiza e ujërave detare në plazhet e Gjirit të Vlorës.....	Fq.185
Tabela 46. Rezultatet e monitorimit të mikroorganizmave indikatore të ndotjes me fekale.....	Fq.186
Tabela 47. Të dhëna për vlerat mesatare dhe minimale vjetore të ndotjes së	

Gjirit të Vlorës.....	Fq. 188
Tabela 48. Vlerat e FC dhe FS në plazhet e Vlorës.....	Fq. 188
Tabela 49. Treguesit e performancës mjedisore.....	Fq. 219
Tabela 50. Impakti i transportit në cilësinë e ajrit, zhurmat dhe bllokimet në trafik.....	Fq. 220
Tabela 51. Tregues të mbipopullimit të destinacioneve.....	Fq. 222
Tabela 52. Tregues të energjisë.....	Fq. 223
Tabela 53. Tregues të përdorimit të burimeve ujore.....	Fq. 223
Tabela 54. Tregues të mbetjeve nga turizmi	Fq. 224
Tabela 55. Tregues të punësimit nga turizmi.....	Fq.225
Tabela 56. Tregues të zhvillimit ekonomik nga sektori i turizmit.	Fq.226
Tabela 57. Lista e subjekteve të intervistuar.....	Fq.249
Tabela 58. Treguesit e sektorëve në nivel kombëtar.....	Fq.259
Tabela 58.1.Testi 1.Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe peshkimit, ofertës turistike dhe vlerës në blegtori.....	Fq. 259
Tabela 58.2.Testi 1. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe peshkimit, ofertës turistike dhe vlerës në blegtori.....	Fq.260
Tabela 58.3. Koeficientët sipas testit 1	Fq. 261
Tabela 58.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 1	Fq 262
Tabela 59.1. Teti 2. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe prodhimeve blegtorale, peshkimit dhe vlerës të hoteleve e restoranteve.....	Fq. 262
Tabela 59.2. Testi 2. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe prodhimeve blegtorale, peshkimit dhe vlerës të e hoteleve dhe restoranteve.....	Fq. 263
Tabela 59.3. Koeficientët për testin 2	Fq. 264
Tabela 59.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 2.....	Fq. 265
Tabela 60.1. Testi 3. Varësia midis PBB dhe Prodhimit blegtorale, peshkimit dhe vlerës së ofertës turistike.....	Fq. 266
Tabela 60.2. Testi 3. Varësia midis PBB dhe Prodhimit blegtorale, peshkimit	

dhe vlerës së ofertës turistike.....	Fq. 266
Tabela 60.3. Koeficientët sipas testit 3	Fq. 267
Tabela 60.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 3	Fq. 268
Tabela 61.1. Testi 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së ofertës turistike, peshkimit dhe vlerës së inputit në blegtori.....	Fq.268
Tabela 61.2. Testi 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së ofertës turistike, peshkimit dhe vlerës së inputit në blegtori.....	Fq.269
Tabela 61.3. Koeficientët beta për testin 4	Fq. 271
Tabela 61.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 4	Fq.272
Tabela 62. Tregues të mjedisit dhe rritjes ekonomike	Fq.272
Tabela 62.1. Përmbledhje e testit 1	Fq.273
Tabela 62.2. Testi 1 Varësia midis PBB dhe treguesve mjedisorë	Fq.273
Tabela 62.3. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë	Fq. 274
Tabela 63.1. Përmbledhje e testit 2	Fq. 274
Tabela 63.2. Testi 2. Varësia e vlerës së shtuar bruto me çmime korrente nga variablat mjedisorë.....	Fq.275
Tabela 63.3. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë	Fq. 276

GRAFIKËT

Grafiku 1.Ecuria e sektorit të turizmit dhe numri i shtretërve në vite.	Fq.66
Grafiku 2. Ecuria e sektorit të turizmit dhe numrii shtetasve të huaj në vite.....	Fq66.
Grafiku 3. Ecuria e sektorit të turizmit/vlera e shtuar bruto tregti, hotele dhe restorante.....	Fq.67
Grafiku 4. Sektori i blegtorisë dhe numri i krerëve.....	Fq.69
Grafiku 5. Sektori i blegtorisë dhe prodhimi blegtoral.....	Fq. 69

Grafiku 6. Vlera e shtuar bruto me çmime korrente.....	Fq. 70
Grafiku 7. Peshkimi dhe vlera e shtuar në ekonomi.....	Fq. 71
Grafiku 8. Numri total i pushuesve në Qarkun e Vlorës, në vitet 2005 - 2011	Fq.115
Grafiku 9. Njësitë akomoduese sipas madhësisë në Vlorë.....	Fq. 116
Grafiku 10.Tendenca e të ardhurave totale nga firmat në Vlorë dhe të ardhurat sipas sektorëve.....	Fq. 117
Grafiku 11. Krahësimi i sektorëve turizëm dhe peshkim në lidhje me përqindjet e të ardhurave.....	Fq.118
Grafiku 12. Numri i subjekteve në vite sipas sektorëve.....	Fq.121
Grafiku 13. Numri i të punësuarve sipas sektorëve	Fq. 122
Grafiku 14. Problematikat e mjedit, mbetjet inerte dhe urbane	Fq. 139
Grafiku 15. Problematika e mjedisit - Avg PM10.....	Fq.140
Grafiku 16. Nivelet mesatare të mërkurit në sedimentet e bregdetit Shqiptar	Fq. 180
Grafiku 17. Lloji i të intervistuarve	Fq. 203
Grafiku 18. Trendi i zhvillimit ekonomik në Gjirin e Vlorës.....	Fq.204
Grafiku 19. Barrierat e zhvillimit të turizmit në Gjirin e Vlorës.....	Fq.204
Grafiku 20. Tendencat e punësimit dhe të pagës.....	Fq. 205
Grafik 21. Strategjia e thithjes së investimeve.....	Fq. 206
Grafiku 22. Tregjet e shitjes së produktit.....	Fq. 207
Grafik 22.1. Biznese me aktivitet në vlorë, rrethe të tjera dhe tregje globale	Fq. 208
Grafiku 23. Zbatimi i ligjshmërisë	Fq. 209

Grafiku 24. Problemet kryesore të mjedisit	Fq.212
Grafiku 25. Kontributi i komunitetit për mbrojtjen e mjedisit...	Fq.212
Grafiku 26. Niveli i Ndotjes së mjedit	Fq. 213
Grafiku 27. Vlerësimi i mbrojtjes së mjedisit nga autoritetet vendase	Fq. 214
Grafiku 28. Ndikimi i mjedisit në turizëm.....	Fq. 214
Grafiku 29. Arsyet e problematikave të turizmit në mjedis	Fq. 216
Grafiku 30. Aspektet e marketingut në sektorin e turizmit.....	Fq.216

LISTA E ILUSTRIMEVE

Figura nr. 1	Fq. 182
--------------------	---------

LISTA E SHKURTIMEVE

AULEDA-	Local Economic Development Agency in Vlora
BE-	Bashkimi European
FC-	Koliformet Fekale
FS-	Streptokoku Fekal
PBB-	Produkti i Brendshem Bruto
GEF-	Global Environment Facility
INSTAT-	Instituti i statistikave
IUCN-	International Union for Conservation of Nature
JECFA-	Joint Expert Committee for Food Additives
OECD-	Organisation for Economic Co-operation and Development
OMZH-	Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjecarit
OBT-	Organizata Botërore e Turizmit
OBSH-	Organizata Botërore e Shëndetësisë
OJF-	Organizatë Jo Fitimprurëse
UNESCO-	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNEP-	United Nations Environment Programme
USEPA-	United States Environmental Protection Agency
SWOT-	Strength Weakness Opportunities and Threats Analysis

SPSS- Statistical Package for the Social Science

VNM- Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis

VSM- Vlerësimi Strategjik Mjedisor

KAPITULLI I: HYRJE

1.1. PARATHËNIE

Rritja e standardit të jetesës është e lidhur drejtpërdrejt me rritjen ekonomike të qëndrueshme. Kjo rritje lidhet me zhvillimin e sektorëve të tillë si: industria, bujqësia, peshkimi, agroindustria, energjitika, tregtia, turizmi, ndërtimi dhe shërbimet publike. Struktura e zhvillimit ekonomik është e ndryshme në vende të ndryshme. Ajo është rrjedhim i kushteve në të cilat ndodhet secili vend, ku në literaturën botërore përmenden që nga pozita gjeografike, tipet dhe struktura e burimeve të secilit vend, zhvillimi shoqëror, ai i kapitalit human e deri tek sistemet politike brenda vendit dhe rajonit.

Më tej, zhvillimi ekonomik dhe mirëqenia e komuniteteve, është patjetër rrjedhojë e politikave të ndjekura në të kaluarën, në të tashmen dhe planeve për zhvillimet në të ardhmen. Procesi i planifikimit ndikon edhe në planet rajonale e lokale të zonave të caktuara. Shpesh, vendet ndodhen përballë situatave ku duhen përzgjedhur politikat e duhura, të cilat ndikojnë në mirëqenien aktuale dhe të ardhme të popullatës dhe kjo kërkon një analizë të thelluar të burimeve dhe situatës në të cilën ndodhet vendi apo rajoni.

Shqipëria ka qenë jo pak e sfiduar në këtë 25-vjeçar, pas daljes nga sistemi totalitar dhe i hyrjes në rrugën e ekonomisë së tregut, për të zgjedhur politikat e duhura të zhvillimit, si edhe, së fundi, për daljen nga një tranzicion i gjatë dhe i vështirë. Shumë politika e veprime të ndërmarra, jo gjithnjë kanë dhënë rezultatet e duhura, kjo për shkaqe të ndryshme lidhur me strukturat e shtetit, kapitalin human, probleme ekonomike dhe shoqërore, që kanë shoqëruar vendin në këto vite.

Edhe rajoni i Gjirit të Vlorës është përballur me sfida të tilla zhvillimi, ku shumë aktorë kanë kërkuar të thonë fjalën e tyre në krah apo edhe përballë politikave të ndërmarra nga pushteti qendror dhe ai lokal. Por, vazhdimisht, pavarësisht nga këto politika, studime, sygjerime e veprime të ndërmarra, zhvillimi i turizmit është ndër burimet më të rëndësishme për zhvillimin ekonomik të rajonit.

Kështu, në vizionin afatgjatë strategjia e zhvillimit për Qarkun e Vlorës parashikon krijimin e bazave për një turizëm energjik dhe të integruar me mirëpërdorimin e pasurive të rajonit. Kjo strategji është menduar për të gjeneruar të ardhura, për të ofruar punësim si dhe alternativë zgjedhjeje që njerëzit të jetojnë më mirë, krahas ruajtjes së vlerave të veçanta të mjedisit dhe të historisë.

Vlora nuk ka të zhvilluar vetëm turizmin bregdetar, por edhe atë të aventurës, ekoturizmin dhe turizmin rural, që janë bërë pikat e referimit kryesor, që vizitohen nga vizitorë të ndryshëm. Planet strategjike afatgjata nuk kanë munguar, prandaj jo vetëm hartimi, por edhe zbatimi i planeve strategjike afatgjata do të krijojë mundësi për shfrytëzimin e pasurive natyrore, për mbrojtjen e tyre si dhe mbrojtjen e mjedisit ekologjik.

Megjithatë, turizmi është një sektor, që kërkon dhe nxit zhvillimin e sektorëve të tjerë mbështetës, duke qenë ky edhe një nga tiparet që e bën tërheqës si sektor, ku mund të mbështetet një zhvillim i qëndrueshëm ekonomik. Në këtë këndvështrim, turizmi është një nga sektorët që ndikon shumë në efektin multiplikator të ekonomisë, duke sjellë rritjen e shumëkërkuar ekonomike.

Në këtë aspekt, duke parë edhe burimet që ka vetë zona e Gjirit të Vlorës, tre janë drejtimet kryesore ku synohet të zhvillohet kjo zonë në vitet e ardhshme: i) bujqësia dhe blegtoaria, ii) peshkimi, iii) turizmi.

Por, zhvillimi i shpejtë dhe rritja ekonomike, në shumë vende në të kaluarën, kanë sjellë edhe probleme, sidomos në fushën e mjedisit. Ndaj edhe një nga konceptet që sot po përhapet me shpejtësi e me domosdoshmëri, për t'u zbatuar nga strategjitë afatgjata, është mbështetja në zhvillimin e qëndrueshëm. Ndërthurja në mënyrë racionale e komponentëve ekonomi-shoqëri-mjedis krijon mundësi jo vetëm për kompozimin e sektorëve të rinj të prodhimit, por edhe për të siguruar rritjen ekonomike të qëndrueshme si dhe për ruajtjen e florës dhe të faunës.

Nga ana tjetër, menaxhimi eficient i mjedisit do të krijojë mundësi për rritjen e standartit të jetesës jo vetëm për brezat e sotëm, por edhe për brezat e ardhshëm. Konstatohet se turizmi është një nga industritë më shkatërrimtare për mjedisin, sepse ai ka sjellë çrregullime serioze ekologjike, si: rritja e erozionit të tokës për shkak të dëmtimit të

bimësisë, ndotje të ajrit dhe efekte klimatike, degradim të peisazhit të ndërtimit dhe mos harmonizim të tyre me mjedisin. Këto probleme bëhen më evidente sidomos në tranzicion, ku veprimet abuzive të njeriut kanë sjellë shumë pasoja në degradimin e mjedisit.

Në Strategjinë OMZH për Qarkun e Vlorës shtrohet pyetja: “A e ka Shqipëria vizionin për turizmin dhe cilat janë pritshmëritë?”Integrimi në familjen e madhe Europiane dhe përfshirja në planet strategjike mjedisore dhe ekonomike kërkon që edhe Shqipëria të pozicionohet në vendin e duhur duke shpalosur planet dhe strategjitë e saj. Këtë duhet ta arrijë duke u bazuar jo vetëm tek tradita e saj e ushqimit dhe jetesës, por edhe tek e ardhmja e turizmit, që do t’u afrohet qasjeve të reja kulturore, por gjithmonë në këndvështrimin e zhvillimit të qëndrueshëm.

Hartimi dhe zbatimi i planeve mjedisore duhet të jetë në përputhje të plotë me Planin e Zhvillimit Rajonal dhe Kombëtar ku ‘barbarisë’ së deritanishme do t’i themi ndal, sepse në të njëjtin mjedis kemi dy realitete: nga njera anë rritje ekonomike dhe nga ana tjetër degradim mjedisor. Por, rritja nuk do të sjellë efektet e dëshiruara në zhvillimin afatgjatë, nëse nuk ndërtojmë politika miqësore me mjedisin. Ndaj, dhe, për hir të ruajtjes së burimeve që ofron mjedisi dhe mosdegradimit të tyre për brezat e ardhshëm, do të duhet të heqim dorë nga rritja ekonomike, që vjen si rrjedhim i aktiviteteve jomiqësore me mjedisin, për të mos e shkatërruar natyrën dhe burimet e saj e për t’u lënë brezave në vazhimesi një trashëgimni të pasur natyrore.

Pas viteve 1950-të me shpërthimet atomike, të vitit 1945, njeriu u ndërgjegjësua për aftësinë e tij vetëshkatërrimtare, që në instancë të fundit pranon se: “njeriut e keqja po i vjen nga vetja”. Të tre komponentët ekonomi-shoqëri-mjedis duhet të vlerësohen si tre partnerë të pandarë nga njeri-tjetri në zhvillimin e qëndrueshëm në përgjithësi dhe në zhvillimin e turizmit në veçanti.

Trajtimi i problemeve mjedisore të lidhura me turizmin shihet i nevojshëm për këto arsye:

- i. Turizmi është industri e paqëndrueshme, ku kërkesa për turizëm varet nga faktorë mikroekonomikë, makroekonomikë, politikë dhe klimatikë.

- ii. Zhvillimi i sektorëve të veçantë të ekonomisë dhe të pasojave që ato lënë në mjedis bëhen një barrierë për tërheqjen e vizitorëve të huaj dhe vendas.
- iii. Kërkesa për turizëm është një kërkesë e derivuar, pra, është një kërkesë që varet nga shumë faktorë, ku prishja sadopak e parametrave politikë dhe ekonomikë ul kërkesën për turistë.
- iv. Turizmi është një nga industritë më shkatërruese për mjedisin.

Globalizimi i tregjeve solli dhe rritjen e diversifikimit të turizmit në Shqipëri, i cili u rrit ndjeshën me një sërë barrierash, për t'u bërë pjesë e Strategjisë Kombëtare të Turizmit, si dhe i problemeve specifike vendase, për krijimin e një turizmi të suksesshëm, mbi bazën e bukurive natyrore dhe traditës vendase.

1.2. QËLLIMI I PUNIMIT

Qëllimi themelor i këtij punimi është: të argumentojë korrelacionin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe zhvillimit të turizmit dhe politikave mjedisore në Gjirin e Vlorës dhe në këtë korrelacion:

- Të argumentojë rolin përcaktues të turizmit të qëndrueshëm në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës.
- Të argumentojë rolin përcaktues të politikave mjedisore në zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në Gjirin e Vlorës. Për këtë, së pari, punimi:
 - Do të analizojë tiparet e zhvillimit të turizmit në Gjirin e Vlorës.
 - Do të analizojë tiparet e zhvillimit të qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës.
 - Do të analizojë tiparet dhe pasojat e politikave të deritanishme mjedisore në Gjirin e Vlorës.
 - Do të përzgjedhë ata tregues ekonomikë të cilët kanë ndikim më të madh në rritjen e mirëqënies dhe zhvillimit të qëndrueshëm.
 - Do të bëjë një paraqitje të burimeve të zhvillimit në Gjirin e Vlorës, si dhe të zhvillimit të sektorëve prioritarë në këtë zonë, duke përfunduar me një analizë SWOT të kombinuar me analizën PESTEL që janë edhe baza për çdo plan

strategjik, që duhet ndërtuar në nivel lokal dhe rajonal, si edhe për çdo strategji të ndërmarrë në të tashmen dhe në të ardhmen.

- Do të shqyrtojë modelet për zhvillimin e turizmit dhe faktorët në të cilët mbështeten ata. Po kështu, do të bëjë një paraqitje të mënyrës se si është zhvilluar turizmi në Gjirin e Vlorës gjatë viteve lidhur me kërkesën dhe ofertën.
- Do të trajtojë korrelacionin e mbrojtjes së mjedisit dhe cilësisë së jetës së individëve dhe zhvillimin e qëndrueshëm, duke identifikuar faktorët, që kanë ndikuar më tepër në problematikën e krijuar në këtë drejtim në Gjirin e Vlorës dhe perceptimet e komunitetit për këto problem.
- Ky korrelacion do të analizohet nëpërmjet analizës së parametrave të ndotjes së mjedisit, si dhe rekomandimet e dhëna për zhvillimin e sotëm, pa kompromentuar zhvillimet në të ardhmen. Studimi do të adresojë edhe nevojën e ndërgjegjësimit të komunitetit, si faktor që ndikon në politikat mjedisore dhe harmonizimin e tyre me politikat e zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm dhe zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

Vetëm një ndërgjegjësim dhe mbështetje nga ana e komunitetit do të bëjë të mundur zbatimin me sukses të planeve strategjike në sektorin e turizmit dhe zhvillimit të qëndrueshëm.

1.3. OBJEKTIVAT E PUNIMIT:

Ndër objektivat kryesore të punimit janë:

- i. Analiza e sektorëve që përcaktojnë zhvillimin ekonomik të rajonit dhe ndikojnë më shumë në rritjen ekonomike.
- ii. Evidentimi i faktorëve të ndotjes së mjedisit dhe menaxhimit të keq të mjedisit, ekosistemeve, florës dhe faunës.
- iii. Evidentimi i avantazheve krahasimore dhe konkurruese të zhvillimit të Gjirit të Vlorës.

iv. Sygjerimi i politikave mjedisore dhe harmonizimin e tyre me politikat e zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm dhe zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

v. Evidentimi i barrierave të zhvillimit të qëndrueshëm dhe produktiv në Gjirin e Vlorës.

vi. Studimi i modeleve krahasuese me vendet që kanë kapacitetet e nevojshme informuese për mbrojtjen dhe menaxhimin e mjedisit.

vii. Rekomandime mbi zhvillimin e turizmit dhe zhvillimin e qëndrueshëm dhe produktiv në Gjirin e Vlorës.

1. 4. PYETJET KËRKIMORE

Pyetjet kërkimore të këtij studimi janë:

1. A është turizmi faktori kryesor i zhvillimit ekonomik dhe burimi kryesor i zhvillimit të qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës?

2. Cilat janë rreziqet e zhvillimit të turizmit dhe industrisë për ekologjinë, biodiversitetin, florën dhe faunën e saj dhe si mund të shmangen ato?

1.5. HIPOTEZAT E STUDIMIT

Për t'u dhënë përgjigje pyetjeve kërkimore të ngritura më sipër, më poshtë gjejmë hipotezat e punimit.

Hipoteza e parë: “Sektori i turizmit nuk është faktori dhe burimi kryesor që ndikon në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës”.

Sektori i turizmit si sektor prioritar në vendin tonë dhe në Gjirin e Vlorës nuk është zhvilluar në nivele të kënaqshme krahasuar me sektorët e tjerë për arritjen e një zhvillimi të qëndrueshëm.

- Sektorët e turizmit, peshkimit, bujqësisë e blegtorisë, janë burimet më të rëndësishme për zhvillimin dhe rritjen ekonomike të Shqipërisë dhe rajonit.

Përmes punimit, do të shihet ndikimi i secilit prej sektorëve duke u bazuar në analizën e variablave.

- Ndër treguesit për zhvillimin e qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës, që do të na shërbejë për kontrollin e hipotezës, është edhe punësimi dhe raporti që ai ka në sektorët e ndryshëm, sipas tipologjive të ndërmarrjeve në sektorin privat.
- Përgjatë punimit, do të analizohen ecuritë e turizmit dhe paqëndrueshmëria e tij gjatë viteve post tranzicion, si një nga drejtimet kryesore të kompozimit të zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik të Vlorës në të ardhmen.

Por, zhvillimi i sektorit të turizmit si edhe sektorëve të tjerë ekonomikë çojnë në degradimin e mjedisit dhe rrezikun për politika jo të duhura ndaj tij. Kjo nuk çon në zhvillim të qëndrueshëm të turizmit dhe zhvillim të përgjithshëm ekonomik të qëndrueshëm. Prandaj, hipoteza e parë duhet të mbështetet edhe nga verifikimi i hipotezës së dytë.

Hipoteza e dytë: “Politikat mjedisore kanë ngadalësuar zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në Gjirin e Vlorës”.

Ato ndikojnë, jo vetëm cilësinë e mjedisit në vetvete dhe të jetës së individëve, por edhe përmbajtjen dhe ritmet e rritjes ekonomike. Për verifikimin e kësaj hipoteze do të mbështetemi në treguesit për fushat e mëposhtme:

- Urbanizimi kaotik ka shkatërruar mjedisin në Gjirin e Vlorës.
- Mungesa e infrastrukturës së nevojshme ka rritur nivelin e ndotjes të ujit, ajrit, tokës dhe ka sjellë efekte negative mbi turizmin, bujqësinë, peshkimin, pyjet dhe hidrologjinë e zonës në studim.
- Ndikimi mbi biodiversitetin e zonës që sjell zhdukjen e specieve të rralla.
- Ndikimi i ndotjes mjedisore në zhvillimin e qëndrueshëm.

1.6. METODOLOGJIA E PËRDORUR

Duke parë faktorët ekonomikë dhe mjedisorë, që janë të shumtë dhe shqetësues në realitetin e sotëm, nuk e kisha të lehtë në zgjedhjen e metodës së studimit. Hulumtimet që kam bërë si në terren ashtu edhe në literaturë, njohuritë teorike dhe eksperiencia ime,

më kanë ndihmuar të krijoj një tablo të saktë për përzgjedhjen e metodologjisë së duhur.

Metoda e kërkimit të këtij studimi është metoda deduktive, sipas së cilës nga rishikimi i literaturës identifikohen faktëret kryesorë të industrisë së turizmit si sektori prioritar i zhvillimit ekonomik në rang kombëtar e më gjerë. Pas identifikimit të faktorëve nga rishikimi i literaturës nga autorë dhe teori të ndryshme ky studim ka për qëllim të vërtetojë nëse sektori i turizmit është faktori kryesor i rritjes ekonomike dhe zhvillimit të qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës.

Për të arritur objektivat e studimit grumbullimi i informacionit sekondar është bërë duke ndarë literaturën në teorike dhe empirike, për të cilat është hulumtuar në Biblotekën kombëtare, në atë të Universitetit Europian të Tiranës dhe në Biblotekën e Universitetit të Tiranës, në Fakultetin e Ekonomisë.

Gjithashtu, një burim i rëndësishëm informacioni kanë qenë edhe Biblotekat Elektronike të universiteteve të ndryshme perëndimore, adresa elektronike të institucioneve të ndryshme ekonomike ndërkombëtare, dokumente të projekteve të ndryshme për Strategjinë e Zhvillimit Kombëtar të Turizmit dhe të Ekonomisë, revista shkencore, të subjekteve publike dhe private, që ushtrojnë aktivitet ekonomik dhe administrativ si dhe informacionet zyrtare statistikore mbi fushën në studim.

Një rol të rëndësishëm kanë luajtur dhe punimet akademike, si: kërkimet shkencore, konferenca dhe leksione mbi zhvillimin e qëndrueshëm, të cilat kanë plotësuar kuadrin e burimeve sekondare.

Analiza e të dhënave sekondare do të shërbejë për vërtetimin e hipotezës së parë, në lidhje me rolin që ka sektori i turizmit, në zhvillimin e qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës. Në përpunimin e të dhënave për testimin e hipotezës së parë është përdorur metoda statistikore e regresionit linear të shumëfishtë, me anën e të cilit kam bërë një analizë ekonomike të sektorëve dhe ndërvarësisë së tyre me rritjen ekonomike. Modeli i regresionit linear është shprehur si më poshtë:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n$$

Ku $n = 3$ dhe:

Y- Rritja ekonomike, e shprehur përmes PBB dhe vlerës së shtuar në ekonomi ose variabli i varur, i cili paraqet rritjen ekonomike, por për fushën tonë të studimit paraqet edhe një tregues të zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm.

X1 – variabla sasiorë të sektorit bujqësi – blegtori.

X2 – variabla sasiorë të sektorit të turizmit.

X3 – variabla sasiorë të sektorit të peshkimit.

Sipas këtij modeli, janë bërë testimet e variablit të varur të rritjes ekonomike, të shprehur përmes dy treguesve kryesorë: PBB-së dhe vlerës së shtuar në ekonomi, nga variablat e pavarura që shprehen përmes treguesve të sektorëve të ndryshëm ekonomikë, përkatësisht, bujqësi-blegtori, turizëm, peshkim, si sektorët më të rëndësishëm të përcaktuar nga analiza paraprake e të dhënave sekondare të përmendura më sipër.

Më tej, të dhënat dytësore u përdorën edhe për hipotezën e dytë, duke u bazuar në të njëjtin model të regresionit, ku përkatësisht rritja ekonomike e shprehur përmes PBB dhe vlerës së shtuar Bruto me çmime korrente paraqitet si variabël i varur dhe faktorët mjedisorë si variabla të pavarur.

Për të përforcuar rezultatet e dala nga analiza e të dhënave sekondare nëpërmjet modelit të regresionit linear të shumëfishtë janë përdorur edhe burimet parësore të grumbulluara nga puna në terren. Instrumentët e kërkimit parësor janë intervestitat gjysëm të strukturura drejtuar ekspertëve të fushës, të ekonomisë dhe mjedisit, si dhe pyetësorët e shpërndarë komunitetit të zonës në studim. Numri i të intervistuarëve ka qenë 50 dhe numri i pyetësorëve të shpërndarë ka qenë 250, nga të cilat 196 rezultojnë të vlefshëm, që përkon me nurmin e duhur të llogaritur sipas formulës, që rezultatet e studimit të jenë të besueshme. Kampioni i anketimit është përzgjedhur në mënyrë rastësore, duke përfshirë një madhësi zgjedhjeje të llogaritur si më poshtë:

$$n = \frac{p(1-p) * z^2}{e^2}$$

ku

e = 7 % - niveli i pranuar i gabimit ose +/-3.5 nga përqindjet e gjetura nga studimi.

p – përqindja e popullatës që do të shfaqë sjelljen e caktuar (për p = 0.5, madhësia e zgjedhjes është maksimale)

z = 1,96 për nivelin e besimit 95% në rezultate sipas shpërndarjes normale.

Të dy llojet e informacioneve të përdorura në këtë studim, si ai primar dhe ai sekondar, kanë shërbyer në analizat e bëra në këtë studim, si dhe kanë ndihmuar metodologjinë e përdorur, për të evidentuar problemet e zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit në Gjirit të Vlorës dhe ndikimin e tij në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.

1.7. RËNDËSIA E ZGJEDHJES SË METODAVE KËRKIMORE

Në kuadrin e shtimit të burimeve të informacionit për zhvillimin e qëndrueshëm, seleksionimi i materialit dhe përzgjedhja e metodave kërkimore merr një rol primar. Në këtë kontekst metodat e përdorura janë në funksion të metodologjisë së përcaktur për arritjen e rezultateve optimale të projektuara që në fillim të këtij studimi, boshti i të cilit mbështetet në një kërkim empirik.

Problemet ekonomike dhe pasojat mjedisore në Gjirin e Vlorës si dhe në gjithë Shqipërinë u shtuan në periudhën e post tranzicionit. Kjo erdhi si pasojë e ndryshimeve radikale ekonomiko-politike, që sollën kalimin nga ekonomia e centralizuar në ekonominë e tregut të lirë. Kjo periudhë u shoqërua me fenomene të tilla, si: lëvizjet e lira demografike, ndërtimet pa leje, prerja e pyjeve, degradimi i tokës si rezultat i erozionit, shtimi i zonave të mbrojtura, privatizimi i sektorëve të ndryshëm të ekonomisë në këtë zonë, etj.

Duke parë se problematika në fjalë paraqitet mjaft komplekse, zgjedhja e instrumentave të kërkimit zë një vend të veçantë. Këto u përzgjodhën në përputhje me metodologjinë e studimit. Prandaj metodologjia është ndërtuar në përshtatje me nevojën e mbledhjes së informacionit lidhur me variablat dhe marrëdhëniet midis tyre.

Rezultatet e përfituara paraqesin një interes për realizimin e këtij punimi doktrate, si dhe për përpunimin e strategjive afatgjata, për një zhvillim të qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës.

1.8. KUFIZIMET E STUDIMIT

Realizimi i këtij punimi nuk ka qënë shumë i lehtë për disa arsye:

- i. Problemi i zhvillimit të qëndrueshëm nuk është vetëm një problem lokal, por paraqitet si një problem kombëtar dhe ndërkombëtar. Një pjesë e ndotjeve dhe kryesisht ato nëpërmjet ajrit dhe ujit nuk mund të kufizohen vetëm në nivel lokal, për shkak të mënyrës së pakufizuar të përhapjes.
- ii. Zhvillimi i qëndrueshëm është një problem afatgjatë dhe si i tillë ai nuk ka lidhje vetëm me të tashmen, por edhe me të shkuarën dhe të ardhmen. Në këto kushte, përdorimi pa kriter i burimeve natyrore, ka sjellë jo vetëm pakësimin e të ardhurave për brezat e sotëm, por edhe vështirësi e barriera për brezat e ardhshëm.
- iii. Harku kohor i marrë në studim është nga viti 2001 - 2014, por u buazuar në literaturë duhet të kemi të paktën një hark kohor prej 20 vitesh. por për mungesë të dhënash të disa variablave të studimit tonë nga viti 1995 - 2000, bëri që të fokusohesha në harkun kohor 2001 - 2014.

1.9. RËNDËSIA E PUNIMIT

Ky punim mund të ketë një rëndësi të madhe për faktin se treguesit e rritjes ekonomike duhet të shikohen të ndërvarur me kostot që krijohen nga tejshfrytëzimi i mjedisit, duke patur parasysh se problemi i mbrojtjes së mjedisit po del sot në plan të parë.

Ky punim do t'u shërbejë të gjitha institucioneve gjatë ndërtimit të strategjive afatgjata në mënyrë që të sigurojnë një rritje ekonomike të qëndrueshme.

Ai do të jetë një burim për orientimin e zgjidhjes së problematikave që janë evidente sot dhe për sfidat e së ardhmes.

Nga ana tjetër, punimi do t'u shërbejë akademikëve, studiuesve të fushës së ekonomisë dhe mjedisit si dhe studentëve dhe ambientalistëve për ta përdorur si pikë referimi.

Burimet, që kam përdorur për realizimin e këtij punimi, më kanë ndihmuar në zgjedhjen e metodologjisë së studimit, për të nxjerrë në pah problemet ekonomike dhe mjedisore, si dhe për të dhënë rekomandimet përkatëse në të ardhmen.

1.10. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Në kapitullin e parë është bërë një trajtim i përgjithshëm i strukturës të zhvillimit ekonomik të vendeve të ndryshme, i cili është rrjedhim i kushteve në të cilat ndodhet secili vend, si: pozita gjeografike, tipet dhe struktura e burimeve të secilit vend, zhvillimi shoqëror, ai i kapitalit human e deri tek sistemet politike brenda vendit dhe rajonit.

Për më tepër, menaxhimi eficient i mjedisit do të krijojë mundësi për rritjen e standardit të jetesës jo vetëm për brezat e sotëm, por edhe për brezat e ardhshëm, ku ndërthurja në mënyrë racionale e komponentëve ekonomi-shoqëri-mjedis krijon mundësi jo vetëm për kompozimin e sektorëve të rinj të prodhimit, por edhe për të siguruar rritjen ekonomike të qëndrueshme si dhe ruajtjen e florës dhe të faunës.

Nga ana tjetër, u pa se vendet ndodhen përballë situatave ku duhen përzgjedhur politikat e duhura, të cilat ndikojnë në mirëqenien aktuale dhe të ardhme të popullatës dhe kjo kërkon një analizë të thelluar të burimeve dhe situatës në të cilën ndodhet vendi apo rajoni.

Më tej, zhvillimi ekonomik dhe mirëqenia e komuniteteve, është patjetër rrjedhojë e politikave të ndjekura në të kaluarën, në të tashmen dhe planeve për zhvillimet në të ardhmen.

Gjithashtu, në këtë kapitull u hodh një vështrim i përgjithshëm mbi punimin, duke u evidentuar së pari, qëllimet dhe objektivat kryesore të punimit. Parashikimi i hipotezave është pjesa kryesore e këtij kapitulli, sepse gjithkush duhet të kuptojë se cilat janë pritshmëritë e punimit. Rëndësia që ka ky punim evidenton se cilët janë aktorët që përfitojnë nga rezultatet e punimit si edhe politikat, që mund të ndërtohen për të arritur zhvillimin e qëndrueshëm.

Në këtë kapitull është paraqitur metodologjia e përdorur dhe arsyet për përzgjedhjen e kësaj metodologjie. Hulumtimet që kam bërë si në terren ashtu edhe në literaturë, njohuritë teorike dhe eksperiencia ime, më kanë ndihmuar të krijoj një tablo të saktë për përzgjedhjen e metodologjisë së duhur.

Gjithashtu, u paraqitën literatura e shfrytëzuar dhe burimet e të dhënave, të cilat do të na sigurojnë të dhëna të vlefshme e të besueshme për realizimin e këtij punimi.

Në përfundim, është trajtuar rëndësia dhe kufizimet e punimit, në kushtet e problematikave të identifikuara dhe në funksion të arritjes së rezultateve.

KAPITULLI II: MODELET TEORIKE PËR ZHVILLIMIN E TURIZMIT TË QËNDRUESHËM TË VENDEVE NË TRANZICION DHE IDENTIFIKIMI I SEKTORËVE PRIORITARË

2.1. HYRJE

Periudha e tranzicionit meriton ende analiza të thella e të gjithanshme ekonomike. Këto analiza nuk kanë munguar; ato janë kryer në mënyrë periodike nga individë, studiues dhe institucione të ndryshme të lidhura me zhvillimet ekonomike. Këto studime dhe analiza i kanë shërbyer njohjes së realiteteve, marrjes së masave dhe hartimit të politikave të nevojshme të zhvillimit ekonomik të vendit.

Vendet në zhvillim, sidomos vendet e Europës Juglindore dhe Ballkanit Perëndimor, po përballojnë vështirësi të mëdha ekonomike. Struktura ekonomike gjatë të kaluarës diktatoriale të tyre, ndryshon krejtësisht në dallim me ekonominë e tregut të lirë. Standardet makroekonomike mund të aplikohen në ekonominë e tregut, gjë e cila nuk mund të ndodh në ekonominë e tranzicionit për shkak të natyrës së paqëndrueshme të saj. Në thelb, ajo ndryshon nga një pozicion i përkohëshëm stabël, në një tjetër. Ekonomitë e tranzicionit kanë tipare specifike të cilat deri pak kohë më parë nuk kanë qënë të njohura për studiuesit. Këto tipare influencojnë përgjegjësinë e manaxherëve për ekonominë. Mënyra e sjelljes së tyre ndryshon nga sjellja e manaxherëve në ekonominë e tregut të lirë. Për pasojë, është e pamundur aplikimi i njohurive për mbrojtjen e mjedisit në të njëjtën mënyrë sikurse aplikohen në ekonominë e tregut të lirë.

Gjithashtu, strategjitë që duhen ndjekur për të arritur zhvillimin, duhet të jenë të përshtatura me kushtet në të cilat ndodhen këto vende. Për identifikimin e mënyrave të duhura të veprimit, në këtë kapitull, do të përqendrohemi në shqyrtimin e literaturës në dy aspekte kryesore:

Së pari, në lidhje me karakteristikat e ekonomive të vendeve në tranzicion dhe

Së dyti, në identifikimin e sektorëve prioritarë dhe mbështetës në kushtet e një vendi në zhvillim si Shqipëria.

2.2. KARAKTERISTIKAT E ZHVILLIMIT EKONOMIK TË VENDEVE NË TRANZICION

Një vend në tranzicion ose ekonomi në tranzicion është një ekonomi e cila ndryshon nga një ekonomi e planifikuar në një ekonomi tregu (Feige, E. 1994: 34). Ekonomitë në tranzicion ndërmarrin një grup transformimesh strukturore të domosdoshme për të zhvilluar ekonominë e tregut, transformime që lidhen me liberalizimin e tregut, privatizimin, ristrukturimin e biznesit, kapitalin privat, etj. (Feige, E. 1991: 27).

Pothuajse, të gjithë vendet e tranzicionit, sidomos ato të Europës Juglindore dhe Ballkanit Perëndimor, po përballojnë ende vështirësi ekonomike. Natyra e kësaj krize vjen nga një ristrukturim i infrastrukturës teknologjike, e cila ishte krijuar për një ekonomi të centralizuar.

Modeli i mëparshëm ekonomik ishte i pamjaftueshëm për respektimin e zhvillimit të qëndrueshëm, në shfrytëzimin e kontrolluar të burimeve natyrore pa pasoja të mëdha në mjedis. Për sa i përket të tashmes, vendet e tranzicionit, në të cilët bën pjesë dhe Shqipëria, kanë mundësi reale për zëvendësimin e strukturave të vjetra me struktura më “miqësore” në raport me mjedisin.

Një karakteristikë tjetër e vendeve të tranzicionit është dhe kriza e investimeve si pasojë e mungesës së besimit. Sipërmarrjet nuk kanë burime të mjaftueshme për të investuar. Sistemi bankar është akoma në fazën embrionale dhe investitorët e huaj janë ende të pasigurtë për të investuar në zhvillimin e ekonomisë. Për më tepër, shpeshherë vendi është ndeshur dhe me defiçitin e buxhetor.

Gjithashtu, një karakteristikë tjetër e këtyre vendeve, është dhe niveli i lartë i inflacionit. Megjithëse ky nivel ka ardhur duke u ulur, ende mbetet i lartë në krahasim me vendet e zhvilluara. Ai ul interesin e investitorëve në vend, duke fokusuar një tjetër tipar të ekonomisë së tranzicionit, e cila njihet si rreziku i lartë i investimeve dhe predispozicion i ulët për teknologjinë e inovacionit.

Përfitimet mjedisore, merren rrallë në konsideratë, dhe gatishmëria për të paguar për shërbimet e mjedisit, në përgjithësi, është e ulët. Në një të ardhme shumë të shkurtër, horizonti vendimarrës për individët dhe kompanitë tenton të zvogëlohet gjithmonë e më

shumë. Shoqëria duket në shumë raste pothuajse e pandjeshme në raport me politikat qeverisëse, të cilat mund të kenë një impakt mjedisor negativ në të ardhmen.

Edhe problemi i shpërndarjes dhe shkëmbimit të informacionit është më i thellë në ekonominë e tranzicionit. Pa informacion, firmave do t'u duhet të paguajnë transaksione të mëdha, të cilat do të zhvendosin kurbën e shpërndarjes së këtyre firmave. Struktura e tregut është ende në zhvillim, kultura e reklamave është e varfër, transparenca është e ulët dhe informacioni nuk shpërndahet në të njëjtën mënyrë sikurse në tregjet e zhvilluara.

Mungesa e informacionit rrit dukshëm kostot e biznesit dhe fsheh kostot reale të mjedisit, ku mungesa e informacionit mjedisor mund të balancohet nga investitorët, të cilët dëshirojnë të shmangin problemet e paparashikuara ligjore në të ardhmen. Agjensi të veçanta apo firma private mund të krijojnë një bazë të saktë informacioni për teknologjitë e gjelbërta, të cilat do të ndihmojnë sipërmarrësit të alokojnë kapitalet në mënyrë më eficiente. Megjithatë, kjo nuk mund të ndodh nëse firmat nuk nënshkruajnë marrëveshje paraprake në mbrojtje të mjedisit, të cilat i ngarkojnë ato me përgjegjësi ligjore.

Nga pikëpamja mjedisore një rënie në PBB është pozitive, nëse materialet e rrezikshme ndotëse reduktohen. Megjithatë, nëse dikush dëshiron të analizojë dinamikën e çlirimit për njësi të prodhimit, këto raporte do të rriten së bashku me PBB, pothuajse në të gjitha ekonominë e tranzicionit. Tendenca është e rrezikshme, pasi rritja ekonomike synon gjithmonë të shoqërohet me nivele të larta të ndotësve. Në të njëjtën kohë, ndërsa totali i përgjithshëm rritet, ndotja për njësi prodhimi mund të ulët. Në këtë rast, korrespondenca ndërmjet ndotjes dhe njësive të prodhimit varet, në shumicën e rasteve, nga politikat mjedisore të qeverisë.

2.2.1 Shqipëria gjatë viteve të tranzicionit.

Për të patur një panoramë sintetike për evolucionin e situatës ekonomike në Shqipëri në periudhën e tranzicionit, është e domosdoshme të njihen, qoftë edhe në përgjithësi, tiparet themelore të ekonomisë shqiptare në prag të viteve 90'.

Periudha e gjatë e vetizolimit, që përfshijte Shqipëria në sistemin socialist, e shoqëruar me një politikë ekonomike voluntariste e me prirje autarkike, çuan në krijimin e një strukture të çekuilibruar, të prapambetur e konservatore, që mbështetej në sundimin absolut të pronës shoqërore dhe drejtimin e centralizuar nga shteti. Për këtë arsye, cilido që i shqyrton ritmet e rritjes së ekonomisë shqiptare për periudhën nga viti 1951 deri në vitin 1990, vëren se ato bien në mënyrë tendeciale, pesëvjeçar pas pesëvjeçari. Kjo, si rezultat i shterimit të burimeve të rritjes ekstensive.

Shtesa e investimeve pakësohet që nga gjysma e viteve 70', pas ndërprerjes së ndihmës ekonomike nga Kina, duke arritur nivelin më të ulët në periudhën 1986 - 1990. Kriza strukturore u ndërthur gjatë viteve 80' me një krizë koniunkturale, që u shpreh edhe në racionimin e një pjesë të produkteve ushqimore, në rritjen e inflacionit dhe të papunësisë, në stanjacionin dhe pastaj në rënien e të ardhurave reale për frymë (Malaj, A; Mema, F. 1998: 13).

Gjendja tepër e vështirë ekonomike ishte pasojë edhe e mungesës së stabilitetit politik të vendit, të cilat pengonin hartimin dhe zbatimin e një strategjie të qëndrueshme dhe afatgjatë për reformat ekonomike. Qeveria e dalë nga zgjedhjet pluraliste të vitit 1992 ndërmori një reformë të gjerë ekonomike liberale, të improvizuar dhe me elementë të theksuar të terapisë shok (Kolodoko, G. 1992: 33).

Kjo politikë shkaktoi depresionin e thellë të prodhimit industrial, i cili vazhdoi deri në fund të vitit 1994.

Në fund të vitit 1996 u duk një përkeqësim i ri i gjendjes ekonomike të vendit, për shkak të rënies të firmave piramidale. Me fillimin e vitit 1997, këto tendenca u thelluan gjithnjë e më tepër, duke e çuar vendin drejt një kolapsi të ri ekonomik dhe shpërthimi social, që shënoi shokun e dytë për ekonominë shqiptare. Aspekti më i dukshëm i kësaj krize ishte shembja e institucioneve informale financiare, që filloi në fund të nëntorit 1996. Këto institucione shtriheshin në territorin e tërë Shqipërisë dhe kishin grumbulluar gjatë një periudhe 2-4 vjeçare kursimet e mbi 1/3 të numrit të përgjithshëm të familjeve shqiptare, të cilat vlerësoheshin në rreth 1,2 miliard USD.

Në mars të vitit 1999 ekonomia shqiptare pësoi një shok të tretë nga ardhja e rreth 500.000 refugjatëve kosovarë. Infrastruktura e brishtë e vendit u dobësua me tej nga fluksi i papritur i popullsisë.

Një karakteristikë tjetër e tranzicionit ekonomik në Shqipëri është ekstroversioni i tij, domethënë konsumi i brendshëm është më i madh se prodhimi, ndërsa diferenca mbulohet nga transfertat private të emigracionit shqiptar dhe ndihma e organizmave ndërkombëtare. Nga viti 1991 deri në fund të vitit 1999, Shqipëria pati një ndihmë të jashtme të konsiderueshme nga Komuniteti European. Ndërsa dërgesat e emigracionit shqiptar gjatë viteve 1991- 2000, si mesatare vjetore, kanë qënë rreth 400 - 450 milion USD.¹ Dërgesat e emigrantëve kanë pësuar një rënie që nga viti 2008, ndërsa në vitin 2009 kanë një rritje rreth 9% , por ato pësuan përsëri një rënie prej 3.7% në vitin 2010. Ato kanë shënuar një rritje të lehtë në 3 mujorin e fundit të vitit 2012, e cila ka sjellë një kontribut pozitiv në bilancin e pagesave. Gjatë kësaj periudhe dërgesat e emigrantëve, arritën në 196 milionë euro ose 7 % më shumë krahasuar me të njëjtën periudhë të viti të mëparshëm. Sipas të dhënave të Bankës së Shqipërisë, në tremujorin e tretë të vitit 2015, të ardhurat nga emigrantët ose ndryshe remitancat arritën në 135.4 milionë euro, me rënie vjetore 29.7 milionë euro ose 18% duke krahasuar me vitin 2014.

Gjithashtu, nga pikëpamja e injektimit të flukseve financiare, e krahasuar me ekonominë e tjera në tranzicion të Evropës Qendrore e Lindore, si pasojë e përmasave të vogla dhe emigracionit të madh, Shqipëria është i vetmi vend që përngjan në këtë aspekt me Gjermaninë e Lindjes. Dhjetë vjet pas zbatimit të kësaj politike, inflacioni në vitin 2000 ra në 3 %, deficieti buxhetor në 9,6 %, kursi i këmbimit ka qënë thuajse stabil gjatë tre viteve të fundit, ndërsa rritja ekonomike vjetore pas 1997 ka qënë rreth 8 %. Këto arritje përbëjnë padyshim një sukses relativ të tranzicionit shqiptar. Por, në qoftë se do të përdorim edhe disa kritere të tjera vlerësimi, më të gjera se ato që përmendëm, do të shohim se prodhimi industrial nuk ka arritur akoma nivelin e vitit 1989, deficieti i bilancit tregtar është në rritje, megjithë dinamikën e eksportit, ndërsa papunësia masive vazhdon të jetë e lartë.

¹ INSTAT

Në gjashtëmujorin e parë të vitit 2015, ekonomia u zgjerua , e mbështetur nga përmirësimi i veprimtarisë në sektorët kryesorë të saj . Gjatë tremujorit të dytë të vitit 2015, aktiviteti ekonomik vendas shënon rritje , si në terma vjetorë ashtu edhe tremujorë, me përkatësisht 2.53% dhe 0.23% (në tremujorin e parë , ritmi i rritjes ishte përkatësisht 2.82% dhe 0.32%). Rritja ekonomike është mbështetur nga ecuria më e mirë e sektorëve të ndërtimit dhe industrisë. Konsumi final i popullsisë dhe ai i qeverisë shënuan rënie në terma vjetorë , ndaj rritja ekonomike reflekton kryesisht ecurinë pozitive të investimeve (mbështetur nga fluksi i investimeve të huaja direkte) dhe përmirësimin e bilancit të shkëmbimeve tregtare me vendet e tjera.

Norma e inflacionit arriti kulmin në vitin 2002 në rreth 8%, ndërsa në qershor 2015, inflacioni vjetor arriti në nivelin 1.4%, duke reflektuar presione të dobëta inflacioniste, si rezultat i ekzistencës së kapaciteteve të pashfrytëzuara në ekonominë e vendit , kërkesës së dobët në tregjet partnere (inflacionit të ulët të importuar) dhe pritjeve të ulëta për inflacionin për pjesën e mbetur të 2015. Me qëllim mbështetjen graduale të ngushtimit të hendekut të prodhimit dhe rikthimin e normës së inflacionit pranë nivelit 3% në afat të mesëm , politika monetare e Bankës së Shqipërisë ka mbetur dukshëm lehtësuese, me normën e interesit në nivelin 2% që prej muajit shkurt 2015.

Në fund të muajit qershor 2015, treguesit fiskalë paraqesin një politikë fiskale konsoliduese në terma vjetorë. Të ardhurat shënuan një rritje vjetore prej 4.4%, si reflektim i ecurisë pozitive kryesisht në të ardhurat jotatimore dhe ato nga fondet speciale, ndjekur nga të ardhurat nga pushteti vendor . Shpenzimet e përgjithshme janë ulur me 0.9% në terma vjetorë në vlerën 195.64 miliardë lekë , duke reflektuar edhe uljen e shpenzimeve për interes a (të borxhit të brendshëm). Deficiti buxhetor shënon 12.67 miliardë lekë ose 42.9% më pak së një vit më parë dhe është financuar kryesisht nga burime të jashtme (57.9%). Realizimi i të ardhurave në buxhet në nivele më të ulëta se planifikimi, është shoqëruar me rishikim të buxhetit dhe ulje të nivelit të pritshëm të të ardhurave dhe të shpenzimeve , me qëllim ruajtjen e nivelit të deficitit buxhetor . Maturimi i Eurobondit në tremujorin e katërt të vitit është një ngjarje e cila mund të ndikojë mënyrën e financimit të deficitit buxhetor dhe kushtet e likuiditetit në tregun

ndërbankar, veçanërisht nëse zhvillimet në tregjet financiare ndërkombëtare nuk mbështesin riemetimin e tij².

Të gjitha këto dukuri janë shoqëruar me ndryshime të thella në strukturën e PBB. Ritmet e rritjes ekonomike gjatë viteve 2000-2011 ka qenë 5.2%, ndërsa nga 2011 e në vazhdim arrin vlerën 3% të PBB. Shqipëria ka ende disa probleme që lidhen me produktivitetin e ekonomisë së saj, e cila reflektohet në nivelet e PBB-së/frymë. Ky tregues varion nga 3.377 dollar në 2007 në 4.000 dollar në 2015. Industria nga degë kryesore, e cila në vitin 1989 dha 41,3 % të PBB, jep aktualisht vetëm 12 % të saj, kurse bujqësia kaloi nga 35,5 % në vitin 1990 në 52,3 % në vitin 2015.

Struktura ekonomike kaloi nga një disekuilibër në tjetrin. Disekuilibri i ri u shfaqet edhe në zhvillimin rajonal të vendit, që erdhi si pasojë e krizës dhe e zhvillimit të pabarabartë ekonomik. 70 % e investimeve të huaja direkte janë përqëndruar në aksin Tiranë-Durrës, ndërsa pjesa tjetër në zonat perëndimore dhe jugore të vendit. Investimet direkte të huaja dhe krijimi i ndërmarrjeve të reja nga kapitali vendas, kanë qenë faktori kryesor që ka përcaktuar hapjen e vendeve të reja të punës, nivelin e të ardhurave të popullsisë, ritmet e zhvillimit ekonomik e social sipas rretheve (Samson, I. 1996: 13).

Në lidhje me strukturën ekonomike, sipas të dhënave të Ministrisë së Zhvillimit Ekonomik dhe Ministrisë së Punëve të Jashtme, volumi i përgjithshëm tregtar në vitin 2014 arriti në 5.762,1 mil Euro, duke shënuar një rritje prej 5,7 % në krahasim me vitin 2013. Eksporti i mallrave do të mbetet kryesisht i bazuar në industrinë e tekstilit (tekstile dhe këpucë) dhe në burimet natyrore (naftë bruto).

Eksporti shqiptar ka një strukturë të re, të shëndetshme, ku humbja e eksporteve nga lëndët djegëse, nafta apo mineralet, është zëvendësuar dhe në rritje nga eksporti i agrikulturës, i produkteve bujqësore, lëndëve dhe mallrave të ndërtimit, makinerive dhe pajisjeve. Kjo rritje tregon se, modeli ekonomik ka filluar të funksionojë i fokusuar te prodhimi në manifakturë, në industrinë mekanike, apo dhe në industritë e tjera.

² Raporti i Stabilitetit Financiar për gjashtëmuajorin e parë të vitit 2015.

Sfida fiskale e Shqipërisë është të uli nivelin e lartë të borxhit publik, në më pak se 66% në 2017 dhe nën 60% deri në fund të 2019. Strategjia fiskale parashikon një reduktim të ndjeshëm në deficitin e buxhetit total me rreth 3,8% të PBB-së gjatë 2014-2017, ndihmuar nga rritja e taksave të zbatuara në 2015 dhe në zbatimin e masave administrative, si dhe ulja e nivelit të kredive me probleme.

Viti 2014, ka qenë një vit i vështirë, por ka shënuar rimëkëmbjen ekonomike të vendit dhe fillimin e reformave më të domosdoshme për konsolidimin e rritjes së qëndrueshme ekonomike;

Burimet e dikurshme të rritjes, siç ishin sektori i ndërtimit apo remitancat, po zëvendësohen me sektorë të rinj, që kanë potencial zhvillimi në vend, si: manifaktura, agro-industria, agro-përpunimi, lëndët kimike e plastike, por edhe energjia, transporti, infrastruktura dhe turizmi.

Një vëmendje të veçantë po i kushtohet sektorit të bujqësisë dhe sigurisë së ushqimit. Për vitin 2015 bujqësia ka zgjeruar e hartën gjeografike për eksportet edhe në vende të tjera evropiane e më gjerë dhe po shkon drejt një skeme të pilotuar³.

Reformat strukturore të ndërmarra në 3 vitet e fundit kanë synuar të sjellin një model funksional ekonomik, reforma në shërbim të qytetarëve dhe të sundimit të ligjit, rritje ekonomike të qëndrueshme, punësim dhe përmirësim të mirëqenies.

2.3. ZHVILLIMI EKONOMIK DHE CILËSIA E JETESËS

Cilësia e jetës përfaqëson dimensionet e shumta të përvojës njerëzore që ndikojnë mirëqenien. Ajo përmbledhet në treguesit objektivë dhe subjektivë.

Treguesit objektivë, të cilët përfshijnë masa të niveleve materiale të jetesës dhe komponentëve të tyre, të jetës familjare, fizike, të shëndetit mendor, punën, mjedisin dhe kështu me radhë. Masat lidhen si me faktorët, që rrisin cilësinë e jetës, si: ushqimi,

³ <http://www.punetëjashtme.gov.al/al/misioni/diplomacia-ekonomike-dhe-publike/shqipëria-zhvillimet-ekonomike-arritjet-dhe-sfidat>.

jetëgjatësia, ashtu dhe me dëmtuesit sikurse janë: ndotësit, krimi dhe faktorë të tjerë negativë, që ulin cilësinë e jetesës.

Masat subjektive kanë të bëjnë me vetë raportet personale, mënyrën e sjelljes të lidhura këto me lumturinë, kënaqësinë e përgjithshme të jetës dhe me dëshirat e individit.

Një rang i gjerë i indikatorëve të cilësisë së jetës si ai ekonomik, social e politik, janë të lidhura dukshëm me nivelet e PBB reale për kapital në nivel kombëtar, në periudha të ndryshme të zhvillimit ekonomik. Nivelet e konsumit, si pjesë e treguesve objektivë, kanë ndikimin e tyre në cilësinë e jetës. Të ardhurat e larta u japin mundësinë njerëzve të plotësojnë nevojat e tyre.

Një faktor tjetër i rëndësishëm është edhe shpërndarja gjeografike. Zhvillimi teknologjik është i alternuar me zhvillimin ekonomik dhe sjell me vete dhe përqëndrimin e popullsisë në këto zona.

Treguesit socialë të cilësisë së jetës të tilla, si: jetëgjatësia dhe edukimi shfaqin një lidhje të fortë ndërsektoriale me PBB për frymë. Për sa i përket treguesve politikë, këtë mund ta shprehim ndërmjet idesë së Alex Inkeles 1991, i cili shkruan: "Sistemet demokratike i japin popullit një ndjenjë më të madhe të lirisë dhe unë do të debatoja në lidhje me lirinë aktuale për të ndikuar në rrjedhën e ngjarjeve publike, duke lejuar individët të shprehen dhe të kuptojnë potencialin e tyre individual njerëzor" (Inkeles, A. 1991: 52). Propozimi që rritja ekonomike promovon demokracinë politike është quajtur shpesh dhe Hipoteza e Lipset (Lipset, S. 1959: 333).

Lidhur me treguesit subjektivë të cilësisë së jetës, shpeshherë të dhënat e tyre merren nëpërmjet anketimeve, në të cilat të anketuarit raportojnë për ndjenjat e tyre të mirëqënies që njihet ndryshe si mirëqënie subjektive. Dy janë masat që janë përdorur zakonisht për të studiuar lidhjen mes rritjes ekonomike dhe mirëqënies subjektive si faktorët e ndryshëm në punë të tilla, si: shëndetësia, rrethanat familjare, papunësia, duke përfshirë këtu dhe efektet e politikave publike.

Sipas Pierre Calame, në librin “Ekonomia në shekullin e XXI”, mënyra burokratike e vendeve komuniste për t’u imponuar qytetarëve të tyre një model lumturie, donin apo nuk donin ata, ka izoluar për një kohë të gjatë këtë reflektim mbi mirëqënien (Calame, P. 2007: 63). Sot, dëshira për zotërim material nuk është më pasion më pak i rrezikshëm, siç e konsideronin moralistët e shekullit të XV, por është bërë pasioni më i rrezikshëm për gjithë njerëzimin.

Për këtë arsye, janë shfaqur me forcë studimet dhe reflektimet mbi “mirëqënien”, për më tepër që rritja ekonomike shoqërohet me degradim të kapitalit natyror, madje dhe kulturor (Wilson, A; Valerie, A; Bitner, M; Gremler, D. 2012: 72).

Në librin “Konsumi vret” Gary Gardner dhe Erik Assadourian shkruajnë: “Përkufizimi (kanadez) i lumturisë synon një cilësi të mirë të jetës, në të cilën aktivitetet realizohen pasi janë menduar mirë dhe pa stres. Pak më tej, ai na kujton: “Divorci midis pasurisë dhe lumturisë është më i dukshëm në SHBA, ku e ardhura mesatare është rritur më shumë se dy herë nga 1957 deri në vitin 2002, por numri i personave, që e konsiderojnë veten të lumtur gjatë kësaj periudhe ka mbetur i pandryshuar (Gardner, G; Assadourian, E. 2003: 54). Përtej kësaj shume, çdo pasuri shtesë kontribon në mënyrë shumë modeste në lumturi.

Studimet dhe statistikat e realizuara në 65 vendet, midis viteve 1990-2000, tregojnë se të ardhurat dhe lumturia qëndrojnë në trajektore paralele deri afër një shume prej 13.000 dollarë në vit. Përtej kësaj shume, çdo pasuri shtesë kontribon në mënyrë shumë modeste në lumturi. Të tjera studime të mëtejshme në vite kanë vënë në dukje një marrëdhënie të fortë dhe pozitive midis mirëqënies e lumturisë dhe të ardhurave në vende të ndryshme dhe në kohë të ndryshme (Deaton, 2008; Stevenson dhe Wolfers, 2008; Sacks, Stevenson, dhe Wolfers, 2013)⁴.

⁴ "Të ardhurat dhe mirëqenia. A gjendet ndonjë evidencë mbi kënaqësinë"? (Stevenson and Wolfers 2013).

Në vendet e varfra marrëdhënia midis pasurisë dhe kënaqësisë së jetës është krejt e ndryshme dhe nuk ka asgjë për t'u çuditur; këtu e ardhura dhe mirëqënia janë bashkë, sepse ajo që fiton një individ i lejon t'i përgjigjet nevojave të tij bazë. Në Britaninë e Madhe ky reflektim u bë mjaft popullor në librin “Manifesti i mirëqënies i “New Economic Foundation”, një “ *think tank* i pavarur “i themeluar në vitin 1986 dhe shumë i angazhuar në shpikjen e paradigmave të reja ekonomike.

Të gjitha punimet krahasuese mbi mirëqënien dalin në një konkluzion: Çfarë politike duhet të ndjekë një qeveri me qëllim që zhvillimi i mirëqënies të popullit të jetë qëllimi kryesor (Calame, P. 2007: 72).

Nëse do të bazohemi tek treguesit objektivë, atëherë dalim në konkluzionin se rritja ekonomike përmirëson cilësinë e jetës. Rritja ekonomike sjell sasi të mëdha ushqimi, veshje dhe strehim për frymë sikurse dhe ndryshime cilësore në nivelin e jetesës.

Njihet tashmë se rritja ekonomike është dhe arsyeja kryesore e lëvizjes dhe e përqëndrimit të popullsisë në qytete e mëdha ku dhe zhvillimi ekonomik është dukshëm më i lartë. Pikërisht, këtu fillojnë dhe rezervat në lidhje me rritjen e cilësisë së jetës me rritjen ekonomike, si pasojë e pasojave negative në mjedis (ndotje ujit, ajrit, ndotje akustike), e kultivuar nga përqëndrimi urban.

Megjithatë, edhe pse treguesit ekonomikë ndryshojnë nga një vend në tjetrin dhe të ardhurat ekonomike ndryshojnë, kjo jo gjithmonë shoqërohet me rritjen e kënaqësisë që njerëzit marrin.

2.4. ANALIZA SWOT DHE PESTEL PËR PËRZGJEDHJEN E SEKTORËVE PRIORITARË PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK.

2.4.1. Analiza SWOT dhe përdorimi i saj i veçantë në planifikimin strategjik rajonal.

Analiza SWOT, e cila kryesisht analizon anët e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet e objektit të synuar apo vendit, është një metodë e dobishme në planifikimin strategjik.

Planifikimi strategjik është një mjet i rëndësishëm për zhvillimin rajonal dhe mund të përkufizohet si një formë sistematike e përgatitur për ndryshime dhe për të ardhmen e një vendi. Ai merr parasysh kontekstin socio-ekonomik dhe mjedisor. Në ditët e sotme, analiza e mjedisit është një pjesë kritike e procesit të planifikimit strategjik të menaxhimit. Ai është një proces, që lehtëson vendimmarrjen e qeverisë, duke marrë në konsideratë harmonizimin e problemeve shoqërore, ekonomike, sociale, dhe siguron një kornizë për arritjen e rezultateve të qëndrueshme (Beer, A. 1977: 81).

(SWOT, një akronim për fuqitë, dobësitë, shanset dhe kërcënimet,) është një mjet i dobishëm për të analizuar faktorët e brendshëm dhe të jashtëm në mënyrë që të arrijnë një qasje sistematike dhe mbështetje për një situatë të vendimmarrjes. Analiza SWOT është aplikuar gjerësisht në fushat e planifikimit të burimeve, planifikimit të strategjisë urbane, planifikimin e turizmit, etj. Ajo është një teknikë e përdorur zakonisht për të ndihmuar në identifikimin e drejtimit strategjik për një organizatë ose praktikë. Modeli SWOT është një mjet klasik analize strategjike, për menaxhimin strategjik, i propozuar së pari nga Ken Andrews (Andrews, K. 1971: 18).

Analiza SWOT është një shenjë paralajmëruese për procesin e planifikimit strategjik (Harrison, J. 2010: 90). Planifikimi është proces që lehtëson vendimmarrjen, për të kryer zhvillimin, duke marrë në konsideratë problemet mjedisore, sociale, politike, faktorët natyrorë, ekonomike dhe të qeverisjes dhe siguron një punë holistike kornizë për arritjen e rezultateve të qëndrueshme (Beer, A. 1977: 81).

Pikat e forta përkufizohen si avantazhe, që mund të përdoren për të përmirësuar performancën e saj. Dobësitë janë të metat/mangësitë e çdo sistemi, që mund të shkaktojnë humbjen e një avantazhi konkurrues, efikasitetit ose burimeve financiare (Wang, K; Hong, W. 2010: 36).

Në fakt të gjitha analizat duhet të çojnë në identifikimin e atyre fuqive, të cilat në vizionin afatgjatë, në bashkëpunim me mundësitë në mjedis do të përbëjnë avantazh konkurrues, që do të mbështesë strategjitë e ardhshme.

Problemet, në lidhje me ekuilibrin e nevojshëm në mes faktorëve të brendshëm dhe të jashtëm, mund të identifikohen në planifikimin rajonal, si dhe çështje të paparashikuara që lidhen me faktorë të jashtëm.

Është diskutuar në shumë debate të planifikimit publik, që: "çdo proces zgjedhjeje do të bëhet një proces të planifikimi (ose zgjedhje strategjike), nëse përzgjedhja e veprimeve të tanishme është bërë vetëm pas një formulimi dhe krahasimi të zgjidhjeve të mundshme mbi një fushë më të gjerë të vendimeve, që lidhen me parashikimin dhe situatën aktuale "(Jessop, W. 1969: 110).

Pasiguritë në proces mund të kërkojnë bërjen e një procesi më të ndërthurur, ku planifikimi dhe zbatimi janë konsideruar si pjesë e të njëjtit proces interaktiv mbi planifikimin komunikativ, zbatimin dhe planifikimin strategjik (Sotarauta, M. 1996: 101).

Strategjia duhet të formulohet objektivisht, por shkalla në të cilën zbatimi i saj mund të jetë objektive, varet nga personi ose organizata që do të meret me zbatimin e strategjisë. Shpesh neglizhohet fakti se formulimi i strategjisë (dhe analiza SWOT si një pjesë e brendshme e saj) dhe zbatimi i saj, nuk është ndërmarrë domosdoshmërisht nga i njëjti person / grup personash.

Përveç kësaj, supozohet se udhëheqësit dhe drejtuesit e shohin strategjinë si specifike apo subjektive, ndërsa hulumtuesit aplikojnë objektivitetin shkencor në zbatimin e një strategjie.

2.4.2. Analiza PESTEL si vazhdim dhe plotësim i analizës SWOT

PESTEL është një mjet plotësues i SWOT. Ajo bën një analizë më të thellë dhe më me detaje të tipareve specifike të faktorëve, që në mënyrë specifike kanë një impakt të vazhdueshëm mbi rezultatet e pritura. Termi PESTEL u referohet faktorëve politikë , ekonomikë, socialë, teknologjikë, mjedisorë dhe ligjorë. SWOT dhe PESTEL janë fleksible. Gjatë përdorimit të PESTEL është më mirë që në fillim të studjohen kërcënimet dhe shancet, sepse ata faktorë do të sjellin impakte të ndryshme mbi fuqitë dhe dobësitë. Disa mundësi dhe kërcënime janë vrejtur, por të tjera janë të vështira për ti dalluar, sepse ato mund të jenë akoma duke zhvilluar dhe do të japin impaktin e tyre

në të ardhmen. Kështu ajo është e nevojshme jo vetëm për një mendim proaktiv, por edhe për parashikimin e rrisqeve të paidentifikuara. Rekomandimet janë të përdoret SWOT dhe PESTEL bashkë. Kur problemet janë komplekse është më mirë të përdoret PESTEL. Nëse koha e planifikimit është e shkurtër është më mirë të përdoret SWOT, ndërsa nëse koha premton apikimi i PESTEL dhe SWOT është mundësia më e mirë, sepse nga përdorimi së bashku rezulton një analizë më e fortë, një kuptim më i mirë i situatës konkrete dhe një potencial më i madh në vendimmarrje.

Faktorët që analizohen nëpërmjet analizës PESTEL janë:

Faktorët politikë

1. Faktorët politikë kombëtarë, shtetërorë, lokalë.
2. Shpërndarja e burimeve qeveritare.
3. Fusha e veprimit.
4. Lobingu i grupeve të interesit, si: lokalë, kombëtarë, ndërkombëtarë dhe qeveritarë.
5. Konfliktet e armatosura.
6. Ndryshimet në pushtet.

Faktorët ekonomikë

1. Situata ekonomike lokale, kombëtare, rajonale dhe globale.
2. Situata ekonomike e komuniteteve përkatëse (duke përfshirë punësimin taksat etj.).
3. Situata ekonomike dhe prospektet e ndonjë prej industrive përkatëse.
4. Infrastruktura lokale, kombëtare, etj.
5. Situate financiare e partnerëve kryesorë.
6. Vlefshmëria e burimeve të sektorit privat përkatës.

7. Rezultatet ekonomike të pritura si: tregtia, trendi ekonomik, etj..

Faktorët socialë

1. Demografia dhe popullsia.
2. Shëndeti.
3. Arsimimi.
4. Aksesit në shërbimet kryesore.
5. Perceptimet mbi shërbimet publike.
6. Traditat, qëndrimet, besimet në lidhje me fëmijët, adoleshentët dhe barazinë gjinore.
7. Migrimi dhe eventet.

Faktorët teknologjikë

1. Aksesit i grupeve të popullsisë në teknologji.
2. Partnerët e përdorimit të teknologjisë ekzistuese.
3. Teknologjitë e reja.
4. Teknologjitë e lidhura me infrastrukturën
5. Mundësi rivendosje teknologjike alternative.
6. Parashikimi i trendit teknologjik.

Faktorët mjedisorë

1. Problemet globale (ndryshimi i klimës), rajonale (përmbytjet, droga, etj.), lokale (ndotja e ujit të pishëm, etj.).
2. Rregullat ose kërkesat mjedisore përkatëse.
3. Impakti në mjedisin e planifikimit së vazhdimet të aktiviteteve, ndryshimet klimatike sezonale, impakti i parashikimit të motit.

4. Trendi i zhvillimeve të pritshme mjedisore.
5. Pozicioni gjeografik i vendit.

Faktorët ligjorë

1. Të drejtat e njeriut, kryesisht të fëmijëve dhe barazia gjinore.
2. Legjislacioni ekzistues që sjell impakt mbi faktorët përkatës (ekonomikë, socialë, teknologjikë ose faktorë të tjerë, që ushtrojnë impakt mbi rezultatet e pritura).
3. Përmirësimi i legjislacionit në të ardhmen.
4. Marrëveshjet ndërkombëtar ekzistuese ose në process.
5. Ndikimi i standardeve ligjore mbi rezultatet e pritura.

2.5. TURIZMI SI INDUSTRI SHËRBIMESH DHE MODELET E TIJ PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK

Diskutimet e përgjithshme mbi zhvillimin e qëndrueshëm, u kanë dhënë forcë një sërë debatesh në fushën e shërbimeve dhe sidomos një nga sektorët me të spikatur në këtë fushë, sektorit të turizmit. Gjatë periudhës së ekonomisë së planifikuar, shumë qeveri, duke vlerësuar prodhimin industrial, nënvlerësuan rëndësinë e turizmit si një faktor balancues në sektorin e shërbimeve. Në fund të komunizmit, cilësia e sektorit të shërbimeve ishte relativisht e vogël në lidhje me standardet ndërkombëtare. Hotelet dhe restorantet, transporti dhe industria e komunikacionit, ishin lënë pas dore për dekada të tëra. Investimet e huaja janë bërë shumë pak në sektorin e hoteleve, ndërkohë që gjatë tranzicionit, zinxhirët ndërkombëtarë promovuan ndërtesat e reja si dhe u bazuan në kapacitetin ekzistues.

Një rol të rëndësishëm turizmi luan në ristrukturimin ekonomik dhe zhvillimin e aftësive të nevojshme nga një staf shërbimi, për të përmirësuar kushtet e punës sociale dhe mbrojtjen e të punësuarve. Pra, si një sektor i rëndësishëm në ekonominë botërore,

si edhe në ekonomitë e zhvilluara, atij i duhet t'i jepet prioritet, pasi shumica e elementëve janë potencialë.

Karakteristikat e ekonomive në tranzicion janë në përgjithësi të lidhura me nivelin e zhvillimit ose të të ardhurave për frymë (Easterly, E. 1999: 76). Për shembull, kërkesa për shërbime rrit të ardhurat. Prandaj vendet më të pasura kanë kërkesa për nivel më të lartë shërbimesh.

2.5.1. Ç'janë shërbimet dhe karakteristikat e tyre

Shërbim do të thotë prodhimi i një dobie në thelb të paprekshme, e veçuar apo si një element i rëndësishëm i një produkti të prekshëm, i cili nëpërmjet disa formave të shkëmbimit, kënaq një nevojë të identifikuar (Wilson, A; Valerie, A; Bitner, M; Gremler, D. 2012: 187). Sipas Alfred Marshall, "Një person, që siguron një shërbim, është po aq i aftë t'i japë dobi marrësit sa dhe një person që prodhon një produkt të prekshëm (Marshall, A. 1920: 252)

Si pasojë e paprekshmërisë së tyre, shërbimet nuk mund të shihen, të ndjehen, shijohen apo preken në të njëjtën mënyrë siç mund të veprohet me mallrat. Si rezultat i paprekshmërisë së shërbimeve, lindin një numër sfidash marketing me të cilat normalisht nuk përballemi, kur marketojmë mallra të prekshëm. Konkretisht, këto sfida përfshijnë: mungesën e inventarit, mungesën e mbrojtjes më anë të patentës, vështirësitë në prezantimin dhe komunikimin e attributeve të shërbimeve tek tregu i synuar dhe sfida speciale e vendosjes së çmimit për shërbimet.

Sfidat që hasen janë:

i. Mungesa e inventarit të shërbimeve. Për shkak të paprekshmërisë së tyre, shërbimet nuk mund të inventarizohen. Si rezultat, ato nuk mund të ruhen me qëllim që të përballohen periudhat me kërkesë të lartë. Mungesa e inventareve të shërbimit shkakton kaq shumë sfida për marketerët e shërbimeve sa që ka çuar në klasifikimin e një karakteristike tjetër dalluese të shërbimeve – zhdukshmëria.

ii. Mungesa e mbrojtjes me patentë. Një problem, që shkaktohet nga mungesa e mbrojtjes me patentë është që shërbimet e reja apo ekzistuese mund të kopjohen me lehtësi. Si pasojë, është e vështirë që të ruhet avantazhi konkurrues i firmës kundrejt konkurrentëve për një kohë të gjatë.

iii. Vështirësi për të prezantuar dhe komunikuar shërbime. Për shkak të paprekshmërisë, detyra e shpjegimit të attributeve të produktit tonë tek konsumatorët, është tepër e vështirë.

iv. Vështirësi në vendosjen e çmimeve për shërbimet. Sfida në rastin e vendosjes së çmimeve për shërbimet është se nuk ka kosto të mallrave të shitura. Kostoja kryesore e prodhimit të një shërbimi është puna.

Praktikuesit e marketingut kanë implementuar një numër strategjish në përpjekje për të minimizuar apo kompensuar problemet marketing të shkaktuara nga paprekshmëria. Këto strategji përfshijnë: përdorimin e shenjave të prekshme për të rritur “prekshmërinë” e shërbimeve, përdorimin e burimeve personale të informacionit me qëllim përhapjen e fjalëve dhe opinioneve pozitive për shërbimin dhe krijimin e një imazhi të fuqishëm organizativ, për të reduktuar sasinë e riskut të perceptuar, që lidhet me blerjen e shërbimit. Megjithatë marketerët mund të mos jenë plotësisht në gjendje që të eliminojnë ndikimet e paprekshmërisë, strategjitë e trajtuara kanë ofruar zgjidhje inovative për shumë industri shërbimesh. Në shumë raste, konsumatorët i drejtohen evidencës së prekshme apo shenjave të prekshme, të cilat e rrethojnë shërbimin, me qëllim që t’i ndihmojnë në vlerësimin e shërbimeve. Shenjat e prekshme mund të përfshijnë evidencë të tillë, si: cilësia e orendive në zyrën e një avokati, pamja e jashtme e personelit në një bankë, apo cilësia e letrës që përdoren në policat e sigurimit. Burimet personale të informacionit të tilla, si: shokët, familja apo liderët e tjerë të opinionit janë burime të reklamës së fjalës së gojës (word of mouth), që konsumatorët e përdorin për të mbledhur informacion mbi shërbimet. Një strategji, që përdoret shpesh për të stimuluar këtë lloj reklame gojore, është ofrimi i stimuljve tek konsumatorët ekzistues me qëllim që këta t’u tregojnë shokëve e miqve të tyre mbi ofertat e firmës.

Një strategji tjetër, që shfrytëzohet për të minimizuar efektet e paprekshmërisë, është duke krijuar një imazh të fuqishëm të organizatës. Për shkak të paprekshmërisë dhe mungesës së burimeve objektive të informacionit për të vlerësuar shërbimet, sasia e riskut të perceptuar të lidhur me blerjen e shërbimit është përgjithësisht më e lartë se sa

në rastin e mallrave të prekshëm. Në përpjekje për të luftuar nivelet e larta të riskut të perceptuar, disa firma shërbimesh kanë shpenzuar shumë përpjekje, kohë dhe para për të zhvilluar një imazh të fuqishëm organizativ.

2.5.2. Turizmi si industri shërbimesh

Përkufizime të turizmit

Disa prej autorëve më influencues në fushën e turizmit, bëjnë ndarjen ndërmjet turizmit të qëndrueshëm dhe zhvillimit të qëndrueshëm në turizëm.

Kështu Hall për shëmbull, e konsideron turizmin e qëndrueshëm si një nëngrup të turizmit dhe zhvillimit të qëndrueshëm (Hall, 2000). Ai argumenton se turizmi i qëndrueshëm " i referohet zbatimit të konceptit të qëndrueshmërisë në nivelin e Industrisë së Turizmit dhe pasojave, sociale, mjedisore dhe ekonomike, ndërsa zhvillimi i qëndrueshëm operon në një shkallë më të gjerë që përfshin të gjitha aspektet e ndërveprimit të njeriut me mjedisin". Ky autor bën përkufizimin e zhvillimit të turizmit me parimet e zhvillimit të qëndrueshëm në këtë mënyrë: "...turizmi, i cili është zhvilluar dhe mirëmbahet në një zonë (komunitet, mjedis) në mënyrë të tillë dhe në një shkallë të tillë, që mbetet i qëndrueshëm në një periudhë të pacaktuar dhe nuk degradon ose ndryshon mjedisin (në aspektin njerëzor dhe fizik) në të cilin ekziston në një shkallë të tillë, që ndalon zhvillimin e suksesshëm dhe mirëqenien e aktiviteteve e proceseve të tjera (Butler, R. 1999: 25)" Autori argumenton se turizmi i qëndrueshëm është "turizmi i cili është në një formë që mund të mbajë qëndrueshmërinë e tij në një zonë për një periudhë të pacaktuar kohore" (Butler, R. 1999: 28)

Sipas Butler, ndërsa përkufizimi i parë kërkon shqyrtimin e turizmit parë nga një pikë shumësektoriale, përkufizimi i dytë përcakton qasjen e turizmit të qëndrueshëm në kontekstin e një sektori të vetëm, i cili fokusohet në qëndrueshmërinë e vazhdueshme të turizmit dhe nuk nënkupton atributet socio-kulturore dhe mjedisore, të cilat janë të lidhura me konceptin e zhvillimit të qëndrueshëm.

Të dyja këto terma shpesh përdoren të pandryshueshme në hapësirën publike, e cila është ilustruar nga koncepti i zhvillimit të qëndrueshëm në turizëm e siguruar nga Organizata Botërore e Turizmit: "Udhëzimet e zhvillimit të turizmit të qëndrueshëm dhe

praktikat e manaxhimit janë të zbatueshme për të gjitha format e turizmit në të gjitha llojet e destinacioneve, duke përfshirë turizmin masiv dhe të segmenteve të ndryshme të turizmit niche. Parimet e zhvillimit të qëndrueshëm i referohen aspekteve mjedisore, ekonomike dhe social-kulturore të zhvillimit të turizmit dhe një ekuilibër i qëndrueshëm duhet të vendoset në mes këtyre tri dimensioneve për të garantuar qëndrueshmërinë e tij afatgjatë.” (OBT 2004)⁵

Mbështetja që zhvillimi i qëndrueshëm ka marrë nga organizatat ndërkombëtare dhe kombëtare, në veçanti nga Komisioni Evropian dhe Kombet e Bashkuara, është diskutuar në literaturën akademike në mënyra të ndryshme.

Weaver vë në dukje se duke bashkuar dy fillesa kontradiktore të rritjes së vazhdueshme dhe rritjes të ngadalshme ekonomike me përfshirjen e qeverisë, koncepti jep "mundësinë tërheqëse të zhvillimit të vazhdueshëm ekonomik, që nuk sforcon padrejtësisht kapacitetin socio-kulturor dhe ekonomik të mjedisit në tokë (Weaver, D. 2006: 98).

Shqetësimet janë duke u ngritur gjithnjë e më shumë për shkak se paqartësia e përcaktimeve lejon bizneset, qeveritë dhe organizatat ndërkombëtare për të përdorur qëndrueshmërinë si një formë e *greenwashing*, për të treguar përgjegjësinë mjedisore dhe sociale në sytë e publikut, i cili gjithashtu ka penguar zbatimin e praktikave të qëndrueshme (Mowforth, M; Munt, I. 2003: 123). Në pjesën më kritike të debatit, ky koncept konsiderohet si "sipërfaqësisht shumë tërheqës, por tërësisht i pazbatueshëm në praktikë" dhe asgjë më shumë se një slogan (Wheeler, D. 1995: 83).

Fletcher argumenton se për të qënë efektiv, çdo objektiv duhet të jetë i qartë, jokonfliktual, i matshëm dhe i arritshëm dhe nëse zhvillimi i qëndrueshëm nuk arrin të gjitha këto karakteristika, nuk mund të konsiderohet të jetë i arritshëm (Fletcher, D; Mackenzie, D; Villouta, E. 2005: 132). Në anën tjetër, mbrojtësit e konceptit theksojnë se edhe pse qëndrueshmëria nuk është specifike e vështirë për të kuptuar dhe të përcaktojë sasinë, është ende "ndoshta planifikimi dhe çështja politike më e rëndësishme e kohës sonë"(Raymond, E; Hall, C. 2008: 59).

⁵ Organizata Botërore e Turizmit

Pavarësisht debatit, në literaturën akademike mbi zhvillimin e qëndrueshëm është pranuar se nëse ekziston një teori e pranuar universalisht lidhur me turizmin e qëndrueshëm, një marrëveshje e përgjithshme në kontekstin historik do të merret në konsideratë, veçanërisht veprat e Jafarit, Oppermann (Oppermann, P. 1993: 145) dhe Clarke (Clarke, T. 1997: 123) , atëherë do të ishte e mundur për të kuptuar kontekstin dhe evoluimin e konceptit (Hardy, A; Beeton, R; Pearson, L. 2002: 167). Qasjet kryesore për turizmin e qëndrueshëm janë paraqitur shkurtimisht në nënseksionet e mëposhtme.

2.5.3. Modelet e zhvillimit të turizmit të qëndrueshëm

Platforma Jafari

Duke adaptuar qasjen historike, krijoi një kornizë për të studiuar ndryshimin, që ka pësuar zhvillimi në turizëm dekadë pas dekade pas Luftës së Dytë Botërore (Jafari, J. 1990: 341) ⁶. Platforma Jafari është përdorur në shumë studime mbi konceptin e turizmit të qëndrueshëm. Jafari argumenton se mbrojtja, paralajmërimi, adaptimi dhe platformat mbi njohuritë bazë janë shfaqur në mënyrë kronologjike, pa i zëvendësuar ato, pra, të katër platformat mund të bashkëjetojnë në turizmin bashkëkohor.

Makbeth sygjeron dy platforma më shumë: platformën e qëndrueshmërisë dhe të etikës, duke vënë në dukje se përkufizimi dhe implikimet e zhvillimit të qëndrueshëm janë ende të kontestuar duke insistuar në studimin e çështjeve etike në kontekstin bashkëkohor (Makbeth, J. 2005: 86)

Tabela 1. Platforma Jafari.

Platformat	Periudha kohore	Karakteristikat Kryesore
------------	-----------------	--------------------------

⁶ Jafari (1989, 2001) argumenton se evoluimi në sektorin e turizmit pas Luftës së Dytë botërore ka qënë i influencuar dhe përshkruar nëpërmjet platformave ‘mbrojtëse’, ‘paralajmëruese’, ‘adaptive’ dhe njohurive bazë. Nëpërmjet aplikimit të tyre në turizëm këto platforma sigurojnë një kornizë të dobishme për të kuptuar zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm në veçanti, duke pasur parasysh se çdo platformë bazohet tek paraardhësit e saj.

Platforma Mbrojtëse	1950-1960	Mbështetje të fortë për turizmin e bazuar në të kuptuarit se turizmi gjeneron përfitime ekonomike dhe social-kulturore. E lidhur me teorinë e modernizimit të Rostow (1960).
Platforma Paralajmëruese	1960-1970	Zhvillimi i pakontrolluar i turizmit veçanërisht turizmi masiv, sjell në mënyrë të papranueshme kostot e larta mjedisore, ekonomike dhe social-kulturore për destinacionet pritëse. Nisur nga emergjenca e ekonomisë mjedisore dhe metodat e zhvillimit për hetimin e ndikimeve mjedisore, u krijua teoria vartëse e Opperman dhe modeli i Butler.
Platforma Adaptive	1980	Kërkon forma alternative të zhvillimit të turizmit të cilat do të kenë ndikim më pak negativ në qendër të komunitetit, dhe të përgjegjshëm për mjedisin.
Platforma mbi njohuritë bazë	Mesi i viteve 80' vitet 90' dhe 2000	Përqafon parimet e zhvillimit të turizmit të qëndrueshëm. Pretendimi i përgjithshëm se turizmi i qëndrueshëm mund të aplikohet për të gjitha sipërmarrjet turistike, pavarësisht shkallës, kërkon operacionalizim, duke zhvilluar indikatorët për turizëm të qëndrueshëm, kodet e praktikës dhe udhëzimet e praktikave të qëndrueshme.

Paradigma adaptive

Paradigma adaptive e Hunter e rikonsideron konceptin e turizmit të qëndrueshëm në diskurs më të gjerë të zhvillimit të qëndrueshëm, duke reflektuar fleksibilitet në konceptin e qëndrueshmërisë. Ai më tej, argumenton se "turizmi i qëndrueshëm nuk duhet të konsiderohet si një kornizë e ngurtë, por më tepër si një paradigmë adaptive, e cila legjitimon një shumëllojshmëri të qasjeve në bazë të rrethanave të veçanta" dhe strehon si interpretimet e forta dhe ato të dobëta në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm

(Hunter, C. 1997: 43). Në vend të idesë tradicionale “kërkim i balancës”, Hunter sygjeron shpërndarjen e prioriteteve brenda vendimarrjeve transparente, të cilat do të çojnë në një kontribut më të mirë të turizmit drejt zhvillimit të qëndrueshëm. Katër interpretimet apo modele të turizmit të qëndrueshëm janë sugjeruar si korniza konceptuale në formulimin e politikave për zhvillimin e turizmit:

- Turizëm i domosdoshëm,
- Turizëm i udhëhequr nga produkti,
- Turizëm i udhëhequr nga mjedisi dhe
- Format e reja të zhvillimit të turizmit. (ekoturizmi, turizmi i aventurës, turizmi i interesave të veçanta, etj.).

Qasja e dytë është me interes të veçantë për këtë hulumtim, përkatësisht zhvillimi i qëndrueshëm nëpërmjet turizmit të udhëhequr nga produkti, e cila bie në kategorinë e interpretimit të dobët të zhvillimit të qëndrueshëm. *Rrethanat specifike, të cilat justifikojnë këtë mode, janë të identifikuara me destinacionet turistike, veçanërisht në rastet kur turizmi është konsideruar si sektor prioritar në ekonominë lokale dhe kombëtare.*

Modeli analitik

Modelet analitike të zhvillimit të turizmit pasqyrojnë mënyrat në të cilat teoritë e turizmit kanë ndërvepruar me teoritë e zhvillimit. Sipas Telfer, modernizimi ka influencuar shumë studime mbi turizmin, që nga koha kur turizmi është njohur si strategji për zhvillimin ekonomik (Sharpley, R; Telfer, D. 2002: 75); varësia ka qënë një teori dominante në zhvillimin e turizmit dhe lidhet me impakte negative të turizmit; neoliberalizmi ekonomik, i cili lidhet me eksportin kompetitiv dhe me programet rregullatore ka marrë më pak vëmendje; dhe në fund zhvillimi alternativave ka tërhequr më shumë kërkim duke qënë se lidhet ngushtë me konceptin e zhvillimit të qëndrueshëm.

Modelet përshkruese

Modelet përshkruese shqyrtojnë zhvillimin e turizmit nga perspektiva të ndryshme hapësinore dhe kohore, dhe në mënyrë tipike kanë një karakter determinist dhe unilinear. Këto modele kanë qenë shpesh të kritikuar për mungesë të fortë analitike.

Një kritikë tjetër e këtyre modeleve, është se ato nuk marrin në konsideratë transformimin politik, socio-ekonomik apo kulturor, që mund të ndodhin në një vend. Sipas McKercher, modelet nuk mund parashikojnë ose të shpjegojnë periudhat e trazirave të paparashikueshme, që mund të trondisin sistemin e turizmit, por në të njëjtën kohë, të lejojë të rishfaqet në një mënyrë edhe më konkurruese (Bob McKercher, Megan Ritchie, 1997: 154).

Kërkesat kryesore për të përqasur zhvillimin e qëndrueshëm me turizmin janë:

- Praktikrat dhe udhëzimet e turizmit të qëndrueshëm duhet të aplikohen në të gjitha format e turizmit dhe në të gjitha destinacionet (përfshirë këtu dhe turizmin masiv).
- Mirëqënia e komuniteteve pritëse.
- Ruajtja e burimeve, bëhu më i përgjegjshëm për mjedisin.
- Vendosja e një ekuilibri të përshtatshëm ndërmjet zhvillimit ekonomik, mjedisor dhe socio-kulturor.
- Është e nevojshme pjesëmarrja e të gjithë aktorëve relevant sidomos në politikrat vendimmarrëse.
- Qeveritë duhet të marrin përsipër udhëheqjen për të siguruar pjesëmarrje të gjerë dhe konsensus.
- Përfitimet që sjell turizmi duhet të shpërndahen gjerësisht në shoqëri.
- Përkrahje afatgjatë.
- Nivel i lartë i kënaqësisë tek turistët.
- Monitorimi i vazhdueshëm i ndikimeve dhe futjen e masave të nevojshme parandaluese dhe /ose korrigjuese.
- Koordinimi dhe Integrimi Sektorial.

2.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Procesi i hulumtimit në këtë kapitull ka patur një vështirësi të veçantë, sepse janë të shumtë autorët që kanë dhënë kontributin e tyre në këtë fushë.

Përveç kësaj, trajtimi i një literature të pasur bashkëkohore dhe debatet që janë zhvilluar në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm, ka treguar se problem i zhvillimit të qëndrueshëm është një problem mbarëglobal, pavarësisht sfidave me të cilat përballlet sot.

Ai, gjithashtu, na jep një përshkrim të përgjithshëm të vendeve në tranzicion ku... një vend në tranzicion ose ekonomi në tranzicion është një ekonomi, e cila ndryshon nga një ekonomi e planifikuar, sepse ato ndërmarrin një grup transformimesh strukturore të domosdoshme për të zhvilluar ekonominë e tregut, transformime që lidhen me liberalizimin e tregut, privatizimin, ristrukturimin e biznesit, kapitalin privat, etj.

Po kështu, u trajtuan karakteristikat e vendeve në tranzicion, ku pothuajse të gjitha këto vende në një formë apo në një tjetër janë përballur me fenomene të tilla, si: kriza e investimeve, që vjen si rezultat i pasigurisë dhe mospërshtatjes me ndryshimet teknologjike inovative, niveli i lartë i inflacionit, normat e larta të skontimit, problemet e shpërndarjes dhe të shkëmbimit, mungesa e informacionit, ekstroversioni, etj.

Edhe Shqipëria, gjatë periudhës së gjatë të vetizolimit në sistemin socialist, e shoqëruar me një politikë ekonomike voluntariste e me prirje autarkike, çoi në krijimin e një strukture të çekuilibruar, të prapambetur e konservative, që mbështetej në sundimin absolut të pronës shoqërore dhe drejtimin e centralizuar nga shteti. Kjo, si rezultat i shterimit të burimeve të rritjes ekstensive.

Më tej, është trajtuar se si zhvillimet ekonomike ndikojnë në cilësinë e jetës së individëve, si dhe treguesit nëpërmjet të cilëve ajo bëhet e matshme. Në lidhje me këtë problem, janë trajtuar faktorët objektivë, të cilët përfshijnë masa të niveleve materiale të jetesës dhe komponentëve të tyre, të jetës familjare, fizike, të shëndetit mendor, punën, mjedisin dhe kështu me radhë. Këto masa lidhen si me faktorët, që rrisin cilësinë e jetës, si: ushqimi, jetëgjatësia, ashtu dhe me dëmtuesit sikurse janë: ndotësit, krimi dhe faktorë të tjerë negativë, që ulin cilësinë e jetesës. Faktorët subjektivë kanë të

bëjnë me vetë raportet personale, mënyrën e sjelljes të lidhura këto me lumturinë, kënaqësinë e përgjithshme të jetës dhe me dëshirat e individit.

Gjithashtu, është trajtuar teorikisht analiza SWOT, e cila analizon anët e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet. Ajo është një metodë e dobishme në planifikimin strategjik për lehtësimin e vendimmarrjes së qeverisë, duke marrë në konsideratë harmonizimin e problemeve shoqërore, ekonomike, sociale, duke siguruar në këtë mënyrë një kornizë për arritjen e rezultateve të qëndrueshme. Së bashku me të është trajtuar edhe analiza PESTEL, pra ajo e faktorëve politikë, ekonomikë, sociale, teknologjikë, ligjorë dhe mjedisorë e cila është trajtuar në kontekstin e lidhjes me SWOT.

Më tej, u analizua industria e turizmit si një industri shërbimesh, sepse turizmi ka qenë edhe fokusi kryesor i këtij punimi. Përgjatë punimit janë analizuar modelet e ndryshme të zhvillimit të turizmit, sipas këndvështrimeve të autorëve të ndryshëm, si dhe roli i tyre në hartimin e strategjive afatgjata, me qëllim arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm.

Gjithashtu, kemi bërë një analizë të detajuar të këtyre modeleve duke bërë dallimin ndërmjet turizmit të qëndrueshëm dhe zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit. Është vërejtur se katër interpretimet apo modele të turizmit të qëndrueshëm janë sygjyeruar si korniza konceptuale në formulimin e politikave për zhvillimin e turizmit:

- Turizëm i domosdoshëm.
- Turizëm i udhëhequr nga produkti.
- Turizëm i udhëhequr nga mjedisi.
- Format e reja të zhvillimit të turizmit. (ekoturizmi, turizmi i aventurës, turizmi i interesave të veçanta, etj).

Literaturat, që janë trajtuar në lidhje me këto probleme, më kanë dhënë mundësinë për të analizuar këtë problem edhe në kapitujt e tjerë, duke u përballur me problematikat dhe sfidat, si dhe qasjet në kushtet e Shqipërisë dhe sidomos të Gjirit të Vlorës.

KAPITULLI III: KONCEPTET KRYESORE MBI MJEDISIN DHE NDIKIMIN E ZHVILLIMIT EKONOMIK NË MJEDIS

3.1. HYRJJE

Koncepti i “zhvillimit të qëndrueshëm” mbetet i papërcaktuar dhe i vështirë të përdoret si një mjet i nevojshëm për të adresuar problemet e mëdha me të cilat duhet të ndeshemi. Ky koncept, është i lidhur me përcaktimin që i jepet konceptit të “zhvillimit ekonomik”, i cili duhet të ketë si objektiv kryesor mbrojtjen e mjedisit dhe të burimeve natyrore dhe nga ana tjetër në formën e tij më ekstreme, popullsia njerëzore duhet të stabilizohet dhe burimet e ripërtitëshme duhet të përdoren.....Ardhja e mijëvjeçarit të ri na ofron të gjithëve ne një mundësi për reflektim mbi arritjet dhe dështimet e njerëzimit gjatë mijëvjeçarëve të shkuar dhe sfidave me të cilat do të përballemi në një epokë të re edhe më të ndërruar në historinë e njerëzimit. Ndërkohë, shumë nga shqetësimet tona aktuale, mund të duken të parëndësishme në një perspektivë të tillë afatgjatë, por synimi për një zhvillim të qëndrueshëm, të barabartë dhe të shëndoshë nga ana mjedisore, merr një rëndësi edhe më të madhe, pasi ka të bëjë pikërisht me mbijetesën e jetës në tokë,,⁷.

3.2. KONCEPTE KRYESORE DHE VËSHTRIMI I PËRGJITHSHËM MBI MENAXHIMIN E MJEDISIT

Përpara njerëzimit sot shfaqen probleme shumë shqetësuese për mjedisin.

“Një mjedis i ndotur ndikon në mirëqënien e një komuniteti. Efektet negative të tij nuk shtrihen vetëm në ndryshime klimaterike, por edhe në ndotjen e ujërave, tokës, ndotjen akustike e kështu me radhë. Gjithsesi efekti i ngrohjes globale është pasoja më e dukshme e gjithë veprimtarisë njerëzore. Sektorët me ndotjen më të lartë në Shqipëri janë: transporti, industria dhe sektori energjetik” (Tola, M. 2012: 45). Për sa i përket zhvillimit të një politike mjedisore, Shqipëria ngelet e kufizuar në masat urdhër dhe

⁷ Kofi Annan, Fjalimi i përshëndetjes në Konventën e Aarhusit (Danimarkë, 25 Qershor, 1998).

*kontroll të kuadrit rregullator. Në vitet e fundit janë adaptuar disa ligje për sa i përket mbrojtjes së ajrit dhe mjedisit, në kuadrin e harmonizimit të legjislacionit të BE.*⁸

Gjithashtu, në vitin 2006 u nënshkrua portokolli:“ Për regjistrimin dhe transferimin e ndotësve“.Objektivi është të arrihen standardet e përcaktuara duke përmirësuar cilësinë e shëndetit dhe të arrihet plotësimi i objektivave të BE. Megjithatë, është shumë e rëndësishme për përcaktimin e një strategjie të saktë për këtë problem. Cilësia e mjedisit në Shqipëri nuk paraqitet në nivele të kënaqshme, duke privuar të drejtat e qytetarëve të saj.

Strategjia Kombëtare për Zhvillim Socio- Ekonomik e evidenton këtë nevojë dhe ka përcaktuar si prioritare ndërhyrjet në zonat ku⁹:

- ✓ Është vënë re një nivel i lartë i ekspozimit të popullsisë ndaj rreziqeve mjedisore.
- ✓ Vlera të çmuara mjedisore dhe burime të rëndësishme janë në rrezik.
- ✓ Pasojat e dëmtimit bien kryesisht mbi shtresën e varfër të popullsisë.

Duke nisur nga prioriteti i fundit, arrijmë në konkluzionin se, ndërvartësia e njeriut me mjedisin është një marrëdhënie e dyanshme. Degradimi mjedisor është një nga shkaqet e varfërisë, dhe nga ana tjetër varfëria është burim i degradimit mjedisor; qytetarët e varfër nuk kanë angazhim tjetër veç angazhimit në veprimtari që dëmtojnë mjedisin si, prerja në masë e drurëve të pyllit për ngrohje apo gatim. Përfshirja në Strategjinë Kombëtare të Mjedisit dhe në Strategjinë Kombëtare të Zhvillimit Ekonomik janë masat kryesore që qeveria ka ndërmarrë për arritjen e objektivave të mijëvjeçarit dhe plotësimin e standardeve mjedisore, shoqërore dhe ekonomike.

⁸ Ligji nr. 8934 5/09/2002,“Për Mjedisin“ (i ndryshuar në Ligjin nr. 9890 dt. 20 Mars 2008), përcakton faktorët kryesorë të gjendjes, influencës dhe rëndësisë në mbrojtjen e ajrit; Ligji nr.8897dt. 16 Maj 2002“Për mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja“, përcakton burimet e ndotjes dhe bën klasifikimin e tyre në burime me impakt të rëndësishëm dhe burime me impakt të vogël; VKM nr.435 dt.12 Shtator, 2002 ku aprovohen kuatat e emisionit të CO₂; VKM nr. 803 dt.4 Dhjetor 2003, përcakton normat e cilësisë së ajrit; VKM nr. 248 dt. 24 prill 2003, përcakton kuatat e përkohëshme të CO₂; VKM nr. 147 dt 21 Mars 2007 “Mbi Cilësinë e Hidrokarbureve“.

⁹ Strategjia Kombëtare e Mjedisit dhe Strategjia Kombëtare e Zhvillimit Ekonomik.

3.2.1. Momentet kyçe të trajtimit të problemeve të mjedisit në nivel ndërkombëtar

Shumë probleme mjedisore janë ndërkufitare, për vetë natyrën e përhapjes së tyre, të cilat domosdoshmërisht kanë nevojë për rregulla globale dhe një bashkëveprim ndërmjet vendeve. Hartimi i politikave ndërkombëtare lidhet me gjetjen e zgjidhjes për çështjet e mëposhtme, si:

- 1- Problemet mjedisore ndërkufitare ndikojnë në vende të ndryshme me mënyra të ndryshme.
- 2- Kostot dhe përfitimet e reduktimit të dëmtimeve mjedisore janë të shpërndarë në mënyrë të pabarabartë në gjithë botën.
- 3- Kapaciteti dhe burimet për të ndërhyrë në veprime të ndryshme, janë të shpërndarë në mënyrë jo të barabartë.

Për mbrojtjen e mjedisit, është folur vonë dhe kryesisht pas viteve 60-të, me shpërthimet atomike ku njeriu u ndëgjegjësua se njeriut e keqja po i vinte nga vetja. Problemet e mjedisit u vendosën për herë të parë në axhendën globale në Konferencën e Kombeve të Bashkuara mbi Mjedisin Human (Konferenca e Stokholmit), që u mbajt në 16 Qershor, 1972. Ajo u inicua nga Kombet e Bashkuara dhe kontriboi në ndryshimin institucional dhe rregullator në nivel kombëtar, veçanërisht në krijimin e Ministrive të Mjedisit dhe hartimin e ligjeve të mbrojtjes së natyrës dhe ndotjes.

Në parimin 21 thuhet konkretisht: ...”shtetet, në përputhje me Kartën e Kombeve të Bashkuara dhe parimet e ligjit ndërkombëtar, kanë të drejtën sovranë për të shfrytëzuar burimet e tyre në vijim të politikave të tyre të ambjentit, dhe përgjegjshmërinë për të siguruar se aktivitetet brenda juridiksionit të tyre ose edhe të kontrollit të mos shkaktojnë dëme ndaj ambjentit të shteteve apo të zonave përtej kufijve të juridiksionit të tyre kombëtar”.

Momenti tjetër i rëndësishëm, ishte Komisioni Botëror mbi Zhvillimin dhe Mjedisin (Komisioni Brundtland), ku qëllimi kryesor i të cilit ishte të diskutonte zhvillimin dhe mjedisin si një problem të vetëm. Ai vendosi zhvillimin e qëndrueshëm në axhendën botërore; formoi konceptin “E ardhmja jonë e përbashkët.....Toka është një, por bota jo” dhe bëri thirrje për një samit në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm. Më pas,

ky problem u trajtua në Konferencën e Kombeve të Bashkuara (Rios) mbi Mjedisin dhe Zhvillimin (Samiti i Tokës) në vitin 1992, ku u miratuan parimet e Rios dhe Axfenda 21; u themelua Komisioni mbi zhvillimin e qëndrueshëm; u nënshkruan konventat e biodiversitetit dhe ndryshimeve klimatike dhe u arrit marrëveshja mbi parimet në sektorin pyjor. Në deklaratën e Rios u miratuan 27 parime, për të udhëzuar veprimet në nivel global, ku më të rëndësishmet janë: parimi 2, i cili riafirmon sovranitetin e shtetit mbi burimet natyrore dhe detyrimet për të parandaluar dëmtimin ndërkufitar; parimi 10, i cili bën thirrje për të drejtën e informacionit si dhe për pjesëmarrjen e publikut mbi vendimmarrjet në çështjet e mbrojtjes së mjedisit; parimi 15 ose ai parandalues. Nga ana tjetër, Axfenda 21 inicion promovimin për zhvillimin e qëndrueshëm, që të lulëzojë në të gjithë botën.

Një moment tjetër i rëndësishëm është Samiti i Johaneshburgut, “Mbi Zhvillimin e Qëndrueshëm” në vitin 2002, ku theks i veçantë u vu mbi fushat prioritare të zhvillimit të qëndrueshëm dhe respektimi i partneritetit publik dhe privat në këtë zhvillim.

Gjithashtu, nuk mund të lemë pa përmendur Portokollin Kyoto në vitin 1988 mbi ndryshimet klimatike (efekti serë), i cili trajton problemet e emetimit të gazit serë në atmosferë nga djegia e karburanteve fosile dhe u bën thirrje vendeve të industrializuara të ulin emetimin e nxjerrjes të gazit serë nga 5% në 2% në vitet 2008-2012, Portokolli i Monteralit, etj.

Vlerësimi strategjik mjedisor (VSM)

Vlerësimi strategjik mjedisor, është një proces i vlerësimit të efekteve të politikave, planeve dhe programeve në fazat e para të marrjes së vendimeve. Këtij procesi, që zhvillohet në mënyrë të vazhdueshme duhet t’i nënshtrohen:

- Strategjitë dhe planet e veprimit për energjitikën, minierat, industrinë, transportin, bujqësinë, pyjet, administimin e burimeve natyrore dhe pasurive minerale dhe për administrimin e mbeturinave.
- Planet kombëtare dhe rajonale të rregullimit të territorit për qendrat e zonat urbane dhe rurale, industriale, bregtetare, turistike, zonat e mbrojtura dhe zonat me ndjeshmëri të lartë ndaj ndotjes dhe dëmtimit.

Procesi i vlerësimit strategjik duhet të:

- Fillojë në një fazë sa më të hershme të një plani ose programi, ku termat e referencës të VSM duhet të përgatiten në të njëjtën kohë me termat e referencës të planit apo programit.
- Procesi i VSM duhet të zhvillohet paralel me procesin e planifikimit dhe duhet të integrohet tërësisht në faza të ndryshme të zhvillimit të tij.
- Përgjegjësia për kryerjen e procesit të vlerësimit strategjik mjedisor duhet të jetë me autoritetin përgjegjës për zhvillimin e planit dhe programit.

Procesi i vlerësimit strategjik mjedisor duhet të shqyrtojë:

- Konsultimin me autoritetet mjedisore dhe shëndetësore dhe publikun në përputhje me kërkesat e Konventës të AAHARUS.
- Konkluzionet e procesit të vlerësimit mjedisor duhet të raportohen me qëllim shqyrtimin nga publiku.
- Konkluzionet e vlerësimit strategjik mjedisor duhet të jenë të hapura për publikun dhe duhet t'i publikohen atij në kohën dhe formën e duhur.
- Sistemi i vlerësimit strategjik mjedisor duhet të sigurojë monitorimin e drejtë të efekteve të planit dhe programit mbi mjedisin, shëndetin dhe zhvillimin e qëndrueshëm.
- Analizën e problemeve ekzistuese mjedisore e shëndetësore përkatëse për sektorin apo fushën e mbuluar nga plani apo programi.
- Qëndrueshmërinë mjedisore të planit apo programit.
- Alternativat kryesore të planit dhe programit dhe analizën e qëndrueshmërisë mjedisore.
- Ndikimet specifike mjedisore dhe shëndetësore të ndërhyrjeve të sygjera.
- Sistemin për monitorimin e ndikimeve mjedisore dhe shëndetësore të planit dhe programit.

3.2.2. Sistemet e menaxhimit të mjedisit

Me sistem të menaxhimit të mjedisit do të nënkuptojmë reduktimin e efekteve negative shkaktuar nga aktivitete të ndryshme në përputhje me rregulloret dhe kërkesat, duke përmirësuar në vazhdimësi performancën e mjedisit.

Sistemi i menaxhimit nënkupton menaxhimin e proceseve ose aktiviteteve, duke synuar realizimin e objektivave mjedisore dhe objektivave të tjera, në lidhje me plotësimin e kërkesave të klientëve për cilësinë, plotësimin e kërkesave të rregulloreve në fuqi, etj. Menaxhimi i cilësisë duhet të sigurojë plotësimin e kërkesave të klientëve për produktin ose shërbimin në përputhje me rregullat në fuqi. Ajo i referohet veçorive të produktit ose shërbimit të kërkuara nga klientët. Standardet e menaxhimit të cilësisë së mjedisit nuk janë standarde produktesh ose shërbimesh, por janë standarde procesesh, që mund të përdoren nga prodhuesit e produkteve ose ofruesit e shërbimeve.

Proceset që ndikojnë produktin ose shërbimin shprehen nëpërmjet:

- ISO 9001, që ofron standarde për menaxhimin e proceseve që ndikojnë cilësinë e produktit ose shërbimit.
- ISO 14001, që ofron standarde për menaxhimin e proceseve, që ndikojnë efektet e aktiviteteve mbi mjedisin.

Përfitimet nga **ISO 9001** dhe **14001** janë:

1. Konsensus ndërkombëtar i ekspertëve për mënyrën e implementimit të praktikave për menaxhimin e cilësisë dhe mjedisit.
2. Gjuhë e përbashkët për marrëdhënie me kontraktorët dhe klientët.
3. Rritje e efikasitetit dhe efektivitetit.
4. Model për përmirësimin e vazhdueshëm.
5. Model për të kënaqur kërkesat e konsumatorit dhe grupeve të interesit.
6. Rritje e cilësisë së produkteve dhe shërbimeve.
7. Adresimi i çështjeve mjedisore klientëve dhe publikut në përputhje me rregullat.
8. Integrim me ekonominë globale.
9. Biznes i qëndrueshëm.
10. Unifikim i kushteve për sektorët e industrisë.
11. Furnizim cilësor në rang global.
12. Suport teknik për rregulloret.
13. Praktika të vlefshme për vendet në zhvillim.
14. Rregulla për operatorët e rinj ekonomikë.
15. Integrim rajonal.
16. Zgjerim i shërbimeve.

3.2.3. Politikat sektoriale për mbrojtjen e mjedisit

Politikat sektoriale të mbrojtjes së mjedisit janë:

1. Politikat shtetërore për mbrojtjen e mjedisit bazohen në zbatimin e kërkesave të Kushtetutës së Shqipërisë për mjedisin... “e drejta e njerëzve për mjedis të pastër”....
2. Strategjia Kombëtare, strategjitë e veçanta sektoriale, planet kombëtare dhe lokale të veprimit për mjedisin, të cilat janë dokumenta të politikës shtetërore për mjedisin.
3. Strategjitë sektoriale dhe planet e veprimit me karakter kombëtar duhet të hartohen në përputhje me parimet dhe përparësitë e Strategjisë Kombëtare të Mjedisit.

Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis (VM) është një proces planifikimi i përdorur për të parashikuar, analizuar dhe interpretuar efektet e projekteve mbi mjedisin. Ai synon të parandalojë ose minimizojë efektet e dëmshme mbi mjedisin dhe ndihmon në njohjen e burimeve dhe potencialeve të vendit, duke rritur në maksimum përfitimet, si:

1. Projektim më të qëndrueshëm në përputhje me standardet, kursim të kohës, kursim të kostos, shmangie të adaptimeve të fazave të mëvonshme.
2. Parandalim të efekteve negative.
3. Siguron mbrojtjen e mjedisit, integrimin e aspekteve mjedisore dhe nxitjen e zhvillimit të qëndrueshëm.

3.3. ZHVILLIMET EKONOMIKE DHE NDIKIMI NË MJEDIS

Shumë vende janë përballur me problemet që shkakton zhvillimi i qëndrueshëm në aspektin e mjedisit. Vendet e tranzicionit janë përballur me probleme akoma më të mëdha, për shkak të nevojës së tyre për t’u zhvilluar me shpejtësi. Marrëdhëniet ndërmjet qëllimit të rritjes ekonomike përmes zhvillimit të qëndrueshëm janë analizuar nga studius të ndryshëm.

Një përkufizim i shkurtër i zhvillimit të qëndrueshëm, sipas Komisionit Brudtland, i cili është një nga më të përmendurit për këtë çështje, është: “Zhvillimi i qëndrueshëm,

është aftësia për të plotësuar nevojat e të tashmes, pa kompromentuar aftësinë e brezave të ardhshëm për të plotësuar nevojat e tyre. Implikimi i rritjes ekonomike dhe i mjedisit janë shpjeguar më vonë, në raportin i cili thotë se ... *“rritja ekonomike por edhe alokimi i kapitalit dhe burimeve me të varfërit është e nevojshme për të mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm të këtyre shtresave”*¹⁰.

Raporti gjithashtu, trajton problemet e mjedisit, ku: Koncepti i zhvillimit të qëndrueshëm nuk nënkupton kufij absolut, për të përfituar nga gjendja e tashme e teknologjisë dhe nga organizimi social mbi burimet e mjedisit, si dhe nga aftësia e biosferës për të absorbuar efektet e aktiviteteve të njeriut. Aktiviteti i rritjes ekonomike (prodhimit dhe konsumit) kërkon inpute të mëdha të energjisë dhe materialeve, por nga ana tjetër, gjenerohen sasi të mëdha të mbeturinave nga produktet. Shfrytëzimi i burimeve natyrore, akumulimi i mbeturinave dhe përqendrimi i ndotësve në mjedis, do të sjellë tejshfrytëzim të kapaciteteve mbajtëse të biosferës dhe do të rezultojë në degradimin e cilësisë së mjedisit dhe një rënie në mirëqenien e njeriut, pavarësisht nga të ardhurat në rritje.

Është argumentuar gjithashtu se rreziku i aktivitetit ekonomik do të rritet me rritjen e degradimit të bazës së burimeve. Pra, bota duhet të kalojë në një gjendje të ekonomisë të qëndrueshme, për të arritur qëllimin e sotëm dhe për të ruajtur mjedisin, me qëllim zhvillimin e qëndrueshëm.

Nga ana tjetër, ka edhe të tjerë që thonë se rruga më e shpejtë për përmirësimin e mjedisit është me anë të rritjes ekonomike, sepse me të ardhura më të larta rritet kërkesa për mallra dhe shërbime, të cilat janë më pak material intensive, si dhe kërkesa për përmirësimin e cilësisë së mjedisit, që të çon në miratimin e masave për mbrojtjen e mjedisit.

Ndërsa sipas Beckerman: “korelacioni i fortë ndërmjet të ardhurave dhe shkallën në të cilën janë miratuar masat e mbrojtjes mjedisore, tregon se në afat më të gjatë, mënyra më e sigurtë për të përmirësuar mjedisin është pasurimi i tij” (Beckerman, W. 1992: 67). Në nivele të ulëta të zhvillimit, si cilësia ashtu dhe intensiteti i degradimit të mjedisit, janë të lidhura vetëm me ndikimin mbi resurset bazë dhe mbetjet e

¹⁰ “Komisioni Bortëror mbi mjedisin dhe Zhvillimin” i mbajtur më 1987.

biodegradueshme. Me intensifikimin e bujqësisë dhe zhvillimin industrial, përshpejtohet si shterimi i burimeve ashtu edhe krijimi i mbetjeve.

Nga një perspektivë ambientaliste, një rënie në PBB është pozitive nëse reduktohen ndotja nga e materialet e rrezikshme. Megjithatë, në qoftë se dikush dëshiron të analizojë dinamikën rritjes së prodhimit për njësi, këto marrëdhënie do të shkojnë në të njëjtin drejtim së bashku me PBB-në, pothuajse në të gjitha ekonomitë në tranzicion. Trendi është i rrezikshëm, sepse ajo gjithmonë kërkon rritje ekonomike të shoqëruar me nivele të larta të ndotësve. Në të njëjtën kohë, rritja e përgjithshme për njësi e ndotjeve, mund të shkaktojë ulje të prodhimit dhe lidhja mes ndotjes dhe njësive të prodhimit, në shumicën e rasteve, varet nga politikat mjedisore të qeverisë.

Të tjerët kanë hipotetizuar se, marrëdhënia midis rritjes ekonomike dhe cilësisë së mjedisit, qoftë pozitive apo negative, nuk është fikse përgjatë rrugës së zhvillimit të një vendi. Në të vërtetë ajo mund të ndryshojë shenjë nga pozitive në negative, ku një vend arrin një nivel të ardhurash në të cilën njerëzit kërkojnë dhe përballojnë infrastrukturë më eficiente dhe një mjedis më të pastër. Nënkuptimi i një marrëdhënieje në formën e U-së së përmbysur midis degradimit të mjedisit dhe rritjes ekonomike, njihen me emrin si "kurbë mjedisi Kuznets," për analogji me marrëdhënien midis të ardhurave dhe pabarazisë, postuluar nga Kuznets (Kuznets, S. 1997: 34).

Steedman vë re gjithashtu se, ekistojnë dy faktorë që sygjerojnë se ka një rol veçanërisht të rëndësishëm për aplikimin e instrumenteve ekonomike për kontrollin e ndotjes së ajrit në ekonomitë në tranzicion (Steedman, W. 1997: 92).

Së pari, madhësia e kostove të nevojshme për të përmbushur objektivat mjedisore dhe pretendimet konkurruese thelbësore për burimet e kufizuara, sygjerojnë se qeveritë mund të duhet të vlerësojnë më seriozisht instrumentet ekonomike, në krahasim me praktikën e ndjekur zakonisht në Evropën Perëndimore. Së dyti, disa vende, [...], tashmë imponojnë, ose kanë legjislacion për të imponuar, tarifa për emetimet dhe gjoba për ndotësit.

3.3.1. Politikat e Mjedisit në vendet në tranzicion

Kombet me ekonomi në tranzicion kanë të ngjarë të shfaqin karakteristika të caktuara, që janë të rëndësishme për zgjedhjen e instrumenteve të politikës mjedisore. Para së gjithash, ekonomitë e tregut në zhvillim nuk mund të përballojnë luksin e shpenzimeve më shumë sesa nevoja për masat për mbrojtjen e mjedisit, në qoftë se ata duan që në të njëjtën kohë të arrijnë qëllimet e tyre më të mëdha ekonomike dhe sociale (Stavins, R; Öylicz, T. 1994: 90).

Pra, politika e efektivitetit të koston merr rëndësi në këtë rast. Tregjet konkurruese dhe sipërmarrja udhëheqin drejt zgjidhjeve më të efektshme në lidhje me kostot më tepër se sa përqendrimi tek kontrolli i centralizuar.

Pra, konsideratë e veçantë duhet t'i kushtohet potencialisht, instrumenteve të politikave mjedisore të bazuara në treg dhe kosto efektive. Synimet për reduktimin e ndotjes janë ambicioze në të gjithë Evropën Qendrore dhe Lindore. Protokolli i Helsinkit (i Konventës mbi ndotjet ndërkufitare të ajrit), është i nënshkruar nga shumica e vendeve, që kërkojnë reduktime deri në 30% të emetimeve të SO₂ (në lidhje me vitin bazë 1980) që nga 1993. Shumica e vendeve kanë përmbushur këtë objektiv, edhe pse kryesisht si pasojë e rënies së prodhimit. Reduktimet e përhershme në masë më të madhe do të kërkojnë përpjekje shtesë.

3.4. NDOTËSIT KRYESORË MJEDISORË

3.4.1. Ndotësit socialë

Për të bërë një përcaktim të saktë të frazës “ndotje sociale” duhen marrë parasysh një sërë shembujsh të punëve të padeklaruara, të cilat janë të shumta në një sistem jo të drejtë dhe të pasigurt, sikurse mund të jenë shoqëritë e tranzicionit (Cammalleri, C. 2013: 92). Këto lloj punësh nuk duhet të ngatërrohen me ato punë që ne i quajmë punë informale, të cilat, edhe pse nuk janë të paligjshme, përsëri ju mungon një mbrojtje sociale apo normative (Maselli, I. 2010: 34).

Në punët e padeklaruara fleksibiliteti arrin nivelet më të larta edhe pse në këtë rast kjo ndodh në mënyrë të paligjshme. Në rastet, kur puna e padekluar arrin një vlerë të konsiderueshme, krahasuar me punën e deklaruar dhe kthehet në një sistem, që

përcakton rregullat e veta jashtë sistemit ligjor, si pasojë e integritit në shumë sisteme prodhimi të ligjshme.

Sipas Zipoli, që e konsideron atë një sistem paralel me sistemin ligjor, duke i quajtur “komuniteti i parë” dhe “komuniteti i dytë” (Zoppoli, L. 2007: 34). Ky autor nënvizon idenë e “komunitetit” në kontekstin e përcaktimit të një grupi të gjerë dhe jo domosdoshmërisht të padrejtë brenda të cilit aplikohen të njëjtat rregulla. Në këtë perspektivë, komunitetin, i cili kryen punë të padeklaruara do ta quajmë komuniteti 0 (zero). Prandaj, humbjen totale të siguracionit të komunitetit 0 (zero) do ta quajmë ndotje sociale.

Më poshtë do të analizojmë bazën ligjore të ekuacionit punë e padekluar = ndotje sociale si parakusht për analizën në nivel makro. Për këtë arsye, është e nevojshme identifikimi i kuadrit ligjor në lidhje me këtë çështje.

Modeli i mbrojtjes së mjedisit

Qëllimi në këtë rast është krahasimi i ndotjes së mjedisit me ndotësit socialë, duke i trajtuar të barabartë. Në mënyrë analogjike ndotja natyrore, shkaktuar nga çlirimi dhe hedhja e ndotësve të ndryshëm dhe ndotja sociale që shkaktohet nga eliminimi i rregullave mbrojtëse (psh. siguracionet), siç ndodh në rastet e punëve të padeklaruara.¹¹ Puna e zezë (komuniteti zero) dhe mjedisi i ndotur, janë super të taksueshme sikurse puna e sigurt dhe mjedisi i pastër. Në të njëjtën kohë roli i aktorëve brenda dy mjedisëve bëhet i taksueshëm dhe teknikat që përdoren për të luftuar ndotjen e mjedisit natyror mund të eksportohen edhe tek mjedisi social.

E njëjta gjë vlen edhe për politikat kundër ndotjes së ambientit dhe për kritere të vlefshme për identifikimin e individëve, që vuajnë apo përfitojnë nga ndotja. Çdo sistem ligjor mund të përdoret për të zhvendosur analizën e ndotjes së ambientit në mjedisin social, sepse në çdo sistem ligjor do të gjejmë gjithmonë nivele të ndryshme të

¹¹ Puna e pa deklaruar mund të përshkruhet si “çfarëdolloj aktiviteti i paguar të cilat janë të ligjshme për sa i përket natyrës së tyre, por të padeklaruara pranë autoriteteve publike. Ky definicion përjashton aktivitetet kriminale apo çfarëdolloj aktiviteti tjetër që nuk ka nevojë për deklarim. Është i vështirë përcaktimi i punëve të padeklaruara. Në bazë të hipotezave të adaptuara % e ekonomisë së padekluarar është midis 7% dhe 16% e PBB ose ndërmjet 7% dhe 19% e punësimit të deklaruar në total.

mbrojtjes sociale dhe nivele të ndryshme të implementimit të të drejtave sociale themelore. Nëse komunitetin 0(zero) do ta vendosim në fund, sikurse është edhe i pozicionuar jashtë sistemit ligjor, atëherë do të kishte mungesë mbrojtje dhe sigurie dhe do ta quanim komuniteti i punëve të padeklaruar. Dhe, si rezultat i të qenit një komunitet i paligjshëm, është pozicionuar në kah të kundërt të konceptit të punëve të denja. Qëkurse puna e padeklaruar ndikon në mënyrë radikale në shoqëritë e avancuara dhe që kur kemi rënë dakort për të përcaktuar punën e denjë si një mjedis social dhe pasuri të përbashkët mund të themi se puna e padeklaruar krijon ndotje të fortë në mjedisin social, që nuk është asgjë tjetër veçse “ndotje sociale.” Nuk mund të vihet në dyshim se puna e padeklaruar duhet të luftohet dhe eliminohet; puna e padeklaruar është në përgjithësi interes jashtëzakonisht publik dhe jo vetëm interes i veçantë i punëtorëve, që janë shfrytëzuar prej saj. Gjithashtu, është e padiskutueshme se lufta kundër punës së padeklaruar konsiston në luftën për një mjedis të pastër social.

3.4.2. Ndotësit industrialë

Ndotja industriale shkakton dëme të jashtëzakonshme në industri, bujqësi dhe shëndetin e njerëzve, kryesisht paraqitet në (Auty, R. 1997: 67).

1. Sasi të mëdha mbetjesh të patrajuara, të cilat shkarkohen nga prodhimet industriale që dëmtojnë seriozisht balancën ekologjike në agrikulturë dhe zhvillimin normal të burimeve natyrore.
2. Tre ndotësit industrialë kanë ndikim të madh në vetë prodhimin industrial, mbetjet e dëmshme mund të dëmtojnë kanalet e prodhimit, duke ndikuar kështu në cilësinë e jetës dhe të shërbimeve¹².

¹² Në nivele të ulta të zhvillimit sasia dhe intensiteti i degradimit të mjedisit kufizohet nga impakti i aktiviteteve ekonomike egzistuese në bazë të burimeve dhe sasisë të mbetjeve të biodegradueshme” Sipas deklaratës së Panayotou, me zhvillimin e shpejtë të bujqësisë dhe të rritjes së hershme industriale, shpejtësia e rigjenerimit të burimeve është më e ngadaltë se sa ajo e përdorimit të burimeve dhe mbetjet rrisin sasinë, intensitetin dhe toksicitetin. Megjithatë, në zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik, industrinë ndryshuan modelin tradicional, i cili ka tiparet e konsumit të lartë, ndotjes së lartë dhe emisionit të lartë. Shumë kompani filluan të ktheheshin në informative dhe të shërbimeve. Përveç kësaj, me ndihmën e

3. Përhapja e ndotjes së mjedisit do të rrezikojë jetën e njerëzve gjerësisht.

4. Disa lloje të ndotjeve industriale shkaktjnë pasoja serioze shumë të vështira për t'u eliminuar dhe disa prej tyre janë mjaft të vështira për t'u zbuluar.

Mbeturina të shkarkimeve industriale, gazit apo mbetjeve janë faktorët kryesorë të ndotjes së mjedisit bashkëkohor. Dëmet e tyre sjellin pasoja të dëmshme mbi ekosistemin natyror, dëmtime të tilla shkatërrojnë dukshëm burimet ujore, tokën, atmosferën, dëmtojnë mjedisin, pajisjet e ndërtesat, por pasoja kryesore është rrezikshmëria që ato mbartin për jetën dhe shëndetin e njerëzve. Megjithëse janë nxjerrë një sërë ligjesh për mbrojtjen e mjedisit zbatimi i tyre në terren ende lë për të dëshiruar.

Ndotja industriale përfshin disa kategori: kryesisht përfshin ndotjen e ajrit, ujit, tokës, ndotjen nga mbetjet e ngurta dhe ndotjen akustike.

Parandalimi i ndotjes industriale

Përkufizimi i parandalimit të ndotjeve industriale është atëhere, kur qeveria parandalon dhe transformon dëmtimet e mjedisit në benefite, si dhe parandalon dëmtimet në mjedis dhe në jetën e njeriut, të cilat janë shkaktuar nga gjenerimi i materialeve të dëmshme gjatë prodhimit industrial si dhe abuzimeve me burimet natyrore. Gjatë periudhës së komunizmit, parandalimi i ndotjes industriale ishte çështje sociale dhe ekonomike relevante për interesat e përgjithshme dhe në terma afatëgjatë.

Disa nga autoritetet e fushës së studimeve mjedisore në Vlorë, nëpërmjet intervistave që kam zhvilluar me ta, kanë paraqitur disa nga konceptet kritike të parandalimit të ndotjes industriale. Ata mendojnë se tre janë pikat kryesore ku duhet të mbështetet politika mjedisore në Gjirin e Vlorës:

1. Ndërto duke menduar çdo ditë për konkurrencën në zhvillimin e ekonomisë dhe mbrojtjen e mjedisit duke përfshirë masat përkatëse në programe të zhvillimit social dhe ekonomik.

rregulloreve të plota të mjedisit, duke rritur vëmendjen dhe ndërgjegjësimin e njerëzve, degradimi i mjedisit është në rënie.

2. Gjithkush vepron dhe bashkëpunon për të kryer parimet e "një është përgjegjës për ndotjen, ai shkakton" dhe "një do të mbrojë, ai zhvillon".

3. Mbajtja e politikave "Parandalimi është baza kryesore e të gjithë integritit, që do të thotë kthimi i rreziqeve në përfitime" dhe gradualisht të fillojnë nga heqja e "Tre mbetjeve industriale"¹³.

Masat kryesore të parandalimit të ndotjes industriale

Shumë autorë kanë studiuar mbi ndotjen industriale si edhe masat që duhet të merren për ta parandaluar atë. Një nga më të njohurit është Freeman, i cili në artikullin e tij dhe të disa autorëve të tjerë: "Për Parandalimin e Ndotjes Industriale", trajton masat që duhet të merren për parandalimin e ndotjes industriale, dhe domosdoshmërinë e përfshirjes të këtyre masave në aktet ligjore dhe nënligjore të qeverive të vendeve të ndryshme (Freeman, H; Harten, T; Springer, J; Randall, P; Ann Curran, M; Stone, K. 1992: 79).

Disa nga masat që duhet të merren në konsiderate janë:

1. Shpërndarja e arsyeshme industriale: centralizimi i fabrikave në mënyrë të tillë që emetimi i mbetjeve të përqëndrohet vetëm në një hapësirë të përcaktuar.
2. Furnizim dhe ngrohje e centralizuar, krijimi i impjanteve termale në periferi me pajisje efektive për heqjen e tymit të çliruar nga djegia e qymyrit.
3. Reduktimi i ndotjes nga gazi i automjeteve, si: përmirësimi i motorrëve të automjeteve duke rritur cilësinë dhe kapacitetin djegës të tyre për djegien e karburantit.
4. Ndryshimi i përbërjes së karburantit, si: transformimi i qymyrit në gas të lëngshëm dhe në të njëjtën kohë të studiohen mënyra alternative të energjisë, si: energjia diellore, hidrogjenokarburet, burimet gjeotermike, etj.
5. Zhvillimi i teknikave të reja me qëllim minimizimin e impaktit të tyre në mjedis, si: pajisje, materiale dhe linja prodhimi nëpërmjet përmirësimit të teknologjisë.
6. Konsolidimi i sistemeve ligjore për mbrojtjen e mjedisit duke integruar qasje të reja ligjore, metoda administrative, masa ekonomike, si dhe metodave të reja të teknologjisë dhe të edukimit.

¹³ Neni 43 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 "Për Mbrojtjen e Mjedisit".

7. Vendosja e sistemit të vlerësimit për mjedise të prodhimit industrial dhe të ndërtimit dhe përfshirjen e mbrojtjes së mjedisit në sistemin e përgjegjësisë ekonomike të të gjitha niveleve.

8. Pyllëzimi, sepse një zonë me pyllëzim të dendur është e aftë të reduktojë shpejtësinë e erës dhe të parandalojë përhapjen e grimcave të pluhurit në ajër; sipërfaqja e ashpër e gjetheve është e aftë të absorbojë një sasi të madhe të pluhurit që gjendet në ajër.

Është e vështirë të parashikojmë rrugën optike të brezave të ardhshëm; megjithatë të gjithë e dimë që një tokë e ndotur nuk është një mjedis i mirë për të jetuar, si pasojë, duhet të bëhen të gjitha përpjekjet për reduktimin e çfarëdolloj ndotësi për të shmangur depozitimin e mbetjeve në të ardhmen.

3.4.3. Ndotësit Natyrorë

Ndërsa ndotja dhe cilësia e ajrit të krijuara nga njeriu është një shqetësim i madh mjedisor, ka shumë ndotës të tjerë të karakterizuar si burime natyrore të ndotjes, që shpesh herë janë më të mëdha se sa homologët e tyre të krijuar nga njeriu.

Ndotës të tillë janë dioksidi i squfurit SO_2 që përfshin emetimet nga vullkanet, dekompozimet biologjike dhe zjarret në pyje. Sasia aktuale e emetuar nga burimet natyrore në botë është vështirë për t'u matur. Në vitin 1983 Programi i Mjedisit i Kombeve të Bashkuara vlerësoi një shifër midis 80 milion dhe 288 milion ton okside të squfurit në vit (në krahasim me rreth 69 milionë ton nga burime njerëzore në mbarë botën).

Emetimet e Dioksidit të Squfurit (SO_2) nga ana tjetër janë ulur me 74% midis viteve 1990 dhe 2013. Në 2011, burimi më i madh sectorial i SO_2 ishte prodhimi dhe shpërndarja e energjisë (70%), ndjekur nga përdorimi i energjisë në prodhimin industrial (13%) dhe përdorimi në tregti, institucione e familje (9%). Reduktimi i emetimeve që nga vitet 1990 është arritur si rezultat i kombinimit të masave që përfshijnë zëvendësimin e përdorimit të burimeve të energjisë me ato që emetojnë më pak sulfur, përdorimin e teknologjive të përshtatshme në fabrikat prodhuese dhe direktivat në BE për përmbajtjen e sulfurit në disa lëndë djegëse.

Në burimet natyrore të oksideve të azotit përfshihen emetimet vullkanike, detet dhe oqeanet, dekompozimet biologjike dhe goditjet nga rrufetë. Vlerësimet e këtyre emetimeve varjojnë ndërmjet 20 dhe 90 milionë ton në vit (në krahasim me rreth 24 milion ton nga mbetje që shkaktohen nga njeriu në mbarë botën).

Ozoni është një ndotës dytësor fotokimik i formuar afër nivelit të tokës si rezultat i reaksioneve kimike që ndodhin në rrezet e diellit. Rreth 10 deri 15% e nivelit të ulët të ozonit, transportohet nga atmosfera e sipërme (stratosfera) dhe formohet nga veprimi i rrezatimit ultravjollcë (UV) në oksigjen (shtresën e ozonit).

Burimet natyrore të grimcave janë më pak të rëndësishme krahasuar me ndotjen e krijuar prej njeriut. Këtu mund të përmendim pluhurin e krijuar prej stuhive, megjithatë ky lloj ndotësi merret në konsideratë në rastet e ndotjeve të mëdha prej këtij faktori. Këto grimca përbëhen nga bashkëveprimi i substancave organike dhe inorganike prezente në atmosferë në gjëndje të lëngët apo të ngurtë. Në gjëndje të ngurtë bëjnë pjesë të gjitha ato grimca të cilat kanë madhësi më të madhe se 2.5 mikrometër (μm).

Grimcat e ngurta zakonisht përmbajnë materiale të kores së tokë dhe pluhur nga mjetet rrugore dhe industria. Ndërsa grimcat e imta përmbajnë, grimca të djegies dhe rikondesimit të avujve organikë dhe metalikë. Komponenti acid i grimcave zakonisht ndodhet në grimcat e imta. Një dallim tjetër që mund të bëhet është klasifikimi i grimcave në grimca primare dhe sekondare, në bazë të origjinës së tyre. Grimcat primare janë ato të emetuara direkt në atmosferë, ndërsa grimcat sekondare formohen nga reaksionet të cilat përfshijnë dhe ndotës të tjerë. Në mjedisin urban, grimcat sekondare gjenden në formën e sulfateve dhe nitrateve të formuar nga reaksionet që përfshijnë dioksidin e squfurit dhe oksidet e azotit.

Grimcat emetohen nga një sërë burimesh të bëra nga njerëzit; burimet më të rëndësishme janë transporti rrugor (25%), proceset pa djegie (24%), djegie industriale e bimëve (17%), djegiet komerciale dhe të banesave (16%) dhe gjeneratorët (15%).¹⁴ Në këtë rast burimet natyrore janë më pak të rëndësishme krahasuar me shkaktarët njerëzorë. Ky indikator është cilësuar nga Organizata Botërore e Shëndetësisë si rreziku

¹⁴ Organizata Botërore e Shëndetësisë.

më i madh shëndetësor për zonat e urbanizuara, pasi këto lloj grimcash depërtojnë në pjesën e poshtme të mushkërive.

3.4.4. Ndotësit e ngurtë

Të gjitha materialet në formë mbetjesh, që nuk transformohen nga ana biologjike, kimike, fizike ose radiologjike, quhen ndotës të ngurtë. Mbetjet inerte dhe urbane përfshijnë shkatërrimet nga ndërtesat, mbetjet, zhavorri dhe gurë, por jo kompozimet bimore apo materiale të biodegradueshme.

Përkufizimi i rregullt i mbetjeve të ngurta përfshin materialet e mëposhtme:

1. Materialet e abandonuara.
2. Materialet e riciklueshme.
3. Materialet që krijojnë në vazhdimësi mbetje.
4. Mbetjet e municioneve ushtarake.

Materialet, që nuk përfshihen në këto kategori, nuk janë subjekt i rregullimeve ligjore për këtë problem. Materialet e riciklueshme janë një kategori, që edhe mund të përjashtohen nga ky përkufizim, në mënyrë që të jenë subjekt i rregullimeve ligjore më pak shtrënguese.

Përkufizimi i mbetjeve të ngurta nuk bazohet në formën e tyre fizike, por në faktin që materiali është mbetje. Në këtë grup përfshihen edhe ndotjet nga trajtimi i ujërave të zeza, kanalizimeve, mbetjet dhe shkarkimet e fabrikave në veprimtaritë prodhuese, tregtare, bujqësore, minierat, spitalet dhe aktivitetet e komunitetit.

Administrimi i mbeturinave

Administrimi mjedisor i mbeturinave përbën një nga sfidat më të mëdha në sistemin kompleks të administrimit të mjedisit. Një rëndësi të veçantë merr zgjedhja dhe ndarja e tyre në kategori të përafërta pastrimi, përpunimin etj. Diferenca mes prodhimit të mbetjeve dhe kapaciteteve për t'i trajtuar apo depozituar, për të patur ndikime minimale në mjedis, po thellohet në mënyrë të vazhdueshme. Për të zbutur këtë diferencë janë hartuar dhe po zbatohen në shkallë botërore skema komplekse të administrimit të mbeturinave, që mbështeten në disa parime (Ekolëvizja nr. 10, 12) të rëndësishme, si:

pakësimi i prodhimit të mbetjeve që në burim, rritja e ciklit të jetës së mallrave, grumbullimi i seleksionuar që në burim të prodhimit të mbeturinave dhe riciklimi i tyre për përdorime të ndryshme, përfshirë edhe prodhimin e energjisë, asgjësimi dhe depozitimi përfundimtar i tyre.

Menaxhimi i mbeturinave urbane është më kompleks se thjesht venddepozitimi i tyre në landfill.

Metodat që përdoren më shumë ndahen në dy kategori:

1-Eliminimi tokësor ku përfshihen: landfilli, toka bujqësore, grumbulli i mbeturinave, mbyllja sipërfaqësore, injektimi në puse të thella, eliminimi nëntokësor (minierat, shpellat), kubetë dhe bunkerët prej betoni.

2-Metodat termike ku përfshihen: djegia termike (incinerimi), piroliza.

Sot në botë aplikohen disa metoda për trajtimin e mbetjeve të ngurta urbane, ku ndër më të rendësishmet po përmendim:

A. Trajtimin ekologjiko-ekonomik, ku përfshihet: zvogëlimi, riciklimi, kompostimi dhe vendgroposja e kontrolluar.

B. Trajtimi industrial ku përfshihen: furrat termike – incenerator, që kontrollon 10-15% të trajtimit të MNU (manaxhimi i mbetjeve urbane). Megjithatë, për vendet që kanë standard të lartë riciklimi, furrat termike dalin në plan sekondar, sepse riciklimi kursen më shumë energji sesa prodhon furra e djegies. Që të gjitha së bashku, kontrollojnë 85% të trajtimit të mbetjeve të ngurta urbane (MNU) në botë.

Alternativa efikase e administrimit dhe menaxhimit të mbetjeve urbane është qëllimi final dhe konsiston në kryerjen e një analize të thellë, që të parashikojë e të vlerësojë rentabilitetin më të lartë të trajtimit të mbetjeve, si dhe gjithë parametrat: inxhinierikë, teknologjikë si dhe lehtësira të tjera të domosdoshme, për ngritjen e një impianti sa më funksional dhe me më pak dëmtime mjedisore.

Ekzistojnë një sërë alternativash për përpunimin dhe trajtimin e mbetjeve urbane, duke filluar nga metodat fizike, kimike e biokimike deri në ato të groposjes, por ajo e kompostimit përbën një metodë shumë efikase, që nga pikëpamja ekonomike rezulton më e lira, ndaj dhe sygjerohet si alternativë më e mire e administrimit të mbetjeve në vendet në zhvillim. Në tërësinë e tyre, impiantet e përpunimit të mbetjeve urbane nuk

janë rrezik për mjedisin, por janë mjete të domosdoshme për të shpëtuar mjedisin, nëpërmjet trajtimit të mbeturinave, duke shmangur ndotjen e pakontrolluar të mjedisit. Por, është e domosdoshme ndërtimi i tyre mbi bazën e studimeve të kontrolluara inxhinjerike.

Eksperienca ka treguar se pavarësisht nga përsosja e teknologjisë së përdorur në ndërtimin e një venddepozite, ajo përbën një rrezik potencial, duke krijuar vatra të rrezikshme në ndotjen e ujrave, në qoftë se nuk merren parasysh kushtet gjeologjike dhe hidrogjeologjike të zonës, ku do të ndërtohet venddepozita

Një kategori tjetër e rrezikshme janë edhe mbetjet spitalore, që sipas OBSH-së ndahen në të rrezikshme dhe të parrezikshme. Këto të fundit përbëjnë rreth 75-90% të sasisë së përgjithshme dhe formohen kryesisht nga sektorët administrativë dhe të mirëmbajtjes, ndërsa pjesa tjetër e mbetur, rreth 10-25% janë mbetjet e rrezikshme që prodhohen në pavionet e sëmundjeve infektive. Në vitin 2009 rezultoi të jetë prodhuar një sasi mesatare prej rreth 2.6 ton/ditë me përbërjen:

- 17.6 % mbetje të rrezikshme,
- 3.8% të mprehta dhe
- 79.6% mbeturina të parrezikshme.

Sasia e mbetjeve mjekësore rritet çdo vit për shkak të përmirësimit të teknologjive mjekësore dhe rritjes së moshës së popullatës. Në 2013, një sasi prej 5.9 milionë ton mbetjeje janë prodhuar vetëm në spitale.

Të dhënat e Nëntorit 2015 sipas Organizatës Botërore të Shëndetit tregojnë se nga gjithë sasia e mbetjeve gjeneruar nga aktivitetet e kujdesit për shëndetin 85% janë mbetje jo të rrezikshme dhe vetëm 15% janë mbetje të rrezikshme, për shkak të mbetjeve toksike dhe infeksioneve e sëmundjeve që mund të shkaktojnë¹⁵.

Nga ana tjetër një vëmendje e veçantë nga ana e ambientalistëve duhet t'u kushtohet mbetjeve elektronike, që përbëjnë një burim ndotje jo më pak të rrezikshëm se grupet e tjera. ...Deri në vitin 2004, ekspertët vlerësojnë se në SHBA kishte mbi 315 milion

¹⁵ <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs253/en/>.

kompjutera jashtë përdorimit, shumica e të cilëve ishin të destinuar për vendgroposje (landfill), incinerim apo eksport mbetjesh të rrezikshme. Në vitin 2009 këto mbetje, si kompjutera, pasjisje periferike, TV, printera, skanera etj. përbënin një total prej 2.37 milionë ton.

Mbetjet elektronike përfaqësojnë në vitin 2014, rreth 2% të mbeturinave në landfille në Amerikë, por ato përbëjnë 70% të gjithë mbeturinave toksike në USA. Qarqet elektronike përmbajnë metale të rënda, si: antimoni, argjendi, kromi, zinku, plumbi, kallaji dhe bakri. Sipas disa vlerësimeve, është e vështirë të gjendet një produkt tjetër, për të cilin shumica e ndikimeve mjedisore të lëndës së parë, si: përpunimit, prodhimit, përdorimit dhe së fundi depozitimit të jetë kaq i gjerë sa i qarqeve elektronike. (EPA. 2013: 34)

Në një studim të kohëve të fundit të realizuar nga EPA (Environmental Protection Agency, Amerikë) në zonat e groposjes afër zonës metropolitane të Sydney u zbulua se:

- 75% të groposjeve ishin të papërshtatshme në mbulimin e mbetjeve për minimizimin e impakteve ambientale.
- Në 50% të groposjeve nuk janë monitoruar në mënyrë të përshtatshme mbetjet, që kanë hyrë në vendndodhje.
- Në 23% ishin pranuar mbetje potencialisht toksike (fuçi karburanti, bateri, shishe pesticidesh) pa leje.

Një nga problemet madhore, ku hodhi dritë studimi, ishte dhe pakujdesia për leksiviatiin e kontaminuar. Leksiviati është një lëng toksik, i cili prodhohet nëpërmjet ndërveprimit të mbetjeve organike, elektronike, ambalazheve dhe atyre të zakonshme. (Mjedisi Sot, nr. 86, 89, 92)

Sfidat e së ardhmes:

- Ndryshimi i zakoneve të konsumimit në shoqëri.
- Kultivimi i mënyrës së jetesës, e cila është miqësore ndaj njeriut e mjedisit ku ai jeton.
- Përmirësimi i legjislacionit në përputhje me ndryshimet e reja.

Qëllimi i ligjit është të sigurojë menaxhimin e mbetjeve me metoda të shëndetshme mjedisore.

3.5. EFEKTET NEGATIVE TË TURIZMIT NË MJEDIS

Shqetësimi mbi efektet negative në turizëm ka filluar që prej vitit 1960 dhe ishin fillimisht të lidhura me kapacitetin mbajtës. Më vonë, problemi u njoh gjerësisht si në aspektin teorik ashtu dhe atë praktik.

Pas kësaj, shqetësimi mbi kapacitetin mbajtës u zëvendësua me konceptin e turizmit të qëndrueshëm.

Vetëm në vitet '90-të, u njoh rëndësia e zhvillimit të qëndrueshëm në turizëm dhe në vitet 2000 zhvillimi i qëndrueshëm ishte një nga konceptet e lidhura ngushtë me zhvillimin e turizmit. Për më tepër në vitet e fundit koncepti i turizmit të qëndrueshëm është shndërruar në qendrën e strategjive dhe programeve të organizatave botërore

Kështu, në Programin e Turizmit të Qëndrueshëm në një kuadër 10- vjeçar të programeve mbi konkurrencën të Kombeve të Bashkuara (botuar në websitin e Programit të Mjedisit të Kombeve të Bashkuara në 2015), katalizohen ndryshimet e domosdoshme në operacionet turistike, duke promovuar transformimin përmes efijences, novacionit dhe përshtatshmërisë.

Programi i Turizmit të Qëndrueshëm u zhvillua bazuar në konsultimet rajonale dhe anketimet globale mbi të dhënat ekzistuese që përfshijnë 400 aktorë, agjenci të Kombeve të Bashkuara dhe programe lokale.¹⁶

Zhvillimet në industri dhe rritja e numrit të njerëzve, që udhëtonin për turizëm në rang global, u bënë kontribuesit kryesorë në dhënien e përgjigjeve të mjaft problemeve mjedisore, si: ngrohja globale, shpyllëzimet, varfëria dhe ristrukturimi i ekonomisë. Megjithëse turizmi nuk është sektori i vetëm, që ndikon në mjedisin sociokulturor dhe atë ekonomik, shkalla dhe shpejtësia e ndryshimit që mbart, rrit shqetësimin në shkallë globale dhe nevojën për politika publike dhe plane ndërhyrëse.

Sot zhvillimi i qëndrueshëm lidhet me të gjitha shkallët e aktiviteteve turistike. Koncepti i zhvillimit të qëndrueshëm në turizëm, krahas përkrahësve të tij, ka sjellë dhe rritjen e numrit të kritikëve në lidhje me praktikën dhe përdorimin e tij, duke u zgjatur

¹⁶ <http://sdt.unwto.org/sustainable-tourism-10yfp>.

më tej me sygjërime për zëvendësimin e këtij koncepti me një të ri, që është “turizmi i menaxhuar”. Prej kohësh, ka lindur nevoja e dallimit të turizmit të qëndrueshëm nga zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit për qëllim planifikimi dhe menaxhimi.

3.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Në këtë kapitull është bërë fillimisht një trajtim teorik i problemeve të mjedisit që shqetësojnë sot mbarë njerëzimin.

Së pari, janë trajtuar konceptet kryesore mbi menaxhimin e mjedisit, sepse “Një mjedis i ndotur ndikon në mirëqënien e një komuniteti“. Efektet negative të tij nuk shtrihen vetëm në ndryshime klimaterike, por edhe në ndotjen e ujërave, tokës, ndotjen akustike e kështu me radhë, sepse ndërvartësia e njeriut me mjedisin është një marrëdhënie e ndërsjelltë. Degradimi mjedisor është një nga shkaqet e varfërisë, dhe nga ana tjetër, varfëria është burim i degradimit mjedisor.

Së dyti, duhet të theksojmë, se për problemet kyçe të mjedisit është diskutuar vonë. Në nivel ndërkombëtar, fillimisht këto probleme janë trajtuar në Konferencën e Kombeve të Bashkuara mbi Mjedisin Human, që u mbajt në 16 Qershor, 1972. Një momenti tjetër i rëndësishëm ishte Komisioni Botëror mbi Zhvillimin dhe Mjedisin (Komisioni Brundtland 1987), ku qëllimi kryesor i të cilit, ishte të diskutonte zhvillimin dhe mjedisin si një problem të vetëm. Ai vendosi zhvillimin e qëndrueshëm në axhendën botërore.

Përgjatë kapitullit është trajtuar, gjithashtu, Konferenca e Kombeve të Bashkuara (Rios) mbi Mjedisin dhe Zhvillimin (Samiti i Tokës) që u mbajt në vitin 1992 dhe Samiti i Johanesburgut, “Mbi Zhvillimin e Qëndrueshëm”, që u mbajt në vitin 2002, ku theks i veçantë u vu mbi fushat prioritare të zhvillimit të qëndrueshëm dhe respektimin e partneritetit publik dhe privat në këtë zhvillim.

Gjithashtu, në vitin 2006, u nënshkrua portokolli për regjistrimin dhe transferimin e ndotësve, objektivi i të cilit ishte të arrihen standardet e përcaktuara duke përmirësuar cilësinë e shëndetit dhe arritjen e plotësimit të objektivave të BE.

Në vazhdimsi, janë trajtuar teorikisht sistemet e menaxhimit të mjedisit dhe politikat sektoriale për mbrojtjen e mjedisit.

Më tej, është trajtuar ndikimi i zhvillimeve ekonomike në mjedis, ku këndvështrimet e studiuesve të ndryshëm na kanë bërë të krijojmë një sintezë të qartë mbi zhvillimin e qëndrueshëm në përgjithësi dhe zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në veçanti, ku ndërvarësia midis rritjes ekonomike dhe problemeve në mjedis është dhe fokusi kryesor i këtij studimi doktrate.

Është argumentuar, gjithashtu, se rreziku i aktivitetit ekonomik do të rritet me rritjen e degradimit të bazës së burimeve. Pra, bota duhet të kalojë në një gjendje të ekonomisë të qëndrueshme, për të arritur qëllimin e sotëm pa kompromentuar kërkesat e brezave të ardhshëm për të plotësuar nevojat e tyre.

Duhet të theksoj, se një vështirësi të veçantë paraqet edhe procesi i hulumtimit në literaturën e zhvillimit të vendeve në tranzicion, pasi janë të shumtë autorët të cilët kanë dhënë kontributin e tyre në këtë fushë, e sidomos në karakteristikat specifike që ato shfaqin në lidhje me kapacitetet e mbrojtjes së mjedisit.

Në fund të këtij kapitulli janë trajtuar të gjithë llojet e ndotësve dhe problematikat që ato shfaqin, si edhe masat që duhet të merren për zbutjen e ndikimeve të tyre.

Duke qenë se fokusi i kësaj teme është kryesisht zhvillimi i qëndrueshëm i sektorit të turizmit, si një nga sektorët më të rëndësishëm në zonën e Gjirit të Vlorës, në këtë kapitull janë trajtuar edhe efektet negative të ndikimit të sektorit të turizmit në mjedis.

Të gjithë këta elementë kanë shërbyer më tej për studimin në terren, të paraqitur në kapitujt në vijim.

KAPITULLI IV: ANALIZA E TË DHËNAVE DHE NDIKIMI I SEKTORËVE PRIORITARË NË RRITJEN EKONOMIKE KOMBËTARE

4.1. HYRJE

Kalimi në ekonominë e tregut është shoqëruar me riorganizimin e sektorëve të ekonomisë në tërësi. Ristrukturimi i ndërmarrjeve të mëdha shtetërore ndihmoi në krijimin e një sërë ndërmarrjesh më të vogla private. Mundësitë e reja për të zhvilluar sipërmarrje të lirë private, rritën ndjeshëm pjesëmarrjen e subjekteve dhe individëve të ndryshëm privatë në ekonomi, duke kontribuar në lindjen e sektorit privat.

Rajoni i Vlorës zhvillon marrdhënie tregtare kryesisht me Italinë duke importuar dhe eksportuar. Megjithatë, prodhimi vendas është ende në nivele të ulta krahasuar me produktet e importit.

Në Strategjinë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2007-2013 thuhet: “Rritja e mundësive të ekonomisë shqiptare në mënyrë që të përshtatet me logjikën e ndërkombëtarizimit dhe të integritit në tregjet botërore, kërkon zgjerimin e larmisë të produkteve dhe shërbimeve ekzistuese dhe prodhimin e produktit me vlerë të shtuar të lartë “.¹⁷

Ndërsa në strategjinë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2014-2020 thuhet se: rritja ekonomike e fortë e qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin kërkon një vizion të qartë të rrethanave në të cilat do të arrihet kjo rritje ekonomike.

Politikat aktuale pranojnë nevojën për të përmirësuar rrjetet e infrastrukturës dhe të shërbimeve në territorin kombëtar, duke u fokusuar vazhdimisht në qëndrueshmërinë e mjedisit.

¹⁷ Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2007-2013

Në Strategjinë dhe vizionin për 2020 ka një theks të qartë drejt qëndrueshmërisë dhe nevojës për fokusin mbi mjedisin, në dallim nga strategjia e mëparshme e cila e shikonte rritjen ekonomike në funksion të produkteve e shërbimeve, apo vlerës së shtuar.

Rritja ekonomike e rajonit të Vlorës varet në rritjen e industrisë së turizmit, lidhur kjo dhe me shtrirjen gjeografike të këtij rajoni. Vlora ka një potencial të madh zhvillues. Turizmi mund të jetë një nga metodat e rritjes ekonomike, por që ende përballlet me shumë sfida, me qëllim zhvillimin e një turizmi rajonal të qëndrueshëm. Zhvillimi rajonal është një nga pikat kyçe të politikave të Bashkimit Europian, i cili është hartuar për të siguruar një lidhje ndërmjet shteteve dhe rajoneve të ndryshme, për të siguruar konkurrencë rajonale, punësim dhe bashkëpunim territorial.

Vlora e ka të gjithë potencialin për të qënë një destinacion tërheqës turistik. Burimet, që mund të përdoren në krijimin e imazhit për tërheqjen e turistëve, janë të shumtë. Përgjatë shtrirjes gjeografike të rajonit të Vlorës gjenden monumente kulturore dhe natyrore mjaft të larmishme. Megjithatë, zhvillimi i turizmit është duke u përballur me shumë sfida, që lidhen me zhvillimin dhe kontrollin urbanistik, procesin e decentralizimit, shpërndarjen gjeografike të turizmit, shfrytëzimit të të gjitha burimeve dhe potencialit turistik, mbrojtjen e trashëgimisë natyrore dhe kulturore.

4.2. ANALIZA EKONOMIKE E SEKTORËVE NË NIVEL KOMBËTAR

Sektorët e ndryshëm ekonomikë kontribojnë në zhvillimin ekonomik të një vendi të shprehur nëpërmjet treguesve të rritjes ekonomike, si: PBB-së dhe vlerës së shtuar, të cilët janë edhe tregues që ndikojnë në përmirësimin e cilësisë së jetës. Por, koncepti mbi cilësinë e jetës është ende shumë më i gjërë dhe pëcaktohet nga shumë variabla. Në literaturë dallohen tre kategori matësish të cilësisë së jetës:

1. Mirëqenia ekonomike
2. Mirëqenia sociale
3. Mirëqenia subjektive (Diener dhe Suh 2007. f. 65; Jordan 2008. f.123; Stiglitz et, al. 2009. f.16; Poul Dolan dhe Robert Metcafe. 2012. f.38).

Autorët e ndryshëm theksojnë se suksesi dhe dështimi i një vendi varet nga norma e zhvillimit ekonomik. Normat e larta të rritjes të ekonomike sjellin rritje të të ardhurave të individëve dhe përmirësim të niveleve të konsumit dhe kursimit. Megjithatë, rritja e PBB nuk është përkthyer gjithnjë në përmirësim të standarteve të jetesës dhe sigurisë, elementë të cilët gjithashtu përbëjnë cilësinë e jetës.

Por, ky studim nuk ka për qëllim të trajtojë konceptin e cilësisë së jetës dhe të gjithë variablat që e përcaktojnë, përkundrazi, qëllimi është të tregojë lidhjen midis zhvillimit të sektorit të turizmit krahasuar me sektorët e tjerë dhe ndikimin e tij në rritjen ekonomike dhe në përmirësimin e mundshëm të cilësisë së jetës:

Për këtë qëllim më poshtë do të paraqitet një analizë fillestare përshkruese lidhur me variablat, që më pas do të testohen përmes modelit të regresionit linear, ashtu sikurse u shpjeguar edhe në kapitullin e metodologjisë.

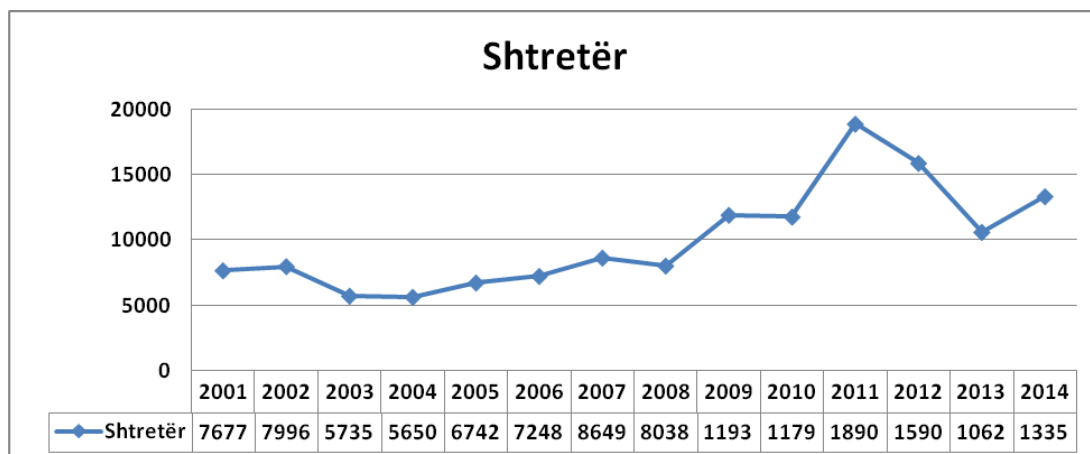
Grafikisht tregohet tendenca e secilit prej treguesve sipas shifrave në vite. Këto grafikë do të na japin një ide mbi mënyrën se si variojnë së bashku variablat, megjithëse nuk pasqyrojnë domethënie statistikore. Kontrolli i hipotezave do të bëhet më tej me analizën e regresionit linear.

4.2.1. ANALIZA E SEKTORIT TË TURIZMIT

Duke qenë se fokusi kryesor në këtë temë është sektori i turizmit dhe ndikimi i tij në ekonomi, përgjigjia e pyetjes lidhur me rolin e tij udhëheqës për zhvillimin ekonomik të Shqipërisë e sidomos të rajonit të Gjirit të Vlorës, mund të shqyrtohet fillimisht përmes prirjeve të treguesve kryesorë në sektorin e turizmit.

Grafiku i mëposhtëm tregon ecurinë e ofertës turistike matur me nurmin e shtretërve në vite.

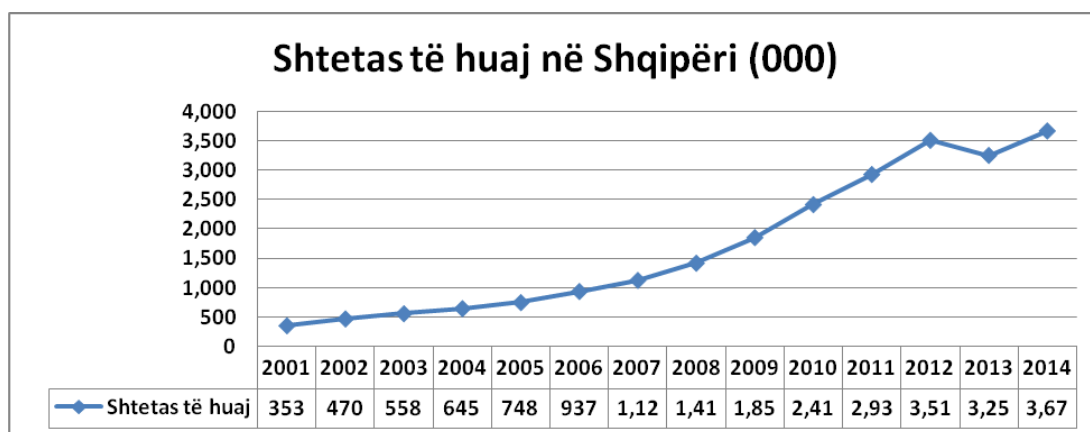
Grafiku 1. Ecuria e sektorit të turizmit/numri i shtretërve në vite.

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)¹⁸

Në vitet 2001 - 2002 vihet re e njëjta sasi e numrit të shtretërve, por pas vitit 2002 e deri në vitin 2008 vihet re një rritje e lehtë e këtij numri. Piku i rritjes ka qenë në vitin 2011 me 1,890,000 shtretër, ndërsa pas vitit 2011 deri në 2013 kemi një rënie të ofertës turistikë. Duke e krahasuar me trendin e rritjes ekonomike (shih grafikun 6), nga viti 2001 deri në vitin 2010 duket qartë edhe grafikisht që sektori i turizmit (matur me nurin e shtretërve) nuk ka një ndikim në vlerën e shtuar bruto, pasi trendi i ofertës turistike në këto vite ka pasur luhajtje të vazhdueshme.

Grafiku 2. Ecuria e sektorit të turizmit/numri i shtetasve të huaj në vite.

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)¹⁹

Duke iu referuar grafikut të mësipërm vëmë re se nga viti 2001 - 2014 kemi një rritje të numrit të turistëve të huaj që kanë vizituar vendin tonë. Por, po të bëjmë një analizë

¹⁸ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

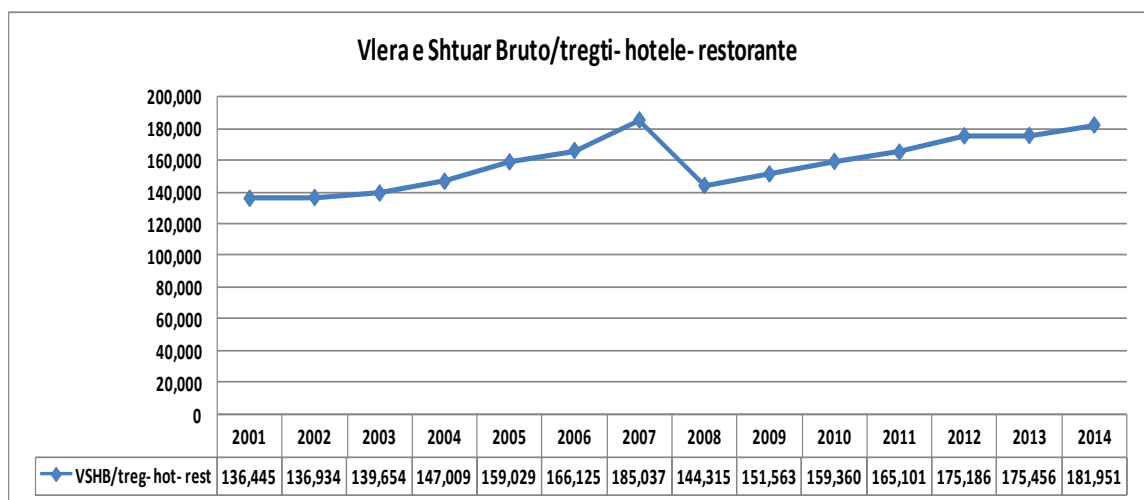
¹⁹ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

periudhës nga viti 2001 - 2008 pothuajse rritja e numrit të turistëve ka qenë e njëjtë, ndërkohë që rritja ekonomike në këto vite ka pasur një ritëm të rritjes më të lartë. Pra, mund të themi që turizmi nuk ka qenë një ndër sektorët kryesorë që ka ndikuar në rritjen ekonomike të këtyre viteve. Nga viti 2009 - 2012 kemi një rritje të numrit të turistëve, ku piku i rritjes është në vitin 2012 duke shkuar në 3,510,000 shtetas të huaj, por vitet e fundit vihet re një rritje e lehtë e këtij numri. Por, edhe pse kemi patur një rritje të numrit të shtetasve të huaj pas vitit 2009 mund të themi se kontributi i turizmit në rritjen ekonomike e matur kjo me vlerën e shtuar bruto (shih grafikun 6) nuk është i ndjeshëm.

Në grafikun e mëposhtëm është paraqitur trendi i ecurisë së sektorit të turizmit nëpërmjet vlerës së shtuar bruto të tregti, hotele dhe restorante. Siç shikohet edhe nga grafiku nga viti 2001 deri në 2007 kemi një rritje të moderuar të vlerës së shtuar bruto me çmime korrente. Viti që ka pasur rritjen më të ulët është viti 2008 dhe pas këtij viti vihet re një trend rritës i moderuar. edhe nëpërmjet këtij treguesi shohim qartë se turizmi nuk është sektori kryesor i rritjes ekonomike në vitet 2001 - 2014.

Por, nëpërmjet analizës së regresionit ne do të masim këtë ndikim, duke krahasuar me variablat e tjerë të këtij studimi.

Grafiku 3. Ecuria e sektorit të turizmit/vlera e shtuar bruto tregti, hotele dhe restorante.

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²⁰

²⁰ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Pra, siç shihet nga grafiku 1 rritja e numrit të shtretërve (tregues i ofertës turistike) shoqërohet në vite edhe me rritjen e vlerës së shtuar në hoteleri-restorante si (tregues i rezultatit të sektorit).

Më tej do të shqyrtojmë edhe dy sektorë të tjerë të cilët nuk kanë lidhje të drejtpërdrejtë me turizmin, por janë sektorë të rëndësishëm në ekonominë e vendit tonë, siç citohet edhe në projektvendimin e Qeverisë “Për nënsektorët strategjikë dhe zonat me përparësi zhvillimi”²¹ ku thuhet se:

“Sektorë strategjikë të investimeve konsiderohen:

1. Sektori energjitik dhe mineral.
2. Sektori “Transport, infrastrukturë e komunikimeve elektronike dhe mbetjet urbane”.
3. Sektori “Turizëm (strukturat turistike)”.
4. Sektori “Bujqësi (Ferma e madhe bujqësore) dhe peshkim”.
5. Sektori “Zonë e teknologjisë dhe zhvillimit ekonomik”.
6. Zonat me përparësi zhvillimi”.

4.2.2. ANALIZA E SEKTORIT TË BLEGTORISË

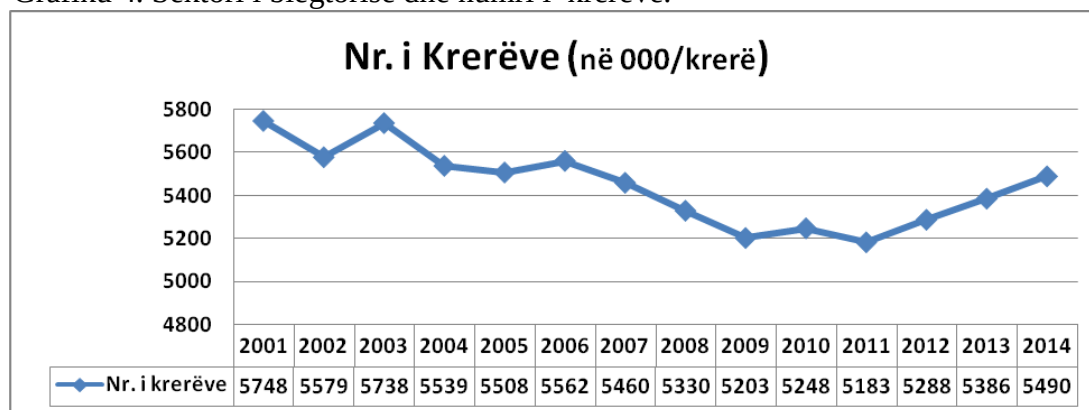
Duke patur parasysh që analiza përshkruese e sektorëve do të shërbejë për të bërë një analizë krahasuese të Gjirit të Vlorës me situatën në nivel kombëtar, përzgjedhja e sektorëve për tu krahasuar me turizmin fokusohet natyrshëm në sektorët bujqësi-blegtori e peshkim, të cilët janë sektorë strategjikë prioritarë për Gjirin e Vlorës, mbi bazën edhe të të dhënave të grumbulluara për këtë zonë strategjike e me përparësi zhvillimi.

Së dyti le të shohim disa të dhëna për sektorin e blegtorisë²².

²¹ Projektvendim i Qeverisë Shqiptare i datës 17.12.2015, e vlefshme në <https://www.google.al/#q=sektoret+strategjike+te+ekonomise+shqiptare+pdf>

²² Këto janë të dhënat që gjenden në INSTAT sipas viteve, ndërsa për sektorin e bujqësisë nuk ka të dhëna historike (shënim i autorit).

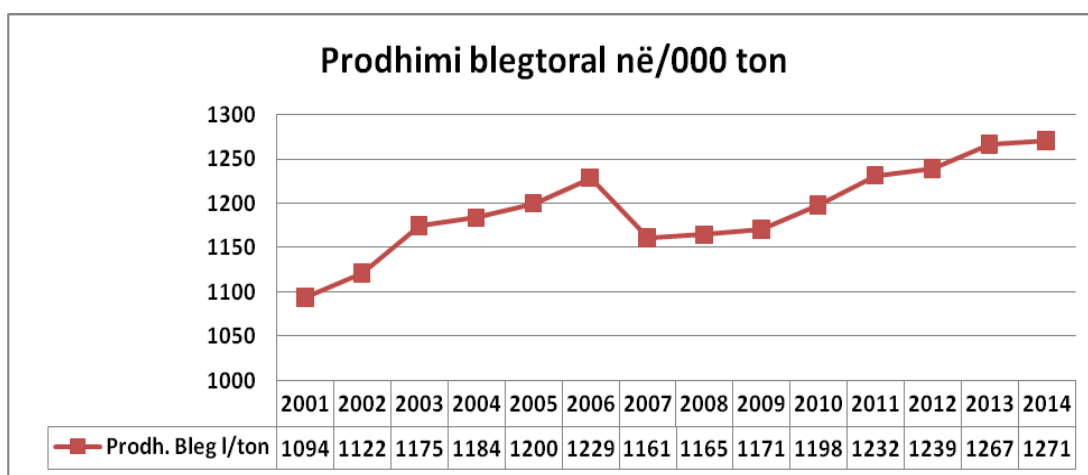
Grafiku 4. Sektori i blegtorisë dhe numri i krerëve.

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²³

Sipas grafikut 4, shihet se ka një trend rënës të numrit të krerëve të blegtorisë nga viti 2001-2009 dhe pas vitit 2009 vihet re një rritje e numrit të krerëve (5490) që tregon se është një faktor i rëndësishëm i burimeve të këtij sektori duke filluar nga viti 2009 e deri më sot, ndërsa vlera e shtuar bruto nga viti 2001 - 2009 ka një ritëm rritje më të lartë, ndërsa pas vitit 2009 ka një rritje të moderuar (shih grafikun nr.6). Vitet e fundit, kur rritja e numrit të krerëve është më e madhe, vlera e shtuar bruto me çmimet korrente nuk paraqet të njëjtën rritje. Rritja e numrit të krerëve nuk ka çuar në rritjen e prodhimit në të njëjtën masë. Një nga arsyet e mundshme është mospërdorimi me efikasitet të burimeve në këtë sektor.

Grafiku 5. Sektori i blegtorisë dhe prodhimi blegtoral.

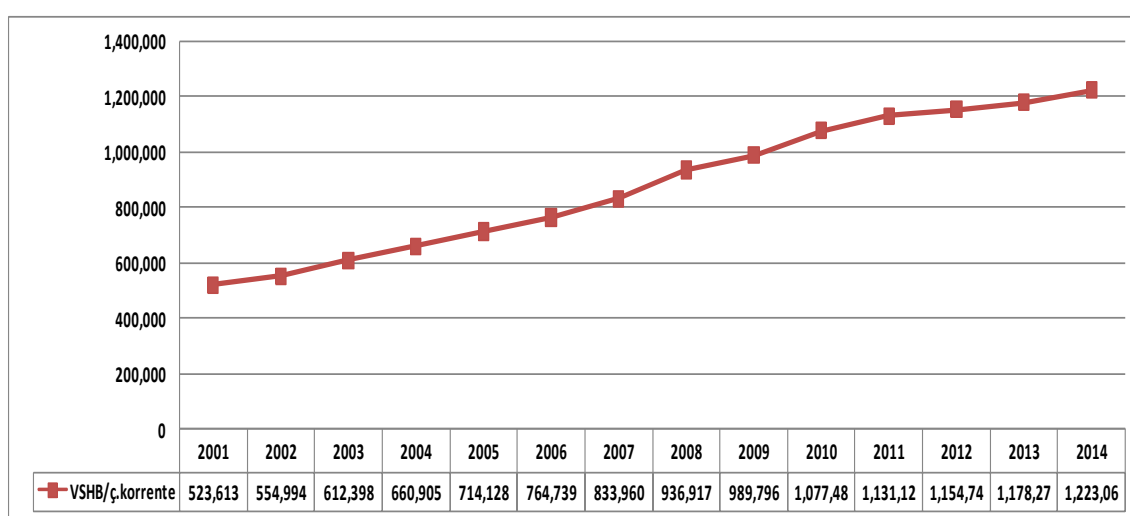
Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²⁴

²³ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

²⁴ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Por, shihet se vlera shtuar bruto dhe prodhimet blegtorale kanë afërsisht ecuri të ngjashme deri në vitin 2006, ndërsa në vitin 2007 ka një rënie të madhe të prodhimit blegtoral edhe pse vlera e brendshme bruto në këtë vit paraqet rritje. Pas vitit 2008 vihet re se si vlera e shtuar bruto ashtu edhe prodhimi blegtoral kanë afërsisht të njëjtin trend të rritjes. Pra, nga analiza grafike vihet re se sektori blegtoral në tërësi ka një ndikim pozitiv në vlerën e shtuar bruto.

Grafiku 6. Vlera e shtuar bruto me çmime korrente.

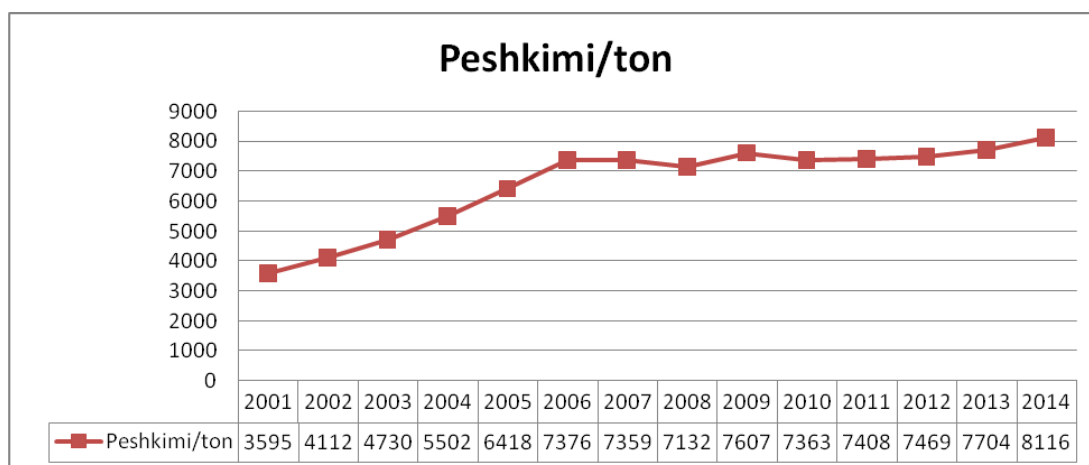
Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²⁵

4.2.3. ANALIZA E SEKTORIT TË PESHKIMIT

Një sektor tjetër i marrë në shqyrtim për të parë ndikimin e tij në rritjen ekonomike në nivel kombëtar është edhe sektori i peshkimit.

²⁵ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Grafiku 7. Peshkimi dhe vlera e shtuar në ekonomi.

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²⁶

Nga grafiku i mësipërm, rritja e prodhimtarisë së sektorit e pasqyruar përmes rritjes së zënies së peshkut në vendin tonë, shoqërohet me një rritje më të ulët të vlerës së shtuar në ekonomi (shih grafikun nr.6). Ashtu si edhe në sektorin e blegtorisë, shohim një ndikim pozitiv, por jo shumë të lartë sidomos 5 vjeçarin e fundit. Vihet re se nga viti 2001-2006 kemi të njëjtin trend rritës të peshkimit dhe të vlerës së shtuar bruto me çmime korrente. Edhe pse nga viti 2007-2010 kemi një rritje ekonomike, vihet re se nuk kemi të njëjtin trend të peshkimit. Pas vitit 2010 rritja ekonomike dhe sasia e zënies së peshkut shkojnë në të njëjtin trend të rritjes së moderuar. Kjo është e kuptueshme, sepse rritja ekonomike dhe vlera e shtuar janë rezultat i veprimtarisë të të gjithë sektorëve të ekonomisë: prodhues, tregtues dhe sektorit të shërbimeve.

Në tabelën 1 më poshtë, jepen në mënyrë të përmbledhur shifrat, të cilat tregojnë zhvillimin e sektorëve përgjatë pesë viteve të kaluara, dhe që janë paraqitur grafikisht edhe në grafikët 1 - 7, të trajtuar më sipër, për të treguar ecurinë së bashku të variablave.

Kjo analizë paraprake na mundëson jo vetëm krijimin e një ideje më të qartë në lidhje me ecurinë e sektorit të turizmit në tregues të kërkesës dhe ofertës, por, na jep edhe një kuadër krahasues edhe me sektorët e tjerë. Siç vihet re, tendenca e ndikimit të sektorit të turizmit në ekonomi dhe pikërisht në vlerën e shtuar bruto është e ngjashme me

²⁶ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

sektorët e tjerë të marrë në shqyrtim, përkatësisht, me sektorin e blegtorisë dhe të peshkimit. Shihet se me rritjen modeste të vlerës së sektorit të hotelarisë, ka një tendencë në rritje edhe vlera e shtuar me çmime korrente, por që nuk është e rëndësishme.

Tabela 2. Treguesit e sektorëve në nivel kombëtar.

Vitet		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rritja Ekonomike	Vlera e shtuar bruto me çmime korrente (në milion)	523,613	554,994	612,398	660,905	714,128	764,739	833,960	936,917	989,796	1,077,485	1,131,121	1,154,747	1,178,271	1,223,063
	PBB me çmime korrente (në milion)	583,369	622,711	694,097	751,022	814,797	882,209	967,670	1,080,676	1,143,936	1,239,645	1,300,624	1,332,811	1,350,555	1,400,549
Turizmi	Shtretër	7,677	7,996	5,735	5,650	6,742	7,248	8,649	8,038	11,932	11,793	18,905	15,901	10,620	13,351
	Shtetas të huaj në Shqipëri (në mijë)	353	470	558	645	748	937	1,126	1,419	1,856	2,418	2,932	3,514	3,256	3,673
	Vlera e shtuar bruto tregti, hotele - restorante (në milion)	136,445	136,934	139,654	147,009	159,029	166,125	185,037	144,315	151,563	159,360	165,101	175,186	175,456	181,951
Blegtoria	Numri i krerëve	5748	5579	5738	5539	5508	5562	5460	5330	5203	5248	5183	5288	5386	5490
	Prodhimi blegtoral në ton														
Peshkimi	Peshkimi në ton	3595	4112	4730	5502	6418	7376	7359	7132	7607	7363	7408	7469	7704	8116

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)²⁷

4.3. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Pra, sipas analizës paraprake sektori i turizmit nuk duket të jetë më shumë ndikues i ekonomisë sesa, sektorë të tjerë, në Shqipëri siç janë sektori i bujqësisë - blegtorisë dhe ai i peshkimit.

Në kapitullin e V do të paraqitet një analizë më e thelluar e ndikimit konkret të secilit prej sektorëve në ekonomi, në Gjirin e Vlorës. Do të ndalemi në metodologjinë e punimit si dhe në 4 ekuacionet e regresionit linear të cilat do të masin efektin e ndikimit të secilit prej variablave të pavarur në rritjen ekonomike.

²⁷ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

KAPITULLI V: METODOLOGJIA E PËRDORUR DHE INTERPRETIMI I REZULTATEVE TË STUDIMIT.

5.1. METODOLOGJIA E PËRDORUR.

Duke parë faktorët ekonomikë dhe mjedisorë, që janë të shumtë dhe shqetësues në realitetin e sotëm, nuk e kisha të lehtë në zgjedhjen e metodës së studimit. Hulumtimet që kam bërë si në terren ashtu edhe në literaturë, njohuritë teorike dhe eksperiencia ime, më kanë ndihmuar të krijoj një tablo të saktë për përzgjedhjen e metodologjisë së duhur.

Për grumbullimin e informacionit sekondar, kanë shërbyer literatura të ndryshme, për të cilat është hulumtuar në Biblotekën kombëtare, në atë të Universitetit Europian të Tiranës dhe në Biblotekën e Universitetit të Tiranës, në Fakultetin e Ekonomisë.

Gjithashtu, një burim i rëndësishëm informacioni kanë qenë edhe Biblotekat Elektronike të universiteteve të ndryshme perëndimore, adresa elektronike të institucioneve të ndryshme ekonomike ndërkombëtare, dokumente të projekteve të ndryshme për Strategjinë e Zhvillimit Kombëtar të Turizmit dhe të Ekonomisë, revista shkencore, të subjekteve publike dhe private, që ushtrojnë aktivitet ekonomik dhe administrativ si dhe informacionet zyrtare statistikore mbi fushën në studim.

Një rol të rëndësishëm kanë luajtur dhe punimet akademike, si: kërkimet shkencore, konferenca dhe leksione mbi zhvillimin e qëndrueshëm, të cilat kanë plotësuar kuadrin e burimeve sekondare.

Të dy llojet e informacioneve, si ai primar dhe ai sekondar, kanë shërbyer në analizat e bëra në këtë studim, si dhe kanë ndihmuar metodologjinë e përdorur, për të evidentuar problemet e zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit në Gjirit të Vlorës dhe ndikimin e tij në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.

Metodat kryesore që kam përdorur për grumbullimin e të dhënave për këtë studim janë:
i) Analiza e të dhënave sekondare, e cila përfshin analizën e kontekstit ekonomik të

sektorëve në Shqipëri dhe në Gjirin e Vlorës, nëpërmjet të cilave kam bërë një analizë krahasuese midis sektorit të turizmit dhe sektorëve të tjerë, për verifikuar rolin e tij në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.

ii) Metoda e testimit:

- a. Realizimi i 50 intervistave gjysmë të strukturuar me operatorë të sektorit të turizmit, ekspertë të mjedisit dhe zhvillimit të qëndrueshëm, zyrtarë të institucioneve shtetërore (zyra të turizmit në bashki, prefekturë, qark).
- b. Realizimi i 196 pyetësorëve të strukturuar (nga 250 të shpërndarë në total), shpërndarë banorëve të zonës, si instrument i kërkimit primar;

5.1.1. Të dhënat sekondare, analiza statistikore e variablave

Analiza e të dhënave sekondare do të shërbejë për vërtetimin e hipotezës së parë, në lidhje me rolin që ka sektori i turizmit, në zhvillimin e qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës. Në përpunimin e të dhënave për testimin e hipotezës së parë është përdorur metoda statistikore e regresionit linear, me anën e të cilit kam bërë një analizë ekonomike të sektorëve dhe ndërvlerësisë së tyre me rritjen ekonomike. Modeli i regresionit linear është shprehur si më poshtë:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n$$

Ku $n = 3$ dhe:

Y- Rritja ekonomike, e shprehur përmes PBB dhe vlerës së shtuar në ekonomi ose variabli i varur, i cili paraqet rritjen ekonomike, por për fushën tonë të studimit paraqet edhe një tregues të zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm.

X1 – variabla sasiorë të sektorit bujqësi – blegtori.

X2 – variabla sasiorë të sektorit të turizmit.

X3 – variabla sasiorë të sektorit të peshkimit.

Sipas këtij modeli, janë bërë testimet e variabit të varur të rritjes ekonomike, të shprehur përmes dy treguesve kryesorë: PBB-së dhe vlerës së shtuar në ekonomi, nga variablat e pavarura që shprehen përmes treguesve të sektorëve të ndryshëm ekonomikë, përkatësisht, bujqësi-blegtori, turizëm, peshkim, si sektorët më të rëndësishëm të përcaktuar nga analiza paraprake e të dhënave sekondare të përmendura më sipër.

Përkatësisht janë bërë katër teste, ku variablat e varur dhe të pavarur mund t'i paraqesim në tabelë 1. si më poshtë:

Tabela 3.Varësia midis PBB dhe vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe vlerës të produkteve blegtorale, peshkimit dhe vlerës të hoteleri – restoranteve.

Testi statistikor me SPSS	Variabli i varur Y	Variablat e pavarur		
		X1	X2	X3
Testi 1	Vlera e shtuar Bruto me çmime korrente	numri i krerëve në blegtari	numri i shtretërve	Sasia e zënies së peshkut në ton
Testi 2	Vlera e shtuar Bruto me çmime Korrente	Prodhimi blegtoral, në vlerë	Vlera Hotel-restorante-tregti	Vlera vjetore e peshkimit
Testi 3	PBB	numri i krerëve në blegtari,	numri i shtretërve	Sasia e zënies së peshkut në ton
Testi 4	PBB	Prodhimi blegtoral, në vlerë	Vlera Hotel-restorante-tregti	Vlera vjetore e peshkimit

Më tej, të dhënat dytësore u përdorën edhe për hipotezën e dytë, duke u bazuar në të njëjtin model të regresionit, ku përkatësisht rritja ekonomike e shprehur përmes PBB dhe vlerës së shtuar Bruto me çmime korrente paraqitet si variabël i varur dhe faktorët

mjedisorë si variabla të pavarur. Në këtë kontekst janë bërë edhe dy teste, ku variablat e varura dhe të pavarura janë paraqitur në tabelën 2. si më poshtë:

Tabela 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së shtuar me çmime korrente dhe treguesëve mjedisorë.

Testi statistikor me SPSS	Variabli i varur Y	Variablat e pavarur		
		X1	X2	X3
Testi 1	Vlera e shtuar Bruto me çmime korrente	Mbetjet urbane	Mbetjet inerte	PM10
Testi 2	PBB	Mbetjet urbane	Mbetjet inerte	PM10

Qëllimi i katër testeve është të përcaktojnë koeficientët beta të cilët tregojnë madhësinë e varësisë midis Xi dhe Y, duke u bazuar edhe në nivelin e gabimit të matur sipas testit statistikor përkatës.

Në të dhënat dytësorë të Gjirit të Vlorës është përdorur gjithashtu, koeficienti i korrelacionit, që tregon varësinë midis variablit të varur, i cili shprehet nëpërmjet vlerës të të ardhurve gjithsej, dhe variabla të pavarur, përkatësisht, të ardhurave nga sektori i turizmit, bujqësi-blegtorisë dhe peshkimit.

5.1.2. Intervistat gjysëm të strukturuar, të dhëna primare

Për të realizuar një interpretim sa më gjithpërfshirës të të dhënave sasiore, e pasë të arsyeshme përdorimin edhe të disa metodave cilësore kërkimi si intervista verbale, vëzhgime dhe dokumentacion. Intervistat verbale të realizuara në takimet e ndryshme me subjektet kryesore, influencuan në çështjet e objektit të studimit.

Qëllimi i intervistës ka qenë, që ta zhvilloj me persona, që janë drejtues të institucioneve shtetërore dhe të subjekteve privatë, me qëllim që të jem sa më afër realitetit dhe kompozimit ekonomik të ri për Gjirin e Vlorës.

Përdorimi i këtyre intervistave, që shpesh të ndihmojnë për ta kuptuar më mirë realitetin, ka patur si synim kryesor analizën e ndërveprimit të tre komponentëve ekonomi-shoqëri-mjedis, humbjet nëse kjo marrëdhënie menaxhohet keq dhe përfitimet nëse administrohet mirë. Ato janë zhvilluar me subjekte të ndryshme të tillë, si: politikbërës lokalë, specialistë, operatorë turistik, drejtues të shoqatave mjedisore dhe drejtues të sektorit të shërbimeve publike, që ushtrojnë aktivitetin në zonën në studim. Veçanërisht, intervistat me operatorë të fushës së turizmit si edhe ekspertët, do të japin një ide me të qartë të problematikave, që ekzistojnë në lidhje me zhvillimin e sektorit të turizmit në Gjirin e Vlorës.

Nga ana tjetër, intervistat gjysëm të strukturuar synojnë të grumbullojnë perceptime dhe vlerësime mbi pritshmëritë për zhvillimin e qëndrueshëm të zonës në studim, nëpërmjet pyetjeve të cilat synonin:

- i. Shqyrtimin e treguesve të rritjes ekonomike të Gjirit të Vlorës.
- ii. Evidentimin e tendencave të zhvillimit të turizmit si sektor primar i zhvillimit ekonomik.
- iii. Evidentimin e pritshmërive të zhvillimit të qëndrueshëm në të ardhmen.
- iv. Eksplorimin e pasojave të lëvizjeve demografike në Gjirin e Vlorës përsa i përket zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik.
- v. Përgjigjen e pyetjes: A ekziston infrastruktura e domosdoshme për këtë sipërmarrje?
- vi. Përgjigjen e pyetjes: A mund të shikohet rritja ekonomike dhe mbrojtja e mjedisit plotësues të njeri-tjetrit?
- vii. A mund të shikohet sektori publik dhe privat si partner në zhvillimin e qëndrueshëm?

Të dhënat e grumbulluara nga përgjigjet e të intervistuarëve mbi perceptimet e zhvillimit të sektorit të turizmit më kanë ndihmuar për të ndërtuar mbi bazat e duhura pyetësorin e strukturuar dhe për të orientuar më mirë në variablat e domosdoshëm për vërtetimin më tej të hipotezës së dytë, nëpërmjet evidencave statistikore nga pyetësori.

5.1.3. Pyetësorët e strukturuar, të dhëna primare

Teknikat e përdorura bazohen në alternimin e burimeve primare dhe sekondare. Të dhënat primare janë siguruar jo vetëm nëpërmjet intervistave të shpejguara më lart, por

edhe nëpërmjet 196 pyetësorëve të plotësuar në individë të komunitetit që jetojnë e punojnë në Gjirin e Vlorës dhe kryesisht në zonën e kontaminuar të Sodë-PVC-së. Nëpërmjet tyre kam mbledhur një material të bollshëm, të cilin e kam studiuar e klasifikuar, duke bërë interpretimin e tij, si dhe duke nxjerrë përfundimet përkatëse. Përfundimet e vendosura në fund të punimit janë një sintezë e gjithë punës time studimore.

Rëndësia e pyetësorëve konsiston për realizimin e qëllimeve akademike, mbi performancën dhe pritshmëritë e komunitetit në zhvillimin e turizmit në Gjirin e Vlorës si dhe minimizimin e ndotjeve mjedisore.²⁸ Kampioni i anketimit është përzgjedhur në mënyrë rastësore, duke përfshirë një madhësi zgjedhjeje të llogaritur si më poshtë:

$$n = \frac{p(1-p) * z^2}{e^2}$$

ku

e=7 % - niveli i pranuar i gabimit ose +/-3.5 nga përqindjet e gjetura nga studimi

p – përqindja e popullatës që do të shfaqë sjelljen e caktuar (për p=0.5, madhësia e zgjedhjes është maksimale)

z=1,96 për nivelin e besimit 95% në rezultate sipas shpërndarjes normale.

Sipas përlllogaritjeve madhësia e zgjedhjes është 196 pyetësorë të cilët janë shpërndarë në mënyrë rastësore për të mundësuar matjen e gabimit të pranuar prej +/- 3.5%.

Ndërtimin e pyetësorëve e realizova duke u bazuar në përgatitjen teorike dhe ndërthurjen e kësaj të fundit me atë empirike.

Pyetësori synon grumbullimin e informacionit mbi rolin e zhvillimit të industrisë të turizmit dhe impakteve negative në mjedis, me qëllim alternimin e politikave ekonomike me politikat mjedisore, për zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës. Nëpërmjet këtij pyetësori synova të identifikoj dëmtimet mjedisore, që janë shkaktuar në zonën e Gjirit të Vlorës, si: dëmtimi i florës dhe faunës, ndotjet e ujit, ajrit dhe tokës,

²⁸ Një kopje e këtij pyetësori i është bashkangjitur këtij punimi.

mbetjet e ngurta dhe ndryshimi i parametrave të faktorëve klimatikë. Analiza e të dhënave të pyetësorit do të shërbejë për vërtetimin e hipotezës së dytë.

Qëllimi i këtij pyetësori është mbledhja dhe përpunimi i informacionit dhe nxjerrja e rezultateve, për të kuptuar devijancat nga standartet normale, si pasojë e neglizhencës të autoriteteve lokale në drejtim të mosadministrimit të mirë të territorit, të cilat kanë ulur jo vetëm imazhin e kësaj zone, por edhe pritshmëritë nga sektori i turizmit. Pyetësori i drejtohet komunitetit të kësaj zone. Ai është strukturuar në një mënyrë të tillë dhe qëllimi i tij është marrja e përgjigjeve dhe përdorimi i rezultateve për studim; për zhvillimin e qëndrueshëm të rajonit në përgjithësi dhe të Gjirit të Vlorës në veçanti; mbi pritshmëritë e zhvillimit të industrisë së turizmit; të realizojë lidhjet shkakësore publik dhe privat.

Të dy tipet e burimeve të informacionit, si ai primar dhe ai sekondar, kanë shërbyer në analizat e kryera në këtë studim, si dhe kanë ndikuar në metodologjinë e punës për të parë problemet reale në fushën e ekonomisë dhe të mjedisit, si dhe për të dhënë rekomandimet përkatëse për përmirësimin e situatës në të ardhmen.

Nisur nga rezultatet e studimit nxora konkluzione dhe rekomandime për të ardhmen e Gjirit të Vlorës, për organizmin dhe administrimin më të mirë të territorit, shfrytëzimin e resurseve të tij turistike, pritshmëritë nga zhvillimi i industrisë së turizmit dhe uljen e kostove mjedisore.

5.2. RËNDËSIA E ZGJEDHJES SË METODAVE KËRKIMORE

Në kuadrin e shtimit të burimeve të informacionit për zhvillimin e qëndrueshëm, seleksionimi i materialit dhe përzgjedhja e metodave kërkimore merr një rol primar. Në këtë kontekst metodat e përdorura janë në funksion të metodologjisë së përcaktur për arritjen e rezultateve optimale të projektuara që në fillim të këtij studimi, boshti i të cilit mbështetet në një kërkim empirik.

Problemet ekonomike dhe pasojat mjedisore në Gjirin e Vlorës si dhe në gjithë Shqipërinë u shtuan në periudhën e post tranzicionit. Kjo erdhi si pasojë e ndryshimeve radikale ekonomiko-politike, që sollën kalimin nga ekonomia e centralizuar në ekonominë e tregut të lirë. Kjo periudhë u shoqërua me fenomene të tilla, si: lëvizjet e

lira demografike, ndërtimet pa leje, prerja e pyjeve, degradimi i tokës si rezultat i erozionit, shtimi i zonave të mbrojtura, privatizimi i sektorëve të ndryshëm të ekonomisë në këtë zonë, etj.

Duke parë se problematika në fjalë paraqitet mjaft komplekse, zgjedhja e instrumentave të kërkimit zë një vend të veçantë. Këto u përzgjedhën në përputhje me metodologjinë e studimit. Prandaj metodologjia është ndërtuar në përshtatje me nevojën e mbledhjes së informacionit lidhur me variablat dhe marrëdhëniet midis tyre.

Rezultatet e përfituara paraqesin një interes për realizimin e këtij punimi doktrate, si dhe për përpunimin e strategjive afatgjata, për një zhvillim të qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës.

5.3 ANALIZA E KOEFICIENTËVE TË REGRESIONIT

Duke parë tabelat e koeficientëve të ekuacionit të regresionit në lidhje me supozimet mbi regresionin linear, mund të bëjmë një analizë të thelluar në lidhje me masën e ndikimit të secilit prej sektorëve në rritjen ekonomike dhe kryesisht ndikimit të sektorit të turizmit, i cili lidhet njëkohësisht edhe me verifikimin e hipotezës së parë.

Janë bërë disa teste nëpërmjet SPSS, në lidhje me marrëdhënien që ekziston midis variablave në ekuacionin e regresionit, për të parë ndikimin e grupfaktorëve të burimeve input për çdo sektor. Në këtë përfshihen: numri i shtretërve për sektorin e turizmit, numri i krerëve për sektorin e blegtorisë si edhe të dhënat e peshkimit, të cilat pasqyrohen vetëm me një tregues, atë të peshkimit në ton, nëpërmjet dy treguesve të rritjes ekonomike: vlerës së shtuar në ekonomi si edhe PBB-së si variabla të varura.

Në tabelën 2 paraqitet lidhja e vlerës së shtuar bruto me çmime korrente si variabël të varuar dhe numrin e krerëve në blegtori, numrin e shtretërve në sektorin e turizmit dhe peshkimin si variabla të pa varuar. Në modelin e parë shihet se koeficientët beta, tregojnë se një ndikim më të madh në vlerën e shtuar ka numri i krerëve në sektorin e blegtorisë, pastaj peshkimi dhe më pak ndikon numri i shtretërve në sektorin e hoteleri-turizmit. Nga tabela e mëposhtme shohim se këta koeficientë kanë përkatësisht vlerat: 1.2, 0.29 dhe -0.17.

Tabela 5. Koeficientët sipas testit 1.

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-1868762.742	8736707.970		-.214	.866
Nr_krerëve	.180	.458	1.212	.394	.761
Nr_shtretërve	-3.939	60.216	-.176	-.065	.958
Peshkimi	104.888	544.537	.294	.193	.879

a. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

Në modelin e dytë vlera e shtuar me çmime korrente është marrë si variabël i varur nga grupi i faktorëve output në sektorët e blegtorisë, peshkimit dhe turizmit. Variablat e varura që janë testuar në këtë model janë: vlera e shtuar në sektorin e turizmit, treguesit në sektorin e peshkimit dhe prodhimi i sektorit të blegtorisë në vendin tonë. Nga të dhënat e paraqitura në tabelën 6, në lidhje me outputin, shihet se ndikimi më i madh, sipas koeficientëve beta, vjen nga sektori i blegtorisë me koeficient 0.536, më pas ndikon turizmi me koeficient 0.512 dhe i fundit është sektori i peshkimit 0.1269.

Tabela 6. Koeficientët sipas testit 2.

Model	Koeficientët e standartizuar		Koeficientët e standartizuar	T	Sig.
	B	Gabimi Std.	Beta		
1 (Konstante)	-1700651.912	945044.083		-1.800	.323
Peshkimi	44.719	44.683	.126	1.001	.500
Vlera_Hotel_rest_tregti	4.007	3.181	.512	1.260	.427
Prodhimi_blegt	1.475	1.104	.536	1.335	.409

a. Dependent Variable: V1_Sht_bruto_Çmime_Korrent

Modeli i tretë parashikon përsëri në mënyrë të ngjashme një varësi të rritjes ekonomike të shprehur nëpërmjet PBB dhe ndikimit të sektorëve të lartpërmendur, përkatësisht: blegtorisë, turizmit dhe peshkimit. Koeficientët përkatës janë dhënë në tabelën 4, ku vlerat përkatëse janë: 0.547 për sektorin e blegtorisë, 0.5134 për sektorin e turizmit dhe 0,158 për sektorin e peshkimit. Pra, vlera më e madhe vjen nga sektori i blegtorisë dhe pastaj nga sektori i turizmit.

Tabela 7. Koeficientët sipas testit 3

Modeli	Koeficientët e pastandartizuar		Koeficientët e standartizuar	T	Sig.
	B	Gabimi Std.	Beta		
1 (Konstante)	-1.569E12	6.247E11		-2.512	.241
Peshkimi	5.409E7	2.954E7	.158	1.831	.318
Vlera_Hotel_rest_tregti	3868470.833	2102895.859	.513	1.840	.317
Prodhimi_blegt	1452307.376	730092.054	.547	1.989	.297

a. Variabli i varur: PBB_lekë

Ndërsa, në modelin e katërt shikojmë se ndikimi i grupfaktorëve të inputit në sektorët ekonomikë dhe në PBB është i ngjashëm me modelin e parë të ndikimit në vlerën e shtuar me çmime korrente. Koeficientët përkatës janë dhënë në tabelën 8, ku vlerat përkatëse janë: 1.3 për sektorin e blegtorisë, 0.36 për sektorin e peshkimit dhe 0.23 për sektorin e turizmit.

Tabela 8. Koeficientët sipas testit 4.

	B	Std. Error	Beta		
1 (Konstante)	-1.927E12	7.690E12		-.251	.844
Nr_krerëve	186529.514	402964.636	1.300	.463	.724
Peshkimi	1.251E8	4.793E8	.364	.261	.837
Nr_shtretrëve	-5049147.297	5.300E7	-.235	-.095	.940

a. Variabli i varur: PBB_lekë

Pas të gjitha këtyre testeve, shihet se koeficientët beta (të cilët tregojnë masën e ndikimit të variablit të pavarur në variablin e varur) për variablat e sektorit të turizmit në asnjë prej testeve nuk janë më të mëdha krahasuar me variablat nga sektorët e tjerë. nga analiza e të dhënave, treguesit e sektorit të turizmit qëndrojnë të dytët ose të tretët në ndikim, si në PBB ashtu edhe në Vlerën e shtuar në ekonomi.

Gjithashtu vlera e t – së nuk është statistikisht domethënëse, pasi për numrin e shkallëve të lirisë 3 (sikurse llogaritet nga SPSS dhe paraqitet në tabelat shtesë në Aneks 3) dhe $\alpha = 0.05$ (siç merret përgjithësisht niveli i besimit në testet statistikore) dimë se vlera kritike e t -së është 2.353^{29} , pra të gjitha vlerat e t -ve të paraqitura në tabela për secilin prej koeficientëve beta janë më të vogla. Kjo do të thotë se diferencat midis vlerave të vëzhguara të variablave dhe vlerave teorike sipas hipotezës sonë, nuk janë statistikisht domethënëse.

Kjo tregon më së miri se hipoteza e parë nuk mund të hidhet poshtë, pra do të pranohet. Duke rikujtuar hipotezën e parë, ku: **“Sektori i turizmit nuk është faktori dhe burimi kryesor që ndikon në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës”**, si dhe duke parë koeficientët beta, të cilët paraqesin varësi jo të lartë të sektorit të turizmit krahasuar me sektorët e tjerë, mund të themi se **hipoteza e parë pranohet**.

Pas një analize të përgjithshme të të dhënave të paraqitura më lart, sigurisht, përzgjedhja e sektorëve prioritarë do të bëhet duke u bazuar në burimet kryesore të zonave specifike.

Sektori i turizmit aktualisht nuk ka ndikimin më të madh në rritjen dhe zhvillimin ekonomik në Shqipëri. Le të shohim tashmë situatën në Gjirin e Vlorës.

5.4. STRUKTURA E ZHVILLIMIT TË SEKTORËVE NË GJIRIN E VLORËS

Qëllimi themelor i këtij punimi është: të argumentojë korrelacionin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe zhvillimit të turizmit dhe politikave mjedisore në Gjirin e Vlorës, dhe në këtë korrelacion të argumentojë rolin përcaktues të zhvillimit të turizmit të

²⁹ Kjo vlerë e t -së mund të gjendet në çdo libër statistike në tabelat statistikore të testit të studentit .

qëndrueshëm dhe të politikave mjedisore në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës.

Së pari, duhet të theksojmë se Gjiri i Vlorës është një nga zonat me potencial më të lartë turistik të vendit, e cila lidhet: me pozicionin e saj gjeografik, me daljen direkt në det, me biodiversitetin e pasur, me korridoret ekologjike dhe me resurset e shumta natyrore, klimatike, ujore, arkeologjike, historike dhe kulturore.

Programi i Qeverisë për periudhën 2009- 2013 i kushton një vëmendje të veçantë zhvillimit të turizmit të kësaj zone, duke e vlerësuar atë si një nga sektorë më prioritarë për zhvillimin e qëndrueshëm të ekonomisë, i ndjekur nga zhvillimi i agro- industrisë dhe rritjes së eksporteve. Objektivi kryesor i qeverisë është zhvillimi i një turizmi të qëndrueshëm, i cili ruan dhe promovon trashëgimninë natyrore dhe kulturore, ku një rol të rëndësishëm do të kenë edhe zbatimi i politikave mjedisore për ruajtjen e biodiversitetit, të florë dhe të faunës të zonës.

Industria e turizmit në zonën e Gjirit të Vlorës është e lidhur kryesisht jo vetëm me turizmin bregdetar, por edhe me atë kulturor, historik, natyror dhe agroturizmin, ku është e rëndësishme të theksojmë se një prioritet i veçantë do t'i kushtohet kryesisht zhvillimit të turizmit arkeologjik.

Duke u bazuar në politikat kombëtare dhe lokale, si dhe në situatën aktuale të kësaj zone, në Planin Strategjik të Zhvillimit të Qarkut, përcaktohen tre skenarë të rëndësishëm për zhvillimin e diversifikuar ekonomik të territorit, përkatësisht: zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm, zhvillimi rural dhe zhvillimi i industrisë së lehtë. Zhvillimi i integruar dhe komplementar i këtyre tre sektorëve do të sjellë dhe zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik të zonës.

Gjithësesi, zhvillimi ekonomik dhe industrial në këtë zonë ka rritur ndjeshëm ndotjen e mjedisit, si: prishjen e ekosistemeve, shkatërrimin e florës, faunës, zinxhirëve ushqimorë si dhe ka ndikuar drejtpërdrejt në shëndetin e komunitetit, ku është e rëndësishme të theksojmë se studimi përfshin edhe zonën e Sodë – PVC, që është një nga 31 hotspotet në shkallë vendi. Në këtë mënyrë, arritja e zhvillimit të qëndrueshëm nënkupton si përmirësimin e mirëqenies së njerëzve ashtu edhe atë të ekosistemit.

Për të arritur një zhvillim të qëndrueshëm, studimi i përbashkët i sektorëve dhe ndikimi i tyre në rritjen ekonomike, do të çojë në përzgjedhjen e duhur të sektorëve prioritarë dhe mbështetës në zonën e Gjirit të Vlorës.

Prandaj, në përfundim të studimit duhet të qëndrojnë rekomandimet për mënyrat e duhura për arritjen e koordinimit, integritit, sinergjisë optimale si dhe të përmirësohen dhe të maksimizohen efektet e nismave të zhvillimit në territorin lokal dhe rajonal.³⁰

5.4.1. Industritë

Në periudhën post tranzicion, zhvillimi industrial në Gjirin e Vlorës ka ndjekur rrjedhën e zhvillimit industrial në Shqipëri. Kjo periudhë është shoqëruar me fenomene të tilla, si: ulja e kapacitetit të ndërmarrjeve të mëparshme në krahasim me kapacitetin fillestar, braktisja e shërbimeve tradicionale artizanale, shkatërrimi i sektorëve të industrisë së lehtë (fabrika e makaronave, fabrika e llampave, fabrika e përpunimit të frutave, fabrika e konservimit të peshkut etj.), futjes së teknologjisë të përparuar dhe rrisë që kërkonin shkallë më të lartë kualifikimi, falimentimi i bizneseve të vogla si rezultat i rritjes së konkurrencës, mbyllja e sektorëve bazë që siguronin punësimin masiv si NB Frutore dhe NB Rinia.

Megjithatë, rajoni i Vlorës është një nga zonat kryesore ekonomike me statusin Park Industrial, miratur me VKM nr.774, datë 04.06.2008. Zona shtrihet në një sipërfaqe prej 125 ha me pronësi shtetërore. Aktivitetet, që do të ushtrohen janë prodhuese, industriale, tregtare, import-eksporti, shërbime.³¹

Vitet e fundit, Bashkia e Vlorës ka ndërmarrë nisma konkrete në drejtim të forcimit të bashkëpunimit, duke përfshirë sektorin privat të biznesit në vendimmarrjet institucionale dhe strategjike. Nisma të tilla janë procesi i ndërmarrë për hartimin e një plani strategjik të zhvillimit ekonomik dhe hartimin e programit për përmirësimin e klimës së biznesit.

³⁰ Strategjia e Zhvillimit të Qarkut

³¹ Zona ekonomike me statusin e “Parkut Industrial” në Vlorë, miratuar me VKM nr. 774, datë 04.06.2008.

Bashkia, me pjesëmarrjen e gjerë të grupeve të interesit dhe komunitetit në tërësi, ndërmorën një proces planifikimi të përgjithshëm për hartimin e strategjisë aktuale dhe dy planeve: Planit të Zhvillimit Ekonomik Vendor dhe Planit të Përgjithshëm Rregullues të qytetit.³²

Industria e rëndë

Industria e rëndë në zonën e Gjirit të Vlorës përfaqësohet vetëm nga dy objekte kryesore: nga Parku Industrial Energjitik i ndërtuar pranë Pyllit të Sodës, rreth 500 m larg qendrës së qytetit të Vlorës dhe Uzina Ushtarake e Pashalimanit.

Vlora ndodhet para dilemës turizëm apo industri? Si turizmi ashtu edhe industria gjejnë kushte të përshtatshme për zhvillim në rajonin e Vlorës. Parku Industrial përfshin terminalin e projektit AMBO, Petroliferën dhe TEC-in me kapacitet 130MW. Ndërtimi i Parkut Energjitik u kundërshtua jo vetëm nga komuniteti vlonjat, por ajo ka qënë qendër debatesh edhe në nivele të tjera politike, ekonomike dhe shoqërore.

Zhvillimi industrial, ashtu si çdo sektor tjetër, ka kostot dhe përfitimet e tij. Përfitimet e këtij sektori shikohen të lidhura me: numrin e madh të banorëve që jetojnë në këtë zonë, me kërkesat në rritje për energji, prezencën e Portit të Vlorës, që mundëson jo vetëm qarkullimin e njerëzve, por edhe të mallrave dhe që domosdoshmërisht kanë nevojë për energji. Por, këto përfitime mbartin edhe kosto që lidhen jo vetëm me imazhin e keq, që krijohet në drejtim të zhvillimit të turizmit për një qytet bregdetar si Vlora, por edhe me nivelin e lartë të ndotjes që shkaktohet nga:

- Ndotja sistematike e shkaktuar nga lëshimet e vazhdueshme në kohë të ndotësve.
- Ndotja operative e shkaktuar nga punimi i anijeve: larja e çisternave, shkarkimi i ujërave, bojërave, etj.

³² www.bashkiavlorë.org.

- Ndotjet aksidentale shkaktuar nga incidentet, si: mbytje të çisternave, operacionet nëpër terminale, shpërthime në platformë, prishje të tubacioneve, etj.

Industria e lehtë

Qarku i Vlorës po përjeton një mungesë të rrjeteve të shërbimeve bazë, si: furnizimi me ujë, sistemet e administrimit të ujërave të zeza, sistemet e administrimit të mbetjeve, rrjetet e furnizimit me energji, rrjetet e TIK-ut, shërbimet e përkujdesjes sociale dhe shëndetësore, rrugët dhe hekurudhat që /ose nuk ekzistojnë, ose janë në gjendje të mjerueshme, duke ndikuar kështu negativisht në kushtet e jetesës dhe të punës. Efektet e këtyre shërbimeve janë të lidhura direkt jo vetëm me zhvillimin e Industrisë së Lehtë, që përfaqësohet nga sipërmarrjet e vogla dhe të mesme në sektorin e prodhimit të kësaj zone, por nga ana tjetër krijojnë mundësinë e shfrytëzimit të burimeve natyrore në mënyrë më efikase.

“Problemet me infrastrukturën kanë një efekt shumë negativ në aktivitetet ekonomike, të cilat nuk mund të kenë zhvillim pa furnizimin e duhur me energji dhe pa patur rrjete të besueshme komunikimi.

Për më tepër, përkujdesja shëndetësore dhe shërbimet sociale janë akoma larg standardeve Europiane. Pavarësisht kësaj situate, Shqipëria synon integrimin në BE.

Në këtë këndvështrim Qarku i Vlorës do të luajë një rol të rëndësishëm në projektin e Koridorit të VIII-të, që është një akses shumë dimensional, që lidh Italinë e Jugut me Detin e Zi (përfshirë Portin e Vlorës nëpërmjet projektit të financuar nga Kooperacioni Italian)”.³³ Prioritetet kryesore janë:

- i. Përcaktimi i një politike industriale që synon rritjen e konkurrencës.
- ii. Modernizimi i ndërmarrjeve ekzistuese dhe stimulimi i ngritjes të ndërmarrjeve të reja me standarde europiane.

³³ AULEDA, ”Strategjia e Zhvillimit të Qarkut të Vlorës”

- iii. Diversifikimi i linjave të produkteve në përshtatje me nevojat në rritje të konsumatorëve.
- iv. Nxitja e investimeve të huaja dhe eksporteve.
- v. Zhvillimi i kulturës sipërmarrëse.
- vi. Përmirësimi i trainimeve dhe përmirësimi i cilësisë së shërbimeve për biznesin.
- vii. Lehtësimi i transferimeve të teknologjisë.
- viii. Përmirësimi i mbështetjes financiare.
- ix. Mbështetja e ndërkombëtarizimit.

Politikat aktuale pranojnë nevojën për të përmirësuar rrjetet e infrastukturës dhe të shërbimeve në territorin kombëtar duke u fokusuar vazhdimisht në qëndrueshmërinë e mjedisit. Rreziku qëndron në faktin se mungesa e burimeve financiare shkakton vonesa në zbatimin e strategjive dhe në përqëndrim të projektet afatshkurtra, duke larguar vëmendjen nga përkujdesja për mjedisin.

5.4.2. Peshkimi dhe akuakultura

Gjiri i Vlorës është një ekosistem dhe një habitat shumë i rëndësishëm, që krijon një diversitet biologjik me larmi dhe karakteristikat e tij të veçanta. Biocenoza e kësaj zone është konstante ose varion rreth një vlere mesatare, që është kapaciteti i ekstremimit dhe karakterizohet nga një nivel sasior dhe llojor me të cilat ndodhet në ekuilibër biologjik.

Gjiri i Vlorës është një gërshetim i shkëlqyer i trashëgimisë natyrore me atë mjedisore, duke e bërë atë një nga destinacinet turistike më të preferuara në rajon e më gjerë. Prandaj, ruajtja dhe rehabilitimi i tij, është një detyrë thelbësore e politikave dhe e strategjive të zhvillimit në nivel rajonal dhe global.

Peshkimi dhe akuakultura si një nga drejtimet kryesore të zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm të zonës, mund të kenë një ndikim negativ në ndotjen e ujit dhe të tokës,

nëse nuk zbatohen standardet e përcaktuara nga BE-ja për kultivimin, tregtimin dhe ruajtjen e parametrave mjedisorë.

Ndikimi i faktorëve kufizues e sidomos atij antropik mendoj se ka sjellë prishjen e ekuilibrit biologjik, i cili ka sjellë zvogëlimin e popullatave të llojeve të caktuara të këtij ekosistemi, zvogëlimin në minimum të llojeve të caktuara ose kërcënimin e tyre drejt zhdukjes.

Nga hulumtimet e zhvilluara në këtë zonë, dhe kryesisht nga intervistat dhe pyetësorët e shpërndarë, rezulton se drejtimet kryesore, që do të lidhen direkt me kompozimin e sektorëve kryesorë të kësaj zone, janë të lidhura ngushtësisht edhe me detin dhe pasuritë e tij. Turizmi i bazuar në komunitet mund të përfaqësojë një mundësi për të zgjeruar larminë e aktiviteteve prodhuese dhe fitimprurëse.

Këto ekosisteme, nëse ruhen mirë dhe vlerësohen në mënyrën e duhur, mund të kthehen në atraksione për ekoturizmin dhe komunitetin lokal të zonës në studim.

Gjiri i Vlorës mund të ofrojë eksperiencë, shërbime dhe produkte tipike, duke siguruar në këtë mënyrë avantazhe konkurruese dhe krahasuese si asnjë zonë tjetër, për të rritur të ardhurat dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës të këtyre familjeve.

Peshkimi dhe akuakultura janë ndër aktivitetet kryesore, që do të ndikojnë drejtpërdrejt në rritjen ekonomike dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës. Ka shumë aspekte të përbashkëta në traditën dhe aktivitetet e kësaj zone. Ato janë të lidhura ngushtë me kulturën lokale, traditat, guzhinën, peisazhin natyror dhe kanë një rol kryesor në mirëmbajtjen, ruajtjen dhe vlerësimin e qëndrueshëm të turizmit.

Të gjithë sektorët ndajnë të njëjtat probleme dhe nevoja, që kanë të bëjnë me sigurinë, cilësinë e ushqimeve, përmasat e biznesit të vogël, aksesin e vështirë në kredimarrje, shitjen e produkteve, etj. Kjo është arsyeja që zhvillimi i turizmit me bazë komunitetin mund të krijojë sinergji me nivel të lartë, sidomos në zonat e markave territoriale të shërbimeve, të biznesit dhe të shoqatave të prodhuesve.

Një nga strategjitë kryesore, që duhet të shikohet me prioritet, është përmirësimi i cilësisë të produkteve detare, e cila duhet të shoqërohet me trainimin e vazhdueshëm të peshkatarëve dhe të fermerëve, për t'i bërë ata të aftë të modernizojnë dhe të zgjerojnë larminë e produkteve, të mbrojnë mjedisin, të zgjerojnë sipërmarrjet e tyre, etj.

Sistemi i arsimit duhet të ketë një rol kryesor në trainimin e vazhdueshëm të tyre.

Peshkimi dhe akuakultura janë aktivitete tradicionale tipike në Qarkun e Vlorës dhe janë të ndërlidhura ngushtë me traditën dhe me kulturën e komunitetit rajonal. Prandaj dhe përmirësimi i këtyre aktiviteteve ndihmon në rikuperimin dhe përforcimin e ndjenjës së identitetit, pëkatësisë dhe të atraktivitetit të komunitetit rajonal, duke rritur pamjen tërheqëse të rajonit. Ato kanë një rol shumë të rëndësishëm në rritjen e të ardhurave dhe punësimin e komunitetit.

Politikat miqësore me mjedisin duhet të përfshihen në strategjitë e zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm të kësaj zone. Prandaj mendoj se sfidat kryesore do të jenë:

1. Akses të produkteve lokale në tregje, nëpërmjet rritjes së prodhimit, përmirësimit të cilësisë, infrastrukturës rrugore, transportit, marketingut të produkteve, etj.
2. Përmirësimi i shërbimeve bazë, si: furnizimi me ujë dhe energji, riciklimi i ujit, administrimi i mbetjeve, përmirësimi i cilësisë së jetës dhe kushteve të punës të fshatrave bregdetarë me qëllim uljen e ndotjes të shkaktuar nga aktivitetet prodhuese.
3. Një sistem efikas i TIK-ut mund të ndihmojë për hapjen e tregjeve të reja për produktet e peshkut të detit.

5.4.3. Zhvillimi i bujqësisë në Gjirin e Vlorës

Në strategjitë që janë në zhvillim e sipër, një vëmendje e veçantë po i kushtohet zhvillimit të sektorit të bujqësisë dhe sigurisë së ushqimit. Ky sektor kontribon rreth 20% të PBB në nivel kombëtar dhe luan rol të rëndësishëm jo vetëm në punësim (pothuajse 50% të forcës së përgjithshme të punës), por edhe në potencialin e produkteve për eksportet. Për vitin 2015 bujqësia ka zgjeruar e hartën gjeografike për eksportet edhe në vende të tjera evropiane e më gjerë dhe po shkon drejt një skeme të pilotuar³⁴. Edhe në Gjirin e Vlorës zhvillimi i bujqësisë është quajtur një element i rëndësishëm edhe nga strategjitë e mëparshme në lidhje me të ardhurat dhe punësimin e komunitetit të zonës. Prodhimi bujqësor organik po zë një vend të rëndësishëm dhe vlerësohet nga ekspertët e fushës, si faktor i rëndësishëm që ndikon në zvogëlimin e ndikimeve negative në mjedis. Një nga objektivat e politikave agromjedisore është të kontribuojë në menaxhimin e qëndrueshëm të pasurive natyrore dhe në zvogëlimin e ndikimit negativ mjedisor të bujqësisë. Zhvillimi i bujqësisë “BIO”, krahas përfitimeve që i jep fermerit në prodhimin bujqësor të sigurt dhe shumë të kërkuar nga konsumatori, ndikon në menaxhimin e qëndrueshëm të tokës, uljen e përdorimit të plehrave dhe pesticideve në tokën bujqësore dhe rritjen e sipërfaqeve dhe fermave të menaxhuara sipas standardeve të bujqësisë organike.

³⁴ <http://www.punetejashtme.gov.al/al/misioni/diplomacia-ekonomike-dhe-publike/shqiperia-zhvillimet-ekonomike-arritjet-dhe-sfidat>.

Në kuadër të përkrahjes të planeve menaxhuese të tokave, politikat e subvencionimit për prodhimin bujqësor organik, do të nxisin më shumë zhvillimin dhe do të garantojnë rritjen e sasisë dhe cilësisë së prodhimit “BIO”. Kjo jo vetëm për faktin e gjenerimit të efikasitetit ekonomik (ritje e të ardhurave) por edhe garantimit të rritjes së cilësisë së jetesës për konsumatorët. Nga ana tjetër, prodhimi organik konsiderohet si avantazh i rritjes së mundësisë së eksportit në rajon dhe më gjerë.

Sipas statistikave zyrtare nga Ministria e Bujqësisë, janë rreth 274.413 hektarë tokë të certifikuara. Ndërsa numri i operatorëve organikë kap shifrën e 137 fermave, prej të cilëve 126.25 janë kultivues/përpunues, 14 janë grumbullues dhe 17 janë eksportues të prodhimeve “BIO”

Gjatë vitit 2013 qeveria mblodhi 6.8 milion euro nga skema e investimeve direkte në investimet në bujqësi dhe agro-përpunim. Prodhimi bujqësor në vitin 2014 pati një rritje të lehtë, kryesisht për shkak të përmirësimit të prodhimit në pemë frutore dhe ullinj.³⁵

Një pjesë e rritjes është e lidhur dhe me skemat e mbështetjes direkte të qeverisë, që kanë nxitur mbjelljen e pemëve të reja. Ndërsa eksportet u rritën, bilanci tregtar nuk pati ndonjë përmirësim të madh.

Censusi për sipërmarrjet bujqësore i kryer në Tetor të 2013 nxori si rezultat 324 013 sipërmarrje bujqësore nga 350 654 që ishin në 2010.³⁶

Puna për ngritjen e një kadaestre funksionale të tokës vazhdon të përparojë shumë ngadalë. Sipas ligjit për kompanitë bujqësore, janë regjistruar kooperativa të reja për prodhimin e naftës, drithërave dhe perimeve.

Puna për krijimin e një sistemi elektronik informativ bujqësor (për regjistrimin e fermave, regjistrimin e kafshëve, etj.), duhet të forcohet në mënyrë që të krijohet një bazë për menaxhim të shëndoshë financiar dhe të asistencës kombëtare të BE-së.

³⁵ <http://www.mbumk.gov.al>

³⁶ <http://www.instat.gov.al>

Ndërkohë, adaptimi i strategjisë 2014-2020 të bujqësisë dhe zhvillimit rural është ende në pritje. Përgatitjet për të menaxhuar dhe kontrolluar fondet e Zhvillimit Rural nën komponentët e Zhvillimit Rural, komponentë të Instrumentit të Ndhmës së Para-aderimit (IPARD), kanë vazhduar. Propozimi i parë sipas skemës së IPARD- it u paraqit gjatë periudhës dhjetor-shkurt duke u pasuar nga një tjetër propozim i bërë në prill. Rezultatet e pritshme të projektit duhen monitoruar në mënyrë strikte.³⁷

Sipas aktivitetit që ushtrojnë fermat e ndryshme në Qarkun e Vlorës (duke referuar të dhënave të grumbulluara nga burime të ndryshme sekondare), rezulton se 78% e fermave janë mikse d.m.th. që ushtrojnë aktivitet bujqësor dhe blegtoral, 21.9% e tyre ushtrojnë vetëm aktivitet blegtoral, 97.4% merren me kultivimin e bimëve të arave, 84.1% e tyre kultivojnë pemë frutore dhe vetëm 26.7% rezulton të jetë tokë e papunuar. Në qoftë se i referohemi shifrës të analizës së fundit ka një numër të madh të fermave, që nuk prodhojnë apo ushtrojnë aktivitet bujqësor apo blegtoral.

Duke iu referuar të dhënave ekonomike në Shqipëri në lidhje me të ardhurat që vijnë nga bujqësia dhe blegtoria rezulton: nga 29830 ferma, 29564 prodhojnë produkte për shitje, ndërsa pjesa tjetër rreth 9% prodhojnë vetëm për të plotësuar nevojat e tyre personale. Duke referuar fermave, që prodhojnë për shitje, 43.9 % e të ardhurave shtetërore vijnë nga fermat që kultivojnë kultura bujqësore dhe 50,6% e të ardhurave u referohen shitjes të produkteve blegtorale.

Duke analizuar të dhënat vetëm për sektorin e bujqësisë, dhe në veçanti strukturën e fermave që prodhojnë produkte bujqësore, arrijmë në konkluzion se Qarku i Vlorës mbjell më tepër drithëra dhe perime dhe më pak patate dhe bishtajore. Në qoftë se u referohemi të dhënave mbi përdorimin e mjeteve të mekanizuara për punimin e tokës, rezulton se nga 29830 ferma, 72.2% e tyre e punojnë tokën me dorë ose me kafshë

³⁷ IPARD - Instrumenti i paraanëtarësimit për Zhvillimin Rural, i cili i kushtohet tërësisht zhvillimit të qëndrueshëm të sektorit bujqësor dhe të agropërpunimit, përmes plotësimit të standarteve acquis komunitare, si edhe aspekteve të zhvillimit të qëndrueshëm mjedisor dhe social-ekonomik të zonave rurale. IPARD është program i BE për periudhën 2007-2013, por edhe një pjesë integrale e IPA, i cili është një instrument i ndihmës financiare, me anë të të cilit BE mbështet vendet candidate dhe ato të përfshira në procesin e Asocim- Stabilizimit.

shtëpiake. Kjo vjen si rezultat i çmimit të lartë të punimit të tokës me anën e këtyre mjeteve, që shpeshherë e kalon edhe vlerën e produktit të prodhuar prej tyre.

Shifrat për Qarkun e Vlorë krahasuar me Shqipërinë.

Tabela 9. Situata numerike në vreshtari (në 1.000).

Nr	Qarku	Pemë frutore	Ullinj	Agrume	Pjergulla	Vreshta (ha)
XII	Qarku Vlorë	395	1340	310	528	1194
1	Delvinë	48	173	27	60	180
2	Sarandë	100	394	237	200	140
3	Vlorë	247	773	46	268	874
Republika		11225	7443	916	5743	10073

Burimi: Ministria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Më poshtë, gjithashtu, jepet një tendencë e numrit të fermave bujqësore në Gjirin e Vlorës, që është edhe zona e studimit në këtë punim. Nga tabela shohim se ka një tendencë në zbritje vetëm të fermave në bimë arash, ndërsa fermat e tjera janë pothuajse në të njëjtat nivele. Këto shifra tregojnë edhe një herë për burimet e qëndrueshme të zonës në sektorin e bujqësisë.

Tabela 10. Numri i fermave bujqësore në Gjirin e Vlorës.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bimë arash	3601	2976	3035	2932	2991	2970
Foragjere	525	508	509	508	523	514
Sera	34	36	38	32	33	36
Pemë frutore	128	128	130	132	131	132
Vreshta	597	587	580	594	594	599
Ullinj	1041	1046	1049	1046	1034	1073
Agrume	68	69	66	55	66	72

Burimi: Drejtoria e bujqësisë dhe e Ushqimit, 2016.

Tabela 11.Fermat sipas mënyrës të plugimit.

Nr.	Qarku	Me krah	Me kafshë	Me traktor	Total
12	Vlorë	21541	10778	21371	29830
Republika		204825	66477	279892	353341

Burimi: Ministria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Tabela 12. Fermat sipas sasisë së mjeteve që zotërojnë.

Nr.	Qarku	Fermat sipas sasisë së mjeteve që kanë në pronësi			
		Makina	Kompjuteri	Lavatriçe	Frigoriferë
12	Vlorë	9939	5291	29830	29830
Republika		67669	40233	326544	349684

Burimi: Ministria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Tabela 13. Numri i makinerive bujqësore.

Nr.	Qarku	Traktorë me rrota	Minitraktorë	Makina mbjellëse	Makina korrëse
12	Vlorë	526	310	301	123
Republika		8579	4765	3312	2007

Burimi: Ministria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Tabela 14. Sipërfaqja e punueshme e tokë sipas mënyrës së punimit.

	2011	2012	2013	2014	2015
Gjiri i Vlorës	12235ha (mekanikë) 3033 ha(me kafshë	10900ha (mekanikë) 4368 ha(me kafshë	11380 ha (mekanikë) 3888 ha(me kafshë	11530 ha (mekanikë) 3683 ha(me kafshë	11640 ha (mekanikë) 3648 ha(me kafshë
Qarku	30342ha (mekanikë) 6941 ha(me kafshë	29630ha (mekanikë) 7653 ha(me kafshë	30110 ha (mekanikë) 7173 ha(me kafshë	29800 ha (mekanikë) 7483 ha(me kafshë	30100ha (mekanikë) 7183 ha(me kafshë

Burimi: Drejtoria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Sipërfaqja e punueshme me mekanikë në zonën e Gjirit të Vlorës është zvogëluar kryesisht nga viti 2011 në vitin 2012, e më pas kjo sipërfaqe është rritur gradualisht për të kapur përafërsisht të njëjtat nivele të viti 2011. Gjiri i Vlorës krahasuar me Qarkun përbën një sipërfaqe të punueshme me mekanikë prej 40% të gjithë Qarkut Vlorë.

Duke vlerësuar përpunimin e produkteve bujqësore dhe blegtorale në Qarkun e Vlorës, mund të themi se në këtë Qark janë prodhuar edhe 72,879 ton ujë mineral, 2260 ton verë (10.8% e sasisë së verës që është prodhuar në Shqipëri). Qarku i Vlorës prodhon gjithashtu, një sasi të madhe të vajit të ullirit, i cili përbën përafërsisht 30% të prodhimit të vajit të ullirit në nivel kombëtar.

Tabela 15. Fermat blegtorale.

No	Qarku	Ferma me:			
		Blegtoria	Gjedhë	Dele	Dhi
12	Vlorë	23287	7262	7385	2925
Republika		299077	211454	53339	24494

Burimi: Ministria e Bujqësisë dhe e Ushqimit viti 2014.

Për më tepër edhe fermat blegtorale përbëjnë një potencial të rëndësishëm në Qarkun e Vlorës, si edhe në zonën në studim. Siç shihet edhe nga tabela nr.15 fermat me gjedhë kanë qenë në rritje të konsiderueshme prej gati 40% nga viti 2010 e deri në vitin 2015. Fermat me të imëta, gjithashtu, janë rritur në numri i krerëve, ndërsa fermat e tjera kanë një rritje më të ulët, kjo sigurisht edhe për shkak të eksperiencës së zonës kryesisht në gjedhë dhe të imëta e më pak në tipet e tjera të produkteve blegtorale.

Tabela 16. Ecuria në numër dhe krerë në Fermat Blegtorale në Gjirin e Vlorës.

	Gjedhë	Të imta	Pula	Derra	Kuaj	Blëtë
2010	Ferma 220 Krerë 3680	Ferma 262 Krerë 51150	Ferma 13 Krerë 136500	Ferma 6 Krerë 178	Ferma 6 Krerë 283	Ferma 10 Koshere 480
2011	Ferma 253 Krerë 3900	Ferma 270 Krerë 54310	Ferma 14 Krerë 135670	Ferma 6 Krerë 193	Ferma 6 Krerë 282	Ferma 12 Koshere 530
2012	Ferma 282 Krerë 4300	Ferma 270 Krerë 53290	Ferma 15 Krerë 148300	Ferma 7 Krerë 196	Ferma 6 Krerë 304	Ferma 13 Koshere 602
2013	Ferma 290 Krerë 4580	Ferma 275 Krerë 53397	Ferma15 Krerë 154200	Ferma 8 Krerë 201	Ferma 7 Krerë 376	Ferma 13 Koshere 634
2014	Ferma 299 Krerë 4890	Ferma 278 Krerë 56487	Ferma 17 Krerë 162258	Ferma 8 Krerë 203	Ferma 7 Krerë 388	Ferma 13 Koshere 640
2015	Ferma 306 Krerë 4930	Ferma 284 Krerë 64360	Ferma 17 Krerë 184200	Ferma 9 Krerë 234	Ferma 7 Krerë 396	Ferma 13 Krerë 668

Burimi: Drejtoria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Zhvillimi i bujqësisë në zonën e Gjirit të Vlorës është quajtur një element i rëndësishëm edhe nga strategjitë e mëparshme, qoftë në nivel kombëtar apo lokal. Kjo zonë, duke u favorizuar nga klima e favorshme, krijon mundësinë e kultivimit të kulturave të ndryshme bujqësore, si: bimë arash, perime, foragjere, bimë aromatike, etj. Sipërfaqja

e mbjellë me këto kultura është më e madhe në zonën e Zvërnecit dhe të Nartës sesa në zonën e Orikumit, sepse kjo zonë ka kushte më të favorshme në zhvillimin e blegtorisë.

Të gjitha projektet e miratuara në këtë zonë kanë si qëllim kryesor harmonizimin e politikave në nivel kombëtar me programet në nivel lokal, si dhe ndërhyrjet për të bërë korrigjimet përkatëse. Kjo mund të arrihet duke zhvilluar dhe transferuar në nivel lokal objektivat dhe strategjitë kombëtare me qëllim garantimin e koherencës dhe përputhshmërisë ndërmjet niveleve të ndryshme të qeverisjes territoriale.

Qëllimet strategjike për zhvillimin e bujqësisë të kësaj zone do të jenë:

1. Përmirësimi i rrjetit kullues dhe vaditës.
2. Ruajtja dhe zhvillimi i prodhimit tradicional dhe cilësor.
3. Përmirësimi i informacionit të fermerëve nga organet e qeverisjes vendore.
4. Përmirësimi i kontrolleve dhe shërbimeve agroteknike.
5. Organizimi i panaireve me produkte bujqësore të zonës.
6. Shkëmbime eksperiencash me prodhues të zonave të ndryshme.
7. Nxitja e fermerëve për t'u organizuar në shoqata apo grupe prodhuesish.

5.4.4. Agroindustria

Shqipëria ka një traditë të vjetër dhe shumë të çmueshme në bujqësi, e cila përbën të ardhurat kryesore të ekonomisë dhe sektorin kryesor të punësimit për pjesën më të madhe të popullsisë. Qarku i Vlorës pasqyron të njëjtën tendencë si ai në rang vendi.

Aktivitetet rurale përfaqësojnë një pjesë shumë të rëndësishme të kulturës dhe identitetit rajonal. Ato, janë gjithashtu mjete shumë të rëndësishme për të ruajtur peisazhet tradicionale.

Industria e përpunimit të produkteve ushqimore dhe agroindustria në Shqipëri përfaqësojnë rreth 15% të vlerës totale të prodhimit bujqësor bruto dhe 2% të PKB-së.

Zona e Gjirit të Vlorës është një zonë me kapacitete të larta dhe të pashfrytëzuara për zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit të industrisë përpunuese.

Gjatë viteve të fundit është vërejtur një tendencë e rritjes të investimeve, prodhimit dhe punësimit në ndërmarrjet e vogla, të cilat janë të shumta në numër dhe në ndërmarrjet e mesme dhe të mëdha, të cilat janë të pakta në numër.

Zona e marrë në studim është, gjithashtu, një rezervuar i pasurive natyrore, traditave, zejeve dhe shijeve, që mund të jenë atraksione të fuqishme për turistët vendas dhe të huaj. Gjiri i Vlorës dallohet për produktet natyrore agroushqimore, guzhinën tradicionale, zinxhirët potencialë të vlerave të vajit të ullirit, peshkimit në det, mjaltit, agrumeve, akuakulturës, perimeve, qumështit, verës dhe distilatet, peisazheve natyrore dhe traditave mikpritëse.

Sikundër shihet edhe nga tendenca e shfaqur në tabelën nr.17 numri i objekteve të agroindustrisë ose është rritur ose ka qëndruar stabël dhe nuk është ulur me kalimin e viteve. Gjithashtu, agroindustria është edhe një burim i rëndësishëm punësimi dhe kjo pasqyrohet në shifrat e të punësuarve të cilat kanë ardhur gjithnjë në rritje përgjatë viteve 2010-2015.

Tabela 17. Të dhëna për numrin e objekteve dhe të punësuarëve në agroindustri sipas viteve.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Prodhim buke	Objekte 24 Të punësuar 68	Objekte 29 Të punësuar 72	Objekte 35 Të punësuar 88	Objekte 37 Të punësuar 86	Objekte 40 Të punësuar 130	Objekte 42 Të punësuar 138
Prodhim birre	Objekte 1 Të punësuar 54	Objekte 1 Të punësuar 52	Objekte 1 Të punësuar 58	Objekte 1 Të punësuar 62	Objekte 1 Të punësuar 58	Objekte 1 Të punësuar 62
Prodhim uji	Objekte 4 Të punësuar 35	Objekte 4 Të punësuar 35	Objekte 5 Të punësuar 46	Objekte 5 Të punësuar 46	Objekte 5 Të punësuar 48	Objekte 5 Të punësuar 48
Prodhim pije alkolike	Objekte 10 Të punësuar 18	Objekte 12 Të punësuar 22	Objekte 12 Të punësuar 20	Objekte 12 Të punësuar 28	Objekte 12 Të punësuar 28	Objekte 14 Të punësuar 32
Prodhim me bazë mishi	Objekte 3 Të punësuar 32	Objekte 3 Të punësuar 34	Objekte 3 Të punësuar 32	Objekte 3 Të punësuar 40	Objekte 3 Të punësuar 42	Objekte 3 Të punësuar 42
Prodhim veze	Objekte 2 Të punësuar 16	Objekte 2 Të punësuar 18	Objekte 2 Të punësuar 17	Objekte 2 Të punësuar 20	Objekte 2 Të punësuar 20	Objekte 3 Të punësuar 20
Prodhim mielli	Objekte 5 Të punësuar 12	Objekte 6 Të punësuar 13	Objekte 6 Të punësuar 12	Objekte 6 Të punësuar 12	Objekte 7 Të punësuar 14	Objekte 7 Të punësuar 15
Përpunim qumështi	Objekte 29 Të punësuar 82	Objekte 32 Të punësuar 82	Objekte 30 Të punësuar 80	Objekte 33 Të punësuar 83	Objekte 31 Të punësuar 89	Objekte 30 Të punësuar 87
Prodhim vaji	Objekte 22 Të punësuar 57	Objekte 26 Të punësuar 82	Objekte 25 Të punësuar 52	Objekte 25 Të punësuar 52	Objekte 26 Të punësuar 60	Objekte 29 Të punësuar 82
Prodhimim ëmbëlsirash	Objekte 20 Të punësuar 58	Objekte 20 Të punësuar 58	Objekte 21 Të punësuar 59	Objekte 21 Të punësuar 62	Objekte 22 Të punësuar 66	Objekte 22 Të punësuar 58
Prodhim pije freskuase	Objekte 1 Të punësuar 2	Objekte 1 Të punësuar 2	Objekte 1 Të punësuar 2	Objekte 1 Të punësuar 2	Objekte 1 Të punësuar 2	Objekte 1 Të punësuar 2
Prodhim konservera peshku	Objekte 1 Të punësuar 6	Objekte 1 Të punësuar 5	Objekte 1 Të punësuar 8	Objekte 1 Të punësuar 7	Objekte 1 Të punësuar 8	Objekte 1 Të punësuar 8

Burimi: Drejtoria e Bujqësisë dhe e Ushqimit, 2014.

Zona e Gjirit të Vlorës përveç aspekteve pozitive shfaq edhe disa probleme, si:

1. Mungesa e infrastrukturës bazë (sistemi i kanalizimeve, furnizimi me ujë, administrimi i mbetjeve të ngurta).
2. Përdorimi i pakontrolluar i burimeve natyrore (pyjeve, ujit, tokës, peisazheve, etj.).
3. Braktisja e tokave si rezultat i emigrimit që ka sjellë degradimin e këtyre tokave.
4. Prezenca e fermave të vogla familjare ka penguar mundësinë e kreditimit për fermerët, duke ndikuar negativisht në rritjen e rendimentit të prodhimit bujqësor dhe blegtoral si një mundësi shumë e mirë e nxitjes së punësimit dhe rritjes të standardit të jetesës.
5. Mungesa e investimeve të huaja si rezultat i problemeve me pronësinë.
6. Mungesa e tregut për shitjen e produkteve dhe zhvillimit të agroindustrisë për përpunimin e tyre.³⁸
7. Rritja e mbështetjes financiare për fermerët, bujqësinë dhe për përpunimin e produkteve bujqësore.
8. Përmirësimi i tregtimit të produkteve bujqësore dhe të përpunuara.
9. Rritja e konkurrencës të bujqësisë, agrobiznesit dhe pylltarisë nëpërmjet modernizimit të bujqësisë për të rritur produktivitetin, rritjes së vlerës së shtuar dhe të cilësisë në prodhim dhe përpunim, për të garantuar standardet më të larta të sigurisë ushqimore dhe cilësinë e produkteve ushqimore, menaxhimit të qëndrueshëm dhe efikas të pyjeve, rritjes të nivelit të konkurrencës.
10. Ruajtjes së peisazhit kulturor dhe mbrojtjes së mjedisit, gjithashtu nëpërmjet praktikave bujqësore pro mjedisit dhe menaxhimit të qëndrueshëm të tokës.

³⁸ Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2007-2013 përgatiti dy strategji specifike: Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit (SBU) dhe Strategjia Ndërsëktorale për Zhvillimin Rural (ISRDSA).

11. Përmirësimi i cilësisë së jetës në zonat rurale dhe nxitjes të larmisë të aktiviteteve ekonomike për të rritur punësimin, të ardhurat dhe standardet e jetesës. nëpërmjet krijimit të mundësive për punësimin, aktivitetet plotësuese të bujqësisë, siç është: turizmi, përpunimi dhe zejet.
12. Zhvillimi i kapaciteteve të rëndësishme të institucioneve lokale për të menaxhuar programet për zhvillim rural, nëpërmjet zhvillimit rural pjesëmarrës.

Potencialet e Qarkut të Vlorës janë:

Qarku i Vlorës është një rajon dinamik, që mbështetet në pasuritë dhe mundësitë e tij, tërheqëse për bizneset, që punojnë në partneritet me qeverinë dhe komunitetin, për të krijuar një ekonomi të shumëllojshme dhe të qëndrueshme. Sipas Strategjisë së Qarkut:³⁹ „Gjiri i Vlorës është një nga zonat me potencial më të lartë turistik të vendit, gjë që lidhet: me pozicionin e saj gjeografik, me daljen direkt në det, me biodiversitetin e pasur, me koridoret ekologjike dhe me resurset e shumta natyrore, klimatike, ujore, arkeologjike, historike dhe kulturore”.

Potencialet natyrore të Qarkut të Vlorës janë:

- Zonat natyrore me biodiversitet të lartë që u përkasin ekosistemeve të ndryshme përfaqësojnë një turizëm shumë të rëndësishëm.
- Zinxhirë të vlerave bujqësore dhe agroushqimore që mund të konsiderohen të rralla, unike ose që zotërojnë cilësi primare dhe rrjedhimisht janë të krahasueshme dhe madje më të parapëlqyera në raport me burimet e marra nga vendet e tjera.
- Produktet e vlerave të bletës me cilësi të rralla, si: (mjalti i prodhuar vetëm nga një lloj i vetëm luleje) qumështi i bletës, propolisi.
- Shumë lloje peshqish.
- Të gjitha llojet e bimëve.

³⁹ Strategjia e Zhvillimit të Qarkut.

- Variteti i ullirit Kalinjot dhe vaji ekstra i virgjër.
- Produktet e djathit, verës (Kallmet, Shesh, Vlosh), rakia e rrushit dhe rakia e thanës.
- Burimet kulturore, si: trashëgimnia muzikore e bazuar në muzikën tradicionale, iso-polifonia dhe tendencat e reja të ditëve të sotme.
- Produktet e aktiviteteve artizanale, siç janë: filigrami prej argjendi, mobiljet prej druri dhe xunkthi, zbukurimet, xhinglat dhe qylymat prej leshi.

Zona e Gjirit të Vlorës është një zonë me kapacitete të larta dhe të pashfrytëzuara për zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit të Industrisë Përpunuese. Edhe pse është një degë e rëndësishme për zhvillimin ekonomik të kësaj zone, sipas vlerësimeve të kohëve të fundit, duket se ende nuk po bëhen investime private në një sasi të madhe për zhvillimin e këtij sektori.

Nga studimet e bëra në këtë zonë rezulton se investimet e bëra në këtë sektor në të gjitha format, si: investime private, publike dhe investime nëpërmjet kredive bankare janë shumë të vogla që shkojnë rreth 0.3% ndaj PBB-së⁴⁰.

Idustritë kryesore ushqimore janë:

- Industria e bukës dhe e miellit

Prodhimi i bukës dhe miellit janë një komponent i rëndësishëm i industrisë agro-ushqimore në Shqipëri. Industria e miellit ka përjetuar konsolidim të rëndësishëm në përmirësime teknologjike dhe rritje të efikasitetit. Këto ndryshime kanë rezultuar në një reduktim të numrit të ndërmarrjeve dhe rritjen e produktivitetit të operacioneve të mbetura. Shumica e ndërmarrjeve, që tani operojnë në këtë nënsektor, kanë të punësuar më pak se 5 punëtorë. Kjo industri ka patur një sasi të konsiderueshme të investimeve gjatë periudhës 2000-2005, të cilat janë rritur më tepër se 10 herë në vitin 2013.⁴¹

⁴⁰ Burimi: INSTAT

⁴¹ AULEDA

- Industria e përpunimit të qumështit

Industria e përpunimit të qumështit gjatë 5 viteve të fundit, është zhvilluar në mënyrë të konsiderueshme dhe është tani ndoshta nënsektori më i rëndësishëm i ekonomisë. Dhe e gjithë kjo, i atribuohet zhvillimeve të shpejta në blegtori për shkak të privatizimit të bujqësisë⁴². Rritja e konsiderueshme në investime gjatë pesë viteve të fundit, është e lidhur drejtpërdrejt me këtë zhvillim. Duhet të theksohet se një pjesë e rëndësishme e investimeve janë të lidhura me teknologjinë.

Tendencat në industri tregojnë se prodhimi i qumështit dhe përpunimi i tij po zhvillohen me ritme të shpejta si një biznes i veçantë dhe fitimprurës. Zhvillimi i këtij sektori duket qartë nga të dhënat pas privatizimit të përgjithshëm të të gjitha ndërmarrjeve në lidhje me krijimin e ndërmarrjeve të reja, përfshirjen e përmirësimeve teknologjike, rritjen e kapaciteteve përpunuese dhe furnizimin më të mirë të produkteve në treg.

- Industria e përpunimit të mishit

Industria e përpunimit të mishit gëzon një pozicion të rëndësishëm duke krahasuar me nënsektorët e tjerë të industrisë agroushqimore. Investimet në këtë nënsektor janë rritur jo vetëm në aspektin e numrit të ndërmarrjeve, por edhe në drejtim të përmirësimeve teknologjike. Një çështje e rëndësishme për këtë nënsektor është varësia nga lëndët e para të importuara, e cila për momentin shkon rreth 95% (AULEDA. 2007: 57).

- Industria e përpunimit të peshkut

Industria e përpunimit të peshkut është e përqëndruar në afërsi të porteve kryesore të vendit. Konservimi është aktiviteti kryesor i industrisë së përpunimit të peshkut, bazuar në traditën e veçantë për këtë aktivitet në vend, prandaj dhe aktiviteti kryesor i tyre përqëndrohet në përpunimin e peshkut, grumbullimin dhe eksportin e peshkut të freskët.

⁴²Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit, 2014.

Shqipëria ka qenë një nga vendet e para të Evropës Qendrore dhe Lindore, që ka përfituar nga qasja në tregjet e BE-së për shitje të produktit të certifikuar të peshkut. Ky status mundëson industrinë e përpunimit të peshkut për të eksportuar në vendet fqinje, si: Greqia dhe Italia. Tregu i brendshëm është i furnizuar me peshk të freskët dhe të importuar pjesërisht. Megjithatë, mungesa e qendrave të specializuara dhe të mirëfurnizuara bën që tregtimi i peshkut në tregjet lokale të jetë shumë i vështirë.

- Industria e përpunimit të frutave

Kjo është një nga industritë me nivel më të ulët të investimeve dhe vazhdimisht është përballur me probleme të teknologjisë, mungesës të lëndëve të para dhe problemet e marketingut.⁴³

Shpesh, përballja me mungesën e lëndëve të para mund të dëmtojë prodhimin e tyre. Paradoksi është se ndërsa prodhimi i frutave dhe perimeve është rritur, sasia e kapacitetit të përpunimit është akoma në nivele të ulëta. Një realitet i tillë është i lidhur me mungesën e integritetit dhe e sinergjisë të këtyre ndërmarrjeve me të tjerat.

Në kushtet e tregjeve, është e qartë se konsumatori shqiptar ende i konsideron frutat dhe perimet e importuara me një vlerë shumë më të lartë se ato të ofruara nëpërmjet tregut të brendshëm. Ky është një ndryshim i rëndësishëm në mes të frutave, perimeve dhe produkteve të tjera agroushqimore.

Një problem tjetër, që duhet të merret në konsideratë, është dhe falsifikimi i etiketave nga prodhuesit ilegalë, që ka ndikuar në imazhin e keq të këtij sektori.

Në vitin 2002, Industria e Verës dhe Prodhimit të Pijeve Alkolike përbëhej nga 80 ndërmarrje në të gjithë vendin, nga të cilat 28 ishin prodhues të verës, ndërsa në vitin 2015 numri i këtyre ndërmarrjeve është rritur 2 herë dhe numri i të punësuarëve është rritur 1.5 herë (sipas të dhënave të Ministrisë së Bujqësisë dhe të Ushqimit) krahasuar me vitin 2002. Kështu në Gjirin e Vlorës duke krahasuar të dhënat nga viti 2010-2015 numri i subjekteve që prodhojnë pije alkolike është rritur nga 10 – 14 subjekte, ndërsa numri i të punësuarëve është dyfishuar.

⁴³ Vjetari Statistikorë të Drejtorisë së Bujqësisë dhe Ushqimit, 2014

Prioritetet kryesore të kësaj zone janë:

- Kushtet e favorshme klimatike që favorizojnë rritjen e një shumëllojshmërie kultivarësh të bimëve dhe rracave të kafshëve.
- Rendimente të larta të produkteve bujqësore dhe blegtorale.
- Sigurim i produkteve me vlera të larta ushqyese dhe estetike.
- Certifikimet e sigurisë, cilësisë dhe organicitetit është një arsye potenciale për rritjen e konkurrencës.
- Prodhim i produkteve cilësore sipas standardeve të BE.
- Shumica e këtyre produkteve kanë potencialin për t'u tregtuar jo vetëm në tregun shqiptar por edhe në tregjet e huaja.
- Biodiversiteti i ekosistemeve dhe kushtet e mira mjedisore sigurojnë cilësinë e mirë të produkteve agro-ushqimore.

Por, nga hulumtimet e ndryshme që janë bërë në këtë zonë, intervistat në thellësi që kam zhvilluar dhe nga përpunimi i të dhënave që kam grumbulluar nëpërmjet pyetësorëve të përgatitur, mendoj se këtu ka edhe një sërë problemesh në lidhje me sistemin rajonal të prodhimit. Problemet kryesore janë:

- Mungesa e ndërgjegjshmërisë për vlerën e kapitalit racional rrit copëzimin e prodhimeve dhe vështirëson hyrjen në tregje të reja.
- Mungesa e aktiviteteve të prodhimit dhe përpunimit vendas të produkteve me vlerë të lartë të shtuar kryesisht në zinxhirët e vlerave (të peshkut, bletës dhe bimëve) pengon potencialet e produkteve lokale.
- Mungesa e certifikimit të cilësisë dhe të sigurisë të produkteve pengon tërheqjen nga konsumatorët e huaj.

- Mungesa e aktiviteteve (evente të ndryshme, panaire, fushata promociionale, etj.) të ndryshme që të promovojnë egzistencën e këtyre produkteve me vlera të rralla.
- Krijimi i markave të konsoliduara të produkteve, paketim dhe ambalazhim së bashku me instruksionet përkatëse.
- Mungesa e sistemeve të menaxhimit të biodiversitetit të ekosistemeve ka rritur ndotjet e ujit, ajrit dhe tokës në këto zona.
- Mungesa e kapaciteteve të specializuara për fermerët, grumbulluesit dhe mbarështruesit.
- Mungesa e aktiviteteve të trainimit për të nxitur prodhimin e produkteve të përpunuara me standarde të BE.

Tre janë strategjitë kryesore ku do të mbështetet zhvillimi i agroindustrisë në Gjirin e Vlorës:⁴⁴

- Mbështetje për sipërmarrjet e reja në sektorin e përpunimit të ushqimit.
- Ndërtimi i strukturave të grumbullimit të produkteve bujqësore dhe blegtorale.
- Përmirësimi i zinxhirit të vlerave të ullirit.

Zbatimi i strategjisë së parë do të arrihet kryesisht, nëpërmjet ristrukturimit të ndërtesave ekzistuese dhe ndërtimit të ndërtesave të reja, që do të krijojnë mundësi përpunimi të produkteve tipike vendase, si: frutat, mjalti, midhjet, peshku dhe qumështi. Kjo mbështetje mund të ofrohet nëpërmjet granteve, trainimeve dhe ngritjes të kapaciteteve, analizimit të tregut, sigurimit të informacionit lidhur me fondet e disponueshme kombëtare dhe ndërkombëtare .

⁴⁴ Strategjia e Zhvillimit të Qarkut, Zbatimi i Strategjisë të tretë i propozuar nga ILSLEDA”Për Zhvillimin Ekonomik të Qarkut të Vlorës “Për Përmirësimin e Zinxhirit të Vlerave të Ullirit” do të realizojë krijimin e kushteve bazë për të rritur produktivitetin e zinxhirit të vlerave përmes përmirësimit të sigurisë, cilësisë dhe promovimit të produkteve të tij dhe zhvillimit të shoqatave përfaqësuese të prodhuesëve.

Zbatimi i strategjisë së dytë për ndërtimin e strukturave të grumbullimit të produkteve bujqësore në zonën e marrë në studim, do të realizohet nëpërmjet restaurimit të godinave ekzistuese, sipas kriterëve të mbrojtjes së mjedisit dhe të menaxhohen nga shoqata e fermerëve. Hapat kryesore të këtij procesi janë:

- Përkrahja e nismave të fermerëve nëpërmjet: krijimit të shoqatave të prodhuesëve, krijimit të një Forumi për Ullirin, i cili do të planifikojë dhe do të zbatojë strategji të koordinuara për prodhim, novacion dhe tregëtim, përfshirja e shoqatave në partneritetin lokal të AULEDA-s, promovimi i sinergjive me aktorët lokalë të zinxhirit të vlerave të peshku.
- Përmirësimi i produkteve të zinxhirit të vlerave të ullirit nëpërmjet trainimit të fermerëve në aktivitetet bujqësore dhe të përpunimit të produkteve, mbështetjes dhe krijimit të sipërmarrjeve të reja dhe krijimit të laboratorëve të përpunimit të produkteve.
- Certifikimi i sipërmarrjeve të zinxhirit të vlerave nëpërmjet mbështetjes të sipërmarrësve në arritjen e cilësisë ISO, HACCP dhe certifikimit organik.
- Përmirësimi i tregtimit dhe i promovimit nëpërmjet: analizës të tregjeve rajonalë, kombëtarë, ndërkombëtarë, përpunimi i një strategjie të re të tregut, nxitjes së kërkimeve shkencore të aplikuara rreth karakteristikave bio-kimike dhe vlerave të kultivarëve të ullirit të Vlorës, nxitja e aktiviteteve edukuese për konsumatorët rajonalë, krijimi dhe promovimi i një marke cilësore të Vlorës për produktet e ullirit, përcaktimi i distributorëve kombëtarë dhe të huaj dhe menaxhimi i aktivitetit përfaqësues në lidhje me ta.

Në Qarkun e Vlorës gjenden 326 objekte agroindustriale. Nga këto: 74 baxho, 52 fabrika vaji (të cilat janë extravergine), 38 fabrika për pije alkoolike, verë dhe raki, 12 fabrika mielli, 149 të tjera.⁴⁵

⁴⁵ Sipas statistikave të Drejtorisë Rajonale të Bujqësisë Vlorë, 2014

Sfidat e të ardhmes për zhvillimin e këtij sektori do të jenë:

1. Orientimi i prodhimit sipas kërkesave të agroindustrisë.
2. Nxitja e rritjes të prodhimit.
3. Rritja e kapaciteteve menaxhuese dhe komunikuese të fermerëve.
4. Krijimi i lehtësirave për sipërmarrësit që investojnë në ngritjen e linjave të reja të prodhimit.

5.4.5. Blegtoria

Blegtoria përbën një ndër sektorët kryesorë të zhvillimit rural dhe të punësimit të komunitetit të kësaj zone. Një tendencë e tillë është e lidhur kryesisht me pozicionin gjeografik dhe alternimin e relievit fushor dhe malor, sidomos në zonën e Orikumit, ndërsa në zonën e Nartës, Zvërnecit, Novoselës merr më tepër rëndësi rritja e bletëve. Numri i komplekseve blegtorale që janë krijuar është 38 nga të cilat: komplekse të gjedhit janë 25 me 556 krerë, komplekse derri 10 me 4237 krerë, shpendë 3 me 63500 kokë. Gjendja numerike e blegtorisë si Qark është: gjedhë 23000 krerë, dele 303500 krerë, dhi 108800 krerë, derra 9090 krerë, shpendë 342500 krerë, koshere bletësh 31500.⁴⁶ Qasja ndaj zhvillimit të qëndrueshëm përbën elementin kryesor të hartimit të strategjisë duke përpjekur të identifikojë ato prioritete dhe nisma lokale, që ofrojnë zgjidhje për nevojat e komunitetit, ruajnë burimet dhe nxisin partneritetin publik dhe privat.

Synimi kryesor në këtë zonë është rritja e produktivitetit të zinxhirit të vlerave, përmes përmirësimit të sigurisë, cilësisë dhe promovimit të produkteve të tij dhe zhvillimit të shoqatave përfaqësuese të prodhuesve.

Zinxhirët kryesorë të vlerave të produkteve blegtorale të kësaj zone janë: zinxhiri i vlerave të bletës, të mishit dhe të qumështit.

1- Përmirësimi i zinxhirit të vlerave të bletës do të arrihet nëpërmjet:

⁴⁶ Sipas statistikave të Drejtorisë Rajonale të Bujqësisë Vlorë, 2014.

a. Mbështetjes së kohezionit dhe krijimit të rrjetit në zinxhirin e vlerave të bletës nëpërmjet, krijimit të shoqatave të bletërritësve, krijimit të një forumi me pjesëmarrjen e bletarëve dhe përfaqësuesëve të aktiviteteve përpunuesëve të produkteve të bletës, me misionin për të planifikuar dhe për të zbatuar strategji të koordinuara për prodhimin, novacionin, tregtimin dhe nxitjes të sinergjive ndërmjet bletërritësve dhe prodhuesëve të frutave, perimeve dhe bimëve të arave.

b. Përmirësimi i produktivitetit të zinxhirit të vlerave të bletës nëpërmjet: organizimit të kurseve të trainimit për nivele bazë dhe të avancuara në aktivitetet e rritjes së bletëve, krijimin e sipërmarrjeve të reja individuale dhe të vogla të rritjes të bletëve dhe krijimin e laboratorëve për përpunimin e produkteve të zinxhirit të vlerave të bletës.

c. Certifikimi i sipërmarrjeve ushqimore të zinxhirit të vlerave të bletës.

d. Përmirësimi i tregtimit dhe i promovimit nëpërmjet: përpunimit të strategjive të tregut dhe analizave të tregjeve rajonale, kombëtarë dhe ndërkombëtarë, nxitjes të kërkimeve shkencore për vlerat ushqyese të produkteve të bletës, nxitjes së aktiviteteve edukuese rreth ushqimeve për konsumatorët e kësaj zone, krijimin dhe promovimin në shkallë kombëtare dhe ndërkombëtare të një marke cilësie të Vlorës për produktet e bletës, përcaktimi i distributorëve kombëtarë dhe të huaj dhe manaxhimi i aktivitetit përfaqësues në lidhje me ta.

2 - Rritja e produktivitetit të produkteve dhe nënprodukteve të mishit nëpërmjet:

a. Nxitjes dhe krijimit të rrjetit në zinxhirin e vlerave të mishit nëpërmjet: krijimit të shoqatave për të siguruar rritjen e produktivitetit, implementimin e teknologjive të reja për përpunimin e këtyre produkteve, krijimin e një Forumi në Vlorë për mishin me qëllim planifikimin dhe zbatimin e strategjive të koordinuara për prodhimin, inovacionin dhe tregtimin e produktit dhe nxitjen e sinergjisë me prodhuesit e frutave dhe perimeve.

b. Përmirësimi i produktivitetit rajonal të zinxhirit të vlerave të mishit nëpërmjet:

c. Organizimit të kurseve të trainimit për mbarështimin, përpunimin, mbështetjen e krijimit të sipërmarrjeve të reja individuale dhe të vogla, ndërtimit të thertoreve brenda

standardeve dhe kushteve higjeno-sanitare, mbështetjes dhe krijimit të laboratorëve të përpunimit.

d. Certifikimi i sipërmarrjeve të zinxhirit të vlerave të mishit nëpërmjet: mbështetjes të sipërmarrjes në arritjen e cilësisë ISO, HACCP dhe certifikimit organik, promovimit të produkteve, analizës të tregjeve rajonalë, kombëtarë dhe ndërkombëtarë, përpunimit të strategjive të tregut, nxitjes të kërkimeve shkencore, krijimit të një marke për Vlorën, etj.

Një rol shumë të rëndësishëm në trendin e zhvillimit dhe punësimin e komunitetit të kësaj zone luan edhe përmirësimi i zinxhirit të vlerave të qumështit. Planifikimi dhe zbatimi i strategjive afatgjata mbështet në potencialet ende të pashfrytëzuara edhe të produkteve të qumështit. Kjo do të arrihet nëpërmjet krijimit të kushteve bazë për të rritur produktivitetin e zinxhirit të vlerave, përmes përmirësimit të sigurisë, cilësisë, promovimit të produkteve dhe zhvillimit të shoqatave përfaqësuese të prodhuesve.

Sfidat e të ardhmes do të jenë:

1. Nxitja e mbështetjes të prodhuesve individualë dhe krijimi i shoqatave, krijimi i një forumi në Vlorë për qumështin me pjesëmarrjen e shoqatave të prodhuesve, koordinimi i strategjive për prodhimin, novacionin, tregtimin dhe nxitjen e sinergjive ndërsektoriale.
2. Përmirësimi i produktivitetit të produkteve dhe nënprodukteve të qumështit nëpërmjet: kurseve të trainimit për nivelet bazë dhe të avancuar në mbarështrim dhe përpunim, mbështetjes dhe krijimit të sipërmarrjeve individuale dhe të vogla artizanale cilësore dhe ndërtimit të laboratorëve të përpunimit.
3. Certifikimit të produkteve të qumështit nëpërmjet mbështetjes të sipërmarrjeve në arritjen e cilësisë ISO, HACCP dhe të certifikimit organik.
4. Përmirësimit dhe promovimit të produkteve nëpërmjet: analizës së tregjeve rajonalë, kombëtarë dhe ndërkombëtarë, përpunimit të strategjive, nxitjes të

kërkimeve shkencore për vlerat e produkteve të zonës, krijimit të një marke cilësie të qumështit për Vlorën, etj.

5.4.6. Turizmi

Sektori i Turizmit është një nga sektorët kryesorë dhe katalizatori kryesor i rritjes ekonomike në Gjirin e Vlorës. Nga hulumtimet e shumta, që janë bërë në këtë zonë dhe analiza e informacionit të grumbulluar, arrijmë në konkluzionin se Qarku i Vlorës ka potenciale shumë të mëdha për zhvillimin e turizmit dhe vullnet politik në të gjitha nivelet për të përfituar prej tij.

Zhvillimi i turizmit është theksuar si një nga skenarët më të mundshëm për zhvillimin rajonal. Megjithatë, për zhvillimin me sukses të këtij skenari, është e domosdoshme: mbrojtja e atraksioneve kryesore natyrore dhe kulturore, si parakushti kryesor për tërheqjen e turistëve ndërkombëtarë, ndryshimit të modelit të zhvillimit të turizmit, që është ndjekur deri tani, për ta orientuar atë drejt qëndrueshmërisë mjedisore dhe sociale. Kjo nënkupton krijimin e një oferte turistike më të larmishme duke vendosur bregun dhe zonat e thella në inteneraret tematike, duke përfshirë atraksionet e njohura, mirakomodimin dhe shërbimet e cilësisë së lartë si dhe krijimin e një aktiviteti të fuqishëm komunikimi dhe marketing, i cili do të ishte vendimtar për shitjen e produktit turistik të kësaj zone.

Rreth 30% të planeve dhe programeve në zhvillim e sipër në Qarkun e Vlorës e radhisin zhvillimin turistik ndërmjet prioriteteve për rritjen territoriale.⁴⁷ Territori rajonal ka një sërë atraksionesh turistike potenciale:

- Trashëgimnia e pasur kulturore (vendet arkeologjike të ilirëve, periudha greko-romake, vendet e shenjta, kalatë, fshatrat tradicionale) dhe jomateriale (muzika dhe vallet tradicionale, zejtaria, etj.).

⁴⁷ Strategjia Rajonale për arritjen e OMZH-it, Plani për Zhvillimin e Bregdetit Jugor të Shqipërisë, Plani Struktural i Vlorës, Projekti i Lumit të Vlorës, Planet e Zhvillimit të Komunës Qendër dhe Orikum. Disa projekte dhe plane në zhvillim e sipër që promovojnë partneritete Ndërkombëtare ndërmjet vendeve në Detin Adriatik, për të nxitur Zhvillimin e Turizmit të Integruar (Regione Turistica Adriatico-Jonica, Rrugët turistike Adriatik-Jon, etj.)

- Vlerat peisazhore natyrore të pasura, të larmishme dhe të afërta, përfshirë malet, si: Parkun Kombëtar të Llogorasë, Parku Kombëtar i Pishporos, Ishulli i Zvërrnecit, Ishulli i Sazanit, Lugina e Shushicës, deti dhe ligatinat si Orikumi dhe Narta.
- Produktet natyrore agroushqimore (vaji i ullirit, djathi etj) dhe guzhina tradicionale.
- Objekte të natyrës së gjallë (bimë dekorative të rralla dhe bimë shekullore).
- Njerëzit mikpritës dhe ambjenti i sigurt.

Sipas zyrës së turizmit në Bashkinë Vlorë, numri i pushuesëve që kanë frekuentuar bregdetin e Vlorës është, përkatësisht: në vitin 2008 rreth 65 mijë, në 2009 rreth 140 mijë, në vitin 2012 rreth 80 mijë, ndërsa për vitet në vazhdim ky numër është rritur në vitet e fundit, sidomos gjatë periudhës së verës. Vizitorë janë kryesisht shqiptarë nga Kosova ose emigrantë, që vizitojnë vendin e tyre, sidomos gjatë periudhës së pushimeve.

Shqipëria ofron oportunitete dhe vlera të veçanta në plotësimin e standardeve të zhvillimit të turizmit natyror dhe kulturor. Sipas Strategjisë Sektoriale të Zhvillimit të Turizmit 2001-2014 numri i vizitorëve që kanë vizituar Shqipërinë ka qënë:

Tabela18. Numri i vizitorëve në Shqipëri.

Vitet	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Shtetas të huaj në Shqipëri (në mijë)	353	470	558	645	748	937	1,126	1,419	1,856	2,418	2,932	3,514	3,256	3,673

Burimi: INSTAT, 2015.

Nga të dhënat e tabelës së mësipërme, shikojmë se numri i vizitorëve, që kanë vizituar destinacionet turistike shqiptare është rritur nga njeri vit në tjetrin.

Të dhënat bruto nga turizmi rezultojnë:

Tabela 19. Të ardhura nga sektori i Turizmit në Shqipëri:

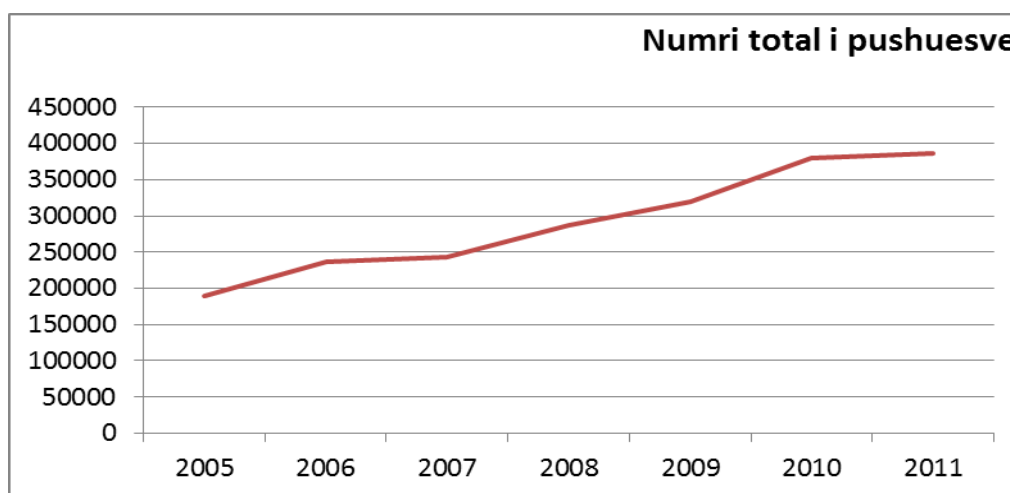
Vitet	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vlera e shtuar bruto tregti, hotele - restorante	136,445	136,934	139,654	147,009	159,029	166,125	185,037	144,315	151,563	159,360	165,101	175,186	175,456	181,951

Burimi: INSTAT, 2015.

Siç shihet edhe nga grafiku i mëposhtëm, numri total i pushuesve i paqyruar sipas zyrës së turizmit në Bashkinë Vlorë, është në rritje në vitet e fundit. Por, që nga 2005 e në vazhdim vihet re një stabilizim, megjithëse nuk kemi një rritje të numrit të pushuesve. Kjo tregon një rritje të tregut turistik në Vlorë, por ka mungesë të dhënash për një klasifikim të mëtejshëm të turistëve të huaj apo vendas.

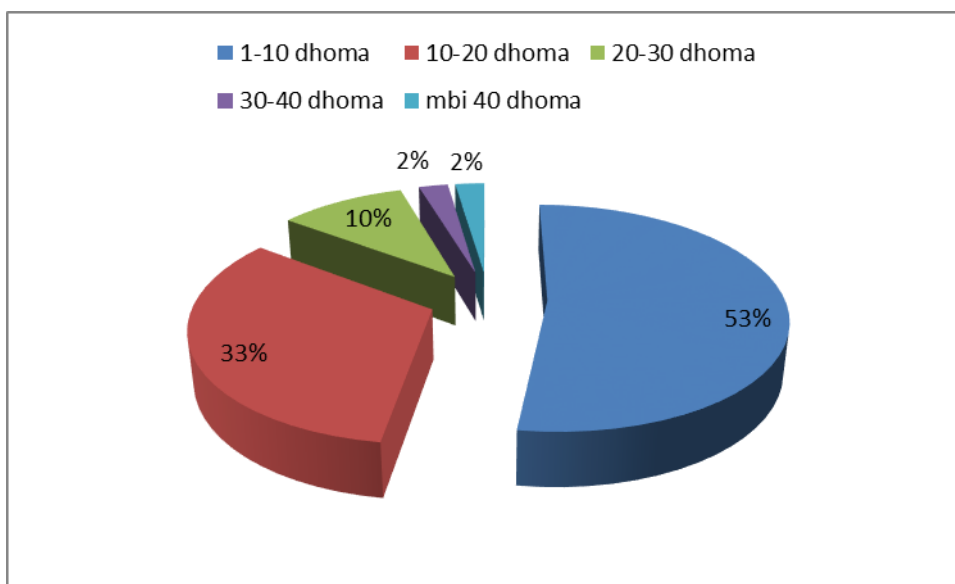
Ndërkohë, pjesa më e madhe e njësive akomoduese përbëhet nga njësi të vogla me 1-10 dhoma (53%), dhe një pjesë shumë e vogël përbëhet nga hotele të mëdha, me mbi 30 dhoma (4%). 33% e njësive janë me 10-20 dhoma, pra, të një madhësie mesatare. Kjo flet për një zhvillim më të ulët të sektorit të turizmit në aspektin e ofertës, pasi nga vetë natyra e tyre, njësitë e vogla, janë kryesisht biznese familjare, ku standardet me të cilat operojnë lënë për të dëshiruar në aspektin e cilësisë së shërbimit dhe stafit të kualifikuar.

Garfiku 8. Numri total i pushuesve në Qarkun e Vlorës, në vitet 2005-2011.

Burimi: INSTAT, 2005-2011

Grafiku 9. Njësitë akomoduese sipas madhësisë në Vlorë.

Burimi: Zyra e Statistikës Bashkia Vlorë, 2015.

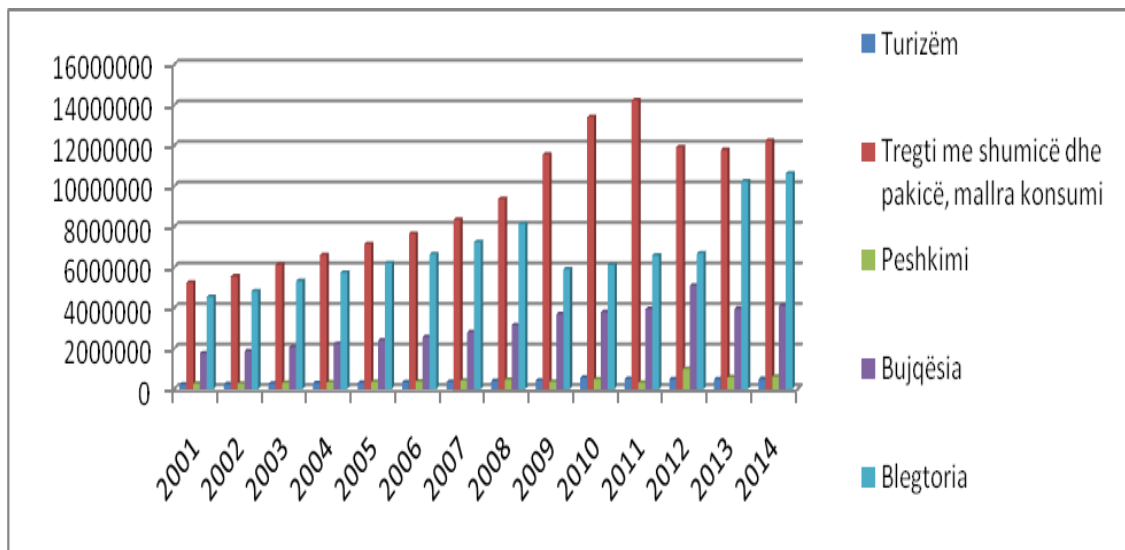
Studimi i të ardhurave nga sektori i turizmit në vitet 2009-2013 duke bërë edhe një krahasim me sektorët e tjerë të konsideruar si më të rëndësishëm në zonën e Vlorës jepet nga tabela 20 dhe grafiku 9

Tabela 20. Të ardhurat nga sektorët ekonomikë sipas viteve në rrethin e Vlorës.

Të ardhura nga sektorët (000) / Vitet	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Turizëm	220849	234085	258296	278755	301204	322550	351747	395172	417475	560650	492740	485407	470465	488349
Tregti me shumicë dhe pakicë, mallra konsumi	256349	271713	299816	323564	349621	374399	408288	458694	342776	479643	313536	994695	576855	598784
Peshkimi	1758215	1863588	2056342	2219220	2397936	2567879	2800315	3146031	3685024	3787826	3941710	5102729	3956462	4106865
Bujqësia	4548112	4820690	5319301	5740632	6202929	6642535	7243794	8138084	5900684	6116606	6587719	6685135	10234491	10623549
Blegtoia	12021340	12741804	14099707	15173346	16395267	17557212	19146429	21510171	21904147	24350560	25570834	25200961	27024782	28052114

Burimi: Dega e Tatim- Taksave dhe Drejtoria e Bujqësisë dhe Ushqimit.

Grafiku 10. Tendenca e të ardhurave totale nga firmat në Vlorë dhe të ardhurat sipas sektorëve.

Burimi: Dega e Tatim- Taksave dhe Drejtoria e Bujqësisë dhe Ushqimit, grafiku i vetë autorit.

Tendenca e zhvillimit të sektorëve kryesorë jepet nga tabela dhe grafiku më sipër, ku duket se kemi një zhvillim me luhatje në vitet e fundit, ku nga një rënie në të ardhurat e deklaruar përgjatë viteve 2011-2012, kemi një rritje të ulët në vitin 2013, ndërkohë që kjo rritje vjen kryesisht e reflektuar nga sektori i tregtisë.

Sektorët e turizmit dhe peshkimit zënë një peshë të vogël në të ardhurat totale, dhe si rrjedhim edhe në zhvillimin ekonomik në Gjirin e Vlorës.

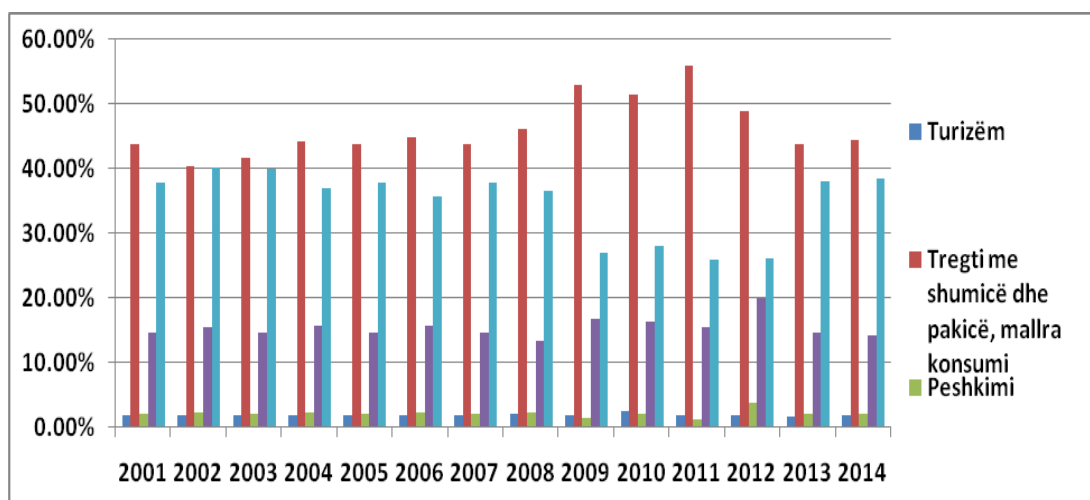
Gjithsesi, tabelat dhe grafikët e përqindjeve tregojnë më shumë mbi këto tendenca:

Tabela 21. Shpërndarja e të ardhurave në përqindje sipas sektorëve ekonomikë në Gjirin e Vlorës.

Të ardhura nga sektorët (000) / Vitet	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Turizëm	1.84%	1.95%	1.84%	1.98%	1.84%	1.97%	1.84%	2.06%	1.91%	2.56%	1.93%	1.90%	1.74%	1.81%
Tregti me shumicë dhe pakicë, mallra konsumi	43.57%	40.18%	41.57%	44.02%	43.57%	44.66%	43.57%	45.95%	52.77%	51.20%	55.67%	48.67%	43.61%	44.27%
Peshkimi	2.13%	2.26%	2.13%	2.30%	2.13%	2.28%	2.13%	2.40%	1.56%	2.19%	1.23%	3.89%	2.13%	2.22%
Bujqësia	14.63%	15.50%	14.63%	15.78%	14.63%	15.66%	14.63%	13.43%	16.82%	16.29%	15.41%	19.96%	14.64%	14.20%
Blegtoria	37.83%	40.10%	39.83%	36.83%	37.83%	35.51%	37.83%	36.50%	26.94%	27.92%	25.76%	26.14%	37.87%	38.31%

Burimi: Dega e Tatim- Taksave dhe Drejtoria e Bujqësisë dhe Ushqimit⁴⁸.

Grafiku 11. Krahësimi i sektorëve turizëm dhe peshkim në lidhje me përqindjet e të ardhurave.

Burimi: Dega e Tatim- Taksave dhe Drejtoria e Bujqësisë dhe Ushqimit⁴⁹, grafiku autorit

Paraqitja grafike tregon se pesha më e madhe i mbetet sektorit të tregtisë, duke konfirmuar edhe një herë për mungesën e prodhimit vendas dhe mbështetjen kryesisht tek tregtia. Më tej, një peshë më të madhe në grumbullimin e të ardhurave zë sektori i blegtorisë dhe i bujqësisë. Ndërsa ka një diferencë të vogël midis peshës së turizmit dhe

⁴⁸ Përqindja totale nuk është 100%, pasi nuk janë paraqitur të gjithë sektorët, por vetëm ato me interes për studimin në fjalë.

⁴⁹ Përqindja totale nuk është 100%, pasi nuk janë paraqitur të gjithë sektorët, por vetëm ato me interes për studimin në fjalë.

peshës së peshkimit në të ardhurat totale të deklaruara nga kompanitë në degën e tatim-taksave. Gjatë viteve 2009, 2010, 2011, peshën më të madhe e kishte sektori i turizmit, por më pas peshën më të madhe e zë sektori i peshkimit. Pra, tendenca nuk duket pozitive, përse i përket zhvillimit të turizmit dhe rritjes së peshës së tij, si një sektor prioritar për zonën e Vlorës.

Ndër sektorët prodhues me peshën më të lartë është blegtorja, duke konfirmuar tendencën në rang kombëtar. Koeficienti i korrelacionit i paraqitur në tabelën nr. 22, gjithashtu, na jep një ide për lidhjen midis çifteve të variablave, sipas rreshtave në tabelë. Lidhja më e fortë është përsëri ajo e sektorit të tregtisë e ndjekur më pas nga sektori i peshkimit dhe blegtorisë e bujqësisë, me koeficient korrelacioni përkatësisht 0,59 dhe 0,53 dhe 0,35 (bujqësi, blegtori). Duket qartë sipas koeficientit të korrelacionit se lidhja midis turizmit dhe të ardhurave gjithsej, si një nga treguesit e zhvillimit ekonomik i lidhur me ndërmarrjet, është shumë e dobët, krahasuar me lidhjen midis sektorëve të tjerë.

Tabela 22. Korrelacioni midis variablave të të ardhurave të sektorëve në Gjirin e Vlorës.

Koeficienti i Korrelacionit midis të ardhurave të sektorëve dhe të ardhurave totale	
Të ardhura nga Turizëm – Të ardhura total	0.01
Të ardhura nga Tregtia – Të ardhura total	0.59
Të ardhura nga peshkim – Të ardhura total	-0.53
Të ardhura nga Bujqësia - Të ardhura Total	-0.35
Të ardhura nga Blegtorja - Të ardhura Total	0.35

Burimi: Autori

Si përfundim mund të themi se edhe në Gjirin e Vlorës kemi të njëjtën tendencë si në rang kombëtar në lidhje me ndikimin që ka sektori i turizmit në rritjen dhe zhvillimin ekonomik. Koeficientët beta dhe Koeficientet e korrelacionit midis variablave tregojnë

qartë se: **mund të pranojmë hipotezën e parë e cila thotë se: “Sektori i turizmit nuk është faktori dhe burimi kryesor që ndikon në zhvillimin e qëndrueshëm të Gjirit të Vlorës”.**

5.4.7. Punësimi

Duke qenë se përmirësimi i të ardhurave të përgjithshme, në formën e PBB ose Vlerës së shtuar në ekonomi, është vetëm një aspekt i zhvillimit ekonomik, me vlerë do të ishte edhe fokusimi në aspektin më të prekshëm të ekonomisë nga pikëpamja e njerëve dhe familjeve, punësimin. Ky është sot dhe një nga aspektet më të diskutuara në ekonominë shqiptare, duke qenë se rritja ekonomike pritet të kthehet në punëzënie dhe efekte të drejtpërdrejta në ekonominë shqiptare.

Por, cili prej sektorëve do të duhet të jetë prioritar për të rritur punësimin, pra edhe mirëqenien e familjeve në Gjirin e Vlorës, në aspektin ekonomik? A është aktualisht turizmi, ashtu siç pretendohet në dokumentat e strategjive kombëtare e rajonale, sektori udhëheqës për rritjen e punësimit? Për t’iu përgjigjur kësaj pyetjeje do të shohim analizën e mëposhtme:

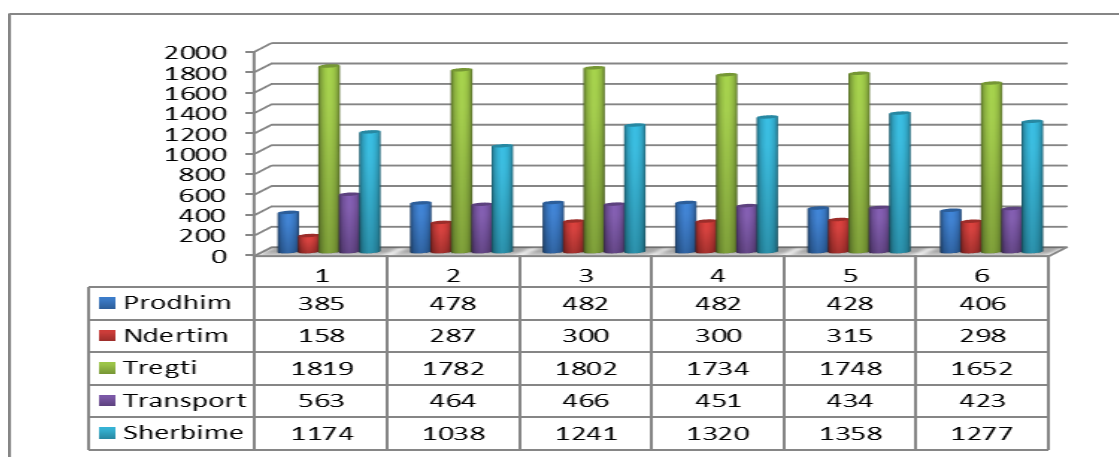
Një nga treguesit kryesorë, që mund të na jap gjithashtu një panoramë të qartë për zhvillimin e deritanishëm të sektorëve, është edhe numri i kompanive. Sipas të dhënave të sigurimeve shoqërore për qarkun e Vlorës, të cilat i kemi të pasyruara në tabelat dhe grafikët e mëposhtëm, shohim se ka një shpërndarje të numrit të subjekteve sipas sektorëve, ku pjesën më të madhe e zë sektori i tregtisë dhe më tej ai i shërbimeve. Të dhënat nuk tregojnë sektorët specifikë, siç i përshkruam më lart, por, gjithsesi, na japin një panoramë të ndarjes në sektor prodhues, tregti, transport, shërbime dhe ndërtim. Duke qenë se turizmi përfshihet në sektorin e shërbimeve mund të themi se aktualisht ka zhvillim, më tepër se sektori prodhues, apo sektorë të tjerë më pak të rëndësishëm.

Tabela 23. Numri i subjekteve në vite sipas sektorëve.

Sektori	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Prodhim	385	478	482	482	428	406
Ndërtim	158	287	300	300	315	298
Tregti	1819	1782	1802	1734	1748	1652
Transport	563	464	466	451	434	423
Shërbime	1174	1038	1241	1320	1358	1277

Burimi: Dega e Tatim- Taksave, të dhëna të vitit 2014.

Grafiku 12. Numri i subjekteve në vite sipas sektorëve.

Burimi: Dega e Tatim- Taksave, të dhëna të vitit 2014.

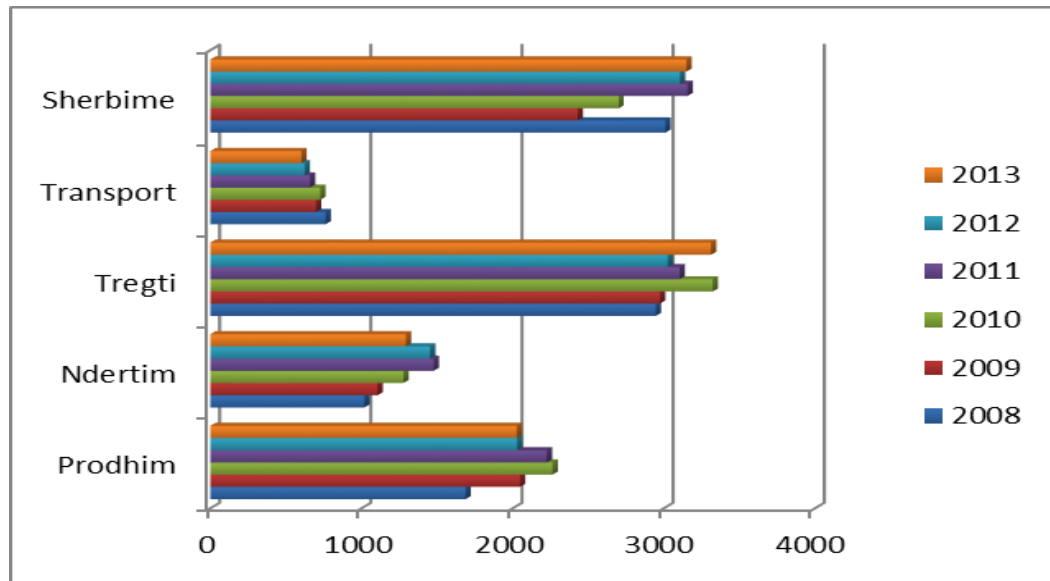
Kjo tregohet jo vetëm tek numri i subjekteve sipas sektorëve, por edhe tek numri i të punësuarve për çdo sektor, siç shihet nga tabelat dhe garfikët e mëposhtëm:

Tabela 24. Numri i të punësuarve sipas sektorëve.

Sektori	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Prodhim	1689	2048	2264	2226	2030	2027
Ndrëtim	1020	1106	1278	1478	1454	1294
Tregti	2947	2975	3324	3105	3026	3313
Transport	763	699	727	659	624	603
Shërbime	3011	2431	2703	3157	3108	3150

Burimi: Drejtoria Rajonale e Sigurimeve Shoqërore, të dhëna të vitit 2014

Grafik 13. Numri i të punësuarve sipas sektorëve.

Burimi: Zyra e statistikës pranë Sigurimeve Shoqërore, të dhëna të vitit 2014.

Këto janë të dhëna në vite, ku mund të dallohen sektorët që kanë patur prioritet në 5 vjeçarin e fundit. Nëse do t'i referohemi një klasifikimi më të detajuar të bërë nga zyra e statistikave, pranë Bashkisë Vlorë, për vitin 2013 do të shihnim një shpërndarje të subjekteve gjithsej në rrethin e Vlorës siç paraqitet në tabelë:

Tabela 25. Shpërndarja e subjekteve në rrethin e Vlorës.

	Ndërmarrje		
Emërtimi	Gjithsej	Private	Shtetërore
Subjekte në Rreth gjithsej	6189	6124	65
Nga këto sipas aktiviteteve:	6189	6124	65
Aktivitetet ekonomike(sipas NACE-s)			
Bujqësi, peshkim	287	284	3
Industri	542	538	4
Ndërtim	375	373	2
Prodhimi i të mirave	1204	1195	9
Tregti, riparim	2277	2277	0
Transport, telekomunikacion	656	653	3
Akomodim e shërbim social	1427	1426	1
Informacion e komunikacion			0
Shërbime të tjera	625	573	52
Prodhimi ishërbimeve	4985	4929	56

Burimi: Zyra e statistikës pranë Sigurimeve Shoqërore, viti 2015.

Siç u pa nga analiza përshkruese e sektorëve, si edhe nga mundësitë për punësim në sektorë të ndryshëm, mundësitë dhe resurset që ka Zona e Gjirit të Vlorës, krijojnë më shumë oportunitete në dizenjimin e një ekonomie të shumëllojshme dhe të qëndrueshme dhe në krijimin e një mjedisi tërheqës për investitorët vendas dhe të huaj. Pas legjitimit të objektivave për Mijëvjeçarin (OMZH), Qarku i Vlorës hartoi Strategjinë e Zhvillimit të tij, përcaktoi vizionin me qëllim nxitjen e zhvillimit dhe doli me këto objektiva kryesore:

- Ulja e varfërisë dhe përmirësimi i jetesës.
- Arsim cilësor dhe gjithëpërfshirës.
- Kujdes për shëndetin e nënës dhe të fëmijës.
- Mjedis i qëndrueshëm për njerëzit.

Në Strategjinë e Zhvillimit të Qarkut thuhet: “Deri në 2015 Rajoni i Vlorës do të shënojë rritje ekonomike, do të ketë krijuar bazat e zhvillimit për një turizëm energjik dhe të integruar me mirëpërdorimin e pasurive të rajonit, që gjeneron të ardhura, krijojnë punë, ofron alternativa zgjedhje dhe mundësi që njerëzit të jetojnë, të punojnë dhe të investojnë, ndërsa vlerësojnë dhe ruajnë të veçantën e natyrës dhe mjedisit për gjeneratat e tashme dhe të ardhme.”⁵⁰

Megjithatë, modeli i zhvillimit të turizmit, që është zbatuar në periudhën post tranzicion, ka patur një ndikim negativ mbi organizimin dhe shfrytëzimin e territorit, rritje të nivelit të ndotjeve të burimeve natyrore (ujit, tokës) dhe çrregullime të forta social-ekonomike ndërmjet zonës bregdetare dhe zonave të thella.

⁵⁰ Strategjia e Zhvillimit të Qarkut.

5.5. AVANTAZHET KRAHASIMORE PËR ZHVILLIMIN EKONOMIK TË GJIRIT TË VLORËS

Rajoni i Vlorës në përgjithësi dhe Gjiri i Vlorës në veçanti, ka një potencial të jashtëzakonshëm për zhvillimin e turizmit. Numri i vizitorëve vendas dhe të huaj, që frekuentojnë këtë zonë, është rritur nga viti në vit, megjithatë, Vlora ka ende potenciale të pashfrytëzuara.

Gjiri i Vlorës ofron potenciale të shumta natyrore dhe historike dhe shumë mundësi për vlerësimin e këtyre potencialeve dhe shndërrimin e Vlorës në një destinacion konkurrues turistik.

Ai ofron të gjitha akseset e nevojshme dhe infrastrukturën e domosdoshme për transport tokësor, ajror dhe detar, që e bën akoma më tërheqës zhvillimin e turizmit në këtë zonë .

Gjiri i Vlorës krakterizohet nga avantazhe të larmishme konkurruese, si:

- Burime natyrore të rralla, sepse në këtë zonë gjenden rreth 200 monumente natyrore të pashfrytëzuara, rreth 250 monumente gjeo-natyrore dhe rreth 200 monumente gjeografike, të cilat paraqisin një rëndësi të veçantë për rritjen e të ardhurave nga sektori i turizmit.
- Gërshetim të klimës malore me atë detare. Parku kombëtar i Llogarasë i lidhur ngushtë gjeografikisht, por dhe kulturalisht me bregdetin e Radhimës dhe Gjirin e Orikut, e bëjnë turistin të kalojë në mënyrë të natyrshme nga klima malore në atë detare dhe anasjelltas, brenda një kohe shumë të shkurtër, gjë që nuk gjendet askund tjetër në Shqipëri.
- Cilësi të mirë akomodimi. Ky në fakt është avantazh kundrejt disa zonave të tjera, por nuk mund të konsiderohet aq i rëndësishëm lidhur me tregjet e huaja.
- Traditë gatimi, ku përfshihen gatimet tradicionale të zonës dhe përdorimi i produkteve BIO.
- Aktivitete të shumta kulturore gjatë sezonit turistik. Bashkia Vlorë dhe ajo Orikum kanë ndërtuar disa aktivitete, si: festivale lokale dhe ndërkombëtare (si

ai i folklorit në Ballkan), panairë të produkteve lokale, koncerte të këngëtarëve të shquar shqiptarë e të huaj, etj.

Rajoni i Vlorës nuk ofron zhvillim të turizmit vetëm përgjatë vijës bregdetare, por edhe në rrethinat e saj. Konkurrueshmëria duhet parë në nivel mikro dhe makro. Në nivel makro duhet të shikohet si pjesë e Planeve Strategjike të Zhvillimit Kombëtar të Ekonomisë, Mjedisit dhe Turizmit, sepse një pjesë e problemeve nuk janë probleme lokale, por edhe kombëtare dhe ndërkombëtare, siç janë ato të ujit dhe ajrit. Problemet mikro janë ato probleme që lindin brenda ndërmarrjeve të veçanta që veprojnë në zonën në studim.

Nga hulumtimet e bëra në terren rezulton se në këtë zonë ushtrojnë aktivitetin e tyre shumë subjekte, të cilat ofrojnë produkte dhe shërbime të ndryshme. Këto subjekte kanë bërë herë pas here përmirësime të produkteve duke plotësuar nevojat në rritje të konsumatorëve dhe duke rritur performancën në mënyrë që krijojnë avantazhe konkurruese dhe përshtatje me tregun e punës.

Avantazhet krahasuese të kësaj zone shtohen, sidomos me shtrirjen masive të turizmit edhe në rrethinat e Vlorës, ku ekzistojnë mundësi akoma më të mëdha për të gjeneruar të ardhura nga vetë resurset dhe mundësitë që ato ofrojnë.

Përparësitë krahasuese në Gjirin e Vlorës janë:

- Turizmi është industria primare.
- Peisazhet e bukura.
- Trashëgimia historike dhe kulturore.
- Klima e favorshme.
- Aktivitete të larmishme kulturore artistike gjatë sezonit turistik.
- Mundësi transporti detar, tokësor dhe ajror.
- Florë dhe faunë të pasur.
- Traditë mikpritje.
- Larmshmëri gatimi dhe shërbimi.

Përparësitë krahasuese duhet të shikohen si një burim shumë i rëndësishëm në një këndvështrim afatgjatë. Në këto kushte Vlora ofron:

- Turizëm të qëndrueshëm nga pikëpamja gjeo-natyrore, sepse nuk karakterizohet si zonë me lëvizje të fuqishme të tokës, si: tërmete, vullkane, rrëshqitje të paparashikueshme ose rreziqe nga deti si curname, uragane, furtuna, etj.
- Turizëm të qëndrueshëm nga ana sociale, sepse ajo nuk është agresive, por shquhet për traditën e mikpritjes.
- Ofron turizëm të qëndrueshëm nga ana politike, sepse statistikat e ndryshme tregojnë rritje të të ardhurave nga sektori i turizmit nga njeri vit në tjetrin.
- Ajo ofron turizëm të pastër ujqor, ku ndotja natyrore dhe elementët radioaktivë janë në nivele të ulta, duke krahasuar me dete të tjerë.
- Ushqime BIO pa OMGJ, sepse kushtet e favorshme klimatike e mundësojnë rritjen e kulturave të ndryshme të bimëve të arave, perimeve dhe kultivarëve të ndryshëm të dru-frutorëve.
- Monumente natyrore më shumë se çdo zonë tjetër, si: rrepe, lisa, pisha, ullinj 500-600 vjeçarë, shpella, monumente kulturore monumente të kultit, etj.
- Performancë në rritje të turizmit, si një nga mundësitë më të mëdha të punësimit dhe uljes të nivelit të varfërisë.
- Staf të kualifikuar, për vetë mundësitë që ka patur për përgatitjen e stafit, sidomos pas hapjes të Degës të Turizmit në Universitetin e Vlorës dhe traditës të kësaj zone.

Si përfundim, mund të themi se me gjithë mundësitë që ofron Rajoni i Vlorës, rezultatet nuk kanë qënë të kënaqshme në periudhën post tranzicion, sepse vizioni për turizmin nuk ka qënë në nivelin e duhur.

5.5.1. Analiza SWOT dhe PESTEL për Gjirin e Vlorës

Analiza SWOT është një mjet i përdorur gjerësisht për qëllime planifikimi. Fillimisht është përdorur në kompani në procesin e planifikimit strategjik, por sot ka marrë një përdorim edhe më të madh kur bëhet fjalë për procesin e planifikimit të një rajoni, zone apo vendi. Ajo përbëhet nga katër komponentë, listimi i elementëve të cilëve çon në

mundësinë për të përzgjedhur strategjinë e duhur bazuar mbi këtë listë: fuqitë, dobësitë, shanset dhe kërcënimet.

Gjithashtu, një karakteristikë e kësaj analize është ndarja në grupe e faktorëve të brendshëm (fuqi, dobësi) nga faktorët e jashtëm (shanse, kërcënime).

Struktura të ndryshme, të cilat kanë ndërmarrë hapa për realizimin e planifikimit strategjik në rang qarku, bashkie dhe zone në Vlorë (ku janë përfshirë kryesisht të gjitha grupet e interesit), me iniciativën e pushtetit lokal ose jo, kanë përdorur analizën SWOT si një mjet të rëndësishëm planifikimi.

Një nga këto iniciativa është edhe hartimi i Strategjisë të Zhvillimit Lokal të LAG-AdriJon (Bashkia Orikum, Komuna Qendër dhe Novoselë), ku shtrihet edhe zona e marrë në studim, i cili është bërë mbi bazën e iniciativës LEADER të BE dhe është pjesë e përpjekjeve për të krijuar një model paraprak të qasjes të zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik, e sidomos atij të turizmit.

Ky Planifikim Strategjik Zhvillimi mbështetet në analizën SWOT, e cila është një analizë e bazuar mbi të dhënat e mbledhura në terren nga shumë aktorë lokalë të interesuar, si: Drejtoria e Bujqësisë në Bashkinë e Vlorës dhe në Qark, Drejtoria e Turizmit në Bashki dhe në Qark si edhe nga komuniteti përmes pyetësorëve.

Duke referuar dokumentave finale të Strategjisë të Zhvillimit të Qarkut të Vlorës, si dhe Strategjisë të Zhvillimit të Bashkisë Orikum (që përfshin edhe zonën e marrë në shqyrtim nga ky studim), mund të paraqesim analizën SWOT për Gjirin e Vlorës.

Qëllimi i kësaj analize është, ashtu sikurse u tha edhe në aspektin teorik, ndërtimi i strategjive të përshtatshme duke u bazuar në situatën e oportuniteteve, kërcënimeve, fuqive e dobësive. Ka disa mundësi në lidhje me strategjitë që duhenn djekur mbi bazën e situatës së shfaqur. Kështu:

- Nëse situata është e favorshme me oportunitete të shumta dhe pika të forta të rëndësishme, atëherë strategjia do të ndjekë shfrytëzimin e oportuniteteve dhe fuqive.

- Në rast se ka pika të dobëta të rëndësishme dhe më shumë kërcënime, strategjia do të duhet të kthejë pikat e dobëta në pika të forta dhe të reduktojë me sa të mundet varësinë e rajonit nga kërcënimet, të cilat vijnë nga mjedisi i jashtëm.
- Ka edhe një rast kur nuk ka oportunitete dhe pika të forta, ndërsa ka shumë pika të dobëta dhe kërcënime, kur e vetmja strategji do të ishte minimizimi i tyre.

Tabela 26. Paraqitja në formë matrice e analizës SWOT.

	Faktorët favorizues	Faktorët jofavorizues
Faktorët e jashtëm	Shanse	Kërcënime
Faktorët e brendshëm	Fuqi	Dobësi

PESTEL një plotësues i SWOT

Duke patur parasysh se faktorët që ndikojnë në këtë studim janë kompleks, pra kemi një ndikim të ndërsjelltë të faktorëve ekonomikë dhe mjedisorë, kam përdorur analizën SWOT dhe PESTEL së bashku. Ky kombinim synon një analizë më të detajuar të faktorëve që kanë një impakt të vazhdueshëm mbi rezultatet e pritshme për përzgjedhjen e sektorëve strategjikë të zonës të Gjirit të Vlorës. Termi PESTEL u referohet studimit të faktorëve politikë, ekonomikë, socialë, teknologjikë, mjedisorë dhe ligjorë. Kjo analizë është e nevojshme për një mendim proaktiv dhe të parashikimin e rrisqeve të pashfaqura.

Le të shohim konkretisht kombinimin e SWOT dhe PESTEL në Gjirin e Vlorës dhe më tej të bëjmë analizën strategjike.

Fuqitë:

1. Burimet natyrore të shumëllojshme, si:

- Pozita gjeografike e favorshme, klimë e butë mesdhetare, vijë bregdetare e gjatë 144 km, temperatura relativisht të larta, sasi të konsiderueshme reshjesh.
- Florë dhe faunë të pasur, 1400 lloje bimësh dhe 33 lloje kafshësh migratorë, disa prej të cilave specie në zhdukje.
- Rezervate natyrore, si p.sh. Laguna e Orikumit, me një numër të madh specimesh sidomos e shquar për molusqet. Më tej, ndodhet Laguna e Nartës, që është një zonë me rëndësi ndërkombëtare, me një numër zogjsh ujorë që shkojnë rreth 48.700 lloje.
- Zona të mbrojtura, ku efektivisht në zonë ekzistojnë 2 zona të mbrojtura: Parku i Llogarasë dhe Zona e Mbrojtur Detare Karaburun-Sazan.

2. Objekte kulturore, historike dhe arkeologjike.

3. Resurse të pashfrytëzuara në bujqësi dhe blegtori.

4. Potencial njerëzor, kulturor dhe nivel arsimimi të lartë të stafit të administratës dhe të komunitetit.

5. Traditë në aktivitetet kulturore, shtëpiake dhe artizanat.

6. Prodhimet BIO të detit dhe tokës si: peshk, vaj ulliri, mjalt, verë, etj.

Dobësitë:

1. Niveli i ulët i shërbimeve publike në lidhje me cilësinë.
2. Emigrimi i forcës së punës.
3. Mungesa e trajtimit të mbeturinave dhe moskoordinim i i politikave të mbrojtjes së mjedisit midis institucioneve.
4. Problematika me hartimin dhe zbatimin e planeve rregulluese të territorit
5. Niveli i ulët i të ardhurave dhe investimeve publike.

6. Probleme me rrjetin rrugor, mungesë aksesit për shfrytëzimin e destinacioneve turistike.
7. Mungesë investimesh në sektorin e bujqësisë, blegtorisë dhe peshkimit.
8. Mungesa e planeve të rikonstruksionit dhe mirëmbajtjes së objekteve kulturore, mosshfrytëzimi i tyre në nivelin e duhur në lidhje me turizmin.

Shanset:

1. Strategjitë Kombëtare të Zhvillimit.
2. Ndërtimi i Strategjisë së Qarkut Vlorë përmes një procesi bashkëveprimi, ku përfshihet administrata e zonës së LAG dhe agjencia AULEDA.
3. Reforma territoriale.
4. Legjislacioni për zonat e mbrojtura.
5. Zgjatja e sezonit turistik.
6. Partneriteti për promovimin e potencialit turistik dhe koordinimi me institucione të tjera, që operojnë në këtë fushë.
7. Nxitja e rritjes së produkteve vendase të agrikulturës dhe agrobiznesit.
8. Ndërtimi i autostradës Fier – Vlorë, hartimi i një masterplani zhvillimi për këtë korridor.
9. Transferimi i aseteve në pronësi të pushtetit lokal për të nxitur Partneritetin Publik dhe Privat.
10. Akses në rritjen e fondeve si rrjedhim i futjes së Shqipërisë si partner në projektet Horizon 2020, pas marrjes së statusit të BE.

Kërcënimet:

1. Mjedisi i gjerë ekonomik në rënie, kriza ekonomike dhe rënia e të ardhurave në përgjithësi.

2. Mjedisi i ndotur nga mungesa e trajtimit të mbeturinave, moszbatim i legjislacionit për mbrojtjen e ujit, ajrit dhe tokës.
3. Pengesat ligjore për të shfrytëzuar partneritetin publik dhe privat dhe thithjen e investimeve me qëllim shfrytëzimin e burimeve me atraksion turistik të kësaj zone.

Faktorët politikë

1. Politika favorizuese në nivel kombëtar për zonën e Gjirit të Vlorës
2. Buxhetet aktuale kombëtare dhe lokale, që favorizojnë zonën e bregdetit, si edhe zonën e lidhur me të, si: fonde për rrugët kryesore dhe aktivitetet më prioritare të zonës.
3. Industria e turizmit po vendoset më tepër në nivel të politikave qeveritare.
4. Lobingu i nivelit të lartë sidomos në mediat e huaja ndërkombëtare, të cilat po flasin për bregdetin e jugut duke përfshirë këtu edhe zonën në studim.
5. Ka qetësi dhe siguri lidhur jo vetëm me aktivitetet e turizmit, por edhe me masat për e mjedisit. (si p.sh. ligji për moratoriumin e pyjeve).
6. Tendencë politike lidhur me zgjedhjet 2017, mund të çojë në ndryshime politike, pra mund të paraqesë një kërcënim të mundshëm.

Të gjithë faktorët e sipërpërmendur do të konsiderohen shanse ose oportunitete lidhur me analizën SWOT.

Faktorët ekonomikë

1. Situata ekonomike lokale nuk është shumë favorizuese, ndërsa situata kombëtare është në përmirësim dhe pritet një ndikim më pozitiv në të ardhmen.
1. Taksat lokale kanë rritur presionin kundrejt operatorëve të zonës, ndërsa punësimi ka qenë në rënie.
2. Situata ekonomike e sektorit të turizmit është pozitive, sepse është favorizuar nga ulja e taksave të biznesit të vogël.
3. Infrastruktura lokale është në përmirësim, duke patur parasysh projektin e Lungomares dhe By- Passit, disa rrugë kryesore të cilat do t'i japin frymëmarrje

lëvizjes në Qytet dhe më gjerë. Gjithashtu rrugët hyrëse në Vlorë, do të përmirësojnë trafikun.

4. Sektori privat nuk shquhet për vlefshmëri burimesh, sidomos në sektorin e turizmit.

Faktorët socialë

1. Demografia dhe popullsia, janë faktorë pozitivë, sepse kemi rritje të popullsisë, moshë mesatare relativisht të re, si edhe ndikim të popullsisë lokale në sektorin e turizmit.
2. Situata e shëndetit është në përmirësim, pavarësisht shumë problematikave në lidhje me: sëmundshmërinë e lartë, qendrat shëndetësore, besimin tek politikat e reja për rritjen e shërbimeve shëndetësore falas, etj.
3. Arsimiti, që karakterizohet nga rritja e prirjeve dhe përpjekjeve për arsimim profesional. Nivele të larta të cilësisë në arsim në Vlorë. Ekzistenca e Universitetit rrit mundësinë për staf të specializuar sidomos në sektorin e turizmit, por edhe atë të mjedisit, pasi ka degë bio-kimie.
4. Aksesit në shërbimet kryesore është relativisht i lartë, krahasuar me zona të tjera të vendit.
5. Perceptimet mbi shërbimet publike, nuk janë tërësisht pozitive sipas diskutimeve të ndryshme, por nuk ka aktualisht studime konkrete për zonën.
6. Tradita që mund të ndikojë në analizën aktuale është kryesisht mikpritja e cila është pjesa më e mirë që ndikon tek turizmi dhe sektori i pritjes. Popullata gjithashtu shquhet për qëndrime pozitive ndaj risive apo prirjeve rinore. Barazia gjinore, gjithashtu, është bërë një çështje e rëndësishme që po diskutohet në rajonin e Gjirit të Vlorës, sidomos me përfshirjen e më shumë grave në jetën publike dhe profesionale, si edhe në vendimarrje.
7. Migrimi ende vazhdon, si brenda ashtu edhe jashtë zonës studimore, në të dy drejtimet.

Faktorët teknologjikë

1. Aksesit i grupeve të popullsisë në teknologji është i lartë.

2. Partnerët e përdorimit të teknologjisë ekzistuese.
3. Teknologjitë e reja mund të nxisin biznesin vendas sidomos në krijimin e inkubatorëve të biznesit, dhe shërbime të vlefshme për mjedisin dhe turizmin që lidhen me përdorimin e aplikimeve të përshtatshme teknologjike.
4. Teknologjitë e lidhura me infrastrukturën.
5. Nuk ka mundësi rivendosje teknologjike alternative.

Faktorët mjedisorë

1. Problemet globale, sidomos ndryshimi i klimës, ndihet edhe në këtë zonë. Gjithashtu përmbytjet në zona të afërta me të mund të shkaktojnë probleme.
2. Rregullat ose kërkesat mjedisore përkatëse, kryesisht ndikojnë qarkullimin, makinat, investime të kërkuara në rrjetet e kanalizimeve nga vetë strukturat dhe bizneset.
3. Impakti në mjedisin e planifikimit së vazhdimit të aktiviteteve, ndryshimet klimatike sezonale, impakti i parashikimit të motit.
4. Trendi i zhvillimeve të pritshme mjedisore.
5. Pozicioni gjeografik i vendit është tepër i përshtatshëm për të patur një mjedis të shëndetshëm. Vetëm nevojitet të zbatohen politikat e duhura.

Faktorët ligjorë

1. Të drejtat e njeriut respektohen, por ka probleme me respektimin e të drejtave të fëmijëve të komuniteteve romë dhe egjiptianë.
2. E drejta e pronës, gjithashtu ka tendencë pozitive në vlerësim nga ligji i sapomiratur për shpërndarjen dhe kompensimin e pronave.
3. Legjislacioni ekzistues që sjell impakt mbi faktorët përkatës, si: (ekonomikë, socialë, teknologjikë ose faktorë të tjerë, që ushtrojnë impakt mbi rezultatet e pritura.
4. Pritet që të përmirësohet legjislacioni, i cili lidhet me reformat themelore në aspektet e ecursisë së biznesit.

5. Zbatimi i marrëveshjeve ndërkombëtare, ekzistuese ose në proces, për ndërtimin e një aeroporti në Vlorë, të cilat ndikojnë drejtpërdrejt zhvillimin ekonomik të zonës.

Si përfundim, duhet të theksojmë se kjo është një zonë që ofron shumë shanse dhe mundësi zhvillimi, si: pozitë gjeografike të favorshme, florë dhe faunë të pasur e të rrallë, rezervate natyrore, kulturore, historike, potencial njerëzor, potenciale të pashfrytëzuara të produkteve BIO, etj.

Qasja ndaj zhvillimit të qëndrueshëm përbën elementin kryesor të hartimit të strategjisë, duke përpjekur të identifikojë ato prioritete dhe nisma lokale, që ofrojnë zgjidhje për nevojat e komunitetit, ruajnë burimet dhe nxisin partneritetin publik dhe privat.

Gjithashtu, informacioni i mbledhur përmes pyetësorëve të shpërndarë në subjektet dhe banorët, që jetojnë ose ushtrojnë aktivitetin në këtë zonë, ka luajtur një rol të rëndësishëm në identifikimin e elementëve më të rëndësishëm të cilët janë:⁵¹

- Pozicioni gjeografik i zonës.
- Popullsia, migrimi dhe emigrimi.
- Autoritetet vendore dhe institucionet.
- Infrastruktura, shërbimet publike dhe transporti urban.
- Kontrolli mbi territorin dhe zhvillimin rural.
- Aktivitetet ekonomike.
- Profili turistik.
- Burimet financiare dhe të ardhurat.

5.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Në këtë kapitull kemi trajtuar faktorët që ndikojnë në rritjen ekonomike e rajonit të Vlorës, ku një nga sektorët më të rëndësishëm, ku shikohet edhe zhvillimi i Vlorës në të ardhmen, është sektori i turizmit. Vlora ka një potencial të madh zhvillues. Turizmi

⁵¹ Strategjia e Zhvillimit Lokal të LAG-ut Vlorë.

mund të jetë një nga metodat e rritjes ekonomike, por që ende përballlet me shumë sfida me qëllim zhvillimin e një turizmi rajonal të qëndrueshëm.

Gjithashtu, është trajtuar ndikimi i sektorëve të ndryshëm të Gjirit të Vlorës në rritjen ekonomike, të cilët janë shprehur nëpërmjet PBB dhe vlerës së shtuar si variabla të varura dhe produktit blegtoral, peshkimit dhe numrit të shtretërve si variabla të pavarura.

Një nga problematikat kryesore të zhvillimit të qëndrueshëm të zonës së Gjirit të Vlorës, është menaxhimi si duhet i burimeve. Nga analiza dhe përpunimi i të dhënave, është vënë re se vitet e fundit, kur rritja e numrit të krerëve të blegtorisë është më e madhe, vlera e shtuar bruto me çmimet korrente nuk paraqet të njëjtën rritje, gjë që tregon se ka patur problematika në lidhje me menaxhimin si duhet të këtyre burimeve.

Nga ana tjetër, kemi trajtuar ndikimin e sektorit të peshkimit në rritjen ekonomike, ku është vënë re se edhe ky sektor nuk ka nivelet e pritshme të ndikimit në gjenerimin e të ardhurave dhe në punësimin e komunitetit të kësaj zone, çka tregon qartë se rritja ekonomike dhe vlera e shtuar janë rezultat i veprimtarisë të të gjithë sektorëve të ekonomisë: prodhues, tregtues dhe sektorit të shërbimeve.

Kemi trajtuar edhe ofertën turistike të shprehur nëpërmjet numrit të shtretërve, ku është vënë re se kemi një numër pothuajse të pandryshueshëm të numrit të shtetasve të huaj që kanë hyrë në Shqipëri. Ka një tendencë pozitive të zhvillimit të sektorit të turizmit të pasqyruar në shifrat e sektorit. Ka patur një rritje të vlerës së shtuar në sektor, në vitin 2012, ndërkohë, që vitin e fundit ka një rënie, e cila pasqyrohet edhe në treguesin e kapaciteteve të ofertës turistike, që në rastin tonë është numri i shtretërve. Megjithatë, është vënë re një rritje e vlerës së sektorit të hotelerisë. Gjithashtu, ka një tendencë në rritje edhe vlera e shtuar me çmime korrente.

Pra, duket se sektori i turizmit është një nga sektorët prioritarë në Shqipëri dhe në zonën në studim, por problematikat e shfrytëzimit të burimeve, organizimit të territorit, problemet ekonomike dhe sociale kanë sjellë si pasojë mosndikimin si duhet në rritjen ekonomike të rajonit

Një analizë më e thelluar e ndikimit konkret të secilit prej faktorëve në ekonomi dhe cilësinë e jetës, është bërë në kapitujt e tjerë, ku është analizuar konkretisht ndikimi i tij

në Gjirin e Vlorës. Analiza ekonomike është realizuar përmes regresionit linear, siç u përmend edhe tek metodologjia.

Është vënë re se bujqësia, blegtoria dhe agroindustria, marrin një rol të veçantë, ndërsa sektorët e tjerë do të jenë si sektorë mbështetës në këtë rajon.

Pas shqyrtimit të detajuar përfundimi i rëndësishëm në lidhje me hipotezën është se:

Hipoteza e parë pranohet pasi nuk shikojmë aktualisht një ndikim të rëndësishëm në mënyrë domethënëse të sektorit të turizmit në rritjen ekonomike dhe zhvillimin ekonomik.

Nga kontrolli i hipotezës, si edhe nga të dhënat për Gjirin e Vlorës, u pa se turizmi nuk është aspak në nivelet e kënaqshme të zhvillimit, sepse ai nuk po ndikon as në punësimin dhe as në rritjen e të ardhurave të përgjithshme të kësaj zone.

Përgjatë punimit është bërë një analizë SWOT dhe PESTEL për Vlorën, me qëllim hartimin e planeve strategjike afatgjata për arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm rajonal.

Në fund të kësaj analize dhe përfundimit të pranimit të hipotezës së parë, mund të themi se drejtimit kryesorë për t'u parë me prioritet për zhvillimin e Gjirit të Vlorës në të ardhmen janë :

- Zhvillimi i turizmit nëpërmjet shfrytëzimit të burimeve natyrore, historike e kulturore për zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit dhe ekonomisë së zonës, duke i kushtuar rëndësi të vazhdueshme mbrojtjes së mjedisit.
- Fuqizimi i agrobiznesit dhe strukturave mbështetëse të tij, nëpërmjet rritjes së potencialit prodhues të sektorëve të bujqësisë dhe të blegtorisë dhe duke i vënë në shërbim të zhvillimit të përgjithshëm ekonomik të zonës.
- Përmirësimi i infrastrukturës së shërbimeve publike dhe rritjes së cilësisë së jetës në zonat rurale nëpërmjet: zhvillimit të sektorëve të ndryshëm të ekonomisë së zonës dhe kryesisht të turizmit, agrobiznesit dhe përmirësimit të infrastrukturës dhe të shërbimeve publike, të cilat mundësojnë zhvillimin e

produktit turistik të zonës jo vetëm në nivel lokal, por edhe kombëtar dhe ndërkombëtar.

Analiza e këtij kapitulli lidhet me qëllimin final të këtij studimi, me rekomandimin e mënyrave të duhura për arritjen e koordinimit, integritit, sinergjisë optimale si dhe përmirësimin dhe maksimalizimin e efekteve të nismave të zhvillimit në territorin lokal dhe rajonal.

KAPITULLI VI: FAKTORËT QË KANË NDIKUAR NË MENAXHIMIN E MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS

6.1. HYRJE

Në hipotezën e dytë, në fillim të këtij studimi, u shtrua se: **“Politikat mjedisore kanë ngadalësuar zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në Gjirin e Vlorës”**.

Ato ndikojnë, jo vetëm cilësinë e mjedisit në vetvete dhe të jetës së individëve, por edhe përmbajtjen dhe ritmet e rritjes ekonomike. Për verifikimin e kësaj hipoteze do të mbështetemi në treguesit për fushat e mëposhtme:

1. Disa të dhëna të përpunuara statistikisht përmes modelit ekonomik për ndikimet mjedisore në ekonominë shqiptare.
2. Të dhënat kryesisht në Gjirin e Vlorës për gjendjen aktuale të parametrave të mjedisit, të mbledhura nga disa burime dytësore, por edhe përfundimet që profesionistë të ndryshëm kanë dhënë në lidhje me efektet që problematikat mjedisore kanë sjellë në jetën e njerëzve dhe në zhvillimin ekonomik të rajonit.

6.2. LIDHJA MIDIS FAKTORËVE MJEDISORË DHE RRITJES EKONOMIKE NË SHQIPËRI.

Në këtë aspekt, duhet të shohim lidhjen mes treguesve të ndotjes së mjedisit dhe rritjes ekonomike. Sipas studimit të variablave nga tabela nr. 27 dhe grafiku nr. 14 më poshtë, shohim se ka një lidhje midis variablave. Por, në lidhje me natyrën e mbetjeve tendenca është disi e ndryshme, ku shihet se mbetjet inerte nuk ecin në të njëjtin trend, pasi megjithë rritjen e PBB, ato zvogëlohen gjatë dy viteve të fundit, duke krijuar një kurbë në formë U-je të përmbysur.

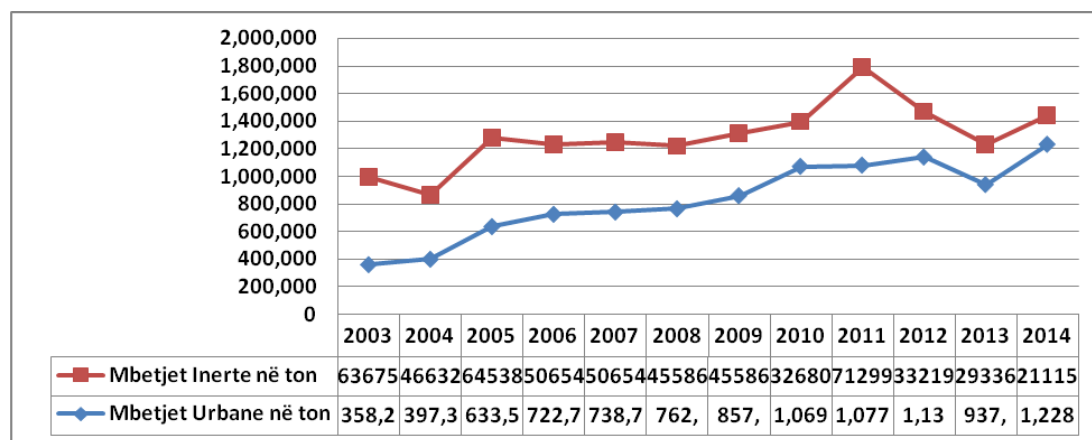
Tabela 27. Tregues të mjedisit dhe rritjes ekonomike.

Vitet		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rritja Ekonomike	Vlera e shtuar bruto me çmime korrente (në milion)	612398	660905	714128	764739	833960	936917	989796	1077485	1131121	1154747	1178271	1223063
	PBB me çmime korrente (në milion)	694097	751022	814797	882209	967670	1080676	1143936	1239645	1300624	1332811	1350555	1400549
Tregues të ndotjes mjedisore	Mbetjet Urbane në ton	358226	397382	633596	722726	738738	762353	857223	1069094	1077997	1136802	937901	1228884
	Mbetjet Inerte në ton	636750	466320	645387	506540	506540	455866	455866	326805	712993	332199	293360	211158
	Avg PM10	90	84	87	88	90	79	73	81	79	60	40	37

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2003 - 2014)⁵²

Pakësimi i këtyre mbetjeve në vitet e fundit, në fakt, mund të shpjegohet edhe me rënien e kontributit të sektorit të ndërtimit në këtë periudhë. Gjithsesi, analiza midis variablave duhet të jetë më afatgjatë, për të parë arsyet e këtij relacioni midis tyre.

Grafiku 14. Problematika e mjedisit - mbetjet inerte/mbetjet urbane në ton.

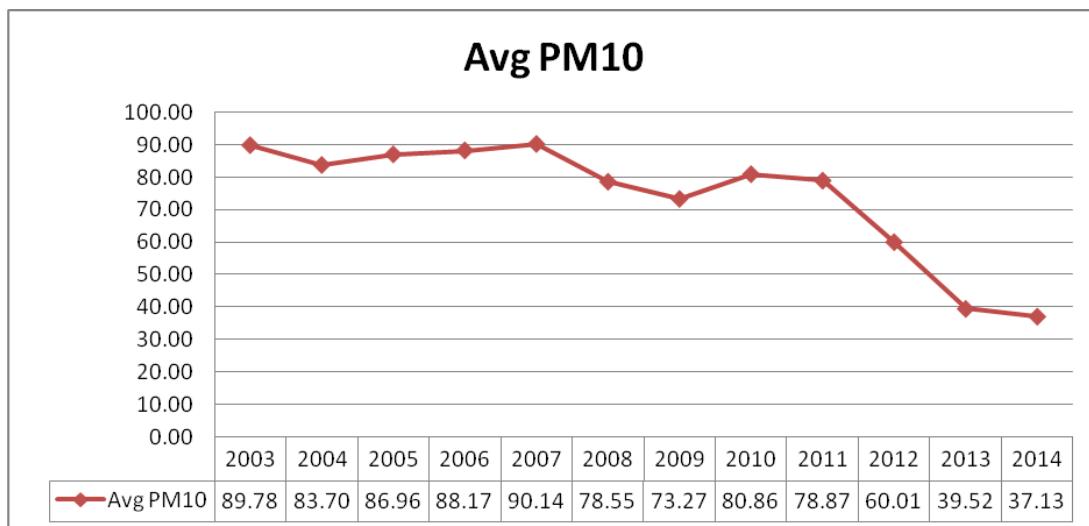

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2003 - 2014)⁵³

⁵² <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

⁵³ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Grafiku 15. Problematika e mjedisit - Avg PM10

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2003 - 2014)⁵⁴

Më tej, të dhënat e varësisë midis variablave, të paraqitura në detaje në aneks 3, tregojnë se ndotja e ajrit e shprehur përmes PM10 shkon në kah të kundërt me rritjen ekonomike, që do të thotë se ndotja e ajrit shkakton rënie ekonomike në masë jo shumë të madhe krahasimisht me dy faktorët e tjerë, por të konsiderueshme. Kjo duket qartë në tabelat 28 dhe 29 përmes koeficientëve beta për PM10, të cilë janë përkatësisht: -0.24 dhe -0.21.

⁵⁴ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Tabela 28. Testi 1. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë.

Koeficientët

Modeli	Koeficientët pastandardizuar		Koeficientët e standartizuar	T	Sig.
	B	Gabimi Std.	Beta		
1 (Konstante)	7.950E11	1.953E10		40.698	.016
PM10	-1.469E9	1.472E8	-.243	-9.979	.064
Mbetjet_Inerte	150073.577	11812.109	.261	12.705	.050
Mbetjet_Urbane	476565.682	11966.144	.856	39.826	.016

a. Variabli i Varur: PBB_lekë

Ndërkohë, si mbetjet urbane, ashtu edhe ato inerte, kanë koeficientë pozitive, që do të thotë se rritja e tyre lidhet me rritjen ekonomike në mënyrë pozitive, (Shih tabelat 28 dhe 29), ku koeficientët beta për mbetjet inerte janë 0.26 dhe 0.22, ndërsa për mbetjet urbane janë 0.85 dhe 0.87. Kjo ndodh për shkak se rritja në sektorët e ndryshëm të industrisë sjell rritje të mbetjeve urbane si edhe atyre inerte.

Tabela 29. Testi 2. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë.

Koeficientët^a

Modeli	Koeficientët pastandardizuar		Koeficientët e standartizuar	T	Sig.
	B	Gabimi Std.	Beta		
1 (Konstante)	616540.479	16531.431		37.295	.017
PM10	-1369.460	124.588	-.219	-10.992	.058
Mbetjet_Inerte	.132	.010	.221	13.220	.048
Mbetjet_Urbane	.505	.010	.874	49.867	.013

a. Variabli i varur: VL_Shtuar_bruto_me_çmime_korrente

Në fakt, kjo duhet të studiohet për një periudhë më të gjatë kohore, pasi jemi ende në fazën e shprehur edhe në kapitullin 3, ku në vendet në tranzicion trendi i rritjes së mbetjeve është pozitiv, pra, në të njëjtin drejtim me trendin e PBB. Kjo shihet sidomos për mbetjet urbane, të cilat në Shqipëri janë një tregues i mirë i zhvillimit, përderisa ekonomia shqiptare ka qenë në vitet në tranzicion e orientuar kryesisht drejt tregtisë dhe më pak drejt zhvillimit të industrive prodhuese.

Variablat mjedisore ndikojnë kështu në zhvillimin ekonomik, por në mënyrë të ndryshme. Ndotja e ajrit për shembull ndikon negativisht duke nxitur rënie ekonomike, duke paraqitur një marrëdhënie shkakësie të kundërt, ndërsa rritja e ndotjeve urbane dhe inerte shoqërohet pozitivisht me rritjen ekonomike.

Ky është edhe hapi i parë i vertetimit të hipotezës së dytë, sipas së cilës variablat mjedisore ndikojnë në zhvillimin ekonomik dhe zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

Në kapitullin e shtatë do të verifikohet lidhja midis variablave mjedisore dhe perceptimeve për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm përmes pyetësorëve.

Më tej do të shihen variablat mjedisore për Gjirin e Vlorës për të bërë një analizë përshkruese të gjendjes së këtyre variablave. Kjo analizë do të kontribuojë në identifikimin e nevojës për politika të caktuara lidhur me mjedisin, të cilat ndikojnë pozitivisht edhe në zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

6.3. ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS

6.3.1 Shtrirja gjeografike e Gjirit të Vlorës

Rrethit i Vlorës shtrihet në Shqipërinë e Jugut me sipërfaqe 1609 km². Vlora është një nga qytetet më të lashta dhe një nga portet kryesore të Shqipërisë. Në lashtësi njihet me emrin Aulona dhe gjurmët më të hershme i përkasin shekullit VI para erës sonë, ku rrethohej me mure guri të latuar. Laget nga dy dete, Adriatik e Jon, me një vijë bregdetare ranore e shkëmbore. Gërshetimi i natyrës bregdetare me atë malore si dhe klima e butë mesdhetare, përbën një nga elementet kryesorë të turizmit.

Rrethi i Vlorës ndodhet rreth 135 km larg nga qyteti i Tiranës ,72 km larg Italisë dhe 134 km larg Greqisë. Gjatësia e kufijëve të rrethit të Vlorës është 273 km nga të cilët 129 km janë kufij tokësorë dhe 144 ujorë. Vlora është ndër rrethet me gjatësinë më të madhe të vijës bregdetare, rreth 30% të vijës së përgjithshme bregdetare në shkallë vendi. Bregdeti laget nga deti Adriatik dhe deti Jon. Tiparet mesdhetare të peisazhit, klimës dhe kulturës janë karakteristikë kryesore e tij.

Në pjesën veriore, rrethi i Vlorës kufizohet me rrethin e Fierit, nëpërmjet lumit Vjosë, i cili së bashku me lumin Shushicë, përbëjnë burimin më të rëndësishëm të ujit të ëmbël. Në rrethin e Vlorës nuk mungojnë as vendet malore, si: mali i Çikës (2045m) mbi nivelin e detit, mali i Sevasterit, etj. Kryeqendra e rrethit është qyteti i Vlorës me rreth 140.000 banorë. Qytete të tjera janë: Orikumi, Himara dhe Selenica. Popullsia e përgjithshme e rrethit është afërsisht 200.000 banorë dhe numri i fshatrave llogaritet në 95. Rrallë qytete në botë mund të kenë një pozicion kaq të volitshëm gjeostrategjik, siç e ka Vlora, e cila lidhet me daljen e saj të menjëhershme në det në (P) dhe mbështetjen në vargmalet në lindje. Pararoja perëndimore e qytetit është ishulli i Sazanit dhe gadishulli i Karaburunit, me të cilët Vlora mban “çelsat” e ngushticës së Otrantos. Vlora është qytet i lashtë dhe porti jugor i Adriatikut.

Sipas regjistrimit të vitit 1999, popullsia e qytetit të Vlorës ka qenë mbi 102.000 banorë, ndërsa në vitin 2013 ajo numërohet përafërsisht 117 000 banorë, me rritje totale prej 12.1%.

Gjiri i Vlorës është i cekët, ku thellësia shkon në 5 m pas 1 km larg bregut dhe 10 m pas 2 km larg bregut. Vlora ka një pozicion të favorshëm, në kryqëzimin e rrugëve tokësore, detare dhe ajrore në të gjithë rajonin.

Sipas të dhënave nga INSTAT, Qarku i Vlorës ka shënuar një rënie prej 8.5% të popullsisë mes viteve 2001-2013, një rënie afërsisht e barabartë me mesataren kombëtare. Në vitin 2013, në këtë qark banojnë 173 mijë banorë, nga 193 mijë që banonin në vitin 2001. Popullata urbane e qytetit të Vlorës është rritur nga 104 mijë në 117 mijë banorë, me një rritje totale 12.1 %. Popullata rurale e rrethit të Vlorës ka ndjekur tendencën kombëtare duke reduktuar 33%. Numri i banorëve ka pësuar një rënie nga 89 mijë në 2001 në 56 mijë në 2013. Sipërfaqja e qarkut është 2706 km² dhe densiteti i popullsisë është 64 banorë /km² (Qiriaz, 2001).

Tabela 30. Shtrirja gjeografike e rrethit Vlorë.

Emërtimi	Në gradë	Fshati
<i>Gjerësia Gjeografike</i>		
Veriore	40° 40'	Dëllënjë
Jugore	40° 05'	Qeparo
<i>Gjatësia Gjeografike</i>		
Lindore	19° 53'	Shkozë
Perëndimore	19° 16'	Sazan

Tabela 31 Gjatësia e kufirit të rrethit (në km).

Emërtimi	Gjithësej	Tokësor	Lumor	Detar
Gjatësia e Përgjithshme	273	54	75	144
Me Fierin	75	-	75	-
Me Tepelenën	29	29	-	-
Me Gjirokastrën	6	6	-	-
Me Sarandën	19	19	-	-
Me detin	144	-	-	144

Burimi: Bashkia Vlorë.

Tabela 32. Lumenjtë kryesorë të rrethit (në km).

Emërtimi	Gjatësia gjithësej	Nga kjo brenda rrethit
Vjosa	272	75
Shushica	63	63
Dukat	11	11
Qeparo	9	9

Burimi: Bashkia Vlorë.

Tabela 33. Të dhëna gjeografike të qytetit të Vlorës

Emërtimi	Gradë
Gjatësia Lindore	19 29'02"
Gjerësia veriore	40 28' 04"
Ora lokale në orën 12 të Europës Qëndrore	12h 17' 56"
Lartësia mbi nivelin e detit	6 m

Burimi: Bashkia Vlorë.

Tabela 34. Ndarja administrativo-tokësore e rrethit.

Emërtimi	Njësia e matjes	Gjithësej
Sipërfaqia	Km	1.609
Bashki	Nr	4
Qytete	Nr	4
Rajone në Vlorë	Nr	5
Lagje në rajone	Nr	17
Komuna	Nr	9
Fshatra	Nr	94

Burimi: Bashkia Vlorë.

Të dhëna demografike në Gjirin e Vlorës

Gjiri i Vlorës është një gërshetim i shkëlqyer i trashëgimisë natyrore me atë mjedisore, duke e bërë atë një nga destinacionet turistike më të proferuara në rajon e më gjerë, prandaj ruajtja dhe rehabilitimi i tij është një detyrë thelbësore për zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit, si: turizmi natyror, kulturor, ekoturizmi, turizmi i zhytjes, turizmin me bazë komunitetin, etj.

Lëvizjet e lira demografike, braktisja dhe rritja e shkallës së erozionit të tokave si rezultat i migracionit, dëmtimi i florës dhe i faunës, moszbatimi i ligjshmërisë, etj., kanë sjellë ndotje të peisazhit natyror, duke u bërë një pengesë serioze për të rritur qarkullimin e turistëve dhe për të garantuar sigurinë nga ndotjet, rrëshqitjet e tokës dhe përmbytjet.

Peshkimi dhe akuakultura, si një nga drejtimet kryesore të zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm të zonës, mund të kenë një ndikim negativ në ndotjen e ujit dhe të tokës, nëse nuk administrohen sipas parametrave të BE.

Nga hulumtimet e zhvilluara në këtë zonë dhe kryesisht nga intervistat dhe pyetësorët e shpërndarë, rezulton se drejtimet kryesore ekonomike të këtij komuniteti janë të lidhura ngushtësisht me detin dhe pasuritë e tij, bujqësinë dhe pjesërisht me blegtorinë (zona e Orikumit). Dendësia e popullsisë në këtë hapësirë i kalon 285b/ km², ndërsa dendësia urbane luhetet nga 30 b/km² në Bashkinë Orikum në 2100 b/km² në Bashkinë Vlorë.

Tabela 35. Të dhëna mbi popullsinë në zonën e Gjirit të Vlorës.

Popullsia në zonën bregdetare që laget nga ujërat detare të Gjirit të Vlorës gjithësej 145479 banorë.								
Gjithsej	Vlora	Kanina	Narta	Zvërneci	Panaja	Orikumi	Tragjasi	Radhima
145479	130000	2088	4225	1146	1280	4500	1300	940

Burimi: Profoli Komunës Qendër, Bashkia Vlorë, Orikum, INSTAT, 2014.

6.3.2. Gjeomorfologjia e Gjirit të Vlorës

Rajoni në studim, karakterizohet nga depozitime të kategorive aluvionale, lagunokënetore dhe bregore-deltore. Depozitimet aluvionale përfaqësohen kryesisht nga subargjila të mesme deri në të rënda. Në depozitimet lagunore-kënetore marrin pjesë ato të paleokënetave dhe të lagunave të sotme, me karakteristika të ndryshme të ngjyrës, përbërjes organike dhe fiziko-kimike dhe plasticitetit të tyre. Depozitimet bregdetare zënë vend përgjatë zonës në studim, që shfaqen si depozitime të plazhit ose të frontit të deltës, që karakterizohen nga një strukturë mesatarisht e ngjeshur me përbërje subargjilore ose subranore. Depozitimet e fushës deltanike zënë një sipërfaqe më të gjerë, të cilat janë toka prodhuese, me vegjetacion dhe që shtrihen buzë shtratit të lumenjve.

Alternimet e shkëmbinjve gëlqerorë me granite dhe aluvionet, përbëjnë një karakteristikë tipike të kësaj zone. Kjo zonë është shumë e pasur edhe me peisazhe natyrore, si; breza pyjorë, shpella përrenj dhe livadhe. Cikli i mbyllur rrymave nënujore dhe thellësia është një nga karakteristikat kryesore të tij. Kështu, këto dy tipare fizike, janë që të gjitha emetimet dhe ndotjet që vijnë nga industria dhe akumulohen në brendësi të gjirit, duke sjellë një ndikim të drejtëpërdrejtë mbi biodiversitetin e zonës. Zona, në bazë të studimeve të bëra, rezulton si zona me biodiversitetin më të lartë në Shqipëri (Sala, S; Krutaj, K; Meçaj, N. 2006: 58). Sipas studimeve të bëra në Gjirin e Vlorës:

1. Zona nga grykëderdhja e Vjosës deri në grykëderdhjen e re të Vjosës me gjatësi 4-5 km është zonë në gërryerje me intensitet mesatar 3-5m/vit.

2. Zona nga Hidrovori deri te kanali i Lagunës së Nartës me gjatësi rreth 5-6 km është zonë në mbathje.
3. Zona nga Laguna e Nartës deri te Treporti është zonë në gërryerje.
4. Zona që ndodhet në pjesën Jugore të Treportit me gjatësi rreth 1 km është zonë me gërryerje intensive.
5. Zona pranë Portit të ri në Skelë është zonë me gërryerje të përshpejtuar me intensitet 10-12m/vit.
6. Zona Skelë-Plazh i Ri-Ujë i Ftohtë e në vazhdim janë zona me gërryerje me intensitet 20-50 cm/vit (Savini, A; Corselli, C; Durmishi, Ç; Marku, S; Morelli, D; Chiara, T. 2011: 56).

6.3.3. Biodiversiteti, flora, fauna si pjesë e ekosistemit.

A. Biodiversiteti

Në Gjirin e Vlorës ndodhet Laguna e Nartës dhe Laguna e Orikumit. Secila nga këto laguna ofron larmi të pasur specimesh dhe kafshësh, ku një pjesë e tyre janë specie endemike dhe karakteristike për këtë zonë. Sistemi i lagunave bregdetare përbën një prej komplekseve më të rëndësishme të ligatinave në rajonin e Mesdheut, ku 1/3 e specieve të florës Europiane dhe një numër i konsiderueshëm i faunës gjenden në Shqipëri (Miho, A; Witkowski, A. 2005: 123).

Veprimet e njeriut mbi ekosistemet ka qenë të vazhdueshme gjatë gjithë historisë të jetës tij, sidomos modelet e tanishme të zhvillimit ekonomik, përbëjnë një kërcënim madhor në këto zona. Problemet kryesore në këto zona, që po dëmtojnë vazhdimisht habitatet, janë: shpyllëzimet, ndërtimet pa leje, erozioni tokës, rrëshqitjet, problemet me ujërat e zeza nga objektet e ndërtuara në këto zona, etj.

Nga hulumtimet në terren, nga të dhënat e shoqatave të Mjedisit, që operojnë në Gjirin e Vlorës dhe nga të dhënat e Drejtorisë të Shërbimit Pyjor, përveç rasteve të përmendura më lart, vërehet dhe një dukuri negative: numri i zogjve shtegtarë dhe numri i zogjve që dimërojnë, sidomos në lagunën e Nartës, është pakësuar me 5%

këto vitet e fundit.⁵⁵ Një nga arsyt kryesore të këtij fenomeni është gjuetia e paligjshme në këto zona si rezultat i moszbatimit të ligjshmërisë dhe i mosfunksionit të shtetit. Në këto zona po vihet re pakësimi i specieve të derrit të egër, pelikanit kaçurrel, shqiponjës me bllama, etj. Që prej viteve 50-të, sipërfaqja pyjore është zvogëluar nga 45% në 36%.⁵⁶

Pyjet kanë qënë pre e spastrimit dhe e dëmtimit masiv, si pasojë prerjeve qoftë të ligjshme qoftë të paligjshme. Lartësia mesatare e pyjeve ka rënë me 50%. Pyjet me pisha, plepa, bli, lisa, mështekna dhe ahu rrezikohen në rang kombëtar. Prerjet e pastuduara dhe praktikant në zonat malore kanë shkaktuar erozion të madh të tokës. Habitatet bregdetare, përfshirë dhe ligatinat, lagunat, dunat e rërës dhe pyjet kërcënohen në mënyrë të veçantë për shkak të përqëndrimit të lartë të aktivitetit njerëzor në këto zona. Vlerësimet mbi humbjen e ligatinave bregdetare janë përafërsisht 60.000 ha.

Gjatë periudhës të tranzicionit, fenomeni i prerjes të paligjshme të pyjeve, ka qënë një nga shqetësimet kryesore të situatës mjedisore në Gjirin e Vlorës, ku si rezultat i këtij fenomeni është dëmtuar një pjesë e konsiderueshme e sipërfaqes së tokës, florës dhe faunës. Parametrat mjedisorë, duke krahasuar me standardet e lejuara, paraqiten në nivele shqetësuese, veçanërisht në zonën e Sodë –PVC.(Guri, S. 2006: 65)

Zona e Gjirit të Vlorës shquhet për vlerat e saj natyrore dhe piktoreske, që i kanë mbijetur pavarësisht presioneve që janë ushtruar mbi to. Ritmi i ndryshimeve në këtë zonë ka qënë shumë i shpejtë, por këto ndryshime janë shoqëruar me probleme të ndotjes të mjedisit që kanë ardhur si rezultat:

- I mungesës të transparencës.
- Niveli i ulët i zbatimit të legjislacionit.
- Pengesat institucionale.
- Mungesa e informacionit dhe publicitetit.
- Korrupsioni.

⁵⁵ Drejtoria e Shërbimit Pyjor, Vlorë

⁵⁶ Po Aty

B. Flora

Zona Gjirit të Vlorës karakterizohet nga larmia e habitateve dhe e bimëve të veçanta. Këto bëjnë, që kjo zonë të ketë vlera të rëndësishme kombëtare, studimore, ekonomike dhe historike. Numri i bimëve të kësaj zone shkon afërsisht në 1400 lloje, që përbën 42% të florës të Shqipërisë (Guri, S. 2006: 69). Me interes paraqitet ekzistenca e dy llojeve endemike: *Orchis albanica* dhe forma hibride *Orchis Papanisti*, të cilat janë edhe speciet më të rrezikuara të zonës në studim. Rreth 25% e bimëve ose 7.5 % e numrit total të llojeve të bimëve të rrezikuara të Shqipërisë, gjenden në komplekset ligatinore. Mes tyre, 9 janë specie të rrezikuara në shkallë lokale, ndërsa 2 lloje janë endemike për gjithë Shqipërinë. Në fushat, livadhet dhe pyjet e kësaj zone rritet bimësia tradicionale dhe ajo e kultivuar.

C. Fauna

Fauna e kësaj zone paraqitet e larmishme. Zona e Vlorës ka rreth 33 lloje kafshësh migratore, 14 prej të cilave rrezikojnë të zhduken, si: foka murgeshë, breshka triton, pelikani dhe shqiponja. Laguna e Nartës është një zonë me rëndësi ndërkombëtare, me një numër zogjsh ujorë që shkojnë rreth 48.700 lloje. Deti, lagunat dhe liqenet përmbajnë një numër të madh të peshqve, ngjallave, si: Qefulli i Lagunës të Nartës, Kocja e Dukatit, Barbuni i Gjirit të Vlorës dhe Sardelet e Orikumit. Në këtë zonë strehohen rreth 390 lloje rruazorësh, si: moluskë, krahëfortë, flutura, krustace dhe ekinodermatë. Vetëm në Lagunën e Nartës gjenden rreth 32 lloje të moluskëve ujorë, që bëjnë pjesë në familjen *Gastropoda* dhe *Bivalvia*. Kjo zonë banohet nga 102 lloje peshqish, 9 amfibësh dhe 26 lloje reptilësh (Shkurti, F. 2013: 24)

D. Ekosistemet

Me ekosistem do të kuptojmë çdo pjesë të biosferës, që përfshin organizmat e gjalla dhe material jo të gjallë, të cilat gjenden në një bashkëveprim të ndërsjelltë midis tyre dhe kryejnë një shkëmbim material. (Borman, F.H; Likens, G. 1970: 87). Ekosistemi është pak a shumë homogjen nga ana klimatike, topografike, hidrologjike, botanike dhe zoologjike. Ai është relativisht i qëndrueshëm në kohë dhe në hapësirë dhe përbëhet nga faktorë abiotikë dhe biotikë.

Në zonën në studim, gjenden ekosisteme natyralë të krijuar nga vetë natyra, mbi bazën e seleksionimit natyral, që kanë rezistuar me gjatë kohës dhe sot shfaqen me një numër më të madh të individëve, si: lloje të ndryshme të bimësisë pyjore dhe livadhore dhe llojet e kafshëve dhe shpendëve jomigratore. Një pjesë e florës dhe e faunës përfaqësohet nga një numër i madh individëve, si: pyjet e lisit, pishës, akacia, ndërsa disa ekosisteme të tjerë përfaqësohen nga një numër i limituar me tendencë drejt zhdukjes, si: pelikani kaçurel, foka murgeshë, etj.

Në veri të qytetit të Vlorës ndodhet Laguna e Nartës, e cila është laguna e dytë për nga madhësia në Shqipëri, duke zënë një sipërfaqe prej 4.180 hektarë. Laguna e Nartës përbën një ekosistem të rëndësishëm natyror. Ajo është e njohur në nivel ndërkombëtar për shkak se përmbush kërkesat e Ramsar-it, me një numër shpendësh ujorë me më tepër se 48700 lloje. Për tre lloje, zona pret 1% të numrit të përgjithshëm të shpendëve. Në dimër, më tepër se 23% e shpendëve ujorë të Shqipërisë, strehohen në këtë zonë. Në të gjenden 195 lloje shpendësh, ndërsa kordoni që ndan lagunën nga deti është i mbuluar me pyje mesdhetarë.⁵⁷ Kjo është një pikë mjaft e mirë për observimin e shpendëve ujorë si dhe për peshkimin. Ujërat e lagunës janë të pasura me peshk, sidomos ngjala dhe levrek.

Në jug të lagunës, ndodhet fshati i Nartës, i ngritur buzë ujërave të lagunës. Ajo rrethohet nga kodra të buta të mbuluara me vreshta nga të cilat prodhohet një prej verërave artizanale më cilësore të Shqipërisë. Kjo është një pikë e favorshme për turizmin e “tureve të verës”. Laguna mbyllet me kepin e Triportit, i cili së bashku me kodrën e pyllëzuar përbën një kompleks natyror mjaft të bukur turistik.

Përveç Lagunës së Nartës, në zonën e Gjirit të Vlorës gjendet edhe Laguna e Orikut. Kjo lagunë, e cila lokalizohet në jug të qytetit të Orikut, është përcaktuar si zonë e mbrojtur me burime të menaxhueshme tokësore dhe detare. Bashkë me përroin e Izvorit, ajo ofron potenciale për rekreacion përmes zhvillimit të ekoturizmit dhe turizmit natyror (duke përfshirë eskursionet natyraliste, vrojtimin e zogjve, shpendëve, gjuetia me kritere rigorozisht të kontrolluara), të cilat mund të shërbejnë si magnet për tërheqjen e turistëve. Katër janë llojet kryesore të peshkut që kapen në lagunë: Sparus

⁵⁷ Konservimi i ekosistemit të lagunave -Plani Strategjik i Vlorës

aurata (kocja), *Mugil cephalus* (qefulli i verës), *Anguilla anguilla* (ngjala) dhe *Dicentrarchus labrax* (levreku). Molusqet bivalorë të lagunës janë mjaft të rëndësishëm si në aspektin ekonomik ashtu dhe në atë ekologjik. *Ruditapes decussatus* dhe *Venerupis aurea* janë dy llojet kryesore të molusqeve të zonës (Zuna, V. 2005: 34). Ato rriten rrotull kanalit të komunikimit det-lagunë, në substrat të zhavorrit. Prodhimi mesatar vjetor në lagunën e Orikumit është 100 kv. Krahës peshqve, çdo vit laguna prodhon 15-20 kv molusqe të një cilësie të lartë dhe shumë të preferuar në treg. Përveç aktivitetit të peshkimit, në Lagunën e Orikumit, një tjetër aktivitet është ai i rritjes së peshkut.

Në ujërat e ftohta dhe të freskëta të Lumit të Tragjasit (Izvori), disa subjekte private merren me kultivimin e troftës së egër (*Salmo Trutta fario*). Në vitet e fundit, disa aktivitete të akuakulturës, janë zhvilluar në ujërat litoriale të Gadishullit të Karabrunit. Në një ose dy vendndodhje, anës lindore të Gadishullit (Raguza), janë ndërtuar kafazë deti, të cilat kultivojnë *Sparus* dhe *Dicentrarchus*. Ky aktivitet ka tendencë të rritet për shkak të fluksit të vizitorëve në zonën bregdetare të Gjirit të Vlorës, sidomos gjatë pikut të verës dhe është duke u rritur vazhdimisht nga njeri vit në tjetrin.

Gjiri i Vlorës si ekosistem

Gjiri i Vlorës është një ekosistem me larmi dhe karakteristikat e vaçanta, me tipografinë dhe biocenozën e vet, e përshtatur kjo me faktorët abiotik, biotik dhe edafik ekzistues. Ai është një habitat shumë i rëndësishëm, për faktin se popullatat e gjallesave, që rriten në këtë zonë, krijojnë një diversitet biologjik të larmishëm në lidhje me: lindjen, të ushqyerit, rritjen, riprodhimin e dinamikën e popullatave. Biocenoza e kësaj zone karakterizohet nga një nivel sasior dhe llojor e kushtëzuar nga topografia detare dhe faktorët ekologjikë me të cilët ndodhet në ekuilibër biologjik. Tipar dallues në këtë zonë, është se popullata të caktuara dhe krejt biocenoza, është konstante ose varion rreth një vlere mesatare, që është kapaciteti i ekosistemit.

Në disa prej intervistave, ekspertët thonë se ndikimi i faktorëve kufizues e sidomos ai antropik, ka sjellë prishjen e ekuilibrit biologjik me pasojë zvogëlimin e popullatave të

llojeve të caktuara të këtij ekosistemi, duke sjellë si pasojë zvogëlimin në minimum të llojeve të caktuara ose kërcënimin e tyre drejt zhdukjes.

Qëllimi i monitorimeve të kryera për identifikimin e të gjitha shkarkimeve në Gjirin e Vlorës, është njohja dhe publikimi i parametrave të disa indikatorëve të performancës mjedisore, vlerësimi i nivelit të ndotjes e dëmtimit të ekosistemit detar, identifikimi i çdo rreziku evident apo dhe potencial me impakt negativ në sigurimin e biomas-diversitetit detar, shëndetin e njerëzve dhe zhvillimit të turizmit. Në Gjirin e Vlorës ka disa lloje të vlerësuar në kategori të ndryshme të kërcënimit, të cilat janë pasqyruar në “Librin e Kuq” të Faunës Shqiptare” botim i vitit 2006.

Ky ekosistem ndodhet kryesisht nën presionin e faktorit antropik me pasojë eutrofizimin, nga ndotje të shkaktuara nga shkarkimet urbane, industria, bujqësia, rritjes demografike, turizmit, peshkimit dhe shfrytëzimit të paligjshëm të burimeve biologjike.

Nga identifikimi dhe publikimi i indikatorëve mjedisorë, vlerësohet se situata mjedisore detare e Gjirit të Vlorës nuk është në nivelet e standardeve të lejuara, si rezultat i shkarkimeve të ndryshme me natyrë fizike-kimike dhe biologjike të patrajtura, duke sjellë jo vetëm dëmtime të florës dhe të faunës në këtë zonë, por edhe dëmtime dhe ndotje të mjedisit detar. Përkeqësimi i disa faktorëve ekologjikë, fiziko-kimikë dhe biologjikë të ekosistemit detar ka çuar në zvogëlimin e popullatave të florës dhe të faunës deri në një minimum me pasoja biologjike të pakorrigjueshme, duke shoqëruar, kjo me kalimin e disa specieve, në një nga “Kategoritë e Kërcënimit”, sipas IUCN, 1994, e në mënyrë të veçantë në zvogëlimin e rezervës efektive peshkore të disa popullatave të caktuara peshqish bentonikë.

Nga monitorimet e kryera, kam arritur në konkluzion se rezervat e vlefshme peshkore, të një apo disa popullatave të caktuara, janë shumë të pakta, duke shkaktuar një aktivitet peshkor joefektiv ose duke sjellë të ardhura minimale për komunitetin e kësaj zone. Mjedisi detar rezulton i ndotur si rezultat i shkarkimeve të burimeve ndotëse të shkaktuara nga vetë zhvillimi ekonomik kombëtar dhe lokal në mjedisin e kësaj zone.

6.3.4. Peshku dhe pasuritë e detit

Sektori i peshkimit në Gjirin e Vlorës jo vetëm që zë një vend të rëndësishëm në punësim, por dhe potenciali i burimit të të ardhurave është i ndryshëm nga ai i zonave të tjera peshkore. Vetë kushtet gjeo-morfologjike të përshtatshme e bëjnë atë një nga zonat më të lakmuara nga peshkatarët për shfrytëzimin e llojeve të cilësisë së lartë të peshkut me shpenzime të ulta karburanti dhe kohe.

Nga të dhënat e Drejtorisë së Portit Vlorë, rezulton se nga 84 anije me mjete teknologjike që ka në Vlorë, gjatë një viti kryejnë gjueti të llojeve bentonike 52 anije, 6 anije zhvillojnë gjueti me drita të peshqve pellagjik dhe 20 anije gjueti me mbrezha dhe grepa. Mbipeshkimi në izobatet e ndaluara, deri nën 30 m, nga një numër i madh peshkatarësh, ka shtuar shqetësimin ekonomik, sepse nuk janë marrë në konsideratë “nivelet e lejuara të shfrytëzimit” dhe mund të thuhet se gradualisht ka shkuar përtej aktivitetit peshkor efektiv ose në disa zona të caktuara, ndodhet në një efektivitet ekonomik tepër minimal.

Problemet kryesore që hasen janë: mungesa e tregut të shitjes sipas standardeve dhe certifikimeve europiane, mungesa e transaksioneve tregtare, mungesa e kapaciteteve të nevojshme magazinuese dhe përpunuese, mungesa e arsimimit dhe trainimeve përkatëse të peshkatarëve, furnizimi i anijeve të peshkimit me naftë pa akcizë (ku naftës të peshkimit i është shtuar taksa e qarkullimit në masën 7 lekë /litër dhe taksa e karbonit 3 lekë /litër, duke e rritur çmimin në 12 lekë në total 10+20% TVSH amortizimi i anijeve, etj. Për ecurinë e këtij sektori në zonën e Gjirit të Vlorës, vlen të përmendet thënia e socio-ekonomistit Francez, Z.Kristophe Bene, i cili thotë: “ Ata janë peshkatarë, sepse janë të varfër dhe janë të varfër se janë peshkatarë.”

Kohët e fundit, Vlora është bërë pjesë e një sërë projektesh të rëndësishme, që kanë si qëllim arritjen e bashkëpunimit shkencor për përmirësimin e menaxhimit të qëndrueshëm të peshkimit mbi bazën e përdorimit optimal të burimeve të peshkut në Adriatik (kryesisht rezervatet e peshqve fundorë), bazuar në konceptin me bazë Ekosistemi në Peshkim(EAF), projekti FAO-AdriaMed dhe ato ndërkombëtare të MEDITS.

Të intervistuarit nga shoqatat mjedisore shprehen se nga hulumtimet e zhvilluara në terren, një nga arsytet e rritjes të numrit të peshkatarëve në zonën e bentosit, është shfrytëzimi i llojeve bentonike. Ky shqetësim pas një periudhe disavjeçare (duke marrë

në konsideratë edhe deklaratimet e peshkatarëve), vlerësohet më se evident. Problemet kryesore që hasen në këtë zonë janë:

- Prodhimi ihtik është në nivel relativisht të ulët duke krahasuar me vitet e mëparëshme.
- Rritja e numrit të mjeteve peshkore teknologjike, artizanale e të formave të tjera të paligjshme e të pakontrolluara.
- Numri i inspektorëve të peshkimit për kontrollin gjatë bregut është relativisht i vogël.
- Keqmenaxhim i flotës së peshkimit, pasi një pjesë e madhe e anijeve të peshkimit janë të amortizuara dhe të ankoruara prej vitesh.
- Mungesa e financimit për karburantin dhe riparimin e anijeve.
- Rritja e numrit të popullatave që janë në një nga “Kategoritë e Kërcënimit “ sipas IUCN, 1994 si pasojë e peshkimit të paligjshëm, sidomos në kohën e shumëzimit.

Vlerësohet nga ekspertët se nga popullatat e identifikuara me zvogëlim të treguesve të dinamikës së tyre dhe objekt peshkimi janë:

1. **Vongolat:** Venus galina, Venus verucosa, Donax, Cardium, Tapes decussatus, Litophaga litophaga, Pina nobilis, Pecten jacobaeus.
2. **Krustacet:** Palinurus Vulgaris, Panaeus cherathurus, Homarus gammarus, Schillarus arctus.
3. **Peshqit:** Acipenser sturio(EN), Sciaena aquilla(amia), Sciaena umbra(korbi), Umbrina cirrosa (millokopi), Serola dumerili(gofa), Lichia amia (amia), Solea solea, Pleuronectus, Flesus italicus.

Në periudhën post tranzicion, në Gjirin e Vlorës, në vitet 1991-1993, u ngritën Kooperativat e Peshkimit në kushtet e mosrespektimit të plotë të ligjit ekzistues për peshkimin. Në këto vite, intensiteti i gjuetisë së molusqeve u rrit shumë nga grupet e paligjshme, sidomos në izobatet jo më shumë se 0.5 m. Gjithashtu, kjo formë gjuetie e paligjshme u shtri edhe në Lagunën e Nartës dhe të Orikumit, ku fillimisht gjendeshin sasira të bollshme të tyre e në veçanti të llojit Tapes decussatus, por shumë shpejt edhe ky lloj molusku u pakësua shumë deri në braktisje të gjuetisë nga këto laguna. Nga të

dhënat statistikore, rezulton se gjatë periudhës 1994-2014, nuk ka aktivitet gjuetie të molusqeve, me anije ose me forma primitive (me braga tërheqëse me krah) në det ose laguna për llojin *Tapes decussatus*.

Mendoj, se një fenomen i tillë ka ardhur si rezultat i zvogëlimit të stokut të densitetit të popullatave nga viti në vit dhe i mosnjohjes të gjendjes sasiore të stokut të molusqeve të tregtueshëm për mungesë studimesh të domosdoshme të dinamikës së popullatave të tyre.

6.3.5. Toka, pyjet dhe hapësirat e mbrojtura

A. Tokat

Tipet kryesore të tokave, që hasen në zonën në studim janë: toka të hinjta kafe, të hinjta kafe livadhore dhe toka aluvionale. Tokat e hinjta kafe gjenden më tepër në zonat kodrinore, nën mbulesën bimore të shkurreve bregdetare dhe në pjesën fundore të pyjeve të lisit. Kjo zonë karakterizohet nga niveli i lartë dukurisë së erozionit si rezultat dëmtimeve të bimësisë gjatë periudhës të tranzicionit

B. Zonat e mbrojtura

Rajoni i Vlorës është shumë i pasur me burime natyrore, sepse territori i tij karakterizohet nga një shumëllojshmëri interesante ekosistemesh dhe peisazhesh, duke filluar nga zonat malore te luginat, plazhet ranore dhe brigjet shkëmbore. Disa nga këto zona të vlefshme nga pikëpamja mjedisore, mbrohen nga ligji shqiptar, si: Parqe Kombëtare, kështu: Parku i Llogorasë, Butrinti dhe Karaburun-Sazan mbrohen si Monumente Natyrore, ndërsa Karaburun, Rrëzomë, Vjosë –Nartë mbrohen si Rezervate Natyrore.

C. Parqet natyrore

Në zonën e Gjirit të Vlorës ndodhet Ishulli i Sazanit, i cili ndodhet në anën veriperëndimore të Gadishullit të Karaburunit me një sipërfaqe 5.7 km², me gjatësi 4.5 km dhe me një gjerësi maksimale 2 km, i cili ka formën e një blloku shkëmbor me

brigje të thepisura sidomos në pjesën perëndimore të tij. Në pjesën juglindore ndodhet Plazhi i Admiralit. Në këtë zonë është shumë i theksuar sporti i zhytjes.

1. Karaburuni

Në perëndim të Gjirit të Vlorës ndodhet Gadishulli i Karaburunit, i cili është Gadishulli më i madh në Shqipëri, rreth 16 km i gjatë dhe 4.5 km i gjerë, në veri të të cilit ndodhet Shpella e Haxhi Aliut. Kjo shpellë ka marrë emrin e kapidenit të detit, Haxhi Alisë nga Ulqini, i cili ka qenë një nga luftëtarët më të zot të flotës detare turke në Mesdhe. Kjo është shpella më e madhe e vendit, rreth 30 m e thellë, 18 m e lartë dhe 12 m e gjerë. Në Gadishullin e Karaburunit ndodhet plazhi i Dafinës, i Gramës dhe Gjiri i Arushës. Kjo zonë dallohet për ujërat e pastra dhe të thella. Pranë plazhit të Gramës ndodhet Shpella e Skllëvërve. Në muret e plazhit të Gramës ka mbishkrime antike. Pjesa perëndimore e Karaburunit është një nga pikat më tërheqëse të bregut shqiptar për sportin e zhytjes.

2. Rezervatet Natyrore

Studimet e deritanishme kanë treguar se një vend të veçantë në perspektivën e zhvillimit të turizmit në Zonën e Gjirit të Vlorës luajnë edhe Laguna e Nartës dhe Laguna e Orikut, të cilat janë shpallur zona me status të veçantë.⁵⁸

Laguna e Nartës

Laguna e Nartës është laguna më e madhe në Shqipëri me një sipërfaqe prej 4.189 ha. Kjo lagunë është një ekosistem natyror, me mundësi për zhvillimin e ekoturizmit, peshkimit, vrojtimin e zogjve, etj. Laguna e Nartës shquhet për vlera të larta mjedisore, sepse ajo përfshin habitate të ndryshme, si: duna ranore, pyje të pishave mesdhetare, shtrate të vjetra lymore, ligatina të vogla bregdeare, basene të njelmëta kripore, toka të kripura të pakultivuara dhe toka të kultivuara. Laguna është e përfshirë në IBA (zona me rëndësi për shpendët) dhe përfaqëson zonën e dytë në Shqipëri për shpendët detarë. Në Lagunën e Nartës ka 195 lloje shpendësh. Gjatë dimrit rreth 2% e shpendve, që

⁵⁸ Konventa Ramsar “Për Ligatinat me Rëndësi Ndërkombëtare.” posaçërisht habitateve të shpendëve ujorë.

vijnë në Shqipëri, ngrenë fole aty. Kjo është një pikë e favorshme për turizmin e “tureve të verës”. Laguna mbyllet me kepin e Triportit, i cili së bashku me kodrën e pyllëzuar, përbën një kompleks natyror mjaft të bukur turistik.

Laguna e Orikumit

Kjo lagunë, e cila lokalizohet në jug të qytetit të Orikumit, është përcaktuar si zonë e mbrojtur me burime të menaxhueshme tokësore dhe detare. Bashkë me përroin e Izvorit, ajo ofron potenciale për rekreacion përmes zhvillimit të ekoturizmit dhe turizmit natyror (duke përfshirë eskursionet natyraliste, vërtetimin e zogjve, shpendëve, gjuetinë me kritere rigorozisht të kontrolluara), të cilat mund të shërbejnë si magnet për tërheqjen e turistëve. Katër janë llojet kryesore të peshkut që kapen në lagunë: Sparus aurata (koca), Mugil cephalus (qefulli i verës), Anguilla anguilla (ngjala) dhe Dicentrarchus labrax (levreku). Molusqet bivalorë të lagunës janë mjaft të rëndësishëm, si në aspektin ekonomik ashtu dhe në atë ekologjik. Rudipates decussates dhe Venerupis aurea janë dy llojet kryesore të molusqeve të zonës. Ato rriten rrotull kanalit të komunikimit det-lagunë, në subtrat të zhavorrit. Prodhimi mesatar vjetor në lagunën e Orikumit është 100 kv. Laguna prodhon 15-20 kv molusqe të një cilësie të lartë dhe shumë të preferuar në treg. Përveç aktivitetit të peshkimit në lagunën e Orikumit, një tjetër aktivitet, është ai i rritjes së peshkut.⁵⁹

Problematika e lagunave

Sot këto laguna bregdetare kanë disa probleme:

a. Në aspektin peshkor:

- Në shumë laguna e sidomos pas viteve ‘90, menaxhimi ka qenë i dobët duke i shfrytëzuar pa kriter, pa menduar për perspektivën, sidomos në lagunën e Nartës.
- Dajlanët nuk luajnë rolin e një peshkimi selektiv, për të ripërtëritur resurset, riciklimin e peshqeve të vegjël (rekrutëve), ku në vite me dimër të fortë këto

⁵⁹ AULEDA

masa përfaqësojnë $\frac{1}{4}$ e prodhimit e që janë peshq të cilësive të larta, si p.sh. sparidet.

Duke qenë jobashkëkohor nuk lejon veprime të nevojshme hidrologjike sipas situatës e strukturës peshkore.

- Në të gjithë lagunat ka probleme të gjuetisë së harmonizuar midis dajlanit dhe grupeve të gjuetisë dhe presion në rritje të komunitetit përreth për gjueti të jashtligjshme rreth këtyre ekosistemeve, duke ndikuar në luhatjen apo rënien e prodhimit.

b. Në aspektin hidrologjik:

- Menaxhimi hidrologjik konsiston në prurjet optimale të ujërave nga kanalet e komunikimit të lagunave me detin në sasi e cilësi. Aktualisht në periudhën e verës në Nartë, ky ujëkëmbim është 5-10 herë më pak (është 2-5 m³/sek nga 20m³/sek, që është nevoja optimale, në këtë mënyrë $\frac{1}{3}$ e lagunës është tokë dhe pjesa ujore është hipersaline.
- Hyrja e komanduar e ujërave të ëmbla ndikon në produktivitetin peshkor. Kjo hyrje mungon në lagunat. Në mbathjen e lagunave ka ndikuar në vite futja pa kriter e ujërave që ka përkeqësuar situatën e tyre.
- Po në këto laguna, janë të pamjaftueshme kanalet brendalagunorë për të pakësuar sipërfaqen e ujërave biologjike të katit VI të papërshtatshme për rritjen e peshkut.

c. Peshkimi i përgjegjshëm:

- Respektimi i rregullave të peshkimit dhe ruajtja e bashkëveprimit me komunitetin përreth, përbën një nga hallkat më të rëndësishme për një prodhim të qëndrueshëm e përdorim të shumëfishtë të këtyre ekosistemeve, duke marrë parasysh faktorët socialë, ekonomikë e kulturorë.
- Impakti urban e industrial për ruajtjen e biotipeve dhe të specieve që paraqesin interes të veçantë.⁶⁰

⁶⁰ Konservimi i ekosistemit të lagunave -Plani Strategjik i Vlorës

6.3.6. Trashëgimia kulturore

Rajoni i Vlorës shquhet për një larmi traditash kulturore. Këto tradita dallohen në një sërë fushash, si: arkitekturë, folklor, muzikë, artizanat, gastronomi, etj. Qarku ruan traditën e Iso-Polifonisë e kualifikuar nga UNESCO në vitin 2005 dhe është i shquar për traditën artizanale, si: kostumet e ndryshme, qylymat, tapiceritë e punuara me dorë, mbulesat e leshta, thurjet me shtiza, përpunimin e shajakut, veglat e punës dhe veglat muzikore⁶¹. Larmia e madhe e këtyre aktiviteteve artizanale përbën një resurs shumë të rëndësishëm burimi të të ardhurave për tregtimin e tyre. Aktualisht ka shumë pak vende, ku turistët mund të vëzhgojnë prodhimin e produkteve artizanale si dhe të blejnë këto produkte. Kjo zonë ka një potencial shumë të madh për rigjallërimin e disa muzeve etnografikë dhe zhvillimin e disa aktiviteteve tregtare. Pikërisht, kjo duhet të vlerësohet si një potencial i pashfrytëzuar dhe një alternativë shumë e mirë për zgjerimin e këtyre aktiviteteve, duke sjellë në këtë mënyrë, krijimin e një tregu të ri të punësimit dhe uljes të nivelit të varfërisë, për komunitetin e kësaj zone. Në qytetin e Vlorës gjenden tre muzeumë funksionalë: Muzeu i Pavarësisë Kombëtare, Muzeu Historik dhe Muzeu Etnografik.

Tendenca e viteve të fundit në zhvillimin e turizmit ka qënë nxitja e turizmit arkeologjik dhe kulturor, krahas atij tradicional detar dhe malor. Sipas Vendimit të Këshillit të Ministrave në Mars 2006, disa vendbanime antike dhe qendra arkeologjike përbëjnë një pasuri shumë të madhe historike, kulturore, estetike dhe arkitekturore për vizitorët dhe industrinë turistike.

Gjiri i Vlorës dallohet për një pasuri shumë të madhe arkeologjike, si; Kalaja e Aulonës, rrënojat e të cilës gjenden mbrapa Monumentit të Pavarësisë, që gjendet në qendër të qytetit të Vlorës. Kalaja shpreh një pjesë të qytetit antik dhe është ndërtuar në shek.IV para erës së re, Kalaja e Kaninës, Kalaja e Gjon Boçarit dhe Parku Arkeologjik i Orikumit. Ky park është mjaft interesant në bregdetin shqiptar për vlerat e tij historike, kulturore dhe arkeologjike, që ndriçon jetën dhe kulturën e lashtë shqiptare. Ai ka qënë një nga portet më të mëdhenj të Adriatikut në shekullin e pestë para Krishtit

⁶¹ Po Aty

dhe u bë një nga pikat më të rëndësishme të betejave të romakëve kundër ilirëve dhe maqedonësve. Afër kësaj qendre ndodhet Kisha e Marmiroit dhe Kupola e Shekullit të XII, dyshemeja e të cilës ka formë kryqi.

Prania e objekteve të tilla përbën një mundësi shumë të mirë për zhvillimin e turizmit kulturor dhe për ndërthurjen e tij me aspekte të tjera të zhvillimit të turizmit rural dhe natyror.

Në zonën e Gjirit të Vlorës ndodhet edhe Manastiri i Zvërnecit, i cili u ndërtua në shekullin e 13-të, sipas stilit Bizantin dhe iu kushtua Shën Mërisë, Xhamia e Muradies e ndërtur sipas stilit Osman në gjysmën e dytë të shekullit të 16-të, Xhamia e Plumbit në qendër të qytetit të Vlorës, kisha ortodokse e Orikumit, etj.

Problematika që haset në vendet e trashëgimisë natyrore dhe kulturore

Nga hulumtimet e ndryshme, të bëra në zonën e marrë në studim, arrijmë në konkluzionin se krahas potencialit të madh që kanë këto resurse në gjenerimin e të ardhurave të kësaj zone, hasen edhe probleme që ndikojnë negativisht në shfrytëzimin e tyre afatgjatë.

Problemet kryesore që hasen më shpesh janë:

- Mungesa e informacionit nga komuniteti i zonës për vlerat e këyre resurseve.
- Mungesa e informacionit për vendndodhjen e tyre.
- Mungesa e infrastrukturës të domosdoshme për mirëmbajtjen e tyre.
- Infrastruktura rrugore nuk është në nivelin e duhur që mund të vizitohet gjatë gjithë vitit.
- Nuk ka sinjalistikë për të orientur vizitorët për vendndodhjen e tyre.
- Zonat natyrore janë të kërcënuara nga hedhjet e paligjshme dhe ndërtimet pa leje.
- Nuk ka politika të koordinuara të marketingut të turizmit.
- Mungojnë shërbimet turistike, si; guidat turistike, shërbimet e transportit, sinjalizimi, etj.
- Në rastin e Orikumit, prania e Bazës Ushtarake të Pashalimanit krijon mundësi ndotje dhe dëmton vlerën peisazhore.

D. PYJET

Shërbimi Pyjor Kombëtar, sot Drejtoria e Shërbimit Pyjor Vlorë, është krijuar në janar të vitit 1923. Statistikat e kohëve të fundit tregojnë se sipërfaqja e zënë me pyje në Shqipëri është 1.000.000 ha ose 37% e sipërfaqes së tokës. Qarku i Vlorës ka një sipërfaqe prej 92.175 ha pyje dhe kullota nën administrimin e Drejtorisë të Shërbimit Pyjor, nga të cilat 50.175 ha janë pyje dhe 41.87 ha kullotë.

Nga fondi i mësipërm 39% e sipërfaqes është pronë shtetërore dhe 61% është pronë komunale. Sipërfaqja e zënë nga pyjet në zonën në studim është 22.21 ha, ndërsa sipërfaqja e zënë me kullota është 31.97 ha (sipas statistikave nga Drejtoria e Shërbimit Pyjor Vlorë).

Gjendja e pyjeve dhe kullotave në këtë zonë nuk rezulton në nivele të kënaqshme. Sipërfaqja e fondit pyjor të zëna nga ndërtimet pa leje gjatë viteve të tranzicionit 1991-2013 në Pyllin e Sodës është 80.00 ha dhe në Parkun Kombëtar të Llogorasë është 1.38 ha. Sipërfaqja e dëmtuar nga faktorët atmosferikë është 2 ha dhe sipërfaqja e dëmtuar nga zjarret 700 ha në rang Qarku.

Nga verifikimet e bëra në terren, nga statistikat që kam marrë nga kjo Drejtori, si dhe nga intervistat që kam zhvilluar me stafin e Drejtorisë së Shërbimit Pyjor dhe me komunitetin e zonës në studim, kam dalë me këto objektiva:⁶²

- Përmirësimi i mbikqyrjes dhe kontrollit për të parandaluar shkatërrimin e mëtejshëm të ekosistemeve, nëpërmjet zbatimit të ligjshmërisë, vlerësimit të kapacitetit kullosor, monitorimit të aktivitetit të kullotjes, kryerja e punimeve për rritjen e kapacitetit dhe ndërtimin e lerave dhe veprave të tjera hidrike.
- Të vihet nën kontroll aktiviteti i gjuetisë sportive legale dhe ilegale, nëpërmjet zbatimit të ligjshmërisë për të parandaluar zhdukjen e faunës së rrallë.
- Të përmirësohet kontrolli i ndërhyrjeve ilegale në pyje (prerje, ndërtime pa leje etj.),⁶³ nëpërmjet zbatimit të ligjit dhe nëpërmjet forcimit të bashkëpunimit me njësitë e qeverisjes vendore dhe forcimit të bashkëpunimit me organet e rendit.

⁶² Drejtoria e Shërbimit Pyjor, Vlorë

- Të zbatohen masat për mbrojtjen e pyjeve dhe kullotave nga zjarri, nëpërmjet hartimit të planeve afatgjata, sensibilizimit dhe ndërgjegjësimit të komunitetit të zonës.
- Ruajtja, menaxhimi dhe rehabilitimi i habitatit, me synim rivendosjen e kushteve ekologjike në ekosistemet e degraduara, nëpërmjet mbrojtjes nga erozioni, mbjelljes të fidanëve të rinj pyjorë, rehabilitimit të veprave hidrike, investimeve në infrastrukturë të zonave të mbrojtura dhe të infrastrukturës lehtësuese të dunave të rërës.
- Rehabilitimi i florës dhe faunës të kërcënuar nëpërmjet zbatimit të legjislacionit përkatës.⁶⁴
- Shtimi i masave për mbrojtjen e tokës nga erozioni, nëpërmjet rehabilitimit të pyjeve dhe të shkurreve mesdhetare, pyllëzimeve, ripërtitjes natyrore dhe rigjenerimit të bimësisë livadhore.
- Krijimi i infrastrukturës së nevojshme për realizimin e menaxhimit të integruar të zonës së mbrojtur, nëpërmjet përsosjes të infrastrukturës së vërtetimit, vendosjes të sinjalistikës përkatëse dhe menaxhimit të mbeturinave të vizitorëve dhe të aktivitetëve çlodhëse.
- Nxitjen e përdorimit të qëndrueshëm të trashëgimisë natyrore, kulturore dhe historike me synim rritjen e pritshmërive nga Industria e Turizmit nëpërmjet rritjes të standardeve të tyre.
-

6.3.7. Burimet natyrore energjitike dhe ujore

Të dhëna hidrologjike për Gjirin e Vlorës

Rajoni i Vlorës shquhet për pasurinë ujore. Larmishmëria hidrografike është e shprehur në objektet ujore, si: detet Adriatik dhe Jon, Lagunat e Orikumit dhe Nartës, ujërat nëntokësorë, sistemi i ujitjes dhe kullimit. Këto karakteristika të veçanta termike dhe

⁶³ Ligji nr. 8906, datë 6.6.2002 “ Për Zonat e Mbrojtura.”

⁶⁴ V.K.M nr.804 dt. 04/12/2003, “Lista e specieve të florës që vihen në mbrojtje dhe urdhër nr.146 dt.08/05/2007”, “Lista e Kuqe e Florës dhe Faunës”.

hidrologjike, në shumë raste, kanë probleme me ndotjen. Burimet përdoren për qëllime industriale, bujqësi dhe prodhimin e energjisë elektrike.

Përdorimi i ujit në mënyrë efikase në rajon kërkon kuptimin e lëvizjeve në natyrë, nëpërmjet njohjes së aftësive dhe kufizimeve, abuzimet, ndotjen dhe menaxhimin. Zhvillimi i rajonit ka nxjerrë detyrat studimore të ujit. Objektivi është kërkimi dhe zbulimi i burimeve të ujit, rishpërndarjen e territorit dhe mbrojtjen e tyre nga ndotja.

Regjimi hidrologjik i deteve Adriatik dhe Jon varet nga faktorë kozmikë, qarkullimit të masave ajrore, konfigurimit të bregdetit dhe të fundit të detit si dhe shkarkimit të ujërave kontinentale. Të dy detet kanë ndikim të madh në komponentët gjeografikë e të peisazhit, në zhvillimin ekonomik e human në rajon. Për qarkullimin e ujërave sipërfaqësore dhe qarkullimin e plotë nuk ka të dhëna, por mund të jenë të përafërta me qarkullimin e ujërave detare të Mesdheut, përkatësisht 80-100 vjetë dhe 7000 vjet.

Konfiguracioni batimetrik i Gjirit të Vlorës:

Thellësia maksimale është 54 metra dhe ndodhet në pjesën jugore të tij në largësi 4.5 km ose 2.4 milie larg Karaburunit dhe 1.48 milie larg nga bregu Jonufër. Thellësia mesatare është afërsisht 29.5 m. Gjatësia e vijës bregdetare deri në grykderdhje të Lumit Vjosa është afërsisht 65 km. Izobati 10 m është 0.94 mile larg Kepit të Triportit, 0.8 mile larg Kepit të Dajlanit dhe 500 m apo 0.27 mile larg Portit Detar Vlorë. Izobati 30 m shtrihet 0.8 mile larg Kepit të Shenjait, 0.74 mile larg Sazanit dhe 4.2 mile larg Kepit të Triportit. *(Burimi të dhënave: Kapiteneria e Portit Detar Vlorë: Matjet të përafërta direkt nga harta detare e Gjirit të Vlorës, viti 2004 ribotim sipas vitit 2002 , shkalla 1:35000, Standarti WGS, viti 84).*

Energjia

Zhvillimi i sektorit energjitik mund të ndikojë në mënyrë kontradiktore në zhvillimin e qëndrueshëm sepse: mund të gjenerojë rritje ekonomike, por mund të dëmtojë burimet e zhvillimit si edhe të pakësojë ndikimin e avantazheve krahasuese të rajonit. Pas viteve 1990, kur Shqipëria kaloi nga ekonomia e centrelizuar në atë të tregut, u rrit numri i pajisjeve shtëpiake në treg, që solli dhe rritjen e kërkesës për energji elektrike.

Ndërmarrja elektrike u ndesh me të papritura, sepse infrastruktura ekzistuese nuk mund ta përballonte këtë fluks të madh të këtyre pajisjeve duke shoqëruar me abuzime me energjinë elektrike dhe rritjen e humbjeve në rrjet.

Ky fenomen negativ u shtua akoma edhe më shumë si rezultati i lëvizjeve të lira demografike, që solli jo vetëm rritjen e numrit të banorëve të Gjirit të Vlorës dhe sidomos të qytetit të Vlorës, por edhe rritjen e kërkesës për energji nga popullata.

Sipas të dhënave nga vjetarët statistikorë të Ndërmarrjes elektrike, rezulton se në periudhën para tranzicionit rajoni i Vlorës harxhonte rreth 80.000.000 kwh dhe humbjet në rrjet ishin rreth 15% (si mesatare vjetore).⁶⁵

Burimi kryesor i energjisë ishte nënstacioni i Ujit të Ftohtë dhe nënstacioni i Novoselës. Fuqia kryesore e disponueshme e instaluar në dy nënstacionet e Vlorës ishte 50MG (50.000kwh), e cila ishte e pamjaftueshme që të përballonte nevojat e konsumatorëve për energji dhe nevojat e bizneseve të krijuara rishtazi dhe pa përvojën e mjaftueshme të përdorimit të pajisjeve.

Në vitin 1995, nga SHBA u organizua një projekt pilot për tre qytete: Shkodra, Elbasani dhe Vlora, që solli si rezultat kalimin e ndërmarrjes elektrike të Vlorës në sh.a, ku 30% e aksioneve u shit në gjendje të lirë, nga e cila përfituan punonjësit sipas vjetërsisë dhe 70% u financua nga shteti, me qëllim që të rriste performancën dhe interesin për të rritur të ardhurat e ndërmarrjes.

Nga 1990-1995 humbjet në rrjet u rritën nga 15% në 45%⁶⁶. Hapi i parë, që u ndërmor në këtë periudhë, ishte përmirësimi i rrjeteve shpërndarëse dhe vendosja e matsave elektrikë. Rotacionet e pushteteve kanë sjellë pasoja negative në drejtim të tregueve të performancës, si: mënyra e organizimit, ndryshimi i stafit, etj.

Në vitin 2001 u ndryshua forma e organizimit ku u krijuan ndërmarrjet zonale dhe përkatësisht u krijua Drejtoria Rajonale Elektrike në Fier, ndërsa kjo drejtori u kthye në agjensi elektrike. Për të përballuar kërkesat në rritje të konsumatorëve dhe njëkohësisht

⁶⁵ "[http://crcd.org.al/files/dokumenta/Broshura PSO.pdf](http://crcd.org.al/files/dokumenta/Broshura_PSO.pdf)"<http://crcd.org.al/files/dokumenta/Broshura PSO.pdf>.

⁶⁶ <http://www.energija.gov.al>

të bizneseve, u ndërtuan edhe dy nënstacione të tjera me fuqi rreth 50MG secili në qytetin e Vlorës: nënstacioni pranë kompleksit ushqimor në vitin 2006 dhe nënstacioni pranë fabrikës të çimentos në vitin 2008-2009. Risia e këtij investimi ishte furnizimi pa ndërprerje me energji e rreth 80% të qytetit të Vlorës. Për siguri rajonale, në vitin 2009, është ndërtuar në Alikok të Vlorës një stacion me 220 kv, që furnizon me energji jo vetëm Gjirin e Vlorës, por edhe pjesën Jugore të Shqipërisë. Në vitin 2009 u bë privatizimi i OSSH nga Kompania ÇEZ-Grup.

Sasia më e madhe e energjisë në Shqipëri prodhohet nga hidrocentralet që shkon rreth 75% dhe 25% e energjisë importohet. Rezervat hidrike në Qarkun e Vlorës vlerësohen si potencial i konsiderueshëm për prodhimin e energjisë elektrike. Për këtë arsye, këto rezerva janë bërë pjesë e strategjisë së shtimit të burimeve të energjisë, përmes ndërtimit të HEC-eve me qëllim shfrytëzimin për prodhim energjie të rezervave hidrike të lumenjve, që ndodhen brenda hapësirës gjeografike të Vlorës. Janë miratuar për t'u ndërtuar 6 hidrocentrale në shtratin e lumit Shushicë, pjesë e basenit të Lumit Vjosë, që përshkon një numër fshatrash të zonës së Labërisë në rrethin e Vlorës. Krahas projekteve për ndërtimin e Hec-eve të rinj janë dhe ata ekzistues, të cilët janë në proces privatizimi. Në fakt, prej 19 vjetësh ato kanë dalë jashtë funksionit dhe rivendosja në punë e tyre kërkon investim.

6.4. ZHVILLIMET QË KANË NDIKUAR NË NDOTJEN E MJEDISIT NË GJIRIN E VLORËS

6.4.1. Ndotësit Natyrorë

Burimi mbizotërues antropogjen i ndotësve të ajrit është i lidhur me aktivitetet e djegies, të cilat përfshijnë djegien e benzinës në motorët e makinave dhe prodhimin e energjisë elektrike në termocentrale.

Gjithashtu, transporti është burimi kryesor i ndotësve primarë të ajrit. Në të gjitha qytetet e Shqipërisë, vlerat e PM10-s janë mbi normat e lejuara në vend (60 µg/m³) duke krahasuar me normat e përcaktuara nga BE (50 µg/m³). Ndotja e ajrit është cilësuar nga Organizata Botërore e Shëndetësisë si rreziku më i madh shëndetësor për zonat e urbanizuara.

Ndotësit kryesorë që janë present sot në rajonin e Vlorës janë: Oksidet e squfurit (SO_x), Oksidet e azotit (NO_x), Oksidi i karbonit(CO), Dioksidi i karbonit(CO₂), Klorurfluorokarbonatet (CFC) etj.

Tabela 36. Përmbajtja e disa ndotësve atmosferikë në qytetet kryesore—cilësia e ajrit.

PM10 (µg/m3)													
Qarku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tirane	152.00	159.50	167.00	172.00	163.00	160.00	68.44	33.50	72.81	82.56	35.44	32.56	54.06
Shkoder	101.00	102.00	103.00	107.00	100.00	101.00	108.00	112.00	86.00	93.90	40.2	-	21.84
Durres	124.00	109.50	95.00	91.00	93.00	100.00	116.00	121.00	91.00	104.00	32.9	-	13.97
Elbansan	175.00	147.00	119.00	120.00	90.00	103.00	57.16	51.39	116.44	97.24	89.7	-	46.25
Fier	109.00	92.00	75.00	93.00	106.00	102.00	112.00	110.00	93.00	89.00	97.00	-	-
Vlore	70.00	69.50	69.00	72.00	86.00	89.00	-	-	80.00	83.70	-	34.37	15.29
Korçe	70.00	63.00	56.00	63.00	82.00	91.00	-	-	85.00	84.40	44.49	27.52	38.28
Mesatare e përgjithshme	114.43	106.07	97.71	102.57	102.86	106.57	92.32	85.57	89.18	90.69	56.62	31.48	31.62
Norma Shqiptare	70.00	70.00	70.00	70.00	70.00	70.00	70.00	60.00	60.00	60.00	60.00	60.00	60.00
Norma BE	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00	40
Rekomandim e OBSH	30.00	30.00	30.00	30.00	30.00	30.00	50.00	50.00	50.00	50.00	50.00	50.00	50.00

Burimi: INSTAT, website i statistikave mbi mjedisin

<http://www.instat.gov.al/al/themes/mjedisi.aspx?tab=tabs-5>

Komponimet organike të paqëndrueshme prodhohen natyrshëm nga bimët dhe pemët. Isopreni është një komponim organik i zakonshëm i emetuar nga bimësia dhe disa besojnë, që ai mund të jetë shkaktari kryesor i astmës dhe reagimeve të tjera alergjike sesa shkaktarët njerëzorë.

Bimët, bari dhe pemët janë gjithashtu një burim i polenit, të cilat mund të veprojnë si nxitës astmatik. Polenit është në ajër gjatë gjithë vitit, por përqëndrimi është më i lartë gjatë sezonit pranveror, nga muaji mars deri në ngricat e para të vjeshtës. Ndotësit natyrorë të ambjenteve të mbyllura janë pluhurat, myku dhe gazi i radonit.

Në tabelën e mëposhtme janë përmbledhur burimet natyrore dhe antropologjike të ndotësve parësorë të ajrit.

Tabela 37. Burimet natyrore dhe antropogjene të ndotësve parësorë në ajër.⁶⁷

Llojet e ndotësve	Burimet natyrore	Burimet antropologjike
CO monoksidi i karbonit	Përafërsisht 70% e gjithë emisioneve të CO. (natyrore dhe antropogjene.) Në burimet natyrore CO kryesisht nga reaksioneve kimike në atmosferë midis metanit dhe OH. Gjithashtu nga zjarret në pyje. Përafërsisht 65% e metanit është nga ligatinat dhe moçalet.	CO nga djegia jo e plotë të qymyrit dhe naftës në furrat industriale, benzina dhe nafta në automjetet motorike, dhe sobave të drurit. Metani nga stomaku i bagëtive dhe rrjedhje të gazit natyror.
Oksidet e azotit Nox	Përafërsisht 50% e gjithë NOx. nga bakteret e tokës, zjarret natyrore dhe rrufetë.	Djegia e vajrave, qymyrit, hidrokarbureve në industri dhe automjete.
Hidrokarboni	Përafërsisht 14%. nga pemët dhe bimët e tjera.	Djegiet e paplota të hidrokarbureve në industri dhe automjete.
Dioksidi i Squfurit, SO ₂	Përafërsisht 55% e të gjitha emetimeve të SO ₂ . nga moçalet (oksidimi atmosferik i sulfideve organike). Sulfidet (përfshijnë H ₂ S) janë si rezultat i aktiviteteve anaerobe të baktereve.	Djegie, sidomos të qymyrit dhe pjekje të mineraleve të sulfidit. H ₂ S nga rafinimi i naftës dhe të plehut organik të kafshëve.
Grimcat	Përafërsisht 45% e të gjitha emisioneve të grimcave. Nga kripa e deti dhe pluhuri.	Hiri dhe bloza nga proceset e djegies. Pluhuri rrugor dhe ndërtimi.

Burimi mbizotërues antropogjen i ndotësve të ajrit është i lidhur me aktivitetet e djegies, të cilat përfshijnë djegien e benzinës në motorët e makinave dhe prodhimin e energjisë elektrike në termocentrale. Nuk është habi që transporti është burimi kryesor i

⁶⁷ Burimi : Ministria e Punëve Publike, Transportit dhe Telekomunikacionit dhe INSTAT.

ndotësve primarë të ajrit. Për qëllime rregullatore, burimet e ndotjes së ajrit janë të ndarë në kategori të lëvizshme dhe të palëvizshme. Burime të tjera të djegies mund të përfshijnë djegien bujqësore, qymyrin, zjarret e pyjeve, zjarret strukturore, etj. Tabela e mëposhtme jep të dhënat e disa prej ndotësve në qytetin e Vlorës.

Tabela 38. Emetimet nga ndotës të ndryshëm në qytetin e Vlorës.⁶⁸

CO		Nox	
Automjetet në rrugë	70%	Automjetet në rrugë	50%
Makineritë	17%	Makineritë	28%
Djegia e karburantit	7%	Djegia e karburantit	19%
Të tjerë	6%	Të tjerë	3%
Hidrokarburet		Grimcat	
Automjetet në rrugë	42%	Pluhuri i rrugëve (të asfaltuara)	16%
Makineritë	10%	Pluhuri i rrugëve (të pa asfaltuara)	28%
Tretës	21%	Puhura të tjerë të sjellë nga era	26%
Përpunimi i naftës	8%	Ndërtimi	9%
Të tjerë	19%	Të tjerë	21%

6.4.2. Ndotësit e ngurtë

Gjithçka, që prodhohet sot, është një burim i sigurt mbeturine në të ardhmen, nëse nuk veprohet në mënyrën e duhur për trajtimin e tyre. Aktualisht, mbetjet urbane në qytetin e Vlorës asgjësohen në një fushë të hapur plehrash, në varësi të organeve të pushtetit vendor. Kjo fushë plehrash, rreth 2 km në perëndim të qendrës së qytetit, është në

⁶⁸ Agjensia Rajonale e Mjedisit.

funksionim që prej vitit 1970, nuk ka kapacitetin e duhur për të përballuar sasinë në rritje të mbetjeve urbane dhe, meqënëse është projektuar pa marrë në konsideratë mbrojtjen e mjedisit, nuk ka sistem për grumbullimin e ujërave të perkolatit. Përpara viteve 90-të, fusha konsiderohej zonë periferike, ndërsa sot banorët përreth i kanë shtëpitë vetëm 10-20 m larg saj.

Mbetjet që shkojnë në fushën e plehrave për t'u asgjësuar janë me natyrë shtëpiake, të tregtisë, të institucioneve, të pastrimit të rrugëve dhe të qytetit në përgjithësi, nga sektori i ndërtimit, i shëndetësisë dhe i industrisë. Në total, sasia ditore e dërguar në fushën e plehrave është rreth 102 ton, e rritur rreth tre herë në raport me vitin 1990. Përsa u përket përbërjes të mbetjeve urbane, pjesën më të madhe e zë lënda organike, e ndjekur nga dhera dhe të tjera lëndë të dekompozueshme.

Një pjesë e këtyre mbetjeve digjen, në kundërshtim me të gjitha aktet ligjore dhe nënligjore, duke prodhuar një ndotje të konsiderueshme të ajrit për të gjithë rajonin. Sistemi aktual i grumbullimit dhe i transportimit të mbetjeve për në venddepozitim nuk ka ndryshuar që prej vitit 1990 dhe për pasojë është i papërshtatshëm. Në Vlorë ka rreth 600 vende të miratuara për grumbullimin e plehrave, me rreth 500 kontenierë metalikë, bashkë me rreth 100 kontenierë të hapur çimentoje, të cilët normalisht mbushen dhe nuk mjaftojnë për sasinë ditore të plehrave të gjeneruara.⁶⁹

⁶⁹ Raporti 2009 i Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, f. 123.

Tabela 39. Mbetjet e ngurta urbane (në ton)⁷⁰.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total	358,226	397,382	633,596	722,726	738,738	762,353	857,223	1,069,094	1,077,997	1,136,802
Berat	11,530	19,234	35,410	31,940	31,570	30,011	31,570	54,412	51,157	49,996
Dibër	3,265	8,171	25,970	22,560	22,397	13,322	22,397	31,307	30,918	33,128
Durrës	37,487	40,855	60,788	78,872	79,557	75,516	79,557	133,731	95,330	140,755
Elbasan	26,608	27,395	51,846	66,518	66,068	58,167	66,068	88,476	64,586	81,125
Fier	29,801	37,551	66,492	73,712	73,392	68,474	73,392	123,730	119,104	115,295
Gjirokastrë	10,348	10,647	16,530	20,450	20,409	30,350	20,409	28,731	41,072	43,529
Korçë	25,532	26,462	47,927	53,749	53,561	36,285	53,561	57,252	65,177	62,050
Kukës	7,259	6,787	13,692	10,628	24,707	9,442	5,108	18,565	21,898	17,332
Lezhë	10,723	8,724	25,276	30,631	30,520	19,206	30,520	43,144	31,195	37,806
Shkodër	26,129	24,697	40,946	48,668	48,491	61,424	48,491	61,325	52,597	65,904
Tiranë	134,554	150,103	190,350	225,190	228,070	273,498	327,237	340,506	414,377	383,138
Vlorë	34,990	36,756	58,369	59,808	59,996	86,658	98,913	87,915	90,586	106,744

Nga ana tjetër, zonat periferike janë të pambuluara me kontenierë, duke përfshirë edhe popullsinë që banon afër fushës së plehrave. Grumbullimi, transportimi dhe depozitimi i mbetjeve urbane në Vlorë kryhet nga një kompani private e kontraktuar nga Bashkia, e cila me mjetet, teknologjinë dhe personelin në dispozicion nuk arrin të mbulojë të gjitha nevojat e qytetit. Vlora ishte Qarku me mbetjet më të larta për 2011 dhe 2012.

Në fushën e plehrave nuk ka sisteme drenazhimi apo kontrolli të biogazit të gjeneruar. Për më tepër, kanali kryesor i ujërave të ndotura të qytetit të Vlorës kalon përmes fushës së plehrave, e cila është e ndërtuar në një zonë ranore, në nivel të ulët në krahasim me nivelin e detit, duke përbërë edhe një zgjidhje jo të përshtatshme në lidhje

⁷⁰ Burimi: Ministria e Punëve Publike, Transportit dhe Telekomunikacionit dhe INSTAT.

me shtresat gjeologjike. Ndotja e identifikuar në zonë lidhet me cilësinë e përkeqësuar të ajrit dhe të ujërave.

Problemi rëndohet nga prania e banorëve përreth, jetesa e të cilëve bazohet në aktivitetin bujqësor dhe në përdorimin e ujit të puseve për ujë të pijshëm. Ndërsa Vlora rritet dhe ndryshon aktivitetin ekonomik, ekziston nevoja për të ndryshuar edhe sistemin aktual të menaxhimit të mbetjeve urbane. Situata aktuale jashtë kontrollit dhe afër qendrës së qytetit, jo vetëm që ka një ndikim negativ në shëndetin e banorëve dhe mjedisit përreth, por ndikon negativisht edhe në rritjen ekonomike të Vlorës.

Disa të dhëna të marra nga Bashkia Vlorë lidhen drejtpërdrejt me grumbullimin e mbetjeve urbane⁷¹.

6.4.3. Ndotja nga mbetjet urbane

Në Bashkinë e Vlorës mbetjet urbane grumbullohen në masën 90 % të territorit të Bashkisë, ku mesatarisht çdo ditë grumbullohen 120 ton mbetje urbane, ndërsa gjatë sezonit veror, kjo sasi rritet deri në rreth 130 ton/ ditë. Sasia vjetore e gjeneruar në Bashkinë Vlorë është 42000 ton. Grumbullimi dhe sistemimi i mbetjeve urbane kryhet në fushën e grumbullimit, e cila ndodhet në Rajonin nr.4 të Bashkisë Vlorë me një sipërfaqe 6,5 ha. Sasia e ujërave ndotëse që shkarkojnë në mjedisin detar nëpërmjet ujërave sipërfaqësore e nëntoksore nuk njihen.

⁷¹ <http://www.bashkiavlorë.org>

Tabela 40. Pikat e venddepozitimit të mbetjeve urbane me shkarkime të lëngëta në mjedisin detar.

Komuna ku ndodhet pika e grumbullimit	Largësia nga qendrat e banuara	Largësia nga deti	Largësia nga lumi ose përroi /km	Përbërja e terrenit (argjilë, rërë, etj)	Komunat që derdhin te kjo pikë.	Sipërfaqja e fushës së mbeturinave. Emërtimi i vend depozitimeve të mbetjeve urbane në Qarkun e Vlorës
Vlorë	Brenda në qytet	0.8 km	20 km	Ranore	Vetëm Vlora	6.5 km ² afër Hidrovorit
Orikum	3 km	5 km	0.1 km	Ranore	Vetëm Orikumi	1.2 km ² ish - pjeshkorja anë lumi
Komuna Qendër	Nuk ka vend depozitim.					
Komuna Novoselë	Nuk ka vend depozitim					

Për pasojë shtrohet domosdoshmëria e gjetjes së një tjetër vendi për asgjësimin e mbetjeve urbane dhe e hartimit të një plani afatgjatë menaxhimi për mbetjet e ngurta të qytetit. Në vendet, që do të përzgjidhen për depozitimin e mbetjeve urbane, duhet të ushtrohet një analizë paraprake multikriteriake, që merr në konsideratë largësinë nga qendrat e banuara, faktorët natyrorë (gjeologjinë, drenazhimin, florën dhe faunën), faktorët kulturorë, aksesin e këtyre vendeve nga rrugët, që lidhin me Vlorën dhe koston e përlllogaritur të ndërtimit të venddepozitimit.

Pronësia mbi tokën dhe gatishmëria e banorëve përreth vendit të zgjedhur përbën një prej faktorëve më të rëndësishëm në përzgjedhjen e vendit. Krahas analizës, lind nevoja dhe e hartimit të një plani paraprak menaxhimi nga ana e organeve të qeverisjes

vendore, në shërbim të popullsisë aktuale dhe brezave të ardhshëm. Sfidat e të ardhmes do të jenë:

- Projektimi i skemës së grumbullimit në bazë të numrit të popullsisë.
- Mundësi riciklimi për disa prej mbetjeve urbane me qëllim zvogëlimin e sasisë së këtyre mbetjeve që shkojnë në vendgrumbullim.
- Përcaktimi i kostove dhe krijimi i politikave për uljen e këtyre kostove dhe planifikimin në buxhet.
- Analizë e potencialit të burimeve njerëzore për administrimin e këtyre mbetjeve.
- Miratimi i një skeme të pranueshme tarifore për menaxhimin e mbetjeve të ngurta urbane.
- Hartimi i të gjitha akteve në nivel bashkiak dhe në zbatim të legjislacionit kombëtar në këtë fushë, që mundëson zbatimin e të gjitha elementeve të këtij plani.
- Bashkëpunimi me strukturat qendrore dhe donatorët.
- Studimi i mundësive për mbylljen e sigurtë të fushës aktuale të plehrave në Vlorë.

6.4.4 Ndotjet nga veprimtaritë ekonomike dhe industriale

Veprimtaria e ndërtimit

Disa të dhëna tregojnë për veprimtarinë e sektorit të ndërtimit në Vlorë, i cili shkakton një pjesë të mirë të mbetjeve inerte, që u analizuan edhe më lart, si një nga treguesit e ndotjes në Gjirin e Vlorës, duke patur parasysh edhe zhvillimin e këtij sektori, në këtë rajon.

Tabela 41. Volumi i ndërtimit gjithsej sipas lejeve të ndërtimit për vitin 2013.

Nr.	Tipet e objekteve	Numë r	Sipërfaq e mijë m2	Fondi i parashikuar mijë lekë		
				Gjithsej	Sa nga klientë Privatë	Nga klientë privatë sa: Shqiptarë
	Rrethi gjithsej	24	91067	2790265	2790265	2790265

Tabela 42. Sipërfaqja dhe fondi i parashikuar sipas lejeve të ndërtimit.

Tipet e objekteve	Numë r	Sipërfaq e mijë m2	Fondi i parashikuar në mijë lekë		
			Gjithsej	Sa nga klientë Privatë	Nga klientë privatë sa: Shqiptarë
Rrethi gjithsej			3410836	3225768	3225768
Ndërtesa	29	109029	3410836	3225768	3225768
Banesa	24	91067	2790265	2790265	2790265
Ndërtesa të tjera	5	17962	620571	435503	435503
Ndërtime inxhinjerike (linja ujësjells, infrastrukturë transporti etj)					

(Burimi: Zyra e statistikave, pranë Bashkisë Vlorë)

Vlerësimi i shkallës së ndotjes së mjedisit nga Sodë-PVC-së në Gjirin e Vlorës

Siç e pamë, ka një lidhje midis problematikave të mjedisit dhe zhvillimit ekonomik të rajoneve. Në këtë drejtim Shqipëria paraqet problematikat e saj, dhe në veçanti, problemet e Gjirit të Vlorës janë të varura nga zhvillimet e deritanishme të industrisë. Sipas OCED, “Zhvillim i qëndrueshëm do të thotë një proces në ndryshim në të cilin përdorimi i burimeve, investimet, orientimi i zhvillimeve në teknologji dhe ndryshimet institucionale janë të gjitha në harmoni dhe përmirësojnë potencialin e tashëm dhe të ardhshëm, me qëllim plotësimin e nevojave dhe aspiratave humane”. Vetë zhvillimi zgjidh një sërë problemesh, por nga ana tjetër krijon probleme të reja. Ai nuk duhet të vendosë në rrezik sistemin natyror që ndihmon zhvillimin e jetës në tokë. Sjellja, që është ndjekur në drejtim të natyrës gjatë proceseve teknologjike, ka rritur aftësinë tonë për të përdorur burimet në tokë, por nga ana tjetër ka rritur dëmtimet”. Ngjashmëritë dhe karakteristikat e përbashkëta, që kanë këto probleme, si dhe përvoja e vendeve më të zhvilluara në futjen shkallë –shkallë të tyre, bëjnë të domosdoshme dhe analizën e prirjeve të përgjithshme të tyre. Shumica e këtyre problemeve lidhen me zhvillimin që pësojnë këto vende. Secili nga ne mund të drejtojë pyetjen: Çfarë kuptojmë me përparim apo me zhvillim? Ose mos ndoshta përparimi krijon më shumë probleme se sa zgjidh? Objektivat mund të ndryshojnë me ndryshimin e ideve dhe kur shoqëria ka burime të kufizuara ajo është e detyruar të zgjedhë në përdorimin e tyre duke shkaktuar gjithmonë një kosto.

Futja e vendit tonë në rrugën e ekonomisë së tregut dhe të zhvillimit, që në hapat e para, është shoqëruar me këto probleme dhe shoqëria jonë ka akoma për të bërë në këtë drejtim. Mundësitë e reja për të zhvilluar sipërmarrje të lirë private rritën ndjeshëm pjesëmarrjen e subjekteve dhe individëve të ndryshëm privatë në ekonomi, duke kontribuar në lindjen e sektorit privat.

Rajoni i Vlorës zhvillon marrëdhënie tregtare kryesisht me vende të rajonit, si: Kosovë, Maqedoni, Greqi, Itali, etj., duke eksportuar gjithashtu punime artistike produkte bujqësore dhe blegtorale, prodhime të mobilerisë, veshje, bimë mjekësore e

dekorative, etj. Megjithatë, prodhimi vendas është ende i kufizuar si rezultat i investimeve në nivele të ulta në sektorë të veçantë.

Modeli socialist i zhvillimit përqendrohej në industrinë e rëndë dhe prodhimin e produkteve të papërpunuara. Pas kalimit të Shqipërisë nga ekonomia e centralizuar në ekonominë e tregut, ristrukturimi i ndërmarrjeve të mëdha shtetërore “mëmë” në sektorët tradicionalë ndihmoi në krijimin e një sërë ndërmarrjesh më të vogla private. Ky ristrukturim, si në vendet e përparuara, ashtu edhe në ato në zhvillim, shoqërohet me lindjen e problemeve shumë serioze, që lidhen me ndotjen e mjedisit, rritjen e popullsisë, rritjen urbane, varfërinë dhe diskriminimin. Ai nuk merrte parasysh ndikimet mjedisore të këtyre zhvillimeve në komunitetet e zonave ku ishin ndërtuar. Edhe pse shumë uzina tani janë mbyllur, ato vazhdojnë të ndotin mjedisin dhe të ndikojnë negativisht në shëndetin e popullsisë vendase.

Ndotja nga baza industriale është shkaktuar si pasojë e teknologjive të vjetëruara të atëhershme, që neglizhonin pothuajse çdo aspekt të ruajtjes së mjedisit, si nga pikëpamja e shkarkimit të mbetjeve ashtu edhe nga mënyra e trajtimit të tyre.⁷²

Në zonën e Gjirit të Vlorës gjendet një nga hotspotet më të mëdha në shkallë vendi, ajo e Sodë-PVC. Kjo industri i përket sistemit postkomunist, por mbetet e saj vazhdojnë edhe sot, duke bërë një shqetësim shumë i madh për komunitetin e zonës. Mjedisi i kësaj zone nuk ndihet i rrezikuar vetëm nga këto mbetje industriale, por edhe nga ndotës të tjerë më natyra të ndryshme fiziko-kimike, që kanë sjellë probleme të ndryshme me ujin, ajrin dhe tokën, duke u bërë jo vetëm një problem lokal, por edhe global për vetë mënyrën e shpërndarjes së tyre.

Përveç kësaj, në këtë zonë ka qënë e ndërtuar fabrika e çimentos, e llambave, e konservimit të peshkut, pularia e Nartës dhe aktivitete të tjera bujqësore dhe blegtorale, që së bashku me të ardhurat, kanë sjellë edhe ndotje të mjedisit si rezultat i mungesës të infrastrukturës përkatëse. Vlora është një zonë e rëndësishme industriale, por me

⁷² Organizata Botërore e Turizmit dhe Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin, 2005 ”.

parametra të lartë të ndotjes së mjedisit. Të dhëna më të hollësishme për këtë problem janë dhënë në kapitujt përkatës.

Vlora është një qytet me potencial ekonomik dhe arsimor, i mbështetur nga burimet historike dhe natyrore. E ardhmja e saj është e lidhur me zhvillimin e industrisë të turizmit si një nga sektorët më prioritarë në këtë zonë, ku mbrojtja e trashëgimisë natyrore dhe kulturore është kushti kryesor për zhvillimin e turizmit bregdetar.

Si rrjedhim, fuqizimi ekonomik i mëtejshëm i Vlorës, është i lidhur ngushtë me mjedisin, gjendja aktuale e të cilit paraqitet ende larg normalitetit dhe qëndrueshmërisë së dëshiruar. Çështja e mjedisit ka një veçanti dhe ndjeshmëri tepër të lartë në qytetin e Vlorës për shkak të ndotjes që ka prekur këtë rajon.

Në Gjirin e Vlorës zona më problematike është ajo e Sodë PVC-së, e cila përsa i përket shkallës së ndotjes, është një nga 31 “hotspotet” që janë sot më problematike në Shqipëri. Në korrik të vitit 2000, një mision i UNEP për identifikimin dhe rivlerësimin e pikave të nxehta, e ka cilësuar zonën e Sodë- PVC një zonë problematike mjedisore kritike⁷³.

Sipas studiuesve të ndryshëm, rezulton se përmbajtja e mërkurit në këtë zonë në krahasim me periudhën paraindustriale është rritur. Mërkuri është një lëndë toksike shumë e rrezikshme për jetën e komunitetit të kësaj zone. Statistikat e ndryshme tregojnë se gjenden një numër shumë i madh personash, që sot trajtohen si invalidë të punës si rezultat i ekspozimit ndaj elementëve të ndryshëm kimikë gjatë ushtrimit të aktivitetit të Sodë-PVC-së.

Nga të dhënët e Spitalit Rajonal Vlorë, rezulton së është rritur numri i personave që paraqesin anomali në zhvillimin e sistemit nervor dhe sidomos të fëmijëve të porsa lindur, si dhe anomali të tjera në zhvillimin e fetusit te gratë shtatzëna, sepse mërkuri nuk është një lëndë që shkatërrohet, por një lëndë që qarkullon në forma të ndryshme kimike. Përveç kësaj, nga statistikat e këtij spitali, rezulton se është rritur numri i

⁷³“Inter-organizata”Projekti për Menaxhimin e Mbetjeve Kimike”- Projekti i UNEP.

personave që vuajnë nga sëmundje të rrugëve respiratore, ku gjatë viteve 2008- 2014 ka shkuar nga 435-1536 persona.

Objektivat kryesore, që duhet të arrihen për të zvogëluar shkallën e ndotjes së mjedisit dhe zvogëlimin e efekteve të drejtpërdrejta të ekspozimit human janë :

- Zvogëlimi i përdorimit të mërkurit dhe komponentëve të tij.
- Eliminimi ose pakësimi i përbërësve të tij.
- Shmangia maksimale e ekspozimeve të njerëzve dhe të kafshëve.
- Zëvendësimi i prodhimeve dhe proceseve që përmbajnë ose përdorin këtë element.
- Kontrolli i shkarkimeve në mjedis.
- Menaxhimi i mbeturinave.
- Vendosja e standardeve të cilësisë së mjedisit për normat e lejuara të mërkurit.
- Vendosja standardeve të niveleve të lejuara të mërkurit në ujë, ajër, tokë dhe ushqime.
- Të kontrollohet shkarkimi i mërkurit në mjedis.
- Të bëhet kontrolli i zonave që kanë ekspozime mërkuri.
- Të bëhet kontrolli i ushqimeve që përmbajnë mërkur.
- Të zbatohet ligjshmëria për mbrojtjen e konsumatorit.

Eliminimi i ndotjeve të shkaktuara, si pasojë e teknologjive të vjetëruara të atëhershme, që neglizhonin pothuajse çdo aspekt të ruajtjes së mjedisit, si nga pikëpamja e shkarkimit të mbetjeve, ashtu dhe nga mënyra e trajtimit të tyre. Studimet e kryera nga USEPA,⁷⁴ JECFA⁷⁵ dhe MEDPOL⁷⁶ tregojnë se ka një përmbajtje të lartë të mërkurit

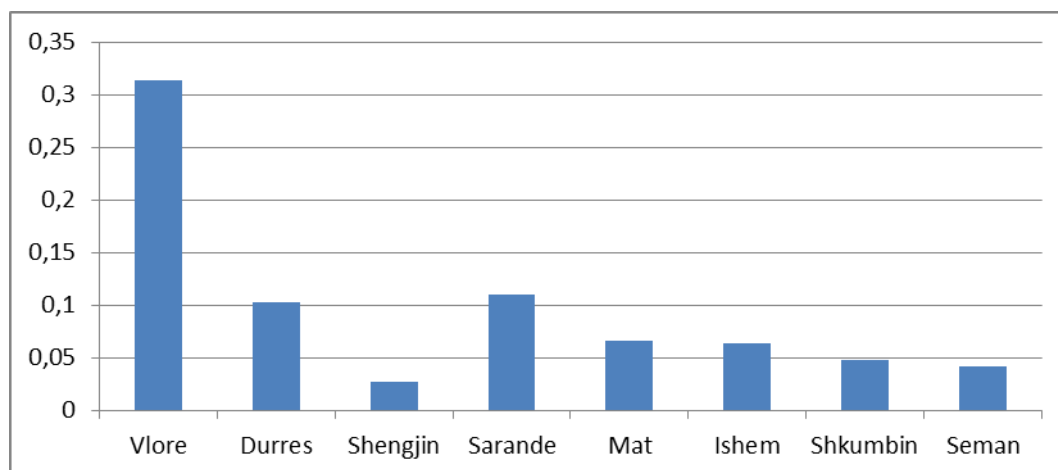
⁷⁴ USEPA-Agjensia Amerikane e Mbrojtjes së Mjedisit.

⁷⁵ Komiteti i përbashkët FAO/OBSH, Ekspert për aktivitetet e ushqimi është një Komitet Shkencor Ekspert Ndërkombëtar që administrohet bashkarisht nga Organet e Ushqimit dhe të Bujqësisë të Kombeve të Bashkuara (FAO) dhe Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH).

⁷⁶ MEDPOL II i Planit të Veprimit të Mesdheut (MAP) të UNEP-it, në periudhën 1992-1998 dhe Monitorimi i kryer në vitin 1993 nga Organizata Botërore e Turizmit dhe Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin, 2005 në bashkëpunim me Institutin e Hidrometeorologjisë Tiranë në zonën detare në afërsi të Uzinës të Sodë-PVC.

në prodhimet e detit, sedimentet dhe ujërat nëntokësorë dhe mbitokësorë të kësaj zone. Grafiku i mëposhtëm tregon sasinë e mërkurit në sedimente në zonën e Gjirit të Vlorës duke krahasuar me disa zona të tjera bregdetit shqiptar.

Grafiku 16. Nivelet mesatare të mërkurit në sedimentet e bregdetit Shqiptar.⁷⁷

Burimi: “Projekti për Menaxhimin e Mbetjeve Kimike” - Projekti i UNEP, 2014.

Ndotja nga veprimtaria e fabrikës së birrës “Norga” Vlorë

Procesi teknologjik i prodhimit të birrës shoqërohet me një shkarkim ujërash në sasira të konsiderueshme e me përmbajtje të lëndëve të ndryshme organike shoqëruar me acid H₂SO₄ dhe detergjentë në përqindje rreth 1-1.5 %.

Sasia totale e ujërave që shkarkohen është 100000 hl/në vit. Mjediset pritëse të këtyre ujërave janë rrjeti i kanalizimeve të hapura, të cilat përfundojnë në hidrovorin e qytetit të Vlorës dhe prej këtej në ujërat detare të Gjirit të Vlorës. Nuk respektohet VKM Nr. 177 datë 31.03.2005 “Për Normat e Lejuara të Shkarkimeve të Lëngëta dhe Kriteret e Zonimit të Mjediseve Ujore Pritëse”. Nga institucione të specializuara dhe nga vetë subjekti nuk kryhet vetmonitorimi për përcaktimin e treguesve të përgjithshëm të nivelit të ndotjes të këtyre shkarkimeve të lëngta industriale në mjedis.

⁷⁷ INSTAT 2014

Ndotja industriale, impianti i pastrimit të ujërave urbane të Vlorës

Ndër burimet ndotëse industriale për Gjirin e Vlorës janë: prodhuesit e birrës, lëngjeve të frutave të ambalazuara, impiantet e përpunimit të drurit, përpunimit të duralit, akuakultura, blegtoria, fabrikat e vajit, etj. Shkarkimi i ujërave të ndotura është një problem i madh në Shqipëri dhe u është adresuar një sërë programeve financuese ndërkombëtare, si p.sh: (GEF, 2004), (GEF, 2007).

Aktualisht edhe në Vlorë-Orikum kanalizimet nuk janë trajtuar mirë dhe pothuajse nuk funksionojnë. Nga popullsia bregdetare e Gjirit të Vlorës prej 145479 banorësh shkaktohet: $145479 \text{ banorë} \times 2.5 \text{ g N/person/ditë} = 363697.5 \text{ g N/person/ditë} = 363.7 \text{ kg N/Person/ditë}$ dhe $145479 \text{ banorë} \times 10 \text{ g P/person /ditë} = 1454790 \text{ g P/person/ditë} = 1454.8 \text{ kg P/person/ditë}$.

Për sa më sipër, Ministria e Punëve Publike dhe Transportit në Vlorë ka ndërtuar Impiantin e Pastrimit të Ujërave Urbane në vitin 2006, me financim të përbashkët edhe të BE; Qeveria Shqiptare me 20% të investimit me kosto 2.7 mil.euro fillimisht për një popullsi prej rreth 25-30 mijë banorë dhe zmadhimin e impiantit ndër vite me rritjen e vetë popullsisë. Deri tani, ky impiant nuk është vënë totalisht në funksionim. Tabela e mëposhtme tregon të dhënat sipas projektit që do të zbatohet për këtë problem:

Tabela 43. Planifikimi për ndërtimin e impiantit të ujërave urbane.

Nr	Vitet	Sipërfaqja e parashikuar	Rritja e popullsisë	Prurja e ujërave urbane
1	2006	3.4 ha	130000	31200 m ³
2	2016	104 ha	170000	50400 m ³

Burimi: Bashkia Vlorë

Efektet eutrofikative të këtyre ndotjeve vërehen qartë përgjatë bregdetit të plazheve ranore të Vlorës:

Figura nr.1. Impianti i ujërave të zeza Vlorë.

Njëra nga vaskat e implantit të ujërave të zeza

Ndotja nga Petrolifera

Shoqëria PIA (Petrolifera Italo-Albanese) në mjedisin detar ka ndërtuar dy skoliera kufizuese duke formuar një akuatorium me një sipërfaqe kufizuese prej dy skolierave nga ajo veriore prej rreth 950 m dhe ajo jugore prej 350 m dhe me thellim të basenit të krijuar, që shkon nga rreth 6 m në kushte natyrale në rreth 10-12 m, si rezultat i thellimit të kryer me dragë. Brenda këtij akuatoriumi është ndërtuar një pontil në det me gjatësi rreth 150 m. Sipërfaqja totale tokësore në ish-mjedisin e Sodë-PVC-së e shfrytëzuar dhe okupuar nga Petrolifera, është rreth 18 ha. Gjithë dherat e ndotura me mërkur (Hg) e që ndodheshin në territorin e ish-Sodë-PVC-së, janë groposur në një vend të vetëm me një teknologji të parashikuar në projektin përkatës (landfill industrial), ku sigurohet izolim i plotë duke evituar rrjedhjet në mjedisin detar. Gjatë viteve 2009-2010 subjekti ka kryer punimet me dragë (thellimi i akuatorimit).

Nga monitorimi vizual i kryer është identifikuar, përgjatë vijës bregdetare të Petroliferës, tjetërsimi i një sipërfaqe ujore nëpërmjet mbushjes me masa kryesisht të mbetjeve të ngurta, të depozituara në mjediset e ish-Sodë-PVC-së si dhe masa rëre, duke krijuar një breg jonatror, por një bankinë të betonuar me izobat rreth 1.5 m. Volumet e mbushjes së këtij bregu detar nuk janë të përlllogaritura.

Nisur nga konsiderata teorike, ku jo vetëm ky veprim, por edhe ndërtimi i dy kalatave të portit me gjerësi rreth 10 m, është shoqëruar jo vetëm me zvogëlim të ekosistemit natyror detar, por edhe me zhdukjen e shumë popullatave faunistike sidomos të infaunës me përfaqësues kryesorë moluskët. Janë zhdukur gjithashtu, popullata të llojeve të algave dhe popullata të florës fotosintetizuese, sidomos të *Posidonia Oceanica*, me pasojë zvogëlimin e prodhimtarisë së parë. Madhësitë e popullatave floristike dhe faunistike të zhdukura janë të pavlerësuara, pasi nuk kanë qenë të parashikuara nga projekti.

Në zonën e Petroliferës vërehet një ndotje e mjedisit nga hidrokarburet, që vjen si rezultat i shkarkimeve tokësore të paevitueshme. Sasia e kapacitetit mbajtës të hidrokarbureve të gazta e të lëngëta, që depozitohen në mjediset dhe në depozitat e Petrroliferës shkojnë rreth 1300000 ton/vit. Impakti mjedisor nga veprimtaria e përpunimit, (ngarkim-shkarkimit të hidrokarbureve nga anijet për në depozitat tokësore) të Petroliferës as nuk është i monitoruar dhe as nuk është përllogaritur.

Ndotja e Gjirit të Vlorës nga ujërat e përdorura urbane të qyteteve Vlorë-Orikum-Komuna Qendër

Me ndotje të mjedisit detar të Gjirit të Vlorës konsiderojmë ndryshimet e shkaktuara direkt ose indirekt nga faktori antropogjen, ndryshime të faktorëve ekologjikë biotikë, pra të përbërësve biologjikë si dhe të faktorëve ekologjikë, abiotikë, kimiko-fizikë ose radioaktivë të ujërave detare, të cilat shkaktojnë një rrezik potencial për shëndetin e njeriut si dhe për mbijetesën e tërë biodiversitetit detar.

Ujërat e zeza dhe shkarkimet industriale derdhen drejtpërdrejt në kanalet ujëmbledhës dhe përfundojnë në mjedisin detar të Gjiri i Vlorës. Në bregdetin e Bashkisë Vlorë nëpërmjet 17 kanaleve, ujërat e zeza (të përdorura) derdhen direkt në mjedisin detar pa asnjë trajtim. Këtë vit një sasi e ujërave të zeza të Hidrovorit rreth 10% kalojnë në Impiantin e Përpunimit të ujërave të zeza Vlorë.

Në bregdetin e Bashkisë Orikum, nëpërmjet një kanali kryesor të ujërave të përdorura, hidrovorit të qytetit, gjithë ujërat derdhen pa u përpunuar direkt në det.

Gjithashtu, lumi i Dukatit dhe ai i Izvorit, që bashkohen në afërsi të bregdetit, në verilindje të qytetit të Orikumit e që grumbullojnë edhe ujërat e zeza të zonave urbane që ato përshkojnë derdhen direkt në mjedisin detar pa u përpunuar.

Shumica e objekteve të shërbimit social Vlorë – Orikum shkarkojnë ujërat e përdorura pa përpunim direkt në mjedisin detar. Ujërat e bardha të rrjeteve të kanalizimeve të mbyllura, por edhe ato të hapura si dhe kanalet (përrenjtë) e hapur natyralë të përziera me ujërat e përdorura shkarkohen tërësisht pa asnjë përpunim në mjedisin detar të Gjirit të Vlorës, duke shkaktuar ndotje dhe akumulime nga erozioni.

Sasia e ujërave të përdorura që shkarkohen nga familjet përllogaritet me përafërsi nga numri i banorëve me normën mesatare të konsumit ditor të ujit prej përafërsisht 130 l/ditë (norma e konsumit për banor sipas BE është 200 l/ditë).

Tabela 44. Sasia e ujërave të përdorura që shkarkohen nga familjet në zonën e Gjirit të Vlorës.

Qendra e banimit	Numri i banorëve	Norma e konsumit ditor	Sasia l/ujë në ditë
Vlora	130000	130 l/ditë	16900000 l/ditë
Narta	4225	130 l/ditë	549250 l/ditë
Zvërneci	1146	130 l/ditë	148980 l/ditë
Panaja	1280	130 l/ditë	166400 l/ditë
Kanina	2088	130 l/ditë	271440 l/ditë
Orikumi	4500	130 l/ditë	585000 l/ditë
Tragjasi	1300	130 l/ditë	169000 l/ditë
Radhima	940	130 l/ditë	122200 l/ditë
SHUMA	145479	130 l/ditë	18912270 l/ditë 18912 m ³ /ditë

Shënim. Sasia e ujërave të shkarkuara në vit është: 18912270 litra : 1000 = 18912.3 m³/ditë X 365 ditë = 6902989.5 m³/vit

6.4.5 TË DHËNA PËR NDOTJEN BIOLOGJIKE TË PLAZHEVE TË GJIRIT TË VLORËS

Analizat e ujërave detare të disa plazheve të Gjirit të Vlorës është kryer për herë të parë nga anija e specializuar italiane “Goletta Verde” e shoqatës mjedisore italiane “Legambiente”, në korrik 1999.

Analizat u kryen edhe me pjesëmarrjen e Inspektoriatit Sanitar të Shtetit Vlorë, duke përdorur parametrat MPN (most probably number) duke nxjerrë vlerat e uniteteve, koloni të krijuara në 100 ml ujë. E-Coli janë baktere që bëjnë pjesë në familjen e Coliforme-ve Fekale si indikator i rëndësishëm për nivelin e ndotjes së ujërave detare.

Tabela 45. Analiza e ujërave detare në plazhet e Gjirit të Vlorës.

Nr	Pikat e marrjes së mostrave	Largësia në/m nga plazhi	Norma E-Coli/100 ml	Fakti E-Coli/100 ml
1	Moli Uji i Ftohtë	50 m	100 E-Coli/100 ml	2400 E-Coli/100 ml
2	Moli i Ujit të Ftohtë	100m	100 E-Coli/100 ml	39 E-Coli/100 ml
3	Hotel Bolonja	50 m	100 E-Coli/100 ml	460 E-Coli/100 ml
4	Hotel Bolonja	100 m	100 E-Coli/100 ml	120 E-Coli/100 ml
5	Plazhi i Vjetër	50 m	100 E-Coli/100 ml	23 E-Coli/100 ml
6	Plazhi i Vjetër	100 m	100 E-Coli/100 ml	210 E-Coli/100 ml

Sipas standardeve legislative të Direktivave Europiane nr.76/160, e adaptuar në Itali nga DPR nr.470/82 për Koliformet Fekale, limiti maksimal i lejuar është 100 unitete, koloni të gjendura në 100 ml ujë. Këto analiza janë një verifikim i kryer për herë të parë në kohë reale për cilësinë e ujërave detare të frekuentuara nga pushuesit në periudhën e popullimit më të dendur të plazheve dhe nga ana tjetër kanë sensibilizuar opinionin publik në denoncimin e degradimit të mjedisit detar e në veçanti të bregdetit të Gjirit të Vlorës nga shkarkimet e ujërave të përdorura urbane.

Shënim. (Të dhëna monitoruese nga Instituti i Shëndetit Publik (ISHP) Tiranë për ujërat larëse për praninë e dy mikroorganizmave indikatore të ndotjes fekale; Fekal Coliform FC (ISO 9803 dhe Enterococcus intestinalis (Streptococcus fecal) (FS) me metodën e membranës filtrante të terreneve specifike (ISO 7899-2) të 13 Plazheve në Gjirin e Vlorës, Raport për gjendjen e mjedisit v.2005-2007 f.302-305, Raprti v.2008 f.116-117, Rapoti v.2009 f.83-86).

Monitorimi biologjik është realizuar nga Instituti i Shëndetit Publik (ISHP) sipas skemës së monitorimit mikrobiologjik minimal (WHO/UNEP) Plazhi i Zvërnecit 1,2; Plazhi Vjetër1,2; Akademia e Marinës; Plazhi i Ri; Ish Vilat; Plazhi Jonufër1,2,3,4,5;

Tabela 46. Rezultatet e monitorimit të mikroorganizmave indikatore të ndotjes me fekale.

Plazhet e monitoruara për FC-50												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pl. Z. 1	Pl. Z.2	Pl.V j.1	Pl.V j.2	Ak. Ma	Pl.R i	Vil at	Pl.J on.	Pl.R a.1	Pl.R a2	PL.R a3	PL.R a4	Pl.R a5
-	-	410	600	800	190	30	-	-	-	-	-	-
Plazhet e monitoruara FS-50												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pl. Z. 1	Pl. Z.2	Pl.V j.1	Pl.V j.2	Ak. Ma	Pl.R i	Vil at	Pl.J on.	Pl.R a1	Pl.R a2	PL.R a3	PL.R a4	Pl.R a5

-	80	400	600	800	180	30	30	-	-	-	-	-
Plazhet e monitoruara për FC-90												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pl. Z. 1	Pl. Z.2	Pl.V j.1	Pl.V j.2	Ak. Ma	Pl.R i	Vil at	Pl.J on.	Pl.R a1	Pl.R a2	Pl.R a3	PL. Ra4	Pl.Ra 5
11 0	70	780	100 0	140 0	900	40	60	150	170	180	180	180
Plazhet e monitoruara për FS-90												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pl. Z. 1	Pl. Z.	Pl.V j.1	Pl.V j.2	Ak. Ma	Pl.R i	Vil at	Pl.J on.	Pl.R a1	Pl.R a2	Pl.R a3	PL. Ra4	Pl.Ra 5
20	20	700	900	160 0	500	20	20	20	20	20	20	20

Rezultatet e monitorimit të mikroorganizmave indikatore të ndotjes me fekale janë shprehur në dy vlera, në minimale FC-50 dhe maksimale FC-90, ku: FC-50=100 Coliforme Fekale/100 ml ujë në 50% të n mostrave të analizuara, kurse FC-90=100 Coliforme Fekale /100 ml ujë në 90% të n mostrave të analizuar (n është numri minimal i mostrave të marra në çdo stacion n-jo më pak se 10 mostra).

Të dhënat e mësipërme janë të përafërta edhe për vitin 2012, 2013, 2014, 2015 pasi menaxhimi i ujërave të pëdorura nuk ka ndryshuar si në Vlorë ashtu edhe në Orikum).

Tabela 47. Të dhëna për vlerat mesatare dhe minimale vjetore të ndotjes së Gjirit të Vlorës

17.0 ±12	Treguesi i ndotjes	Vlera mesatare maksimale	Vlera mesatare minimale
Vlora	FC/100 ml	4185	430

Burimi: Institutit të Shëndetit Publik

Shënim. Analizat bakterologjike të plazheve Vlorë-Orikum Gusht 2012 (nga ISHP. Tiranë), për plazhet e Vlorës.

Plazhi Kampi i Pioneerëve, Plazhi Vjetër, Kabinat, Plazhi Akademia e Marinës, Plazhi i Ri, Ish-Vilat e Bllokut, Plazhi Jonufër, Plazhi Paradaisit, Plazhi B.R.L. Borshi, Plazhi Radhimë Hotel Grand, Plazhi Bojo, Plazhi Kompleksi Orikum.

Tabela 48. Vlerat e FC dhe FS në plazhet e Vlorës.

Vendi	Pl. Kampi Pioneerëve	Pl. Vjetër Kabinat	Akadem i Marinës	Pl. i Ri	Ish vilat e bllokut	Pl. Jonufër	Pl. Paradaisi	Pl.B-R L.Borshi	Pl.Hotel Grand	Pl. Bojo	Pl.Kompl eksi Orikum
Nr.Staci.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
FC/100 ml	2010	1510	1080	1500	130	13	16	8	11	56	21
FS/100 ml	1380	1260	880	1260	35	3	4	2	2	32	12

Burimi: Drejtoria e Shëndetit Publik Vlorë.

6.5. DËMTIMET NË MJEDIS DHE PËRGJEGJËSITË QË DALIN NË TË ARDHMEN

Zhvillimi i qëndrueshëm është ai zhvillim i cili lejon përmbushjen e nevojave tona, pa kompromentuar mundësinë e brezave të ardhshëm për të plotësuar nevojat e tyre. Ajo çfarë nënkuptohet në këtë përkufizim është njohja e të drejtave të brezit të ardhshëm: të drejtën për të arritur një nivel të qëndrueshëm të zhvillimit dhe të drejtën për të qenë në gjendje për të shfrytëzuar burimet natyrore.

Edhe pse disa filozofë përkrahin idenë se brezat e ardhshëm nuk mund të ketë asgjë derisa e ardhmja të bëhet e tashme, shumë ekonomistë të mjedisit dhe juristë gjithmonë njohin të drejtat e brezave të ardhshëm.

Pavarësisht faktit nëse gjeneratat e ardhshme kanë të drejta apo jo, është pranuar tërësisht se, ata që jetojnë sot duhet të paktën të marrin në konsideratë interesat e brezave të ardhshëm, pasi veprimet tona do të ndikojnë patjetër në interesat e brezave që do të vijnë. Ndoshta, asnjë gjeneratë nuk duhet të ketë më pak përfitime natyrore se paraardhësit e tyre. *“Brezat e pranishëm kanë përgjegjësinë për të siguruar që nevojat dhe interesat e brezave të sotëm dhe të ardhshëm të mbrohen plotësisht”*.⁷⁸

Ajo thekson rëndësinë e përpjekjeve për të siguruar dhe vlerësuar të drejtat e njeriut dhe liritë themelore, që brezat e ardhshëm sikurse brezat e tashëm, të gëzojnë liri të plotë të zgjedhjes, si për sistemet e tyre politike, ekonomike dhe sociale ashtu dhe për të ruajtur lidhjet kulturore dhe diversitetin fetar.

Gjithashtu, thekson se brezat e pranishëm kanë përgjegjësinë për t’u lënë trashëgim gjeneratave të ardhshme një tokë, që një ditë do të jetë dëmtuar në mënyrë të pakthyeshme nga aktiviteti njerëzor. Çdo gjeneratë e trashëgon tokën përkohësisht për të shfrytëzuar burimet natyrore në mënyre të arsyeshme dhe të sigurojë mosdëmtimin e ekosistemeve si pasojë e progresit shkencor dhe teknologjik që mund të ndodh.

Mënyra se si mjedisi reagon varet nga sjellja e njerëzve gjatë shfrytëzimit të tij, në lidhje me konsumin dhe përdorimin e teknologjive. Nëse ekziston një përgjegjësi morale, atëherë kufizimi i kësaj përgjegjësie, është limitimi që zhvillimi të jetë i qëndrueshëm. Në lidhje me këtë çështje Komisioni i Brundtland propozoi: “Zhvillimi i qëndrueshëm është ai zhvillim, i cili përmbush nevojat e së tashmes pa kompromentuar aftësinë e brezave të ardhshëm të plotësojnë nevojat e tyre. Megjithatë është dhe ana tjetër në rastet kur mungon përgjegjësia morale. Këtu kemi “Argumentat e Injorancës”: (Johnson, J. 2008: 87)

⁷⁸ Konferenca e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara për Arsim dhe Kulturë (UNESCO), në takimin në Paris në vjeshtë të vitit 1997, që miratoi Deklaratën mbi Përgjegjësitë e brezave të sotëm kundrejt brezave të ardhshëm.

1. Në rastet kur nuk kemi asnjë lloj ideje në lidhje me nevojat dhe dëshirat e gjeneratës së ardhshme.
2. Edhe në rast se do të kishim atëhere përsëri është e pamundur të specifikosh përgjegjësitë tona në lidhje me gjeneratat që do të vijnë.
3. Dhe në qoftë se është e pamundur specifikimi i përgjegjësisë atëhere ne nuk kemi një përgjegjësi morale për njerëzit e së ardhmes.
4. Problem kryesor është mënyra se si e ardhmja e brezave të ardhshëm konsiderohet në vendimmarrjet e sotme, e cila gjithashtu ndikon në zgjedhjen midis konsumit të sotëm apo investimit për rritjen e konsumit në të ardhmen. Politika e sotme në shumë vende fokusohet tek “ekonomia jeshile” (green economy), e cila të jep përshtypjen e një ekonomie miqësore në raport me mjedisin, e ndjeshme ndaj nevojave për të ruajtur burimet natyrore, minimizimin e ndotjeve që dëmtojnë mjedisin dhe nëpërmjet prodhimit të produkteve dhe shërbimeve, ekzistenca dhe konsumi i të cilave nuk dëmtojnë mjedisin.⁷⁹ Gjenerimi i arritjes dhe i vetëdijes për të njohur jo vetëm krizën e mjedisit në shumë aspekte të tij, por edhe se si është implementuar në sistemin ekonomik dhe social dhe se si politikat e shtetit mund t’u japin zgjidhje realiste dhe afatëgjatë problemeve mjedisore dhe krizave të ndryshme të zhvillimit.

Problemi do të zvogëlohet në rast se:

1. Njihet kriza e mjedisit dhe nevoja për reformë të thellë të modeleve të prodhimit dhe konsumit.
2. Njihen e parimet e zhvillimit të qëndrueshëm, ku prodhimi aktual nuk duhet të kompromentojë nevojat e së ardhmes, dhe për këtë duhen marrë një sërë masash parandaluese.

⁷⁹Ekonomia Koalicioni i Gjelbër (GEC), është një grup i shumëllojshëm i organizatave dhe sektorëve të organizatave Jofitimprurëse, Instituteve Kërkimore dhe Sindikatave të Biznesit. Ne kemi ardhur së bashku sepse ne e njohim, se ekonomia jonë po dështon për të dhënë ose qëndrueshmëri ekonomike ose barazi sociale. Me pak fjalë sistemi ynë është i dështuar, njerëzit dhe planeti.

3. Njihet e drejta për zhvillim me anë të prioriteteve ekonomike dhe sociale përfshirë këtu dhe politikat për zhdukjen e varfërisë, krijimin e vendeve të reja të punës, ushqim, shëndetësi, etj.
4. Merren në konsideratë tre shtyllat e mësipërme, ku: zhvillimi i qëndrueshëm do të ishte në aspektin e mbrojtjes së mjedisit, zhvillimit ekonomik dhe zhvillimit social.
5. Nevoja për veprim nuk duhet të ishte vetëm në aspektin rajonal e kombëtar, por duke u mbështetur edhe tek përvoja ndërkombëtare për një vend në zhvillim, ku vendimmarrjet duhet të mbështeten tek politikat ndërkombëtare, me qëllim krijimin e mundësive për implementimin e zhvillimit të qëndrueshëm.

Në terma praktikë rezultatet bëhen të arritshme nëse do të mbështeteshim në:

- Ndryshimin e mënyrave të prodhimit dhe konsumit (modeli ekonomik).
- Përmbushjen e synimeve të zhvillimit duke u mbështetur gjithmonë tek metodat e zhvillimit të qëndrueshëm.

Nëse parimet e mësipërme do të zbatoheshin jo vetëm në nivel kombëtar, por edhe atë rajonal, koncepti i zhvillimit të qëndrueshëm do të kishte dy komponentë kryesorë, të cilët balancojnë njëri-tjetrin, si: mbrojtja mjedisore dhe plotësimi i nevojave themelore të gjeneratës së sotme dhe asaj që do të vijë në të ardhmen. Si pasojë, zhvillimi i qëndrueshëm nuk do të përfshijë vetëm praktika ekologjike, të cilat lejojnë përmbushjen e nevojave të brezave të ardhshëm, por edhe ndryshimin e formave të prodhimit dhe konsumit në mënyrë të barabartë, ku burimet, që janë duke u konsumuar, rikanalizohen për përmbushjen e nevojave të së sotmes dhe të ardhmes.

Rajoni përballët me një sërë problemesh mjedisore, të cilat evidentohen në raportet e gjendjes së mjedisit dhe në të tjera dokumente për mjedisin, të hartuara në këto 10-15 vitet e fundit:

1. Sektori industrial, me teknologjinë e vjetër në përdorim, dhe parku i automjeteve të vjetra gjenerojnë ndotje të ajrit. Pellgjet e ujërave nëntokësore ndoten potencialisht nga shkarkimet e ujërave industriale, megjithëse gjendja

e ujërave sipërfaqësore është disi më e mirë se sa përpara viteve '90; për shkak të mosfunksionimit të një pjese të mirë të industrisë së rëndë.

2. Mbetjet urbane dhe shkarkimet industriale ndotin tokën. Mospërdorimi i mirë i tokës dhe praktikrat e shfrytëzimit joracional të saj kanë rritur fenomenin e erozionit dhe kanë ndikuar në kripëzimin e tokës së punueshme.
3. “Zonat e nxehta mjedisore”, që janë në shumicën e tyre zona industriale të braktisura, karakterizohen nga përqëndrime të larta të substancave toksike dhe kancerogjene, duke ekspozuar popullsinë në afërsi të tyre përkundrejt rreziqeve shëndetësore, si pasojë e mjedisëve të kontaminuara.
4. Mungesa e masave organizative dhe shfrytëzimi afatgjatë, sistematik dhe pa kriter i burimeve pyjore, kanë shkaktuar shpyllëzim në shkallë të gjerë. Shpyllëzimi, fragmentimi i habitateve dhe degradimi i ekosistemeve kanë ndikuar rrjedhimisht negativisht edhe mbi biodiversitetin.

Për zgjidhjen e problemeve të sipërpërmendura, janë bërë përpjekje të rëndësishme, për të përqafuar një sjellje bashkëkohore në lidhje me mjedisin nëpërmjet:

1. Formulimit të strategjive, planeve të veprimit dhe programeve për mbrojtjen e mjedisit me të gjithë komponentët e tij.
2. Dekretimit të një kuadri të ri ligjor për mjedisin.
3. Ngritjes dhe funksionimit të strukturave të veçanta shtetërore për mbrojtjen e mjedisit.
4. Përfshirjes së shoqërisë civile në problemet mjedisore (përmes aktivitetit të OJF-ve mjedisore).

6.5.1. Ndikimi i dëmtimeve mjedisore

Ndotja e mjedisit, në të cilin jetojmë, është një nga problemet më të mëdha që përballemi sot. Ajo ndikon jo vetëm në shëndetin e njerëzve, por edhe të gjallesave të tjera që jetojnë në tokë. Pakësimi i burimeve natyrore vjen si rezultat i ndotjes së mjedisit. Studimi i ndotjes së mjedisit është mjaft kompleks si rezultat i bashkëveprimit të të gjithë elementeve të natyrës. Nëse do të ndotnim një pjesë të ekosistemit (ujë, ajër, etj.), pasojat e ndotjes do të reflektoheshin në prishjen e gjithë ekuilibrit natyror.

Problematika e ndotjes së mjedisit në rajonin e Vlorës si rezultat edhe të ndërtimit të TEC-it dhe Petroliferës në një nga habitatet natyrore më të pasura të qytetit, krijoi dhe nevojën e analizave të detajuara nga ana e specialistëve për pasojat që sjell industria në dëmtimin e ekosistemit. Dëmtimet mjedisore kanë ndikuar në florën dhe faunën.

Shirat acidë janë një nga problemet më të mëdha në rajonet me nivele të larta të emetimit të ndotësve. Ata thithen nga toka duke e bërë atë të pamundur për rritjen e habitateve, pasi nuk mund të sigurojnë vlera ushqyese për rritjen e bimëve.

Ndotja e ujit të detit ndikon në proceset fotosintetike të bimëve ujore. Peshqit dhe krijesat e tjera të detit ushqehen prej këtyre bimëve. Çdo dëmtim i shkaktuar këtyre bimëve ka pasoja të rënda për balancën dhe në ekosistemin detar. Dëmtimet në mjedis kanë ndikimin e tyre në shëndetin e njerëzve, ujit, ajrit dhe tokës.

6.5.2 Ndikimi në cilësinë e jetës së individit

Mjedisi ndikon në shëndetin tonë në mënyra të ndryshme. Ndërveprimi në mes shëndetit të njeriut dhe mjedisit është studiuar gjerësisht dhe rreziqet mjedisore kanë provuar se ndikojnë në mënyrë të konsiderueshme në shëndetin e njeriut, në mënyrë të drejtpërdrejtë duke ekspozuar njerëzit me agjentë të dëmshëm, ose në mënyrë të tërthortë, duke ndërprerë zhvillimin e qëndrueshëm të ekosistemeve.

“Edhe pse kontributi i saktë i faktorëve të mjedisit për shkaktimin e vdekjeve dhe sëmundjeve nuk mund të përcaktohet saktësisht, rreth trembëdhjetë milion vdekje në vit i atribuohen shkaqeve të parandalueshme mjedisore. Ku 24% e barrës së sëmundjeve globale dhe 23% e të gjitha vdekjeve i atribuohen faktorëve të mjedisit. Sëmundjet kapin vlera 15 herë më i larta në vendet në zhvillim se sa në vendet e zhvilluara, për shkak të ekspozimit ndaj rreziqeve mjedisore dhe problemeve në kujdesin shëndetësor”.⁸⁰

Megjithatë, zhvillimi i madh ekonomik dhe rritja e popullsisë rezultojnë në degradim të mjedisit. Rritja e popullsisë mund të mposht zhvillimin e shkencës dhe të teknologjisë nëpërmjet rritjes të presionit mbi burimet natyrore (të cilat do të shkojnë drejt

⁸⁰ Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSh).

shterimit), rritjes së kostos së burimeve materiale dhe shërbimeve, rritje të kostos së jetesës dhe rënie të nivelit të jetesës, krijimin e barrierave për zhvillim dhe devijim të kapitalit të investuar për zhvillim teknologjik.

Intensifikimi i bujqësisë, industrializimi dhe rritja e përdorimit të energjisë janë shkaktarët kryesorë të dëmtimit të shëndetit mjedisor. Për vendet në fazat e hershme të zhvillimit rreziqet kryesore mjedisore për shëndetin janë të lidhura me varfëri të përhapur dhe mungesa të infrastrukturës publike të tilla, si: mungesë të ujit të pijshëm, kanalizimeve, mungesa e kujdesit shëndetësor, si dhe probleme të reja të ndotjes industriale.

Problemet e ndryshme mjedisore mund të zvogëlohen apo edhe eliminohen nëpërmjet aplikimit të politikave efikente të zhvillimit të qëndrueshëm. Minimizimi i faktorëve dëmtues të mjedisit, si dhe përmirësimi i cilësisë së ujit, ajrit, shërbimeve shëndetësore sjellin benefite në shëndetin e njerëzve dhe kontribuojnë dukshëm në arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm në mjedis, shëndet dhe ekonomi.

6.5.3 Ndikimi mbi florën faunën dhe ekosistemet

Vendosja e marrëdhënieve shkak-pasojë mes ekspozimit dhe dëmtimit të ekosistemit është një sfidë e madhe. Ekosistemi është një sustrukturë mjaft komplekse i përbërë nga një tërësi organizmash, që bashkëveprojnë ndërmjet tyre dhe mjedisit në një hapësirë të caktuar. Edhe ekosistemet e qëndrueshme, të cilat e kanë fituar qëndrueshmëri me kalimin e kohës, janë në mënyrë të vazhdueshme në ndryshim. Disa prej këtyre ndryshimeve janë si pasojë e influencës natyrore, siç mund të jenë: migrimi i gjallesave, klima, erozioni dhe sedimentet. Të tjera ndryshime janë si rezultat i dëmtimeve të habitateve dhe ndotjes antropologjike. Kjo ndotje është shpesh në formën e përzierjeve komplekse të kimikateve në përqëndrime shumë të ndryshme.

Ekosistemet janë komplekse dhe dinamike. Kjo bën që shpesh herë të ndeshen vështirësi në përcaktimin e shkaktarëve për një ndryshim të caktuar. Kushtet nuk mund të kontrollohen mjaftueshëm për të lejuar vëzhgimin e ndotësve në mënyrë individuale. Vetëm kohët e fundit shkencëtarët kanë filluar të përqëndrojnë vëmendjen në gjetjen e

mënyrave për të përcaktuar efektet kryesore të dëmshme të mbeturinave të rrezikshme në ekosistemet.⁸¹

Në botën e zhvilluar perëndimore janë ndërtuar dhe modele laboratorike ekosistemesh për të studiuar ndotjen e mjedisit në një hapësirë të kontrolluar. Por, këto modele, mund të paraqesin vetëm një paraqitje të thjeshtë të ekosistemit real brenda të cilit gjenden një numër i pafund gjallesash. Modele të tilla nuk mund të sigurojnë masa adekuate në lidhje me diversitetin dhe kompleksitetin e gjallesave, marrëdhënien që ato kanë me njëra-tjetrën dhe me mjedisin duke e bërë këtë të fundit unik.

Nuk ka asnjë strategji apo projektim të vetëm për vlerësimin e ndotjes së mjedisit, që është e përshtatshme dhe mund të aplikohet për çdo situatë. Karakteristikat e zonës për objektiva dhe çështje me interes të veçantë duhet të merren parasysh në përcaktimin se si duhet vepruar për një problem të caktuar. Megjithatë, shkencëtarët në përgjithësi përdorin katër kategori kryesore të testeve për të vlerësuar ndikimin e mbeturinave të rrezikshme për ekosistemet:

- Teste fizike dhe kimike për të matur nivelet e papastërtisë, pH, nivelet e oksigjenit dhe kushtet e tjera mjedisore.
- Teste toksiciteti për të përcaktuar nëse ndotja mund/ose është duke shkaktuar efekte negative biologjike në speciet e ekosistemit.
- Biomarkers për të treguar ekspozimin aktual.
- Sondazhet në terren.

Këto mjete ekologjike janë të rëndësishme e të nevojshme të ndiqen dhe nga pushteti lokal për pastrimin e mbeturinave, të cilat sjellin pasojë për florën, faunën dhe ekosistemin.

6.5.4. Legjislacionet e mbrojtjes së mjedisit dhe nevojat e rishikimit

Vetëm pas viteve '90 turizmi është konsideruar si aktivitet ekonomik në Shqipëri. Ligji nr. 7665, datë 21.01.1993, "Mbi zhvillimin e zonave potenciale për turizëm" është ligji i parë mbi turizmin. Ky ligj, kishte si qëllim promovimin e investimeve në zhvillimin e

⁸¹ http://www.mhhe.com/biosci/genbio/virtual_labs/BL_02/BL_02.html

zonave turistike, të përcaktuara me vendimin Nr. 88, datë 01.03.1993 "Mbi Aproximin e Zonave Prioritare Turistike "nëpërmjet krijimit të koncepteve "person i promovuar", "aktivitete stimuluese" dhe "zona të stimuluar."

Ndër drejtuesit kryesore për investime në fushat prioritare të zhvillimit të turizmit, të cilat kanë vepruar në përputhje me këtë ligj janë: përdorimi i tokave shtetërore nëpërmjet marrëveshjeve të marrjes me qera nga subjekte private për ushtrimin e aktiviteteve ekonomike turistike. Ligji i Turizmit që prej miratimit të tij të parë deri më tani ka ndryshuar disa herë, si rezultat i nevojës për të përmbushur zhvillimin e qëndrueshëm rajonal.

Më vonë u miratua nga Parlamenti një ligj i ri "Për Turizmin" Nr.9374, datë 14.05.2007. Avantazhi i këtij ligji qëndron në faktin se ai ishte rezultat i një procesi të gjerë të konsultimeve të kryera me të gjithë aktorët në seminare të ndryshme. Të gjitha problemet e identifikuara kanë qenë subjekt zgjidhje në këtë projekt. Bizneset turistike, në këtë kontekst prezantuan një draft ligj paralel, në lidhje me prespektivën dhe interesat e zhvillimit të turizmit. Ligji ka për qëllim decentralizimin dhe pjesëmarrjen e publikut në proceset e vendimmarrjes për turizmin në të gjitha nivelet. Ai promovon natyrën dhe menaxhimin e burimeve natyrore, lehtëson përfshirjen e sektorit privat dhe komuniteteve lokale në zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm, dhe përcakton të drejtat e turistëve vendas dhe të huaj dhe mbrojtjen e të drejtave të sektorit. Ligji mbi zhvillimin e turizmit si aktivitet ekonomik ka adaptuar dhe angazhimin e autoriteteve lokale, duke iu dhënë atyre mundësi për zhvillimin dhe menaxhimin e turizmit (Prifti, A; Zenelaj, E. 2013: 291).

Akti kryesor i legjislacionit shqiptar për mbrojtjen e mjedisit, që ka vepruar deri në janar të vitit 1993, ishte dekreti nr. 5105 datë 30.10.1973 "Për Ruajtjen dhe Mbrojtjen e Mjedisit nga ndotja me ndryshimet e bëra mbi të me anë të ligjit nr.7494 datë 02.07.1991. Akti ligjor në fjalë ishte shumë i përgjithshëm, pa masa të përcaktuara, të qarta e të rrepta për veprimtaritë e gjera ekonomiko-prodhuese të kohës së sotme dhe që nuk merrte në konsideratë investimet me përmasa të mëdha në industrinë e minierave, në industrinë kimike, industrinë ushqimore, në tregti, turizëm, etj. Këto veprimtari kanë qenë ndotëse për mjedisin shqiptar. Dekreti, gjithashtu, nuk parashikonte licensa

mjedisore e rregulla për vlerësimin e ndikimit në mjedis, masa administrative, etj. Gjohet ishin minimale dhe të papërfillshme për personat juridikë e fizikë, të cilët ushtronin ndikimin e tyre në mjedisin tonë.

Organizimi institucional dhe administrativ ishte tepër i mangët. Në këtë kuadër, si një nevojë e domosdoshme dhe urgjente, doli ligji nr.7664 datë 21.03.1993 ‘Për Mbrojtjen e Mjedisit’. Ky ligj përcakton mbrojtjen e mjedisit si një kusht themelor për sigurimin e zhvillimit të shoqërisë dhe një përparësi kombëtare, me këto elemente kryesore strategjike: parandalimin dhe uljen e ndotjes së ujit, të ajrit, tokës dhe ndotjeve të tjera të çfardo lloji.

“Ky ligj ka për qëllim mbrojtjen e mjedisit në një nivel të lartë, ruajtjen dhe përmirësimin e tij, parandalimin dhe pakësimin e rreziqeve ndaj jetës e shëndetit të njeriut, sigurimin dhe përmirësimin e cilësisë së jetës, në dobi të brezave të sotëm dhe të ardhshëm, si dhe sigurimin e kushteve për zhvillimin e qëndrueshëm të vendit”⁸².

Në nenin 7 të këtij ligji thuhet: “Objekte të vlerësimit të ndikimit ndaj mjedisit janë të gjitha veprimtaritë e personave juridike e fizikë vendas e të huaj, që ushtrojnë veprimtarinë e tyre në territorin e Republikës së Shqipërisë”.⁸³ Këtu përcaktohet se vlerësimi i ndikimit ndaj mjedisit do të bëhet për projektet dhe veprimtaritë që kanë efekte të rëndësishme mbi mjedisin.

Rregullat dhe procedurat e vlerësimit të gjendjes së mjedisit dhe ndikimit të veprimtarisë së personave juridikë e fizikë ndaj tij, do të miratohen nga Këshilli i Ministrave, Ministri i Shëndetësisë dhe ajo e Ambientit në bashkëpunim me ministritë dhe institucionet e tjera. Në këtë kapitull bëjnë pjesë dhe dispozitat që rregullojnë pjesëmarrjen e ekspertëve ose institucioneve të specializuara në procesin e vlerësimit si dhe masat që merren ku përfshihen: mbyllja, ndalimi ose ndërprerja e pjesshme ose e plotë e veprimtarive juridike e fizike, kur ndikimi ndaj mjedisit është negativ.

Në nenin 17 të këtij ligji citohet: “Personat juridikë e fizikë për kryerjen e veprimtarive ekonomike e sociale, që ndikojnë ose mund të ndikojnë ndaj mjedisit janë të detyruar të

⁸² Neni 1 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

⁸³ Neni 7 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

marrin leje nga organet kompetente të caktuar në këtë ligj”.⁸⁴ Ligji përcakton veprimtaritë ekonomike e sociale për të cilat do të jepen licensat, organet që do t’i japin këto licensa, afatet e dhënies dhe të rishikimit të tyre, etj.

Kontrolli dhe informacioni për gjendjen e mjedisit është një çështje tjetër që gjen shprehjen e vet në ligj. Në nenin 26 thuhet: “Kontrolli për gjendjen e mjedisit qëndron në mbikqyrjen e elementeve e të faktorëve natyrorë dhe njerëzorë të mjedisit, në vëzhgimin dhe regjistrimin e ndryshimeve të tyre, si dhe në mbikqyrjen e burimeve dhe shkaqeve të këtyre ndryshimeve”.⁸⁵

Në nenin 39⁸⁶, parashikohen detyrat dhe të drejtat e organeve qendrore dhe lokale për mjedisin. Këtu përcaktohet Komiteti për Mbrojtjen e Mjedisit si organi qendror i specializuar në fushën e mjedisit, (organizëm me varësinë e Ministrisë së Shëndetësisë dhe Ambjentit), si dhe kompetencat kryesore të tij). Në zbatim të këtij neni ka dalë dhe Vendimi i Këshillit të Ministrave nr.599 datë 20.12.1993, “Për Krijimin e Agjensive Rajonale të Mbrojtjes së Mjedisit në Prefektura”.

Kurse, neni 43⁸⁷ shprehet për përgjegjësitë dhe sanksionet ndaj personave që dëmtojnë mjedisin. Aty thuhet: “Personat juridikë që rrjedhin nga ndotja a dëmtimi i mjedisit detyrohen që t’i zhdëmtojnë ato”. Këtu janë parashikuar kundravajtjet administrative dhe dënimet me gjoba. Ky ligj nuk parashikon rregulla të hollësishme për mbrojtjen e ujit, tokës, ajrit, pyjeve, peisazhit, etj., të cilat plotësohen me akte ligjore e nënligjore. Disa nga të cilat janë:

* Ligji nr.7693 datë 06.04.1993 “Ligji për Urbanistikën”⁸⁸ ku në nenin 18 thuhet: “Vendet e grumbullimit të mbeturinave e mbetjeve teknologjike miratohen bashkë me lejen e ndërtimit, pasi është marrë miratimi i organeve të ruajtjes dhe mbrojtjes së mjedisit”.

⁸⁴ Neni 17 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

⁸⁵ Neni 26 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

⁸⁶ Neni 39 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

⁸⁷ Neni 43 i Ligjit nr.10431, datë 09.06.2011 “Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

⁸⁸ Ligji nr.7693 datë 06.04.1993 “Ligji për Urbanistikën”.

* Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”⁸⁹. Në nenin 13 të këtij ligji thuhet:“Përdorimi i nëntokës ose punimeve nëntokësore për depozitimin, hedhjen e mbeturinave toksike, radioaktive ose mbeturinave të tjera të kësaj natyre është i ndaluar. Gjithashtu masa specifike për mbrojtjen e ambjentit përcaktohen këtu edhe në nenet 95, 96, 97, 98.

Në nenin 96 të këtij ligji citohet:⁹⁰ “Zotëruesi i lejes minerare duhet të përgatisë një plan operativ pune për ruajtjen e mjedisit, i cili duhet të jetë i miratuar nga Ministri i Shëndetësisë dhe Mjedisit”.

Ligji nr.8094 datë 21.03.1996 “Për Largimin Publik të Mbeturinave⁹¹”, synon mbrojtjen e mjedisit urban nga ndotja me mbeturina, si dhe largimin publik të tyre. Kështu në nenin 3 të ligjit citohet:⁹²“Shërbimi i pastrimit të mbeturinave respekton këto parime të përgjithshme”:

1. Mënjanimin e çdo dëmi a rreziku për shëndetin, mirëqënien dhe sigurinë e jetës së personit.
2. Garantimin e kërkesave higjieniko-shëndetësore dhe çdo rrezik ndaj ndotjes së ajrit, ujit, tokës e nëntokës.
3. Të ruajë dhe të mbrojë faunën e florën dhe degradimin e mjedisit e të peisazhit.

Një sërë vendimesh të qeverisë formulohen në mbrojtje të mjedisit nga kimikatet e rrezikshme. Veçojmë këtu:

- Vendimin nr. 26 datë 31.01.1994 “Për Mbetjet e Rrezikshme dhe Mbeturinave.”⁹³

⁸⁹ Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”.

neni 96, Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji “Për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”.

⁹¹ Ligji nr.8094 datë 21.03.1996 “Për Largimin Publik të Mbeturinave”.

⁹²Ligji nr.8094 datë 21.03.1996 “Për Largimin Publik të Mbeturinave”,“ Parimet e përgjithëshme për largimin publik të mbeturinave”.

⁹³ Neni 96, Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji “Për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”.

⁹³ Vendimin nr.26 datë 31.01.1994 “Për Mbetjet e Rrezikshme dhe Mbeturinave”.

- Vendimi nr.584 datë 06.12.1993”Për Miratimin e Rregullores për Pesticidet që Përdoren në Bujqësi.”⁹⁴
- Vendimi nr.433 datë 03.09.199 “Për Ndalimin e Importit të Gomave të Përdorura,”etj.⁹⁵

6.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Nëpërmjet këtij kapitulli informohemi në mënyrë kronologjike rreth problemeve mjedisore, që janë sot prezente në Gjirin e Vlorës. Pas një përshkrimi të shkurtër, kemi bërë një analizë ekonomike, ku kemi nënvizuar se këto probleme në kushtet e mungesës së kapaciteteve të nevojshme të mbrojtjes së mjedisit, ndikojnë në rritjen ekonomike të qëndrueshme.

Duhet të theksojmë se kapitulli ka lidhje me problemet që shtrohen në hipotezën e dytë, ku ndërtimi i politikave me mjedisin ndikojnë jo vetëm në cilësinë e jetës të komunitetit të kësaj zone, por edhe në vetë etapat dhe ritmet e zhvillimit.

Në fokus kryesor kanë qenë mbetjet inerte dhe urbane, ku është analizuar lidhja që ekziston midis tyre dhe rritjes ekonomike. Në fund kemi dalë me konkluzionin se si mbetjet urbane, ashtu edhe ato inerte, kanë koeficientë pozitivë, që do të thotë se rritja e tyre lidhet me rritjen ekonomike në mënyrë pozitive, kjo për shkak se rritja në sektorët e ndryshëm të industrisë sjell rritje të mbetjeve urbane edhe atyre inerte.

Nuk mund të lemë pa përmendur se në zonën e marrë në studim ndodhet një nga 31 hotspotet, që ndodhen sot në Shqipëri, ajo e Sodë-PVC-së, ku nëpërmjet të dhënave të grumbulluara në rrugë dytësore, si dhe nga ato parësore (intervistat gjysëm të strukturuar dhe formularët), janë evidentuar problemet dhe janë dhënë rekomandimet përkatëse.

⁹⁴ Vendimi nr.584 datë 06.12.1993” Për Miratimin e Rregullores për Pesticidet që Përdoren në Bujqësi”.

⁹⁵ Vendimi nr.433 datë 03.09.1993 “ Për Ndalimin e Importit të Gomave të Përdorura “.

Gjithashtu, përgjatë këtij kapitulli u vu re se shumica e bizneseve që ushtrojnë aktivitetin e tyre në këtë zonë, si: fabrika e birrës Norga, bizneset e duralit të prodhimit të mobiljeve, etj., nuk kanë të instaluar kapacitete të mbrojtjes së mjedisit, duke shkaktuar problem me hidrologjinë dhe parametrat e tjerë të mbrojtjes së mjedisit.

Një vend të veçantë, në kapitull zë dhe trajtimi i pozitës gjeografike të Gjirit të Vlorës, si një nga avantazhet krahasimore më të rëndësishme, si dhe të dhënat klimaterike, për vetë faktin e gërshetimit të klimës malore me atë detare.

Janë trajtuar gjithashtu, edhe të dhënat demografike dhe problemet, që ka sjellë lëvizja e lirë e popullsisë, në shkatërrimin e habitateve të kësaj zone.

Po kështu, kemi trajtuar dhe dhënë rekomandimet përkatëse për florën dhe faunën e zonës, që përbëjnë një ekosistem karakteristik dhe shumë të rëndësishëm.

Nga ana tjetër, zona e marrë në studim, është një nga zonat më të pasura me burime natyrore, kulturore dhe historike, që krijon resurse të jashtzakonshme për zhvillimin e turizmit, por problemet e planifikimit të territorit dhe mangësitë në hartimin e strategjive të zhvillimit kanë sjellë problematikat përkatëse, të cilat janë trajtuar gjerësisht në këtë punim doktore.

Së fundi, siç thamë më lartë, një nga arsyet për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm në Shqipëri e në Gjirin e Vlorës në veçanti, është pikërisht ndërveprimi i tij me sektorë të tjerë (sipas modelit Butler dhe atij analitik) si dhe ndikimi multiplikues në zhvillimin ekonomik, pasi nuk mund të kemi një zhvillim të sektorit të turizmit në kushtet e problemeve të ndotjes së mjedisit.

Gjithashtu, përkufizimi i turizmit të qëndrueshëm qartëson lidhjen e tij me kujdesin ndaj mjedisit, si një nga komponentët thelbësorë të ruajtjes së burimeve për gjeneratat e ardhshme.

KAPITULLI VII: MJEDISI DHE ZHVILLIMI I TURIZMIT SI SEKTOR PRIORITAR NË GJIRIN E VLORËS MBI BAZËN E ANALIZËS SË PYETËSORËVE.

7.1 ANALIZA E TË DHENAVE PARËSORE

Ashtu siç u përmend edhe në kapitullin e metodologjisë për të përforcuar rezultatet e dala nga matja nëpërmjet ekuacioneve të regresionit dhe të korrelacionit, janë bërë 50 intervista me specialistë të ekonomisë dhe të mjedisit që ushtrojnë aktivitetin e tyre në zonën e marrë në studim dhe 250 pyetësore (ndër të cilët 196 të vlefshëm) banorëve të zonës, kryesisht atyre të zonës së Sodë-PVC-së. Në seksionin e mëposhtëm është bërë një analizë më e thelluar e rezultateve sipas përgjigjeve të marra nga të intervistuarit dhe të anketuarit.

7.1.1 Intervistat gjysëm të strukturuar

Ashtu sikurse u tha edhe në pjesën e metodologjisë, të dhënat parësore u mblodhën përmes dy pyetësorëve, ndër të cilët i pari u realizua si një intervistë gjysmë e strukturuar për qëllimin e identifikimit të problematikave kryesore të perceptuara sipas sipërmarrësve në fushën e turizmit, mbështetësve dhe ekspertëve të mjedisit. Këto problematika do të shërbejnë më tej për të testuar hipotezat, nëpërmjet pyetësorit, sidomos në lidhje me hipotezën e dytë marrëdhënien e politikave jomiqësore me mjedisin dhe turizmin e qëndrueshëm. Janë bërë 50 intervista gjysëm të strukturuar, ku lloji i të intervistuarëve paraqitet në grafikun më poshtë.

Grafiku 17. Lloji i të intervistuarëve.

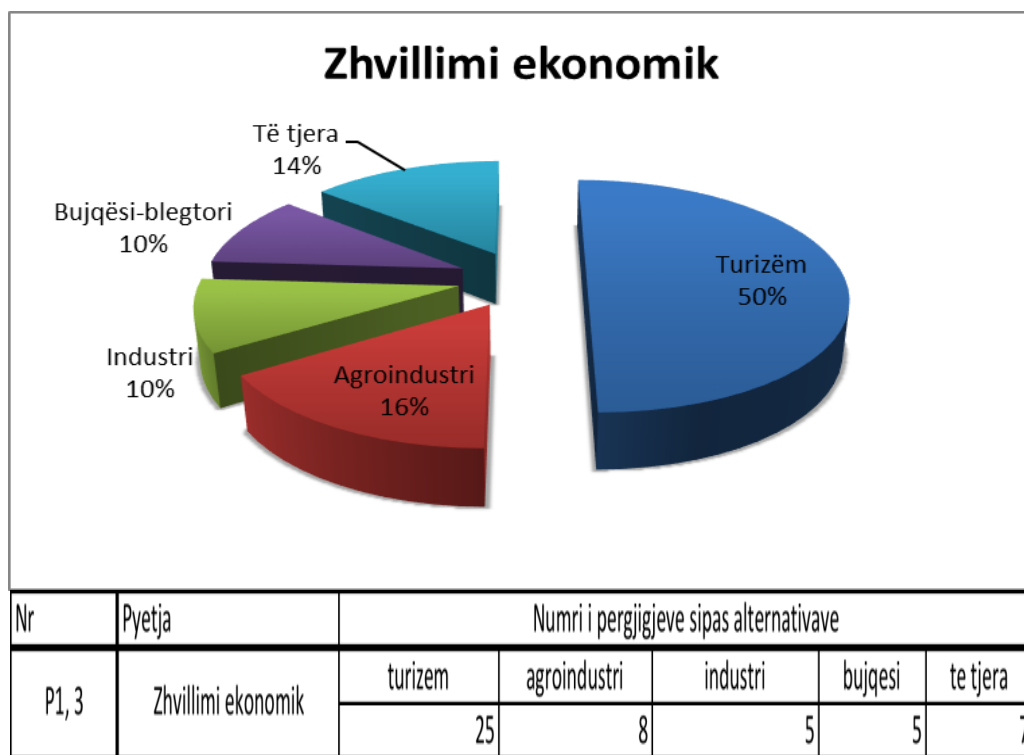
Burimi: Autori

Siç shikohet edhe nga grafiku i mësipërm vetëm 4% e të intervistuarve janë ekspertë të pushtetit lokal, 18% menaxher të bizneseve të tjera, 16% ekspertë të mjedisit të shoqatave mjedisore dhe pjesa më e madhe 62% kanë qenë menaxherë të ndërmarrjeve në sektorin e turizmit.

Nga analiza e intervistave del se:

Pyetjes se ku e shohin të intervistuarit zhvillimin e Vlorës në vitet e ardhshme, rreth **50%** e të pyeturve i janë përgjigjur se e shikojnë në sektorin e turizmit, **15%** e të pyeturve janë përgjigjur në sektorin e agroindustrisë, **10%** në sektorin e industrisë, **10%** në sektorin e bujqësisë dhe **15%** e tyre kanë mendim për kompozime të tjera (kryesisht industria e fashioneve). Në Grafikon 18, më poshtë tregohet tendenca e zhvillimit ekonomik të Gjirit të Vlorës, mbi bazën e përgjigjeve të të intervistuarëve.

Grafiku 18. Tendenca e zhvillimit ekonomik të Gjirit të Vlorës.

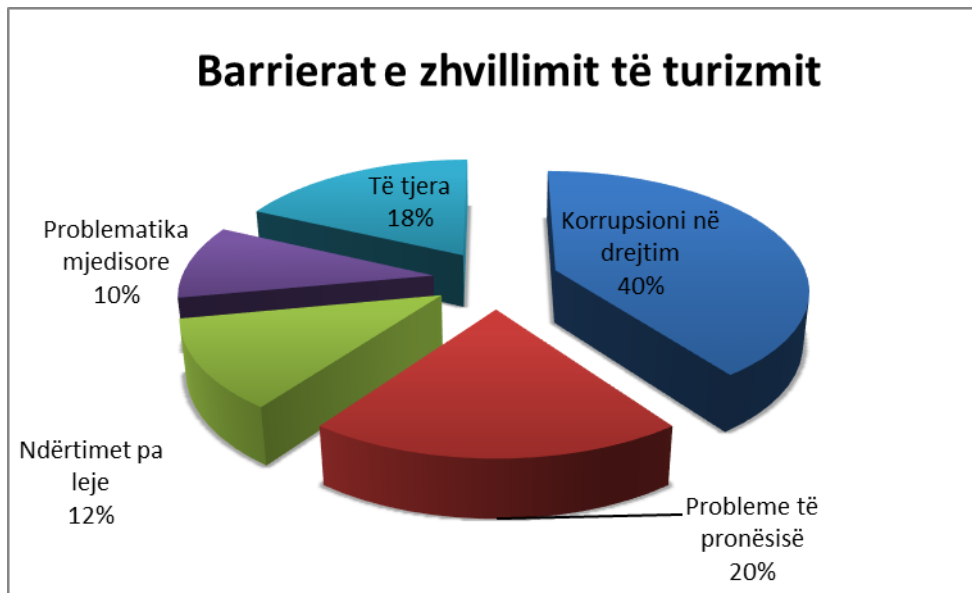

Burimi: Autori

Por, ku i shikojnë aktualisht pengesat për zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm, të pyeturit nga komuniteti i biznesit? A janë politikat jo të duhura mjedisore një prej alternativave të përmendura? Rikujtojmë se këtu intervista ka synuar të mbledhë çdo opinion të të pyeturve lidhur me problematikat, të cilat më tej do testohen përmes pyetësorit.

Rreth **40%** e të pyeturëve e shikojnë problematikën ende te korrupsioni në administratën shtetërore në nivel drejtuesish, **20%** e shikojnë te problemet e pazgjidhura të pronësisë, **10%** e shikojnë te konkurrenca e paligjshme në tregun e punës, **12%** te rotacioni i pushteteve, **13%** të ndërtimet e paligjshme dhe **5%** te taksimi i palejuar në ligj. Këto të dhëna në intervista tregojnë se mjedisi nuk është në vemendjen e tyre, por kryesisht operatorët turistikë dhe ekspertët ekonomisë dhe biznesit tregojnë se korrupsioni i drejtuesve të institucioneve shtetërore ka qënë një nga faktorët kryesorë të kësaj zone, që ka çuar në mbylljen e një numri biznesesh dhe në rritjen e nivelit të varfërisë, si rezultat i mbylljes së vendeve të punës .

Grafiku 19. Barrierat e zhvillimit të turizmit në Gjirin e Vlorës.

Barrierat e zhvillimit të turizmit	Korrupsioni në drejtim	Probleme të pronësisë	Ndërtimet pa leje	Problematika mjedisore	Të tjera
	20	10	6	5	9

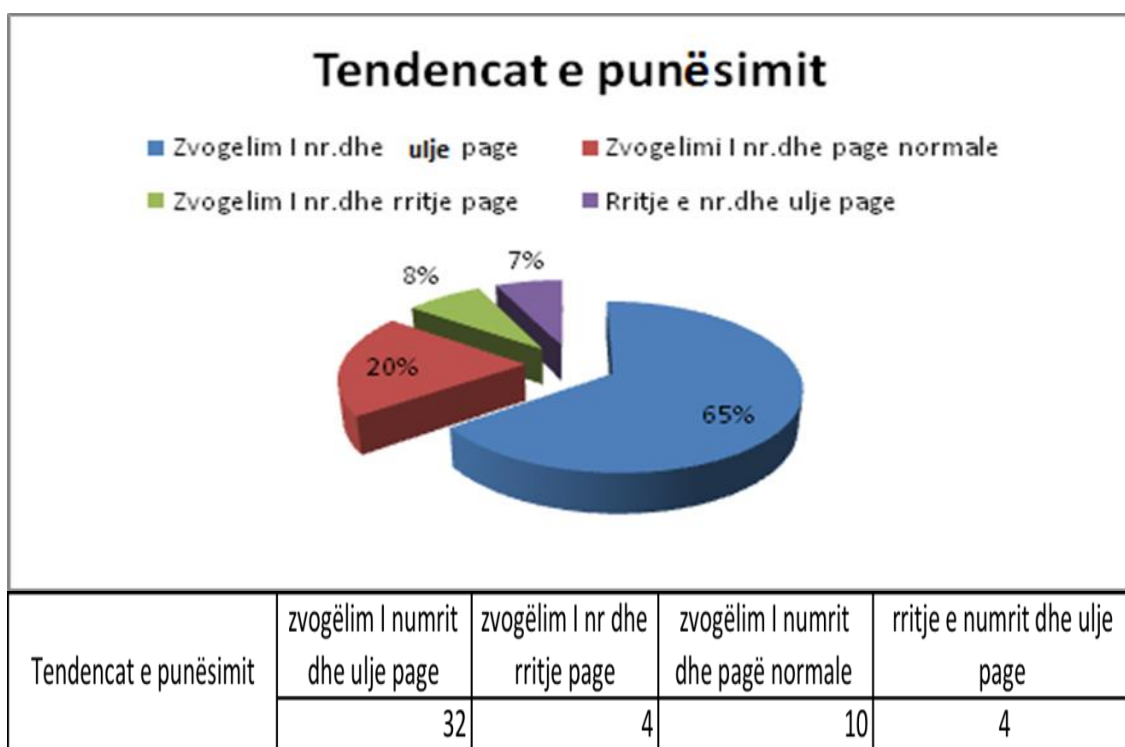
Burimi: Autori

Gjithashtu, punësimi është një prej çështjeve më të rëndësishme që merr zgjidhje nëpërmjet zhvillimit të qëndrueshëm. Problematika me punësimin paraqitet nga të intervistuarit si më poshtë:

Pyetjes se si ka qenë numri i të punësuarëve dhe paga, rreth **65 %** e tyre janë përgjigjur se numri është ulur dhe paga është ulur si rezultat i prekjes nga kriza, sidomos vitet e fundit (pas 2008), **7%** janë përgjigjur për rritje të numrit të të punësuarëve dhe ulje të pagës, rreth **20%** për zvogëlim të numrit të punësuarëve dhe pagë normale dhe rreth **8%** për zvogëlim të numrit të të punësuarëve dhe rritje page. Siç shikohet edhe nga përgjigjet e të intervistuarve, pjesën më të madhe rreth **65%** e zënë ata që përgjigjen se numri i të punësuarëve është ulur dhe paga e tyre është ulur si rezultat i prekjes nga kriza. Kjo dukuri është bërë më e dukshme si rezultat i lëvizjeve të lira demografike, që solli rritjen e popullsisë të kësaj zone dhe nga ana

tjetër rritjen e kërkesës për punë. Në Gjirin e Vlorës ushtrojnë aktivitetin e tyre edhe një sërë biznesesh të huaja, të cilat shfrytëzojnë krahun e lirë të punës, që është më i liri. Këto biznese kanë thithur më tepër punonjës të pakualifikuar, që rrjedhimisht çuan në rritje të ofertës për punë të kualifikuar, gjë që solli uljen e kërkesës për këto vende pune, për arsye të mungesës të kualifikimit dhe si rrjedhim edhe ulje të pagës së punonjësve.

Grafiku 20. Tendencat e punësimit dhe të pagës.

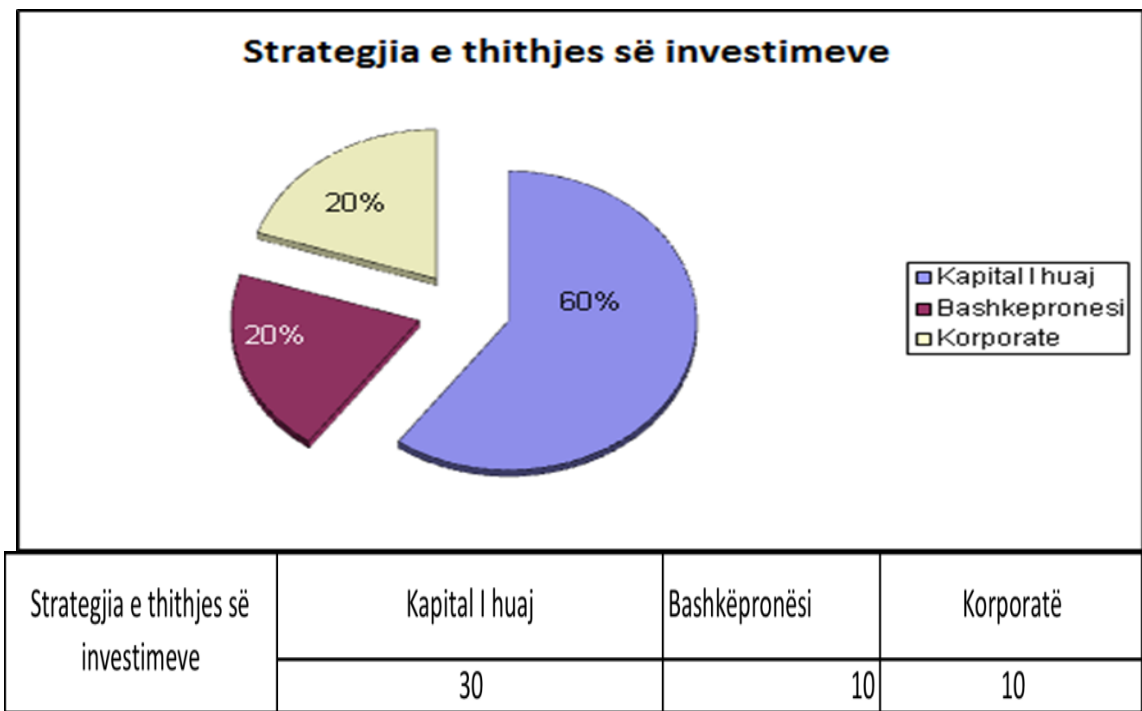

Burimi: Autori

Një pjesë e rëndësishme e strategjive të zhvillimit është edhe strategjia për thithjen e investimeve nga investitorë vendas e të huaj, si edhe përpjekjet për investime eficiente që të sjellin zhvillim të qëndrueshëm.

Pyetjes lidhur me investitorët në këto aktivite dhe strategjinë në thithjen e investimeve, **60%** e të intervistuarve është përgjigjur me kapital vendas, **20%** bashkëpronësi dhe **20%** kapital vetëm të huaj.

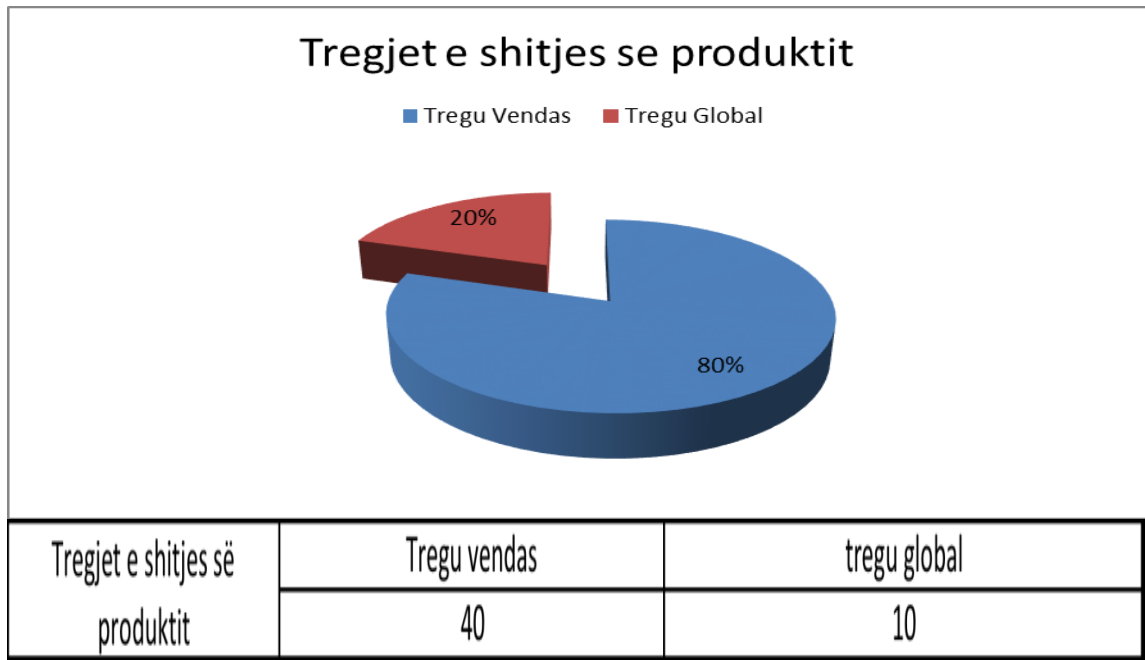
Grafiku 21. Strategjia e thithjes së investimeve.

Burimi: Autori

Pyetjes se ku i shesin produktet e tyre këto biznese, rreth **80%** e të intervistuarve përgjigjen që i shesin produktet e tyre në tregun vendas dhe **20%** e tyre në tregun e huaj. Një përgjigje e tillë, që pothuajse i gjithë produkti i kësaj zone shitet në tregun brenda vendit, tregon për mungesën e politikave të integritit për shitjen e këtyre produkteve në tregjet globalë.

Grafik 22. Tregjet e shitjes së produktit.

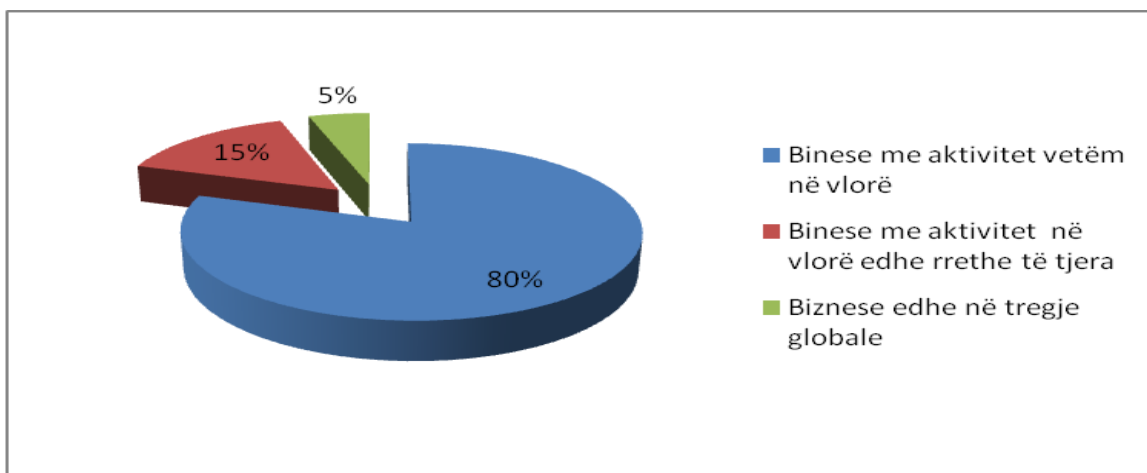
Burimi: Autori

Pikërisht, këtu duhet të fokusohemi për të rritur cilësinë, standardizimin dhe certifikimin e tyre duke prodhuar produkte me markë: “Produkti i Vlorës”, i pajisur edhe me instruksionet përkatëse, duke filluar që nga vendi i prodhimit, emri i prodhuesit, data e prodhimit, data e skadencës, përbërësit, etj.

Mendoj se një vend të rëndësishëm do të zërë edhe paketimi dhe ambalazhimi i tyre, që duhet të bëhet sipas preferencave të konsumatorëve, stilit të jetës, madhësisë së familjeve, të ardhurave, etj. Krahas kësaj, nuk duhet të mungojnë edhe politika të tjera që do të kompletojnë marketingun e produkteve, si: studimi i tregjeve, strategjia e lëvrimit të këtyre produkteve, strategjia e çmimeve etj.

Pyetjes nëse këto aktivitete kanë rezidencë vetëm në Vlorë, rreth **80%** janë përgjigjur se e ushtrojnë aktivitetin e tyre vetëm në Vlorë, **15%** edhe në rrethe të tjera brenda vendit dhe rreth **5%** janë përgjigjur që e ushtrojnë aktivitetin edhe në tregje globale.

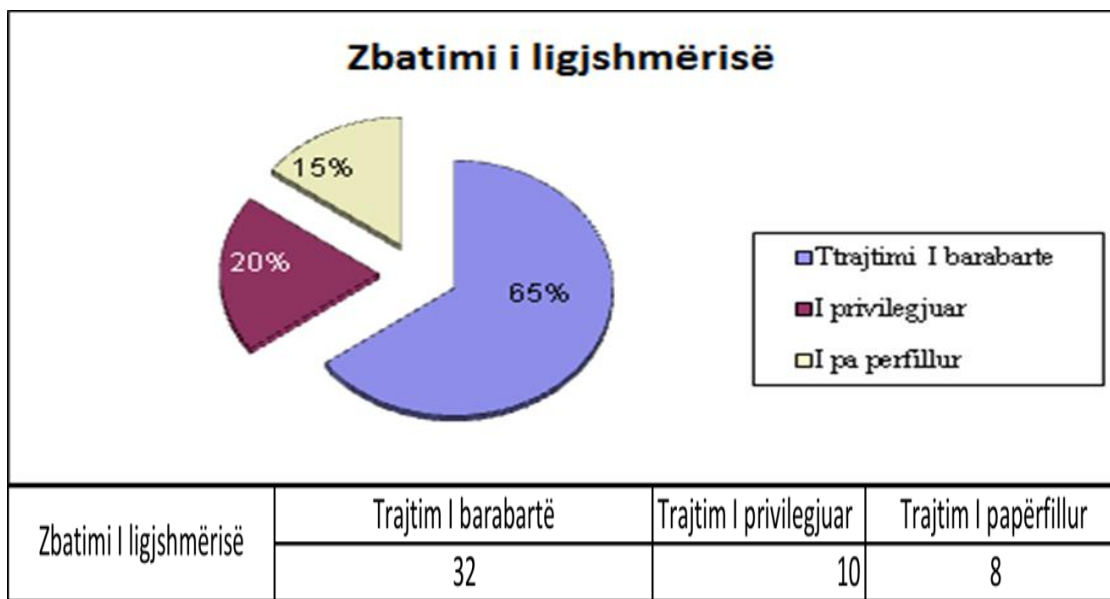
Grafik 22.1. Biznese me aktivitet në vlorë, rrethe të tjera dhe tregje globale

Burimi: Autori

Nga intervista e zhvilluar në terren, rezulton se këto sipërmarrje që e ushtrojnë aktivitetin në tregje globale, rreth 2% janë persona që kanë qënë në emigrim dhe kanë sjellë pajisjet dhe eksperience të vendeve ku kanë punuar, ndërsa 3% janë biznese të huaja që ushtrojnë aktivitetin e tyre në këtë zonë (industria tekstile, e veshjeve dhe e lëkurë - këpucëve).

Grafik 23. Zbatimi i ligjshmërisë.

Burimi: Autori

Të intervistuarit gjithashtu japin një informacion të hollësishëm mbi tre pyetjet e hapura në fund të pyetësorit, të cilat janë edhe më të rëndësishme përse i përket njohjes së perceptimit të tyre lidhur me mjedisin dhe ndikimin e tij në zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm. Qëllimi është të identifikojmë në perceptimet e tyre se cilat janë aspektet më të shfaqura për t'i testuar më pas me analizën e pyetësorëve.

Në pyetjen 12, të intervistuarit shprehen se kostot mjedisore të shkaktuara nga aktivitetet e biznesit dhe të turizmit në Gjirin e Vlorës, mund të përmbliidhen kryesisht në kosto lidhur me:

- Mbetjet urbane dhe kostot që vijnë nga mungesa e infrastrukturave. Kosto që shtohen në mjedis për shkak të indiferencës së institucioneve, por nuk janë të drejtpërdrejta nga aktiviteti.
- Mungesën e informacionit që gjithashtu shkakton kosto mjedisore.

Këto alternativa si edhe disa të tjera janë vendosur të testohen përmes pyetësorëve lidhur me hipotezën e dytë, pasi tregojnë për një lidhje të mundshme midis politikave lidhur me mjedisin dhe aktivitetet turistike.

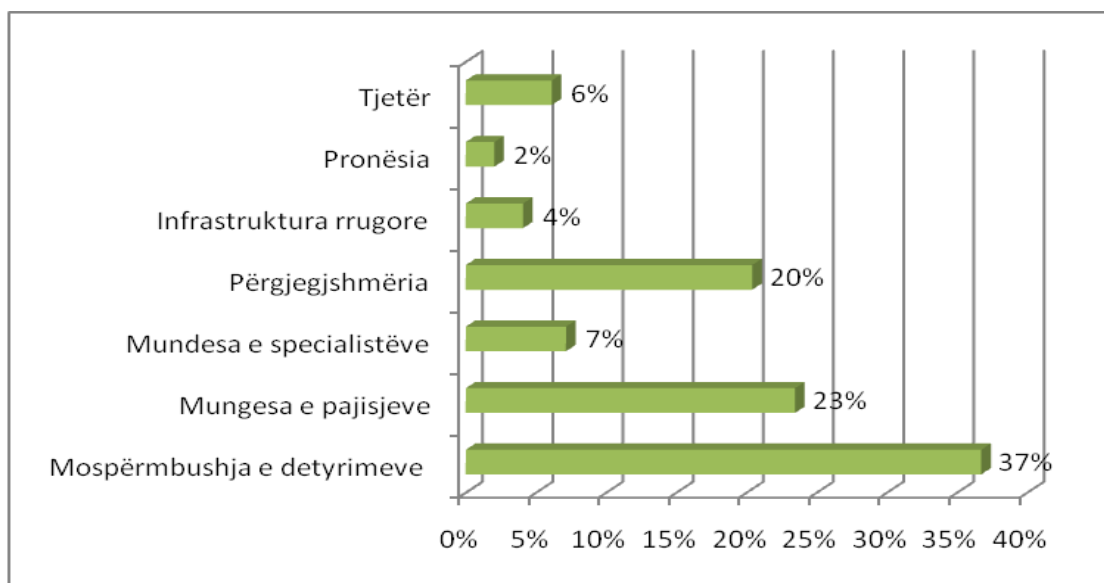
Të intervistuarit gjithashtu, japin mendimin e tyre për lidhjen midis rritjes ekonomike dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Sipas përgjigjeve mund të thuhet se të intervistuarit në masën më të madhe nuk e lidhin zhvillimin e qëndrueshëm me mjedisin por vetëm me rritjen ekonomike. Rreth 50% e tyre, pra 25 e të intervistuarve thonë se për ta është e rëndësishme vetëm rritja ekonomike dhe zhvillimi i qëndrueshëm do të thotë thjesht më shumë të ardhura. Ndërsa, lidhur me ndikimin e mjedisit në ekonominë turistike vetëm të intervistuarit nga ekspertët e shoqatave dhe mjedisit bëjnë një lidhje të drejtpërdrejtë. Për të parë këtë ndikim janë anketuar nëpërmjet pyetësorëve komuniteti për perceptimin e tij në mënyrë që politikat mjedisore të mund të gjejnë pranimin dhe përkrahjen e komunitetit.

Kurse lidhur me thënien “Njeriut e keqja po i vjen nga vetja” pjesa më e madhe e të pyeturve kanë përmendur nevojën për ndërhyrjen e autoriteteve vendore dhe qëndrore për mbrojtjen e mjedisit nga aktivitetet njerëzore, që kanë shkaktuar probleme si peshkimi, gjuetia, prerja e pyjeve etj. Prandaj është përfshirë në analizën sasiore perceptimi i komunitetit mbi punën e autoriteteve për mbrojtjen e mjedisit.

7.1.2. Analiza e Pyetësorëve: Lidhja midis perceptimeve të komunitetit mbi politikat mjedisore dhe ndikimin në turizëm.

Sipas të dhënave të pyetësorit, individët e anketuar kanë identifikuar disa problematika të ndikimit të urbanizimit në lidhje me cilësinë e jetës së tyre, si individë dhe si komunitet. Këto probleme janë paraqitur në grafikun e mëposhtëm:

Grafiku 24. Problemet kryesore të mjedisit.

Problematika	Mospërmbushja e detyrimeve	Mungesa e pajisjeve	Mungesa e specialistëve	Përgjegjshmëria	Infrastruktura rrugore	Pronësia	Tjetër
	72	46	14	40	8	4	12

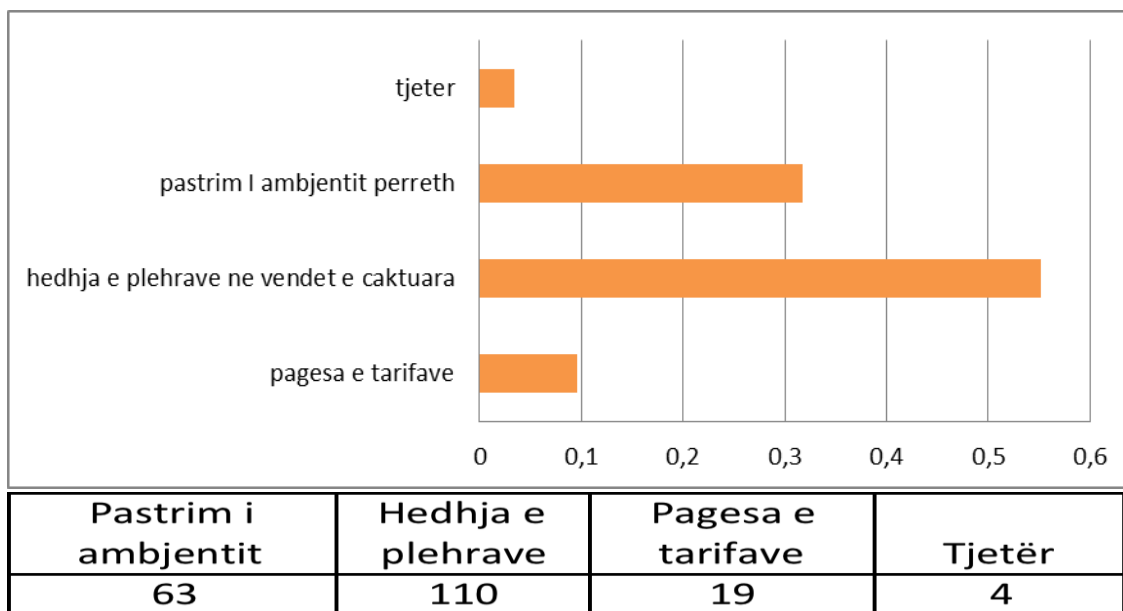
Burimi: Autori

Bazuar në grafikun e mësipërm, shikojmë se rreth 37% e të anketuarëve pohojnë se kontributi i komunitetit dhe ndërgjegjësimi qytetar duhet të ndikojë për përmirësimin e cilësisë së jetës, por jo më pak të rëndësishme janë edhe ata të anketuar që e shikojnë përmirësimin e cilësisë së jetës te kapacitetet e nevojshme të mbrojtjes së mjedisit, përgjegjshmërisë së komunitetit .

Duhet të theksojmë se individët jo vetëm po e perceptojnë mbrojtjen e mjedisit të rëndësishme, por edhe po angazhohen duke u sjellë dhe reagojnë me aktivitete që kanë ndikim pozitiv në mjedis. Publiku pajtohet në shumicën e tij, se mbrojtja e mjedisit është një përgjegjësi e madhe si e operatorëve turistikë ashtu edhe e

individëve. Parimi “ndotësi paguan” tashmë cilësohet si përgjegjësi e të dy palëve që e quajnë veten ndotës. Grafiku 25 më poshtë, tregon në mënyrë të qartë ndikimin e dëmshëm të individit në mjedis, ku rreth 56% e të anketuarve pohojnë se një burim i konsiderueshëm i ndotjes është mos hedhja e mbeturinave në vendet e caktuara. Madje, 32% e tyre mendojnë se pastrimi i ambjentit është një element i rëndësishëm dhe me një lidhje të drejtpërdrejtë me shëndetin (ajri, siguria ushqimore, etj.), të cilat duhet të nxisin autoritetet dhe institucionet shtetërore, të rrisin kontrollin dhe mbikqyrjen jo vetëm të situatës mjedisore, por edhe të shëndetit publik, produkteve ushqimore, etj.

Grafiku 25. Kontributi i komunitetit për mbrojtjen e mjedisit.

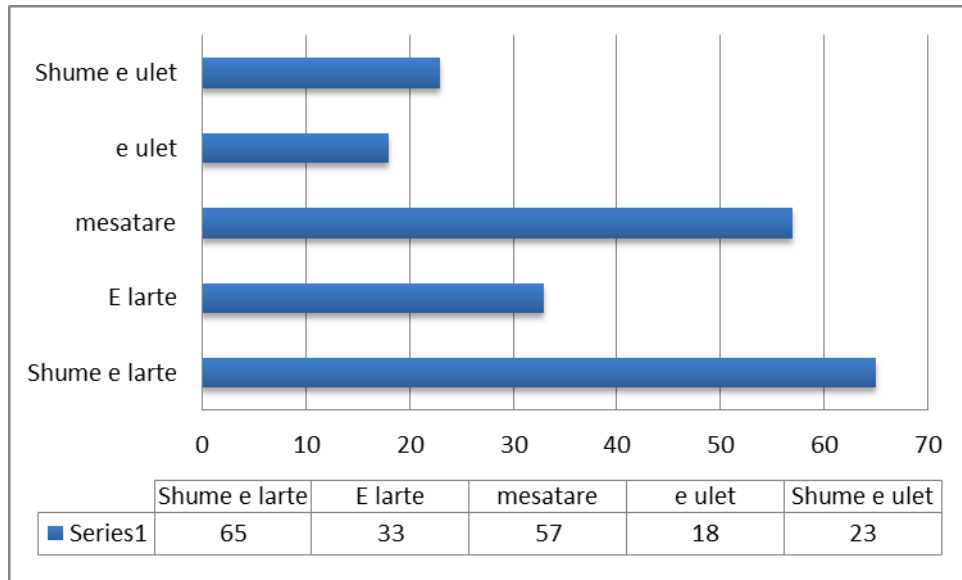
Burimi: Autori

Por, çfarë thotë komuniteti i zonës në lidhje me zhvillimin e turizmit dhe a shikohet ai si sektor prioritar nga ndërmarrjet dhe individët?

Edhe nga përgjigjet e të anketuarve shohim se:

Pyetjes se si është zbatuar ligjshmëria në drejtim të trajtimit të bizneseve nga ana e pushtetit vendor, rreth **65%** e tyre janë përgjigjur se janë trajtuar në mënyrë të barabartë, **20%** e tyre përgjigjen se kanë qenë të privilegjuar dhe **15%** janë përgjigjur se u ka munguar përkujdesja e shtetit.

Grafik 26. Niveli i ndotjes së mjedisit.

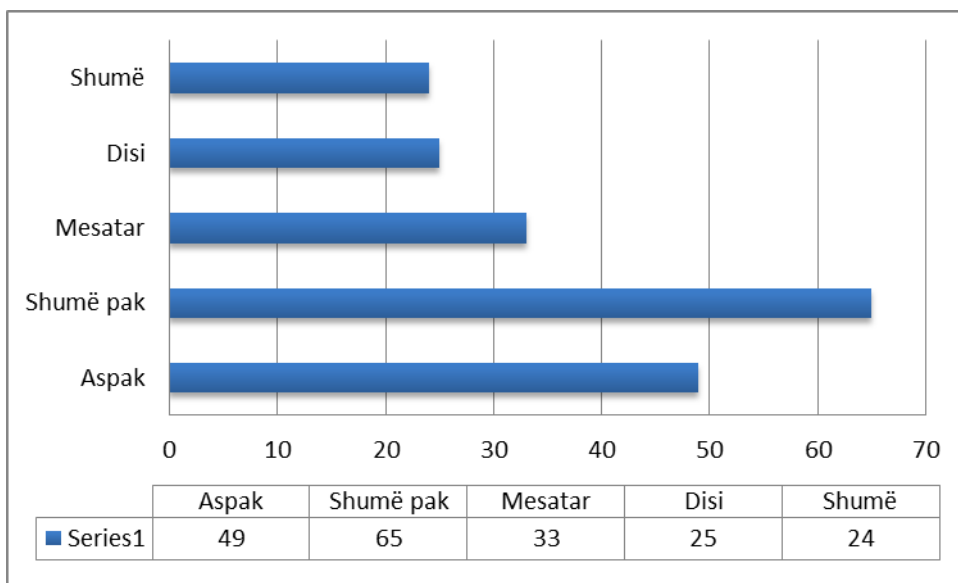

Burimi: Autori

Përgjigjes se a ndikojnë problemet e mjedisit në industrinë e turizmit, bazuar edhe në të dhënat e grafikut 26, rreth 33% e të anketuarve e vlerësojnë ndotjen e mjedisit në nivel shumë të lartë. Një situatë e tillë nxit nevojën e bashkëpunimit me qeverisjen vendore dhe qendrore në zbatimin e politikave të mbrojtjes së mjedisit dhe bashkëpunim në vendimmarrje të përbashkët. Gjithashtu, 29% e të anketuarëve shprehen se niveli i ndotjes së mjedisit është mesatar, ndërsa 17% e konsiderojnë në nivel të lartë. Por duhet të theksojmë gjithashtu, se rreth 69% e tyre e konsiderojnë nivelin e ndotjes, mesatar në të lartë.

Përgjigjes se a e vlerësojnë autoritetet vendase mbrojtjen e mjedisit, të anketuarit kanë shprehur gjithashtu opinionin se autoritetet vendase, kanë një shkallë të ulët të përfshirjes në mbrojtjen e mjedisit. Bazuar në grafikun 27, shohim se, rreth 58% e të anketuarve mendojnë se autoritetet ndikojnë shumë pak ose aspak në këtë aspekt.

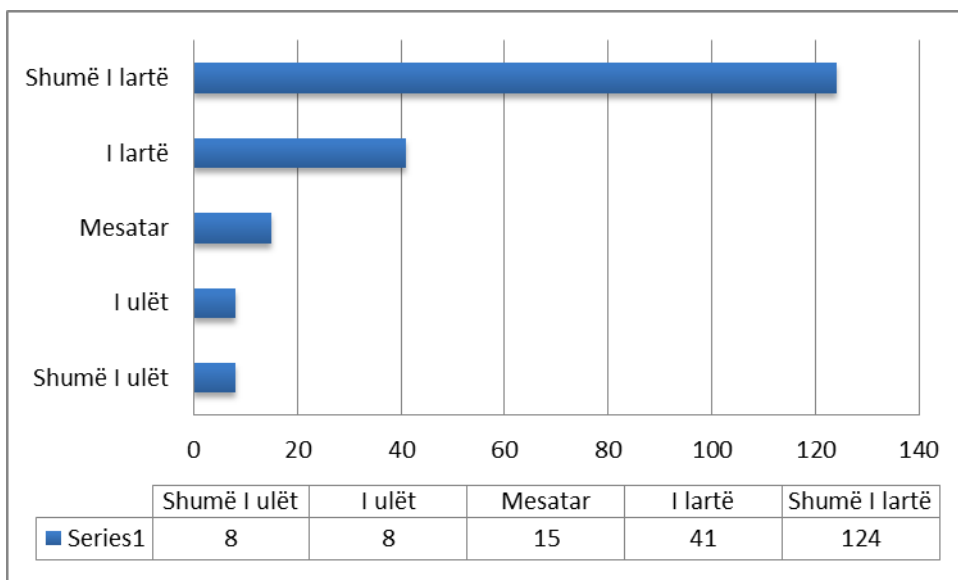
Grafik 27.Vlerësimi i mbrojtjes së mjedisit nga autoritetet vendase.

Burimi: Autori

Nuk ka informacion për pyetjen e 3-të sepse në përgjithësi komuniteti nuk ka njohuri për shoqatat e mbrojtjes mjedisore që ushtrojnë aktivitetin e tyre në Gjirin e Vlorës, vetëm 5 persona i janë përgjigjur kësaj pyetjeje.

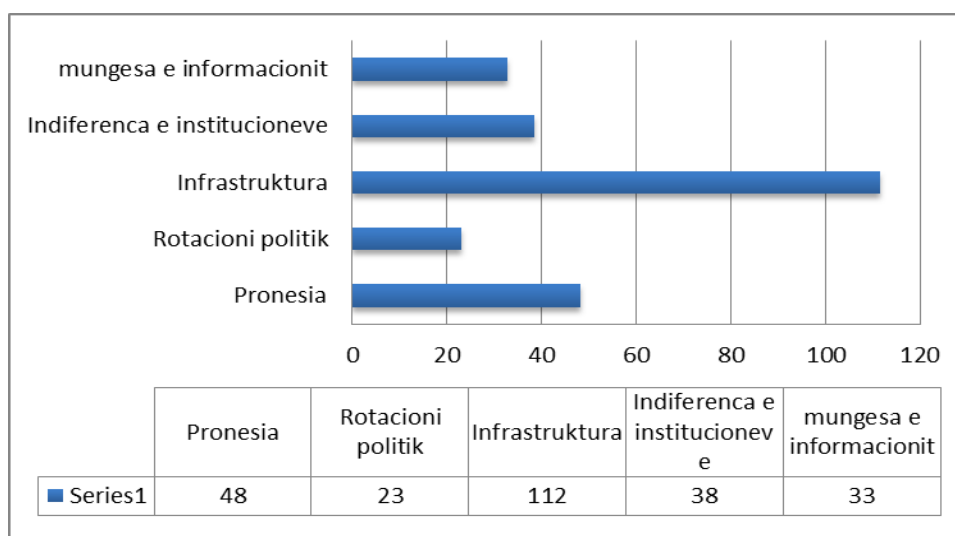
Grafiku 28. Ndikimi i mjedisit në turizëm.

Burimi: Autori

Nga grafiku 28 më lartë shikojmë se përqindja më e madhe e të anketuarve mendojnë se një mjedis i mirëmenaxhuar ndikon shumë në sektorin e turizmit. Pikërisht, 63% e të pyeturve mendojnë se ndikimi i mjedisit është shumë i lartë në zhvillimin e turizmit. Kjo na tregon se duhet një kujdes i veçantë ndaj mjedisit, sidomos në zonat më të spikatura turistike dhe për këtë edhe mbështetja e komunitetit do të jetë e lartë, pasi ata e perceptojnë pozitivisht lidhjen midis këtyre variablave.

Grafik 29. Arsytet e problematikave të turizmit në mjedis.

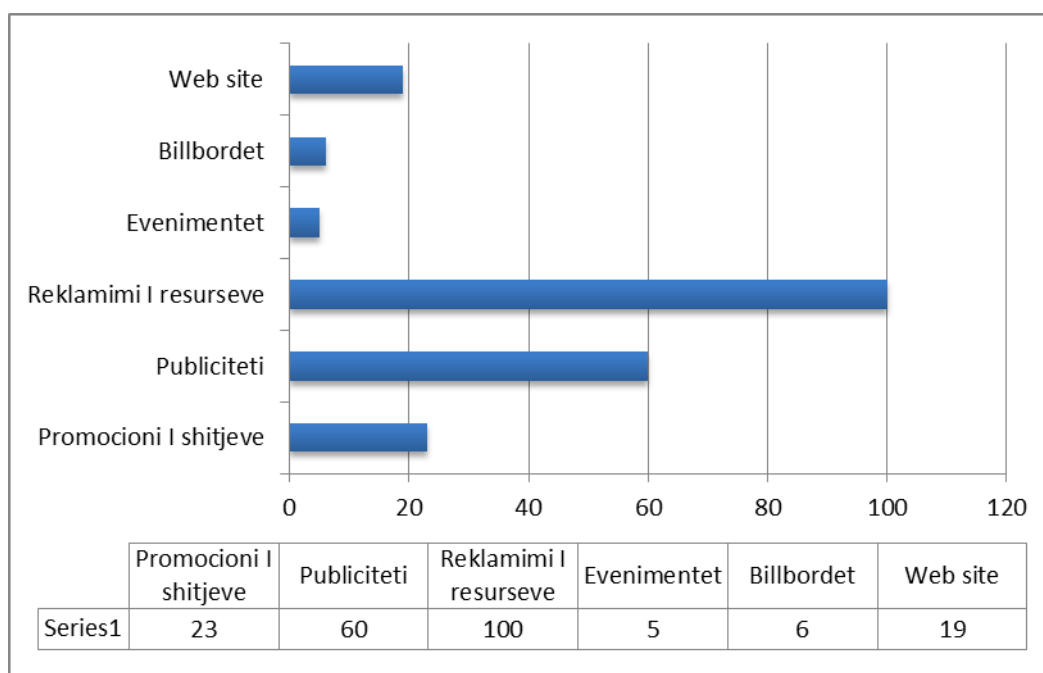
Të anketuarit i shohin problemet e ndikimit të turizmit në mjedis në fushat e shprehura nga grafiku 29, ku rreth 63% e tyre mendojnë se problemet më të mëdha vijnë nga mungesa e infrastrukturës turistike, por jo më pak të rëndësishme janë edhe ata që shprehen se këto problematika janë të lidhura me indiferencën e institucioneve apo me problemet e pazgjidhura të pronësisë ku 25% e tyre e shohin te problematikat me pronësinë dhe 20% te indiferenca e institucioneve shtetërore.

Nga ana tjetër, marrëdhënia midis këtyre variablave është e ndërsjellë, sepse, siç u trajtua edhe teorikisht, turizmi është edhe vetë një industri, e cila mund të shkaktojë prishje dhe shkatërrim të mjedisit, sidomos në zonat me fluks të madh turistik. Vlora është një qytet, që sipas statistikave, gati dyfishon popullsinë e saj në periudhën e sezonit turistik, pra, edhe risku për shfaqjen e problematikave të mjedisit është i lartë.

Në fakt, kjo shifër konfirmon edhe të dhënat e ndotjes që paraqitëm në kapitullin paraardhës, ku ndotja kryesore e ujit, ajrit dhe tokës vjen nga problemet me infrastrukturën turistike.

Pyetjes se cila nga metodat është më e mirë në promovimin e produkteve turistike, siç shihet, nga grafiku 30, përqindja më e madhe e të anketuarve konceptojnë si një nga mjetet kryesore të marketingut promovimin e burimeve të zonës dhe publicitetin.

Grafik 30. Aspektet e marketingut në sektorin e turizmit.

Burimi: Autori

Pra, edhe komuniteti mendon se turizmi është sektori, që duhet të gjejë zhvillim, lidhur me burimet natyrore dhe kulturore të rajonit në lidhje me turizmin. Pra, edhe vëmendja ndaj këtyre burimeve, ruajtjes dhe mirëmbajtjes së tyre mendohet të jetë kryesore në mënyrë që të promovohen siç duhen vlerat e zonës, për zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

7.2. TREGUESIT E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT TË QËNDRUESHËM

Për të monitoruar dhe përmirësuar procesin e planifikimit dhe zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit, është e nevojshme të analizojmë treguesit të cilët na ndihmojnë të vlerësojmë dhe koordinojmë zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në tre aspektet e zhvillimit të tij: ekologjik, ekonomik dhe social.

Organizata Botërore e Turizmit (OBT) ka propozuar, së fundi, përdorimin e treguesve të përzgjedhur për turizmin e qëndrueshëm, me qëllim organizimin nga ana e menaxherëve dhe administratorëve të sektorit të turizmit të qëndrueshëm, motivimin e kërkesës për turizëm dhe gatishmërinë e vendimmarrësve për të njohur dhe plotësuar. Treguesit duhet të tregojnë performancën e vërtetë të destinacioneve turistike dhe të sigurojnë akses për të marrë vlera të krahasueshme për të gjithë destinacionet.

Synimi për të treguar sektorët prioritarë për të realizuar zhvillimin e qëndrueshëm në Gjirin e Vlorës, si edhe strategjitë e duhura për turizmin e qëndrueshëm të identifikuar tashmë si sektor prioritar në këtë rajon, kërkojnë patjetër studimin e perceptimeve në komunitet si edhe përfshirjen e tij në strategjitë e ndërtuara dhe zbatimin e tyre.

Siç dihet destinacionet veriore apo malore, për shembull, kanë nevojë për më shumë energji për ngrohjen e ambienteve akomoduese se sa destinacionet verore. Nuk do të kishte kuptim të matej vetëm sasia e energjisë së përdorur, sepse vlerat varen nga rrethanat e destinacionit. Nëse do të shohim atë pjesë të përdorimit total të energjisë, e cila vjen nga burimet e rinovueshme, ne marrim një tregues të vlefshëm për të gjithë destinacionet turistike.

Një listë parapërgatitore indikatorësh u identifikuan nga iniciativa VISIT dhe të testuara në 10 destinacione në të gjithë botën dhe në të gjithë Europën. Rezultatet e testimit çuan në listën bazë të indikatorëve. Ata rekomandohen si "tregues prioritarë" për të cilët egzistojnë të dhëna ose mund të gjenden lehtë në destinacione.

Treguesit e zhvilluar nga Iniciativa Europiane VISIT

A) Treguesit për zbatimin politik të koncepteve të qëndrueshmërisë

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Ekzistenca dhe vlerësimi i efektivitetit të mjeteve të monitorimit dhe menaxhimit mjedisor për një strategji turzmi më të integruar?
- A janë përfshirë grupet e ndryshme të interesit në proces?

Çështjet kyçe që lidhen me cilësinë e rajonit:

- A ekziston sistem për monitorim dhe raportim të vazhdueshëm për të përmirësuar dhe mirëmbajtur cilësinë e destinacionit?

Tabela 49. Treguesit e performancës mjedisore.

Nr.	Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
A-1	Ekzistenca e politikave lokale për forcimin e qëndrueshmërisë në destinacion.	Ekzistenca e vendimit politik për strategjinë (Po/JO). Ekzistenca e ndonjë plan veprimi (PO/JO). Numri i çështjeve të mëposhtëme që mbulohen nga ky plan veprimi: transport, përdorimi i tokës dhe biodiversiteti, energjia, uji, mbetjet, çështjet sociale, çështjet ekonomike.
A-2	Përfshija e grupeve të interes.	A janë vazhdimisht të përfshirë grupet e interesit në projektimin, rishikimin, monitorimin e strategjisë për qëndrueshmërinë (Po/JO). A është i punësuar staf ekstra për zbatimin e tij (numri i stafit).
A-3	Ekzistenca e një inventari të saiteve me interes kulturor.	Psh. monumentet, ndërtesat, zonat e mbrotjura nga UNESCO: (PO/JO).
A-4	Ekzistenca e një inventari të saiteve me interes natyror.	Psh. zonat e mbrojtura, habitatet, zonat e rrezikuara, Natyra 2000: (PO/JO).
A-5	Numri i shërbimeve turistike të eko-etiketuara apo i shërbimeve që zbatojnë skemën e menaxhimit mjedisor (të tilla si EMAS apo ISO 14000).	Ku përfshihen hotelet, restorantet, zonat e kampingut dhe të tjera shërbime turistike.
A-6	Numri i saiteve të monitoruara me Sistemin e Flamurit Blu dhe numri total i zonave për banjo dielli (nëse është e zbatueshme).	

B1. Transporti turistik (aksesi në destinacionin e udhëtimit të kthimit, lëvizshmëria lokale)

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- A është në rënje presioni i transportit të shkaktuar nga turizmi?
- A po vijnë turistët me mjete transporti më të qëndrueshme? Situata aktuale dhe zhvillimi në kohë duhen parë nëse ka shenja përmirësimi apo jo.
- A po vjen në rritje kohëzgjatja e qëndrimit? Ka më shumë turistë ditorë apo turistë që qëndrojnë më gjatë?
- Cilat janë mjetet kryesore të transportit që turistët përdorin gjatë qëndrimit në destinacion?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

Tabela 50. Impakti i transportit në cilësinë e ajrit dhe zhurmat, bllokimet në trafik.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Përdorimi i mjeteve mjedisore transportuese në të gjitha mbërritjet	Sa turistë (që qëndrojnë të paktën një natë) kanë përdorur mjetet e mëposhtëme të transportit: makinë, avion, tren, autobuz, anije, biçikletë për të ardhur në destinacion (nëse është e mundur edhe numra totalë vjetorë). Sa vizitorë ditorë përdorin këto mjete transporti: makinë, avion, tren, autobuz, anije, biçikleta për të ardhur në destinacion (nëse është e mundur edhe numra totalë vjetorë, përqindje nëse ka patur anketime për te mysafirët apo vlerësime).
Numri i vizitoreve ditorë për km²	Tabela mujore me vizitorë ditorë (shifrat totale, nëse nuk ka të dhëna për shifrat nga anketime vizitorësh). Tabela mujore për vaktet e ngrëna në të gjithë restorantet (nëse është e mundëshme).
Lëvizshmëria lokale	Tabela mujore për numrin e pasagjerëve të transportuar nga transporti lokal publik. Përqindja e akomodimit, shërbimeve turistike dhe të tjera atraksione turistike që arrihen me transportin publik (më pak se 10 ecje në këmbë deri në stacionin tjetër). Të tjera mjete transporti veçanërisht të krijuara për turistët (tipi i transportit dhe numri i vendeve për pasagjerë të vlefshëm në muaj).

B2. Kapaciteti mbajtës dhe përdorimi i tokës, biodiversiteti dhe aktivitetet tursitike
Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Sa tokë është zënë për qëllim akomodimi turistik?
- Sa pjesë toke është zënë nga shtëpitë e dyta?
- A përpqet destinacioni të mbrojtë dhe ruajtë zonat natyrore?
- Cili është impakti i aktiviteteve të ndryshme turistike në biodiversitet?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- Shkalla e shtrirjes urbane, në reduktim të tërheqjes/joshjes së destinacionit?
- Shuma e zonave natyrore që rrisin joshjen e kësaj zone?

Destinacionet bregdetare:

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Cili është presioni në sistemet ujore (destinacionet buzë detit dhe liqenit)?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- A janë brigjet në rrezik nga mbipopullimi?

Destinacionet malore:

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Presioni që vjen nga turizmi në destinacionet malore?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- A janë destinacionet malore në rrezik nga mbipopullimi?

Tabela 51. Tregues të mbipopullimit të destinacineve.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Dendësia maksimum e popullsisë (sezoni pik) për km²	Tabelë me numrin e popullsisë totale (përfshirë turistët) në muaj.
Shtretërit në rezidencat sekondare (në % ndaj totalit të kapacitetit strehues)	Kapaciteti strehues (sipas akomodimit).
Raporti i zonave të ndërtuara ndaj zonave natyrore	Tipi i zonës së destinacionit (ndërtim, i rezervuar për ndërtësë, tokë e gjelbër, pyll, ujë, të tjera) në km. ²
Madhësia e zonave natyrore të mbrojtura (në % ndaj zonës së hapësirës totale të destinacionit).	Madhësia totale e zonave të mbrojtura natyrore (çdo lloj shkalle mbrojtje) në km ² .
Zhvillimi i aktiviteteve të ndryshme argëtuese që përdorin intensivisht burimet	• Madhësia totale e fushave të golfit (në km²). • Numri i mysafirëve në fushat e golfit në vit. • Numri i kanoneve me borë. • Zonat e mbuluara me borë artificiale. • Kapaciteti i teleferikëve, kabinave dhe të tjera transporte të ngjashme (e shprehur për person/në metra katror vertikal në vit). • Numri i turistëve të transportuar nga helikopterë • Kapaciteti i porteve (numri i barkave me motor). • Numri i mjeteve të shpejtësisë në muaj, apo të tjera pajisje sportive ujore.
Përqindja e vijës bregdetare natyrale (nëse është e aplikueshme)	Përqindja e gjatësisë së vijës bregdetare natyrale (e pandërtuar brënda një zone prej 1 km nga uji) ndaj vijës bregdetare totale.

B3. Përdorimi i energjisë
Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Sa efektiv është përdorimi i energjisë në destinacion (sasia totale e energjisë të përdorur nga turizmi dhe burimi i energjisë)?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- Nuk ka ndonjë çështje cilësie direkt të lidhur, por e nevojshme për të reduktuar efektet e ndryshimit të klimës, të cilat mund të kenë një impakt afatgjatë në cilësinë e destinacionit.

Tabela 52. Tregues të energjisë.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Përqindja e energjisë së rigjenerueshme ndaj konsumit të energjisë totale (destinacioni i tërë, e prodhuar lokalisht apo e importuar)	Raporti i konsumit të energjisë në vit mbuluar me burimet e rigjenerueshme.
Energjia e përdorur sipas tipit të shërbimit turistik dhe për turistë	Konsumi total i energjisë në vit sipas tipit të shërbimit turistik (akomodim, sportive, lloje të ndryshme transporti turistik) të ndara sipas numrit total të njerëzve që i përdorin ato.

B4. Përdorimi i ujit

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Cili është presioni mbi burimet lokale të ujit?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- A ka ujë të mjaftueshëm për turistët?
- A janë organizmat e ujit (ujë sipërfaqësor dhe nëntokësor) të një cilësie të mirë?

Tabela 53. Tregues të përdorimit të burimeve ujore.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Përdorimi i qëndrueshëm i burimeve ujore.	Raporti i ujit të importuar (ujësjellësat, anijet etj.) apo që vijnë nga përpunimi i ujit të detit ndaj zhvillimit mesatar të burimeve totale të ujit nëntokësor gjatë 5 viteve të fundit në (+/- cm).
Përqindja e shtëpive dhe faciliteteve të lidhura me shpërdorimin e ujit dhe trajtimin e bimëve.	Përqindja e shtëpive dhe godinave të lidhura me impiantet e përpunimit të ujërave të ndotura.

B5. Menaxhimi i mbetjeve të ngurta

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- A egziston një sistem për menaxhimin efektiv të mbetjeve?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- A hidhen mbeturinat në mënyrë të paligjshme dhe a janë efektet negative të përpunimit të mbetjeve të dëmshme për shëndetin (për shembull shkaktuar nga djegia e mbeturinave)?

Tabela 54. Tregues të mbetjeve nga turizmi.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Përqindja e mbetjeve të ngurta të ndara për riciklim	Përqindja e shtëpive ku mbetjet ndahen në riciklim. Përqindja e mbetjeve të ngurta të mbledhurar në krahasim me totalin e mbetjeve të ngurta.
Totali i mbetjeve të ngurta të hedhura të grumbulluar apo të shkrumbuara (në ton)	Totali i mbetjeve të ngurta të hedhura të grumbulluar apo të shkrumbuara (në ton).
Tabela mujore për mbeturinat e krijuara	Tabela mujore për mbeturinat e krijuara.

C. Treguesit e performancës sociale dhe kulturore

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Zhvillimi i kushteve të jetesës për popullsinë lokale?
- A shtyhen zhvillimet nga influenca të jashtme?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- A ndihen turistët të pranuar nga banorët?
- Siguria e përgjithëshme e turistëve

Tabela 55.Tregues të punësimit nga turizmi.

D. Treguesit e performancës ekonomike

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Përqindja e të punësuarëve jo-rezidentë ndaj numrit total të të punësuarëve në turizëm	Përqindja sezonale e punonjësve jo-rezident ndaj totalit të punonjësve në turizëm.
Kohëzgjatja mesatare e kontratave të personelit në turizëm	
Përqindja e tokës të zotëruar nga ardhësit	
Numëri i vjedhjeve të regjistruara	
Raporti Turist ndaj popullsisë vendase	

Çështjet kyçe për qëndrueshmërinë:

- Realizueshmëria/dobia ekonomike e sektorit të turizmit?

Çështjet kyçe për cilësinë e rajonit:

- Varësia e ekonomisë nga sektori i turizmit?
- Variacioni sezonal i të ardhurave të turizmit?

Tabela 56. Tregues të zhvillimit ekonomik nga sektori i turizmit.

Përshkrimi i Treguesit	Si ta masim, shpjegime të mëtejshme
Variacioni sezonal i punësimit që lidhet me turizmin	Punësimi që lidhet me turizmin në sezon pik dhe jashtë sezonit ndaj totalit të punësimit në destinacion.
Pjesa e turizmit në PBB të destinacionit të përgjithshëm	
Variacioni sezonal i zënies së akomodimit	Tabela mujore për netët e fjetura në destinacion.
Kapaciteti total akomodues e matur për frymë popullsie rezidente	
Kohëzgjatja mesatare e qëndrimit	

7.3. STRATEGJITË E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT

Në të ardhmen, turizmi në Shqipëri do të jetë plotësisht i bazuar në zhvillimin e qëndrueshëm, me synimin për të qënë një nga industritë më të suksesshme të zhvillimit ekonomik të vendit, një nga kontribuesit kryesorë të mirëqënies sociale dhe reputacionit në sytë e turistëve të huaj. Rol kryesor në këtë zhvillim ka edhe Vlora duke qënë një nga destinacionet kryesore turistike.

Synimi kryesor i operatorëve turistikë duhet të jetë: ofrimi i një turizmi modern, cilësor, bazuar në produkte inovative dhe shërbim i sofistikuar me qëllim arritjen e kënaqësisë tek turistët. Vetëm në këtë mënyrë, Vlora mund të kthehet në destinacionin e dëshiruar jo vetëm të turistëve në vend apo të vendeve fqinj, por edhe të turistëve më të largët.

Disa prej objektivave që mund të ndiqen nga të gjithë ofruesit e shërbimeve turistike me qëllim rritjen e aktiviteteve turistike janë:

- Rritja e numrit të turistëve që qëndrojnë më shumë se një natë.
- Rritja e numrit të turistëve afatëgjatë.
- Shtimi i numrit të sporteleve hyrëse në pikat doganore gjatë sezonit turistik.

Arritja e këtyre objektivave kërkon:

- Parimet e zhvillimit të qëndrueshëm në turizëm të jenë të detyrueshme.
- Mjedisit për zhvillimin e turizmit të jetë i sigurt.
- Rritja e cilësisë dhe kushteve që do të rrisin aftësitë kompetitive të turizmit të Vlorës.
- Marketing inovativ dhe eficient i promovimit të Vlorës si një destinacion atraktiv turistik.

Nëpërmjet Zbatimit të Strategjisë Kombëtare të Turizmit synohet zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm dhe arritja e sinergjisë ndërmjet:

- Rritjes të konkurrencës.
- Mjedisit të favorshëm të biznesit.
- Marketingut eficient dhe inovativ.

Me rëndësi për këto fusha zhvillimi, është shfrytëzimi i të gjitha mundësive përfshirë këtu: investime dhe inovacione me qëllim ngjitjen e shkallëve ndërkombëtare të konkurrencës, si në turizëm në përgjithësi, por edhe komponentëve të tjerë, duke ndërtuar partneritete strategjike brenda sektorit dhe marrëdhënieve me partnerë të jashtëm, me qëllim eliminimin e pengesave për një efikasitet të lartë në zhvillimin e turizmit, nëpërmjet përdorimit të metodave matëse dhe statistikave, duke përfshirë llogaritë satelitore turistike, rritjen e kulturës së vlerësimit dhe kompetencës, dhe kështu me radhë.

Realizimi i objektivave kryesore të strategjive të reja duhet të fokusohet në:

- Konkurrencë (inovacion, cilësi, sukses, njohuri, siguri, vlera të shtuara, trafik, kënaqësi për turistët, menaxhim të destinacioneve, konsumit për vizitorët, etj.).
- Cilësi jete dhe mirëqenie (sjellje të mirë të popullësisë vëndase, zhvillim rajonal, bashkëveprim në zhvillimin e turizmit, kënaqësi të punonjësve, etj.).

- Reputacion dhe zhvillim të turizmit kombëtar (turizmi të jetë prioritet, bashkëveprim për zhvillim, bashkëveprim publik dhe privat, rritje e imazhit të turizmit në sytë e turistëve dhe aktiviteteteve të tjera, etj.).
- Njohjen e Vlorës si destinacion turistik në botë (përballja me tregun e jashtëm, imazhin e Vlorës, internacionalizim, etj.).

Të gjitha këto objektiva është e rëndësishme të shoqërohen me orientimin e përgjithshëm drejt zhvillimit të qëndrueshëm, shqetësimin për ekonominë, mjedisin socio-kulturor dhe natyror, manaxhimin dhe cilësinë e mjedisit, etj. Të gjitha hapat dhe projektet e ndërmara duhet të bazohen tek zhvillimi i qëndrueshëm. Vetëm në këtë mënyrë ekspertët ndërkombëtarë dhe turistët mund të na identifikojnë si një destinacion i shkëlqyer, i gjelbër, i këndshëm, aktiv dhe i shëndetshëm për të vizituar dhe zhvilluar biznesin.

Strategjitë bazë

Objektivat e vendosura në këtë periudhë mund të arrihen duke vazhduar apo ndjekur politikat e mëparshme strategjike, pra, rritjen e bashkëpunimit në planifikimin e përbashkët, formësimin dhe marketingun e turizmit të Vlorës në të gjitha nivelet, nga lokale dhe rajonale në nivel kombëtar, si dhe rritjen e përsosmërisë në të gjitha fushat dhe në të gjitha nivelet e turizmit. Vëmendje më e madhe duhet t'i kushtohet marketingut dhe promovimit të Vlorës, si një destinacion turistik dhe krijimin e një mjedisi të përmirësuar të biznesit për zhvillimin e turizmit, me theks në rritjen e cilësisë së produkteve dhe shërbimeve turistike.

Në fushën e politikës së investimeve, kjo periudhë strategjike do të vendos theksin më shumë në infrastrukturën turistike publike, që do të gjenerojë një ofertë shtesë turistike dhe të mundësojë një zhvillim më të shpejtë të destinacioneve turistike.

Strategjitë e biznesit

Qëllimi i kësaj strategjie është që të përqëndrohet në një segment të vogël. Do të ishte mirë të vazhdohej me një segmentim të tregut kryesisht në lidhje me kriterin e vlerës që ka oferta jonë turistike (ose është menduar të ketë) për një turist të synuar, lidhur me

specializimet dhe shpërndarjen e tregut. Përparësitë kryesore të zgjedhura për këtë strategji turizmi janë:

- Investime të vogla për sa i përket burimeve (kryesisht promovim) në krahasim me strategjitë që kanë për qëllim të gjithë tregun.
- Specializim të kuptuar dhe njohuri për një turist të synuar.

Zbatimi i kësaj strategjie në mënyrë të suksesshme, kërkon që të kryhen disa veprime në fushat e zhvillimit. Këto aktivitete përfshijnë:

- Zhvillim të mëtijshëm të destinacioneve turistike.
- Mbledhja e vazhdueshme e informacionit për turistët dhe zbatimin e këtyre informacioneve në operacionet e mëtijshme të biznesit.
- Kujdesi për cilësinë.
- Kujdesi për punëmarrësit.

7.4. ASIMETRITË E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT

Turizmi prej kohësh përshkruhet si një treg asimetrik informacioni. Në një situatë të tillë, dihet se konsumatorët e kanë të vështirë vlerësimin e cilësisë së një produkti dhe hapësira e produkteve të cilësisë së lartë është reduktuar dukshëm. Shpërndarja e madhe e internetit dhe reklamave të ndryshme që shfaqen në të, ka dhënë shpresë për zgjidhjen e këtij problemi, megjithatë, kjo pritshmëri jo gjithmonë ka qënë e kënaqshme. Por, përhapja e internetit iu ka dhënë një numri të madh njerëzish, metoda për të gjykuar më mirë produktet dhe shërbimet. Kjo ka bërë të mundur përcaktimin e rrethanave, kur një konsumator është më i mirinformuar në lidhje me vlerën reale të një produkti në treg se vetë furnizuesit.

Duke përdorur një sërë agentësh të bazuar në stimulime numerike, ky punim doktrate diskuton dallimet ndërmjet dy kushteve të mundshme asimetrike të tregut. Këto rezultate janë diskutuar në lidhje me: strategjitë e mundshme, që duhen adaptuar nga

blerësit dhe shitësit në mënyrë që të ribalancojnë kënaqësinë tek (konsumatorët); dhe të ardhurat tek (furnizuesit).

Është e njohur se "përvoja" (parë nga këndvështrimi i një konsumatori) është një faktor i rëndësishëm, që ndikon në rritjen (ose edhe mbijetesën) e një firme. Kjo është edhe më e rëndësishme në tregjet ku informacioni, më shumë se objektet e prekshme, luajnë një rol jetik.

Flukset e informacionit janë thelbësore në shumë aktivitete ekonomike dhe përfaqësojnë faktorin kryesor për stabilitetin dhe efikasitetin e tregjeve. Shumë nga këto janë të karakterizuara nga informacion jo i plotë dhe, në veçanti, nga informacion asimetrik, ku shitësit e një produkti njohin karakteristikat dhe vlerat e vërteta të tij, ndërsa blerësit potencialë jo. Sikurse e përmendëm në fillim, turizmi ka kohë që shihet si një treg asimetrik informacioni, (Cohen, 1979; Smeral, 1993). Turistët janë në gjendje për të vlerësuar vetëm pjesërisht karakteristikat dhe cilësisinë e paketës turistike që zgjedhin para një udhëtimi turistik, në bazë të informacionit të vënë në dispozicion nga ofruesit dhe ndërmjetësit.

Përdorimi i internetit ngjalli idenë se kjo asimetri mund të ishte reduktuar (në një farë mënyre), duke u siguruar konsumatorëve më shumë mundësi për të mbledhur detaje në lidhje me destinacionet e tyre turistike si dhe të produkteve dhe shërbimeve të ofruara; Werthner, A; Klein, W. 1999: 67). Aktualisht kjo asimetri duket se nuk është reduktuar, sikurse shpresonte dhe prezenca e fuqishme e ndërmjetësve online në një farë mënyre, ka përjetësuar situatën e njohur (Chen, I; Schwartz, D. 2006: 89). Premtimi për reduktimin e asimetrisë, nëpërmjet përdorimit të teknologjisë lehtësisht të aksesueshme për të gjithë, nuk arriti të tregojë nëse ka sjellë rezultatet e dëshiruara. Mjedisi i njohur si Web 2.0 ka modifikuar skenarin duke vënë në dispozicion një sasi të madhe të informacionit praktikisht në çdo aspekt të jetës njerëzore.

Për një kohë të gjatë lidhjet e një individi dhe mundësitë për të ndarë përvojën dhe informacionin në lidhje me produktet dhe shërbimet, kanë qënë të kufizuara vetëm në një numër të vogël miqsh apo të afërm të ngushtë. Dobia e këtij lloji informacioni është zvogëluar për shkak të probabilitetit të vogël të takimit me dikë që ka pasur të njëjtën (ose edhe të ngjashme) eksperiencë.

Në turizëm, hapësirat virtuale kanë krijuar mundësinë për të konsultuar një numër të madh burimesh, ku destinacionet, ofruesit, produktet dhe shërbimet janë diskutuar, krahasuar, komentuar dhe vlerësuar. Këto burime kanë ndryshuar me shpejtësi mënyrën që individët përballojnë problemin e mbledhjes së informacionit, në lidhje me udhëtimet turistike që të bëjnë zgjedhje ose parashikojnë experiencë dhe facilitate. Këto mundësi krijohen duke zgjeruar në mënyrë të konsiderueshme konceptin e miqësisë dhe duke shumëzuar sasinë e burimeve të informacionit në dispozicion të çdo individi të vetëm.

Gjithashtu, këto burime kanë ndryshuar me shpejtësi mënyrën se si individët përballen me problemin e mbledhjes së informacionit në lidhje me udhëtimet turistike, të cilët para se të bëjnë zgjedhje duhet t'u referohen eksperiencave të personave të tjerë, duke vërtetuar kështu shprehjen se blerësit janë më të informuar se vetë shitësit e produkteve apo shërbimeve.

Informacioni asimetrik ende ekziston megjithëse disi i ndryshuar. Autorët e përshkruajnë si një *“mekanizëm të kundërt jo të favorshëm”*.

Bota ideale, studiuar nga teoritë klasike ekonomike, është një botë në të cilën aktorët e ndryshëm sillen në mënyrë racionale duke patur informacion të plotë mbi produktet dhe tregun në të cilin janë vendosur. Ky treg i përsosur përfshin një konfiguracion të prodhimit dhe këmbimit, në të cilën rezultatet optimale janë realizuar në mënyrë eficiente, pa pasur nevojë për ndërhyrje nga aktorët e jashtëm.

Sot, një vetëdije në rritje e kompleksitetit të sistemeve ekonomike, shoqëruar me tipare jo lineare, emergjente e të vetorganizuara, për një kategori të caktuar ngjarjesh ka modifikuar ëndërrën e një sistemi që evoluon drejt ekuilibrit dhe stabilitetit.

Megjithatë, përveç karakteristikave teknike dhe teorike (Krishna, A. 2009: 98), kjo rrugë nuk duket se ka tërhequr shumë industrinë e turizmit. Kryesisht përdoren shitjet publike si një instrument i marketingut dhe promovimit për të rritur ndërgjegjësimin në rast të produkteve apo shërbimeve të reja. Zgjidhja e vërtetë për këtë çështje qëndron në përmirësimin e përpjekjeve të drejtuara, për të marrë njohuri më të mira dhe më të thella të tregut dhe konsumatorëve me preferencat e tyre, besimet dhe sjelljet. Nën

kushte të caktuara, një blerës mund të arrijë rezultate më të mira duke u marrë me një shitës individual se sa me prokurime në masë (Manelli, F; Vincent, A.1995: 34). Në një farë kuptimi, kjo është ajo që ndodh sot, kur blerësit bëjnë një përdorim të gjerë të burimeve online me qëllim zgjedhjen e ofertës më të mirë për një produkt apo shërbim të caktuar.

Një numër i madh aplikacionesh janë sot në dispozicion, që lejojnë ndjekjen e ndjenjave të udhëtarëve e turistëve, shprehur kjo praktikisht në çdo aspekt të udhëtimit të tyre, duke ofruar pasuri të pabesueshme të informacionit rreth tipareve, karakteristikave, pajisjeve, e shërbimeve të ofruara. Për më tepër, këto mjete mund të sigurojnë një vlerësim më të mirë për vlerat e perceptuara (sipërfaqësore) të një produkti, kur ky produkt është përfshirë në një kontekst të caktuar, madje, edhe përtej vlerave thelbësore të produktit në vetvete.

Një përdorim i mirë dhe real i këtyre mjeteve, nisur nga fakti se mund të jetë i vetmi opsion praktik që të komunikojnë më mirë me klientët e tyre, në lidhje me destinacionet, kompanitë apo organizatat me qëllim sigurimin e rritjes të vetëdijes për vlerat e veçanta të propozimeve të tyre dhe për të rritur perceptimin e vlerës nga turistët. Edhe pse i vështirë dhe ende nën studim me rezultate të pasigurta, çështja komplekse e promovimit të aktiviteteve në mënyrë elektronike ka filluar të jap disa udhëzime fillestare (Clemons, 2009: 45). Literatura tregon se një vlerësim i drejtë i cilësisë së një produkti të ofruar u lejon prodhuesëve pozicionimin e duhur të produktit të tyre në treg.

Si përfundim, mund të themi se destinacionet turistike nuk duhet të fokusohen vetëm në përmirësimin e kënaqësisë të klientëve aktualë, por, gjithashtu, në përmirësimin e perceptimit të klientëve në lidhje me cilësinë e përgjithshme. Kjo lejon pozicionimin e duhur të destinacionit turistik, veçanërisht kur informacioni në rritje për oferta të një cilësie të lartë ka kosto të papërfillshme.

7.5. SFIDAT E ZHVILLIMIT TË TURIZMIT

Zhvillimi i sektorit të turizmit në Vlorë përballlet me një sërë sfidash dhe barrierash. Këto janë sfida që lidhen si me zhvillimin e përgjithshëm të vendit, që synon të asociohet në tregun ndërkombëtar, por edhe me sfida specifike me qëllim krijimin e një turizmi të suksesshëm, me destinacione bazuar në burimet natyrore dhe kulturore.

Kur diskutojmë sfidat e përgjithshme i referohemi, pozicionimit në një treg të gjerë. Në aspektin e turizmit, gjenden një numër i madh produktesh dhe vendesh, të cilat përmbushin kërkesat e konsumatorit, kanë numër më të madh turistësh dhe tërheqin vazhdimisht vëmendjen e agjensive turistike.

Megjithatë, mund të themi se koncepti mbi Shqipërinë e mëparshme ka ndryshuar. Sot është rritur interesi i turistëve të huaj, që kërkojnë të eksplorojnë destinacione të reja, dhe të synojnë Vlorën si destinacion turistik, por për të arritur standarde kërkohet mbështetje dhe koordinim marrëdhëniesh ndërmjet institucioneve.

Suksesi në tregun ndërkombëtar, kërkon vazhdimësi në lançimin e mesazheve promociionale dhe prezencën në treg vit pas viti. Kjo kërkon përkushtim, jo vetëm nga ana e politikës nëpërmjet grupeve të qeverisë dhe sektorit privat, por edhe mbështetje të shoqërisë civile.

Një sfidë mjaft e rëndësishme e zhvillimit të turizmit në Vlorë, është dhe infrastruktura. Një nga avantazhet e dukshme të turizmit natyror dhe kulturor është se kërkesa për infrastrukturë të specializuar është minimale. Megjithatë, kushtet bazë për lëvizjen e sigurt të turistëve (me makinë, minibus, autobus dhe avion) janë të nevojshme.

Telekomunikacioni dhe interneti, përbëjnë komponentë të rëndësishëm dhe domosdoshmërisht në rritje për promovimin e sektorit të turizmit dhe për të komunikuar me turistët.

Një tjetër sfidë mjaft e rëndësishme, është dhe koordinimi ndërmjet institucioneve qeverisëse. Një sektor i suksesshëm turizmi kërkon përpjekje të një numri ministrish, të

pushtetit vendor, të instituteve të kulturës dhe shkencës, agjencie ndërkombëtare dhe programeve të asistencës dypalëshe.

Po kështu, sfidë tjetër, është përmirësimi i njësive të informacionit për turistët, me qëllim gjetjen me lehtësi të destinacioneve të synuara. Shqipëria ka nevojë të bëjë investime edhe në mbledhjen e të dhënave në vend nëpërmjet sistemeve të menaxhimit për të monitoruar dhe analizuar vizitat e turistëve, sjelljet, tiparet dhe profilet e turistëve që vizitojnë vendin.

Me sfida specifike përballat dhe turizmi natyror e kulturor, duke kapërcyer sfidat e përgjithshme me të cilat përballat turizmi në përgjithësi. Koncepti i qëndrueshmërisë qëndron në themel të këtyre strategjive. Megjithatë nuk mund të pretendohet pozicionimi në tregun e turizmit dhe tërheqja e turistëve ndërkombëtarë, pa krijuar një mbështetje të fortë për të siguruar qëndrueshmërinë e burimeve natyrore dhe kulturore.

Zhvillimi i një sektori të suksesshëm kërkon investime thelbësore në infrastrukturë, marketing, burime njerëzore, menaxhim të zonave natyrore, ruajtje të kulturës dhe historisë.

Produkti i turizmit duhet të jetë autentik dhe i aftë të plotësojë parashikimet e përgjithshme të turistëve ndërkombëtarë.

Segmentet e turizmit natyror dhe kulturor varen shumë edhe në specializimin e burimeve njerëzore. Zonat turistike kanë nevojë gjithmonë e më shumë për menaxherë të kualifikuar. Nga analizat e mëparshme të bëra në vend është vënë re mungesa e personelit të kualifikuar për mikpritjen e turistëve të të gjitha niveleve. Sfida kryesore këtu mbetet dhe mungesa e njohurive të gjuhëve të huaja sidomos në zonat rurale.

7.6. PËRMBLEDHJE E KAPITULLIT

Së pari në këtë kapitull janë analizuar treguesit, të cilët na ndihmojnë të vlerësojmë dhe koordinojmë zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit në tre aspektet e zhvillimit të tij: ekologjik, ekonomik dhe social. Këta tregues janë propozuar nga Organizata Botërore e Turizmit (OBT), me qëllim organizimin nga ana e menxherëve dhe administratorëve të sektorit të turizmit të qëndrueshëm, motivimin e kërkesës për turizëm dhe gatishmërinë e vendimmarrësve për të njohur dhe plotësuar ata në bazë të standardeve, ku treguesit duhet të tregojnë performancën e vërtetë të destinacioneve turistike dhe të sigurojnë akses për të marrë vlera të krahasueshme për të gjithë destinacionet.

Ndër treguesit më të rëndësishëm mund të përmendim: treguesit e qëndrueshmërisë, të performancës mjedisore, të kapacitetit mbajtës, të përdorimit të enegjisë, të ujit, menaxhimit të mbetjeve të ngurta, të performancës social-kulturore dhe ekonomike.

Gjithashtu, janë paraqitur hap pas hapi, treguesit dhe modelet e zhvillimit të turizmit të rekomandura nga studiues të ndryshëm, ku kemi arritur në konkluzionin se vetëm një turizëm i bazuar në zhvillimin e qëndrueshëm, do të jetë një nga industritë më të suksesshme të zhvillimit ekonomik të vendit dhe një nga kontribuesit kryesorë të mirëqënies sociale dhe reputacionit në sytë e turistëve të huaj.

Përgjatë kapitullit kemi trajtuar edhe strategjitë e zhvillimit të turizmit qëndrueshëm, me pikësynim kryesor arritjen e sinergjisë nëpërmjet: rritjes të konkurrencës, mjedisit të favorshëm të biznesit dhe emarketingut eficient dhe inovativ.

Janë trajtuar edhe objektivat kryesore të strategjive të reja të cilat duhen të fokusohen në:

- Konkurrencë.
- Cilësi jete dhe mirëqënie.
- Reputacion dhe zhvillim të turizmit kombëtar.
- Njohjen e Vlorës si destinacion turistik në botë.

Nga ana tjetër, është theksuar se objektivat e vendosura mund të arrihen duke vazhduar apo ndjekur politikat e mëparshme strategjike, pra, rritjen e bashkëpunimit në

planifikimin e përbashkët, formësimin dhe marketingun e turizmit të Vlorës në të gjitha nivelet, nga lokale dhe rajonale në nivel kombëtar, si dhe rritjen e përsosmërisë në të gjitha fushat dhe në të gjitha nivelet e turizmit.

Një tjetër problem që duhet t'i kushtohet rëndësi është edhe marketingu dhe promovimi i Vlorës, si një destinacion turistik, si dhe krijimi e një mjedisi të përmirësuar të biznesit për zhvillimin e turizmit, me theks në rritjen e cilësisë së produkteve dhe shërbimeve turistike.

Gjithashtu, një nga elementet e rëndësishëm për zhvillimin e turizmit është dhe informacioni, që mund të përbëjë një sfidë në lidhje me tregun turistik dhe informimin mbi cilësinë, si edhe llojet e turizmit brenda destinacionit në krahasim me destinacionet e tjera.

Në këtë kapitull u trajtuan gjerësisht edhe këndvështrimet e studiuesve të ndryshëm për këtë problem.

Është theksuar se zhvillimi i sektorit të turizmit në Vlorë përballlet me një sërë sfidash dhe barrierash. Këto janë sfida që lidhen si me zhvillimin e përgjithshëm të vendit, që synon të asociohet në tregun ndërkombëtar, por edhe me sfida specifike me qëllim krijimin e një turizmi të suksesshëm, me destinacione bazuar në burimet natyrore dhe kulturore.

Në fund të këtij kapitulli, janë trajtuar edhe rezultatet e analizës së pyetësorëve në terren. Këta pyetësorë pasqyrojnë këndvështrimin e komunitetit në lidhje me prioritetin e zhvillimit ekonomik të Gjirit të Vlorës si dhe problematikat që perceptohen nga komuniteti, në lidhje me mjedisin dhe zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm si sektor prioritar ekonomik.

Gjithashtu, është pasqyruar mendimi dhe perceptimet e operatorëve turistikë, ekspertëve, si edhe komunitetit, në lidhje me:

- Sektorët e perceptuar si prioritarë për zhvillimin ekonomik.
- Barrierat e zhvillimit të biznesit.
- Tendencat e punësimit.

- Tregjet e shitjes së produktit.
- Zbatimi i ligjshmërisë.
- Nivelet e ndotjes së mjedisit.
- Angazhimin e autoriteteve për mbrojtjen e mjedisit.
- Mënyrat se si mund të kontribojë komuniteti.
- Arsyet e problematikave të turizmit në mjedis.
- Aspekte të marketingut në sektorin e turizmit.

Përfundimet e analizës treguan se turizmi shihet si sektor prioritar për zhvillimin ekonomik të Gjirit të Vlorës. U gjet një lidhje pozitive ndërmjet turizmit dhe mjedisit, ku ka një perceptim të drejtë të të pyeturve në lidhje me varësinë e ndërsjellë turizëm-mjedis. Pra, dhe ndërtimi i politikave miqësore me mjedisin konsiderohen si shumë të rëndësishme nga komuniteti për realizimin e turizmit të qëndrueshëm, **gjë që tregon edhe vërtetimin e hipotezës së dytë.**

KAPITULLI VIII: PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

8.1. PËRFUNDIME TË PËRGJITHSHME

Shqipëria është një nga vendet që pas viteve '90 u përfshi në ndryshimet e mëdha që pësuan vendet e kampit socialist, duke u përpjekur të shndërrohet në mënyrën më të shpejtë në një vend me ekonomi të tregut të lirë. Për shumë vite me radhë në fakt Shqipëria qëndroi në një tranzicion të gjatë, i cili ende nuk mund të themi se ka përfunduar.

Shqipëria u përball ashtu si edhe vendet e tjera, por ndoshta edhe më tepër, me sfida të mëdha në fushën e ekonomisë, sfida të lidhura me prodhimin, sistemet financiare, politikat monetare e fiskale, riorganizaimi i ndërmarrjeve shtetërore, ofrimi i shërbimeve publike, sfidat infrastrukturore, etj.

Një nga aspektet, që po përballen sot vendet në zhvillim si Shqipëria, lidhet, gjithashtu, me efektivitetin e ekonomisë si edhe sfidat që kjo ekonomi të ketë një zhvillim të qëndrueshëm, cili duhet të garantojë zhvillimin e brezave të sotëm, por pa kompromentuar burimet për brezat e ardhshëm.

Sfidat për arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm janë të mëdha edhe për vendet e zhvilluara, e aq më tepër për vendet në zhvillim, prandaj edhe përpjekjet duhet të orientohen në disa fusha kryesore të zhvillimit ekonomik. Ky zhvillim i qëndrueshëm i ka nxitur studiuesit e sotëm të fokusojnë vëmendjen e tyre tek mjedisi, si një nga komponentët më të rëndësishëm për këtë zhvillim.

Kjo temë doktorature u përqendrua në paraqitjen e mendimeve të studiuesve për ndikimet mjedisore në zhvillimin ekonomik, kryesisht për vendet në tranzicion por sidomos në zhvillimin e turizmit, si një sektor prioritar ku është fokusuar tema.

Analiza e të dhënave në rang kombëtar paraprin synimin kryesor për të studiuar prirjet e zhvillimit të qëndrueshëm të turizmit në Gjirin e Vlorës, si një nga zonat më të rëndësishme të vendit, për shkak të burimeve të shumta natyrore, kulturore, sociale, etj.

Gjithashtu, tema paraqiti nga pikëpamja teorike disa modele të zhvillimit ekonomik duke u bazuar kryesisht në sektorin e turizmit, duke qenë se në të gjitha strategjitë e zhvillimit kombëtar, kjo është një nga industritë më thelbësore ku duhet të mbështetet vendi ynë, për shkak të burimeve të shumta mbështetëse kundrejt kësaj industrie.

Modelet e zhvillimit të turizmit të paraqitura nga autorët e ndryshëm janë përmbledhur së pari në qasjen e Jafari me disa prej platformave të tij për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm si:

- Platforma mbrojtëse.
- Platforma paralajmëruese.
- Platforma adaptive.
- Platforma mbi njohuritë bazë.

Nga autorë të tjerë, si përfundim i studimit të literaturës, për vetë kushtet e zhvillimit ekonomik të Shqipërisë vlen të veçohen:

- Modeli analitik, sipas Tefler ku teoritë e turizmit kanë ndërvepruar me teoritë e zhvillimit.
- Modeli Buttler ku përkufizimi i turizmit duhet parë në dy këndvështrime: së pari duke e parë turizmin nga një pikë shumë sektoriale dhe së dyti qasjen e turizmit të qëndrueshëm duhet parë në kontekstin e një sektori të vetëm.

Duke u bazuar në sa u tha më lart për Shqipërinë në përgjithësi dhe Gjirin e Vlorës në veçanti mund të themi se:

1. Platforma Jafari mund të ilustrohet me vërtetësi në rastin e Shqipërisë dhe Gjirit të Vlorës.
- Në fakt platforma mbrojtëse ka filluar të adaptohet në Shqipëri që pas viteve '90 të paktën teorikisht. Nga të gjitha qeveritë shqiptare, turizmi është konsideruar si një sektor me përfitime ekonomike të konsiderueshme dhe të dëshirueshme

për Shqipërinë, e sidomos për Gjirin e Vlorës, duke parë burimet e shumëllojshme për zhvillimin e tij.

- Më tej, platforma mjedisore që përfshin ndërgjegjësimin për efektet negative të zhvillimit të Turizmit masiv, mund të themi se identifikohet në Shqipëri kryesisht pas viteve 2005-2007 e deri më sot, ku shumë deklarata të autoriteteve lokale e qendrore paraqesin përpjekjet për të minimizuar ndikimet negative në ndotje. Por, niveli i ulët i zbatimit të strategjive dhe problematika në gjetjen e zgjidhjeve ka çuar në vazhdimin e tyre deri në ditët e sotme.
- Sot në Shqipëri jemi në stadin kur kanë filluar hapat për platformën adaptive, ndërsa jemi ende larg asaj të zbatimit të njohurive. Gjithësesi, platforma adaptive lidhet me veprimet e ndërmarra së fundmi në vendin tonë për mbrojtjen e mjedisit dhe kontrollin e territorit, për të garantuar kushte për zhvillimin e formave alternative të turizmit, të cilat sot po kërkohen e po promovohen me forcë sidomos në varësi të destinacioneve të ndryshme në Shqipëri.
- Gjithashtu, në Gjirin e Vlorës, strategjia për zhvillimin e turizmit është bazuar në shumë forma alternative të zhvillimit të turizmit. Shumë operatorë, kanë rritur gamën e shërbimeve të tyre si edhe kanë forcuar lidhjet me ndërmjetësit turistikë, agjencitë e turizmit dhe operatorët, për të ofruar më shumë forma të turizmit alternativ.

2. Qasja për modelin e zhvillimit të turizmit sipas Butler dhe modelin analitik, për një zhvillim ndërsektorial mendoj se është shumë e përshtatëshme për këtë zonë, e cila ofron edhe mundësi të tjera, siç është vënë re edhe nga analiza e sektorëve.

- Vlora ofron mundësi dhe praktika manaxhimi për të të gjitha format e zhvillimit të turizmit dhe të gjitha format e zhvillimit të destinacioneve duke filluar që nga turizmi masiv dhe deri tek turizmi niche.

- Por ajo, që është më e rëndësishme është se ajo ofron mundësi për të siguruar një zhvillim të qëndrueshëm të tre aspekteve: shoqërore, ekonomike dhe mjedisore.
- Qasja më e mirë është ajo e këndvështrimit të ndërvlerësive sektoriale të turizmit, duke mos e parë atë si një sektor të shkëputur, gjithashtu duhet shoqëruar edhe me qasjen e modelit Jafari në platformën adaptive dhe arritjen deri në nivelin e platformës së njohurive.
- Përzgjedhja e një turizmi niche, e sidomos e formave alternative të turizmit, turizmi bazuar mbi natyrën, ekoturizmi etj., përkundrajt turizmit masiv, do të ishin pikërisht shprehje e përzgjedhjes së modeleve më bashkëkohore.

8.1.1. PËRFUNDIME TË PUNIMIT

Hipotezat e ngritura në fillim të temës:

1. Zhvillimi i qëndrueshëm i Vlorës varet nga zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit.
2. Zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit dhe i ekonomisë ndikohen nga politikat ndaj mjedisit.

Më poshtë po paraqesim konkluzionet në lidhje me verifikimin e hipotezave sipas metodës kërkimore dhe analizës së të dhënave.

Hipoteza e parë:

Kjo hipotezë verifikohet nga të dhënat e deritanishme në lidhje me krahasimin e sektorit të turizmit me sektorët e tjerë ekonomikë, në të dyja nivelet: rajonal dhe kombëtar.

Faktorët që ndikojnë në këtë përfundim janë:

- Analiza në rang kombëtar paraqet turizmin si sektorin që ndikon më pak në PBB, krahasuar me sektorë të tjerë prioritarë në rang vendi, si bujqësia, blegtoaria apo peshkimi.

- Analiza në nivel rajonal, për Gjirin e Vlorës tregon se të ardhurat e turizmit krahasuar me të ardhurat nga të gjithë sektorët përbëjnë një përqindje shumë të ulët. Në krahasim me sektorë të tjerë si tregtia apo peshkimi, shifrat lënë shumë për të dëshiruar në krahasim me burimet e mëdha, që ka Gjiri i Vlorës, për të zhvillimin e sektorit të turizmit.
- Punësimi në sektorin e shërbimeve ku përfshihet edhe sektori i turizmit është më i ulët se sa në sektorin e tregtisë, por është më i lartë nga sektorë të tjerë, si: sektori prodhues dhe ai i ndërtimit.
- Numri dhe tipi i subjekteve në sektorin e turizmit janë kryesisht familjare dhe me pak përvojë në këtë sektor sidomos në lidhje me standartet e cilësisë.
- Nga të dhënat e pyetësorit duket se zhvillimi i turizmit është përballur me shumë sfida, që lidhen me zhvillimin dhe kontrollin urbanistik, procesin e decentralizimit, shpërndarjen gjeografike të turizmi, shfrytëzimit të të gjitha burimeve dhe potencialit turistik, mbrojtjen e trashëgimisë natyrore dhe kulturore.

Hipoteza e dytë:

Kjo hipotezë pranohet si nga analiza e të dhënave të mbledhura nga studimi i varësisë midis variablave të mjedisit dhe zhvillimit ekonomik ashtu edhe nga të dhënat e pyetësorëve të realizuar në nivel rajonal tek kompanitë, shoqatat dhe individët.

Faktorët që ndikojnë në pranimin e hipotezës janë:

- Rritja ekonomike, shpesh në vendin tonë, por edhe në Gjirin e Vlorës, nuk është shoqëruar me kujdesin ndaj mjedisit, por është zhvilluar në kurriz të tij. Kështu niveli i ndotjes ka paraqitur rritje në shumë tregues, si ato të mbetjeve urbane, mbetjeve inerte, ndotja e ajrit dhe e ujit, sidomos në zona të veçanta, që kanë përjetuar problem për shkak të industrive në të kaluarën, por edhe mungesës së kujdesit në periudhën e tranzicionit.
- Treguesit e ndotjes së mjedisit në Gjirin e Vlorës lidhen drejtpërdrejt me zonat problematike në lidhje me zhvillimin urban dhe turistik.

- Treguesit e ndotjes nga ujrata e zeza në 70% të plazheve janë mbi normat e lejuara.
- Treguesit e ndotjes nga mikroorganizmat (FS dhe FC) janë 10-20 herë më të larta se normat në disa prej plazheve në zonat më të urbanizuara ku politikat e zhvillimit nuk kanë marrë parasysh mjedisin.

Të dhënat e pyetësorit ku veçojmë disa nga shifrat që tregojnë lidhjen midis politikave të mjedisit dhe ndikimit në turizëm:

- Përqindja më e lartë e të anketuarve i sheh problemet më të mëdha në mungesat në infrastrukturë, si faktorin kryesor të problematikave që ndërmarrjet turistike paraqesin në lidhje me ndikimet negative në mjedis.
- Përqindja më e lartë e të anketuarve identifikojnë problematikat e ndikimit të urbanizimit në lidhje me cilësinë e jetës së tyre, si individë dhe si komunitet kryesisht të lidhura me mospërmbytjen e detyrimeve.
- Përqindja më e madhe e të anketuarve mendojnë se një mjedis i mirëmenaxhuar ndikon shumë në sektorin e turizmit, krahasuar me faktorë të tjerë ndikues.

Si pasojë, zhvillimi i qëndrueshëm nuk do të përfshijë vetëm praktika ekologjike, të cilat lejojnë përmbytjen e nevojave të brezave të ardhshëm, por edhe ndryshimin e formave të prodhimit dhe konsumit në mënyrë të barabartë, ku burimet, që janë duke u konsumuar, rikanalizohen për përmbytjen e nevojave të së sotmes dhe të ardhmes.

Rajoni përballët me një sërë problemesh mjedisore, të cilat evidentohen në raportet e gjendjes së mjedisit dhe në të tjera dokumente për mjedisin, të hartuara në këto 10-15 vitet e fundit:

- Sektori industrial, me teknologjinë e vjetër në përdorim, dhe parku i automjeteve të vjetra gjenerojnë ndotje të ajrit. Pëllgjet e ujërave nëntokësore ndoten potencialisht nga shkarkimet e ujërave industriale, megjithëse gjendja e ujërave sipërfaqësore është disi më e mirë sesa përpara viteve '90; për shkak të mosfunksionimit të një pjese të mirë të industrisë së rëndë.

- Mbetjet urbane dhe shkarkimet industriale ndotin tokën. Mospërdorimi i mirë i tokës dhe praktikat e shfrytëzimit joracional të saj kanë rritur fenomenin e erozionit dhe kanë ndikuar në kripëzimin e tokës së punueshme.
- “Zonat e nxehta mjedisore”, që janë në shumicën e tyre zona industriale të braktisura, karakterizohen nga përqëndrime të larta të substancave toksike dhe kancerogjene, duke ekspozuar popullsinë në afërsi të tyre përkundrejt rreziqeve shëndetësore, si pasojë e mjediseve të kontaminuara.

Politika e sotme në shumë vende fokusohet tek “Ekonomia jeshile” (green economy), e cila të jep përshtypjen e një ekonomie miqësore në raport me mjedisin, e ndjeshme ndaj nevojave për të ruajtur burimet natyrore, minimizimin e ndotjeve që dëmtojnë mjedisin dhe nëpërmjet prodhimit të produkteve dhe shërbimeve, ekzistenca dhe konsumi i të cilave nuk dëmtojnë mjedisin.⁹⁶

8.2. REKOMANDIME

Vlora ka një potencial të madh zhvillues. Sektorë të ndryshëm kontribuojnë në rritjen ekonomike dhe disa modele teorike mund të përafrojnë rolin e sektorit të turizmit në zhvillimin ekonomik të një vendi apo rajoni si rajoni i Gjirit të Vlorës.

Rekomandimi primar lidhet me rolin që duhet të ketë secili prej sektorëve në zhvillimin ekonomik. Për këtë, çdo rajon duhet të bazohet jo thjesht në zhvillimin e kaluar, pasi në disa raste, sidomos në vendet në zhvillim, zhvillimet e kaluara kanë kufizime krahasuar me burimet:

- Në rajonin e Vlorës, analiza SWOT dhe PESTEL tregon se burimet kryesore mbështetin zhvillimin e sektorit të turizmit si sektor prioritar. Turizmi mund të

⁹⁶ Ekonomia Koalicioni i Gjelbër (GEC), është një grup i shumëllojshëm i organizatave dhe sektorëve të organizatave Jofitimprurëse, Instituteve Kërkimore dhe Sindikatave të Biznesit. Ne kemi ardhur së bashku sepse ne e njohim, se ekonomia jonë po dështon për të dhënë ose qëndrueshmëri ekonomike ose barazi sociale. Me pak fjalë sistemi ynë është i dështuar , njerëzit dhe planeti.

jetë një nga metodat e rritjes ekonomike duke qenë se Vlora e ka të gjithë potencialin për të qënë një destinacion tërheqës turistik.

- Treguesit e rritjes ekonomike në përgjithësi dhe në Gjirin e Vlorës në veçanti, tregojnë se ka progress në PBB në nivel kombëtar dhe në të ardhurat e biznesit në nivel rajonal, të cilët janë në rritje të vazhdueshme, pavarësisht ngadalësimit në vitet e fundit, për shkak të krizës botërore ekonomike.
- Por, pavarësisht burimeve, turizmi deri tani i nuk ka luajtur rolin e pretenduar, si në nivel kombëtar ashtu edhe në rajonin e Vlorës.

Shtrohet pyetja se a duhet zhvilluar sektori i turizmit si sektor prioritar?

Përgjigjia në këtë temë jepet nga analiza e burimeve dhe analiza SWOT dhe PESTEL të cila paraqesin burimet thelbësore të rëndësishme për zhvillimin e sektorit të turizmit si sektor prioritar.

Pyetja tjetër e rëndësishme është se si duhet zhvilluar sektori i turizmit në mënyrë që ai të shfrytëzojë potencialet të cilat u trajtuan gjerësisht në kapitujt e kësaj teme. Në këtë kontekst rekomandimet e temës bazuar edhe mbi rezultatet e pranimit të hipotezës së parë lidhen me :

- Shfrytëzimet e duhura të burimeve natyrore dhe kulturore për rritjen e të ardhurave nga sektori i turizmit.
- Turizmi, si një nga sektorët prioritarë duhet të mbështetet mbi baza të forta në lidhje me cilësinë e shërbimit dhe zhvillimin e praktikave të turizmit të qëndrueshëm. Për këtë tendencat kryesore, të cilat duhet të përkrahen më tepër, janë aktivitetet turistike, që jo vetëm rritin kënaqësinë e vizitorëve, por edhe i përfshijnë si vizitorët edhe komunitetin në ruajtjen e mjedisit.
- Reduktimi i varësisë së zhvillimit ekonomik nga sektori i tregtisë dhe zhvillim paralel i sektorëve të bujqësisë, blegtorisë dhe peshkimit si sektorë mbështetës, që do të forcojnë zhvillimin e turizmit. Ndaj, Gjiri i Vlorës, për shkak të burimeve dhe ndikimit pozitiv në rritjen e mirëqenies së komunitetit, duhet të zhvillojë me prioritet kryesisht turizmin, ndërsa sektorët e tjerë si sektorë mbështetës.

Reduktimi i problemeve, që lidhen drejtpërdrejt me mosarritjen e rezultateve të pritshme nga sektori i turizmit, të cilat lidhen:

- Me urbanizimin e paplanifikuar, i cili pengon rritjen e të ardhurave nga sektori i turizmit.
- Ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe natyrore, rivlerësimin dhe përdorimin e saj në mënyrë të qëndrueshme nëpërmjet paketave, tour-operatorëve dhe promovimit turistik ndërkombëtar.
- Bashkëveprim midis sektorit privat dhe atij publik, për përmirësimin e politikave të nevojshme të përmirësimit të cilësisë të shërbimeve në sektorin e turizmit, por edhe shërbimeve mbështetëse, që do të zhvillonin më tej sektorin.
- Rritja e punësimit dhe përmirësimi i standardeve të punësimit në sektorin e turizmit, si një nga treguesit e rëndësishëm lidhur me cilësinë e jetës, jo vetëm në aspektin ekonomik, por edhe atë social. Punësimi duhet të ndryshojë traditën e deritanishme në këtë sektor. Sot shohim më tepër përfshirjen e familjes në strukturat turistike dhe nuk ka standarde në lidhje me punonjësit, të cilët janë drejtpërdrejt në kontakt me klientin dhe ofrojnë të parët cilësinë e shërbimit në turizëm.

Por, një nga sfidat më të rëndësishme lidhet pikërisht me marrëdhënien që duhet të ketë me mjedisin çdo zhvillim ekonomik në sektorë të ndryshëm, e sidomos në sektorin e turizmit. Duke qenë se hipoteza e dytë u pranua, pra politikat jomiqësore me mjedisin ndikojnë negativisht jo vetëm në mjedis dhe në cilësinë e jetës, por edhe në zhvillimin e sektorit të turizmit. Disa nga rekomandime që dalin në këtë kontekst:

- Reduktimin e efekteve negative mbi mjedis të veprimtarive të deritanishme të disa sektorëve, përfshirë këtu edhe turizmin. Në këtë aspekt, duhet vënë theksi mbi zhvillimin e formave të duhura të turizmit, në mënyrë që të jenë miqësore me mjedisin. Format e turizmit më të përshtatshme, që duhet të zhvillohen në këtë zonë janë: turizmi natyror, ekoturizmi dhe agroturizmi. Aktivitetet si tracking, shëtitjet me barkë, kampingjet, etj., duhen nxitur për të tërhequr segmentet e duhura në tregun e turizmit në mënyrë që të shfrytëzohen avantazhet krahasuese të zonës, të studiara gjerësisht në kapitujt përkatës.

- Zgjerimi tregjeve të brendshëm, rajonalë dhe ndërkombëtarë, akses në investime, rritja e mundësive të tregtisë dhe përmirësimi në konkurrencën e ndërmarrjeve, krijon hapësira të reja zhvillimi për zonën e Gjirit të Vlorës. Këto veprime, gjithashtu, zvogëlojnë ekspozimin e vendeve në zhvillim ndaj rreziqeve të jashtme ekonomike.
- Zhvillimi ndërsektorial midis sektorëve të tjerë, si: agrikultura, bujqësia dhe agroindustria, duhet të zhvillohen në përputhje me elementët strategjikë të mbrojtjes së mjedisit.
- Zhvillimi i burimeve njerëzore të nevojshme për t'iu përgjigjur këtyre kërkesave të industrisë turistike nëpërmjet trainimeve të vazhdueshme të njerëzve për përmirësimin e cilësisë së shërbimit dhe për ofrimin e shërbimeve të reja novatore në strukturat akomoduese, por edhe nga ndërmjetësit në fushën e turizmit, duhet të përzgjidhen në vazhdimësi, nga aktorët privatë, publikë dhe nga grupet e interesit në sektorin e turizmit.
- Zgjidhja përfundimtare e problemeve të pronësisë, nëpërmjet kontrollit të vazhdueshëm dhe të qëndrueshëm mbi territorin , është e vetmja mënyrë për të garantuar zhvillim të qëndrueshëm dhe fuqinë e planifikimit . Autoriteti i institucioneve publike nuk duhet të cënohet nga veprime të jashtëligjshme dhe as nga aftësia e tyre për t'i anashkaluar autoritetet.
- Në Gjirin e Vlorës aspektet e ndotjes, ku duhet ndërhyrë në mënyrë të menjëhershme, lidhen me pastrimin e hotspoteve, si p.sh., zona e Plazhit të Vjetër nga ndotjet, përmirësimin e infrastrukturës së derdhjes të ujërave të zeza, problematikë, e cila ka shqetësuar bregdetin e Gjirit të Vlorës për shumë kohë, vendosja nën kontroll e mbetjeve inerte, menaxhimi i duhur i mbetjeve urbane, (jo vetëm thjesht me ndërtimin e landfillit), por në një zgjidhje më afatgjatë përse i përket ruajtjes së qëndrueshme të mjedisit, riciklimit të mbetjeve dhe metodave të tjera për menaxhimin e mbeturinave.

Disa prej masave kryesore që mund të ndërmerren në mënyrë sa më të shpejtë janë:

1. Përmirësimi i infrastrukturës për mbrojtjen e mjedisit gjatë vijës bregdetare të Gjirit të Vlorës, si: rrugë, kanalizime, etj.

2. Instalimi i kapaciteteve për informimin e komunitetit për mbrojtjen e mjedisit
3. Miradministrimi i tokave bujqësore, zonave të mbrojtura dhe pyjeve.
4. Rritja e ndërgjegjësimit ndaj kërkesave ligjore.
5. Ndryshimin e mënyrave të prodhimit dhe konsumit (modeli ekonomik).
6. Përbushjen e synimeve të zhvillimit duke u mbështetur gjithmonë tek metodat e realizimit të turizmit të qëndrueshëm.

ANEKS 1

PYETËSORI 1

Objektivi i ndërtimit të këtij pyetëtori është grumbullimi i informacionit nga subjektet ekonomike shtetërore dhe private, që operojnë në Gjirin e Vlorës.

Qëllimi i ndërtimit të këtij pyetëtori është jo vetëm grumbullimi i informacionit, por edhe përpunimi i tij mbi bazën e një metode standarde në lidhje me domosdoshmërinë e rritjes së treguesve të performancës dhe të pritshmërive të këtyre subjekteve.

Rëndësia e ndërtimit të pyetëorit konsiston se këto rezultate, që do të mblidhen nga puna direkte në terren, do të shfrytëzohen për qëllime akademike për të konceptuar më mirë rolin e subjekteve ekonomike si dhe për të rritur performancën dhe pritshmëritë e tyre. Lista e subjekteve tek të cilët është realizuar intervista është dhënë në tabelën më poshtë.

Tabela 57. Lista e subjekteve të intervistuar.

Nr.	EMRI I AKTIVITETIT
1	Mira Mare
2	Shtëpia e pushimit
3	Ambasador
4	Hotel Primavera
5	Firma Aloko
6	Monte Karlo
7	Hotel Kalaja
8	Delfini
9	Hotel Neë York
10	Hotel Helia
11	Hotel Jonufra
12	Hotel Nimfa

13	Restorant Hotel Gold
14	Shoqata “Ekspedita Blu”
15	Kompleks turistik “Liro”
16	Dhoma Plazhi "Hasan Muka"
17	Duke's
18	Hotel "Pashai”
19	Vila “Sunset Beach Hotel”
20	Olimpia Touristik “Village”
21	Bar restoran “Relaks”
22	Hotel “Platinium”
23	Hotel “Gamel”
24	Hotel “Dea”
25	“Realdo Sh.p.k”.
26	“Roi Sh.p.k”.
27	“Alba Gert”
28	” Hotel “Argeli”
29	Hotel Restorant “Edir”
30	Hotel “Denta”
31	Hotel Restorant “Dion”
32	“Edva Sh.p.k”.
33	Grand hotel “Aita”
34	“Genti Peshkatari”
35	Hotel “Royal”
36	Hotel “Rexhina”
37	Bar Restorant “Pulëbardha”

38	“Marina porti i jahteve”
39	“Lepenica”
40	Kompleksi turistik dhe peshkimi “Freskia”
41	“Krela” Hotel Restorant
42	Kompleksi “Apollonia”
43	Shoqata “Auleda”
44	Shoqata SEEP “Edukimi social dhe mbrojtja e mjedisit”
45	Shoqata “Gruaja për Zhvillimin e Turizmit”
46	Shoqata “Lidhja ambientale Shqiptare”
47	Qendra për kërkim bashkëpunim dhe zhvillim
48	Qendra për ndryshim
49	Shoqata "Gjelbërimi 2000"
50	Shoqata “Për ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit natyror, Vlorë”

Pyetësi 1

1. Forma e pronësisë:
 - a. Shtetërore
 - b. Private
 2. Informacione rreth subjektit:
 - a. Lloji i aktivitetit
 - b. Data e krijimit
 - c. Vendndodhja
 - d. Kapitali fillestar
 - e. Gjendja financiare e tanishme
 - f. Numri i të punësuarve
 - g. Trainimet e stafit
 - h. Risitë teknologjike
 - i. Mënyra e organizimit
 3. Ku e shikoni më tepër zhvillimin e Vlorës në të ardhmen?
 - a. Në sektorin e turizmit
 - b. Në sektorin e industrisë
 - c. Në sektorin e bujqësisë
 - d. Në sektorin e agrobiznesit
 - e. Apo kompozime të tjera
 4. Cilat strategji ka ndjekur pushteti vendor në thithjen e investimeve në Vlorë?
 - a. Me kapitalin tuaj
 - b. Me bashkëpronësi
 - c. Apo korporatë
 5. Si është zbatuar ligjshmëria?
 - a. Keni qënë të barabartë
 - b. Keni qënë të privilegjuar
 - c. Nuk jeni përfillur fare (thoni pse?)
-
-

6. Ku e shikoni pengesën në ecurinë e subjektit tuaj?

- a. Korrupsioni në administratën shtetërore kryesisht në nivel drejtuesish.
 - b. Rotacioni i pushteteve
 - c. Ndërtimet pa leje
 - d. Problemet e pronësisë
 - e. Taksimi i pa lejuar në ligj
 - f. Konkurrenca e pandershme në tregun e punës
 - g. Problematika mjedisore
7. Si e mendoni rikompozimin e ndërrmarjes tuaj me synim rritjen e saj të qëndrueshme?
- a. Duke investuar shteti
 - b. Duke investuar kursimet si rezultat i rritjes të përfitimve nga ekonomia e shkallës
 - c. Me rimbursim nga shteti
8. Si ka qënë numri i të punësuarve dhe paga?
- a. Rritja e numrit të punëtorëve dhe me pagë të ulët.
 - b. Zvogëlimi i numrit të punëtorëve dhe me pagë normale
 - c. Zvogëlim i numrit të punëtorëve dhe rritje page
 - d. Zvogëlimi i numrit të punëtorëve dhe zvogëlim page si rezultat i prekjës nga kriza ekonomike
9. Në cilat tregje shitet produkti juaj?
- a. Në tregun vendas
 - b. Në tregun global (shpjegoni ku)
-
10. Lokacioni i aktivitetit tuaj do të jetë:
- a. Vetëm në Vlorë
 - b. Edhe në rrethe të tjera brenda vendit
 - c. Me shtrirje rajonale e kombëtre
11. Cila do të jetë kohëzgjatja e qëndrimit? (Shpreheni në vite dhe sqaroni pse)
- a.
- 1-10vjet
-
-

b.

1

0-15 vjet

c.

1

5-20 vjet

12.

Cilat janë disa nga kostot mjedisore të shkaktuara nga ndërmarrja juaj?
Shprehni mendimin tuaj me jo më pak se 30 fjalë.

13.

Si e kuptoni lidhjen midis rritjes ekonomike dhe zhvillimit të qëndrueshëm?
Shprehni mendimin tuaj me jo më pak se 30 fjalë.

14.

Si e kuptoni thënien “Njeriut e keqja po i vjen nga vetja”? Shprehni mendimin
tuaj me jo më pak se 30 fjalë.

ANEKS 2

PYETËSORI 2

Objektivi i këtij pyetësoni është identifikimi i dëmtimeve të ndryshme mjedisore, që janë shkaktuar në Gjirin e Vlorës. Ky pyetësor, u drejtohet më tepër institucioneve shtetërore, private, shoqatave ambientaliste, që operojnë në këtë zonë si dhe gjithë komunitetit të kësaj zone në studim.

Qëllimi i këtij pyetësoni është mbledhja dhe përpunimi i informacionit dhe nxjerrja e rezultateve për të kuptuar devijancat nga standardet normale, si pasojë e neglizhencës të autoriteteve lokale në drejtim të mosadministrimit të mirë të territorit, të cilat kanë ulur jo vetëm imazhin e kësaj zone, por dhe pritshmëritë nga sektori i turizmit.

Nëpërmjet këtij pyetësoni, do të bëjmë të mundur shprehjen e vizionit të tyre, reduktimin e ndotjeve të mjedisit, përmirësimin e performancës së institucioneve dhe kompozimin e zhvillimit të industrisë së turizmit.

Rëndësia e pyetësonit është se rezultatet, që do të nxirren, do të përdoren për qëllime akademike për të kuptuar më mirë ndërvartësinë e tre komponentëve ekonomi-shoqëri-mjedis dhe për të konfirmuar se zhvillimi i industrisë së turizmit është alternativë më e mirë në Gjirin e Vlorës, i cili plotëson të gjithë parametrat mjedisorë, gjeografikë dhe gjeomorfologjikë.

Nga ana tjetër, ky pyetësor do t'u shërbejë të gjithë investitorëve të huaj ose vendas, për t'u treguar se alternativa e investimit në Gjirin e Vlorës është alternative më e mirë.

Pyetësi 2

1. Si e vlerësoni ju gjendjen e mjedisit në Gjirin e Vlorës? Rrethoni një nga alternativat.

- a. Nuk është i ndotur
- b. Është pak i ndotur
- c. Është mesatarisht i ndotur
- d. Është i ndotur
- e. Është shumë i ndotur

Shpjegoni opinionin tuaj me 2-3 fjali

2. Si vlerësohet koncepti i mbrojtjes së mjedisit nga autoritetet vendore në Gjirin e Vlorës? Rrethoni një nga alternativat e mëposhtme.

- a. Aspak
- b. Mesatar
- c. I madh
- d. Shumë i madh

Shpjegoni opinionin tuaj me 2-3 fjali

3. Sa shoqata mjedisore ushtrojnë aktivitetin e tyre në Gjirin e Vlorës? Rrethoni një nga alternativat e mëposhtme.

- a. Asnjë
- b. Më pak se 3
- c. Më shumë se 3

Shpjegoni shkurtimisht rolin e tyre dhe projektet që ndjekin n.q.s jeni në dijeni

4. A ndikojnë problemet mjedisore në industrinë e turizmit në Gjirin e Vlorës? Rrethoni një nga alternativat e mëposhtme.

- a. Aspak
- b. Shumë pak
- c. Mesatarisht
- d. Shumë

5. Cilat nga problemet e mëposhtme mendoni se ndikon më shumë në uljen e interesit për investimet në turizëm? Rrethoni një nga alternativat e mundshme që ju mendoni.

- a. Problemet e pazgjidhura të pronësisë
- b. Rotacioni politik
- c. Infrastruktura
- d. Indiferenca e institucioneve lokale
- e. Stabiliteti ekonomik
- f. Mungesa e informacionit të duhur.

Shpjegoni opinionin tuaj me 2-3 fjali

6. Cilat janë sipas juve disa nga problemet që shoqërojnë industrinë e turizmit në drejtim të shkatërrimit të mjedisit? Komentoni me rreth 50 fjalë.

7. Cila metodë do të ishte më e mirë për promovimin e produkteve turistike?

- a. Promocioni i shitjeve

- b. Publiciteti
- c. Reklamimi i resurseve të zonës
- d. Evenimentet historike/kulturore
- e. Billbordet
- f. Web-sitet

Komentoni sipas shkallës së njohjes dhe jepni mendimin tuaj me rreth 50 fjalë.

ANEKS 3

Baza e të dhënave, e cila është përdorur për të nxjerrë përfundime në lidhje me sektorët, që kanë ndikuar më shumë në zhvillimin ekonomik, paraqitet në tabelën e mëposhtme. Gjithashtu, tabelat në vazhdim paraqesin testimet e variablave nëpërmjet programit SPSS 21.

Tabela 58. Treguesit e sektorëve në nivel kombëtar.

Vitet		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rritja Ekonomike	Vlera e shtuar bruto me çmime korrente (në milion)	523,613	554,994	612,398	660,905	714,128	764,739	833,960	936,917	989,796	1,077,485	1,131,121	1,154,747	1,178,271	1,223,063
	PBB me çmime korrente (në milion)	583,369	622,711	694,097	751,022	814,797	882,209	967,670	1,080,676	1,143,936	1,239,645	1,300,624	1,332,811	1,350,555	1,400,549
Turizmi	Shtretër	7,677	7,996	5,735	5,650	6,742	7,248	8,649	8,038	11,932	11,793	18,905	15,901	10,620	13,351
	Shtetas të huaj në Shqipëri (në mijë)	353	470	558	645	748	937	1,126	1,419	1,856	2,418	2,932	3,514	3,256	3,673
	Vlera e shtuar bruto tregti, hotele - restorante (në milion)	136,445	136,934	139,654	147,009	159,029	166,125	185,037	144,315	151,563	159,360	165,101	175,186	175,456	181,951
Blegtoria	Numri i krerëve	5748	5579	5738	5539	5508	5562	5460	5330	5203	5248	5183	5288	5386	5490
	Prodhimi blegtoral në ton														
Peshkimi	Peshkimi në ton	3595	4112	4730	5502	6418	7376	7359	7132	7607	7363	7408	7469	7704	8116

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2001 - 2014)⁹⁷

Tabela 58.1. Testi 1. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe peshkimit, ofertës turistike dhe vlerës në blegtori.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Ėatson
1	.934 ^a	.872	.487	66926.109	2.502

a. Predictors: (Constant), Peshkimi, Nr_shtretërve, Nr_krerëve

⁹⁷ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	.934 ^a	.872	.487	66926.109	2.502

a. Predictors: (Constant), Peshkimi, Nr_shtretërve, Nr_krerëve

b. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

ANOVA^b

Tabela 58.2. Testi 1. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe peshkimit, ofertës turistike dhe vlerës në blegtori.

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3.043E10	3	1.014E10	2.265	.446 ^a
	Residual	4.479E9	1	4.479E9		
	Total	3.491E10	4			

a. Predictors: (Constant), Peshkimi, Nr_shtretërve, Nr_krerëve

b. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

Tabela 58.3. Koeficientët sipas testit 1.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-1868762.742	8736707.970		-.214	.866
Nr_krerëve	.180	.458	1.212	.394	.761
Nr_shtretërve	-3.939	60.216	-.176	-.065	.958
Peshkimi	104.888	544.537	.294	.193	.879

a. Dependent Variable: vl_Sht_bruto_Current_P

Tabela 58.4. Vlerat e devijimeve standarde dhe koeficientët statistikorë.

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	959633.50	1159149.50	1058539.20	87227.368	5
Residual	-22717.512	57732.496	.000	33463.055	5
Std. Predicted Value	-1.134	1.153	.000	1.000	5
Std. Residual	-.339	.863	.000	.500	5

a. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

VARIANTI II

Tabela 59.1. Testi 2. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe prodhimeve blegtorale, peshkimit dhe vlera e hotel – restoranteve.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Ėatson
1	.993 ^a	.987	.948	21353.341	2.816

a. Predictors: (Constant), Prodhimi_blegt, Peshkimi, Vlera_Hotel_rest_tregti

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	.993 ^a	.987	.948	21353.341	2.816

a. Predictors: (Constant), Prodhimi_blegt, Peshkimi, Vlera_Hotel_rest_tregti

b. Dependent Variable: Vl_Sht_bruto_Current_P

Tabela 59.2. Testi 2. Varësia midis vlerës së shtuar bruto me çmime korrente dhe prodhimeve blegtorale, peshkimit dhe vlera e hotel- restoranteve.

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3.446E10	3	1.149E10	25.190	.145 ^a
	Residual	4.560E8	1	4.560E8		
	Total	3.491E10	4			

a. Predictors: (Constant), Prodhimi_blegt, Peshkimi, Vlera_Hotel_rest_tregti

b. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

Tabela 59.3. Koeficientët për Testin 2.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-1700651.912	945044.083		-1.800	.323
Peshkimi	44.719	44.683	.126	1.001	.500
Vlera_Hotel_rest_tregti	4.007	3.181	.512	1.260	.427
Prodhimi_blegt	1.475	1.104	.536	1.335	.409

a. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

Tabela 59.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 2.

Residuals Statistic

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	938329.94	1162089.00	1058539.20	92813.784	5
Residual	-9141.761	18395.738	.000	10676.670	5
Std. Predicted Value	-1.295	1.116	.000	1.000	5
Std. Residual	-.428	.861	.000	.500	5

a. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

VARIANTI III

Tabela 60.1. Testi 3. Varësia midis PBB dhe prodhimit blegtoral, peshkimit dhe vlerës së ofertës turistike.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Ëatson
1	.997 ^a	.994	.975	1.412E10	2.816

a. Predictors: (Constant), Prodhimi_blegt, Peshkimi, Vlera_Hotel_rest._tregti

b. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 60.2. Testi 3. Varësia midis PBB dhe prodhimit blegtoral, peshkimit dhe vlerës së ofertës turistike.

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3.223E22	3	1.074E22	53.920	.100 ^a
	Residual	1.992E20	1	1.992E20		
	Total	3.243E22	4			

a. Predictors: (Constant), Prodhimi_blegt, Peshkimi, Vlera_Hotel_rest_tregti

b. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 60.3. Koeficientët sipas testit 3.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-1.569E12	6.247E11		-2.512	.241
Peshkimi	5.409E7	2.954E7	.158	1.831	.318
Vlera_Hotel_rest_tre gti	3868470.833	2102895.859	.513	1.840	.317
Prodhimi_blegt	1452307.376	730092.054	.547	1.989	.297

a. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 60.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 3.

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Nr
Predicted Value	1.09E12	1.31E12	1.21E12	8.976E10	5
Residual	-6.043E9	1.216E10	.000	7.058E9	5
Std. Predicted Value	-1.323	1.082	.000	1.000	5
Std. Residual	-.428	.861	.000	.500	5

a. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 61.1. Testi 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së ofertës turistike, peshkimit dhe vlerës së inputit në blegtori.

VARIANTI IV

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin- Watson
1	.945 ^a	.893	.572	5.891E10	2.502

a. Predictors: (Constant), Nr_shtretërve, Peshkimi, Nr_krerëve

b. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 61.2. Testi 4. Varësia midis PBB dhe vlerës së ofertës turistike, peshkimit dhe vlerës së inputit në blegtori.

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2.896E22	3	9.653E21	2.781	.409 ^a
	Residual	3.471E21	1	3.471E21		
	Total	3.243E22	4			

a. Predictors: (Constant), Nr_shtretërve, Peshkimi, Nr_krerëve

b. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 61.3. Koeficientët beta për testin 4.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-1.927E12	7.690E12		-.251	.844
	Nr_krerëve	186529.514	402964.636	1.300	.463	.724
	Peshkimi	1.251E8	4.793E8	.364	.261	.837
	Nr_shtretrëve	-5049147.297	5.300E7	-.235	-.095	.940

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-1.927E12	7.690E12		
	Nr_krerëve	186529.514	402964.636	1.300	.724
	Peshkimi	1.251E8	4.793E8	.364	.837
	Nr_shtretrëve	-5049147.297	5.300E7	-.235	.940

a. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 61.4. Devijimi standard dhe koeficientët statistikorë për testin 4.

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	1.11E12	1.30E12	1.21E12	8.509E10	5
Residual	-2.000E10	5.082E10	.000	2.946E10	5
Std. Predicted Value	-1.172	1.123	.000	1.000	5
Std. Residual	-.339	.863	.000	.500	5

a. Dependent Variable: PBB_lekë

VARËSIA MIDIS NDOTJES SË MJEDISIT DHE RITJES EKONOMIKE

Të dhënat e tabelës, të marra nga INSTAT, janë përdorur për të bërë analizën e varësisë midis variablave mjedisore dhe mirëqenies nëpërmjet rritjes ekonomike.

Tabela 62. Tregues të mjedisit dhe rritjes ekonomike.

Vitet		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rritja Ekonomike	Vlera e shtuar bruto me çmime korrente (në milion)	612398	660905	714128	764739	833960	936917	989796	1077485	1131121	1154747	1178271	1223063
	PBB me çmime korrente (në milion)	694097	751022	814797	882209	967670	1080676	1143936	1239645	1300624	1332811	1350555	1400549
Tregues të ndotjes mjedisore	Mbetjet Urbane në ton	358226	397382	633596	722726	738738	762353	857223	1069094	1077997	1136802	937901	1228884
	Mbetjet Inerte në ton	636750	466320	645387	506540	506540	455866	455866	326805	712993	332199	293360	211158
	Avg PM10	90	84	87	88	90	79	73	81	79	60	40	37

Burimi: INSTAT, grafiku i autores (2003 - 2014)⁹⁸

⁹⁸ <http://www.instat.gov.al/al/themes/agriculture,-forestry-and-fishery.aspx>

Tabela 62,1.Testi 1.Përmbledhja e modelit.

Model i	R	R Square	R Square e rregulluar	Gabimi standart I vlerësimit
1	1.000 ^a	1.000	.999	3.130E9

a. Parashikuesit: (Constant), Mbetjet_Urbane, Mbetjet_Inerte, PM10

Tabela 62.2.Testi 1.Varësia midis PBB dhe treguesve mjedisorë.

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3.242E22	3	1.081E22	1102.990	.022 ^a
	Residual	9.797E18	1	9.797E18		
	Total	3.243E22	4			

a. Predictors: (Constant), Mbetjet_Urbane, Mbetjet_Inerte, PM10

b. Dependent Variable: PBB_lekë

Tabela 62.3. Testi 1. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	7.950E11	1.953E10		40.698	.016
PM10	-1.469E9	1.472E8	-.243	-9.979	.064
Mbetjet_Inerte	150073.577	11812.109	.261	12.705	.050
Mbetjet_Urbane	476565.682	11966.144	.856	39.826	.016

a. Dependent Variable: PBB_lekë

VARIANTI II

Tabela 63.1. Përmbledhja e testit 2.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^a	1.000	.999	2648.966

Tabela 63.2. Testi 2. Vartësia e vlerës së shtuar bruto me çmime korrente nga variablat mjedisore.

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3.491E10	3	1.164E10	1658.184	.018 ^a
	Residual	7017021.425	1	7017021.425		
	Total	3.491E10	4			

a. Predictors: (Constant), Mbetjet_Urbane, Mbetjet_Inerte, PM10

b. Dependent Variable: vl_SHt_bruto_Current_P

Tabela 63.3.Testi 2. Koeficientët beta për treguesit mjedisorë.

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	616540.479	16531.431		37.295	.017
PM10	-1369.460	124.588	-.219	-10.992	.058
Mbetjet_Inerte	.132	.010	.221	13.220	.048
Mbetjet_Urban e	.505	.010	.874	49.867	.013

a. Variabli i varur: vl_SHt_bruto_Current_P

BIBLIOGRAFIA

Auty, R. M. (1997). Pollution Patterns during the Industrial Transition. *The Geographical Journal*, Vol. 163, No. 2.

Alan Wilson, Valarie A. Zeithaml, Mary Jo Bitner and Dwayne D. Gremler . (2012). Services Marketing Integrating, *Customer Focus Across the Firm second European edition*Mc Grow Hill .

Aleko Miho, Andrzej Witkowski. (2005). Diatom Flora of Albania Costal Wetlands and Ecology. *California Academic of Science*. San Francisco: California Academic of Science.

Anne Hardy, Robert J. S. Beeton, Leonie Pearson. (2002). Sustainable Tourism - An Overview of the Concept and Its Position in Relation to Coceptualisations of Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 10, no. 6 .

Arben Malaj, F.Mema. (1998). Karakteristikat dhe efektet e tregut jo zyrtar financiar. *Ekonomia dhe Tranzicioni* .

Beckerman W, "Economic growth and the environment: whose growth? whose environment?", *World Development*, Vol. 20, No. 1, April 1992, [http://dx.doi.org/10.1016/0305-750X\(92\)90038-W](http://dx.doi.org/10.1016/0305-750X(92)90038-W), as quoted by S. Rothman, "Environmental Kuznets curves - real progress or passing the buck? A case for consumption-based approaches", *Global Economics*, 1998.

Beer, A. 1977. Environmental Impact Analysis: A Review Article. *Town Planning Review*, 48(4).

Bob Mckercher, Megan Ritchie. (1997). The Third Tier of Public Sector Tourism: A Profile of Local Government Tourism Officers in Australia. *Journal of Travel Research*, vol.36.

Borman, F.H. and G.E. Likens. (1970 йил October). The nutrient cycles of an ecosystem. *Scientific American*.

Butler, R. W. (1999). Sustainable Tourism. . *A State of the Art Review Tourism Geographies*.

Calame, P. (2007). *Ekonomia në shekullin e XXI*. Tiranë: Papirus.

Cammalleri, C. M. (2013). UNDECLARED AND PRECARIOUS WORK BETWEEN “FLEXICURITY” AND “SOCIAL POLLUTION”. AN HETERODOX APPROACH. *Labour Law Research Network Inaugural Conference*. Barcelona: UPF.

Clark, T. E. (1997). Cross-Country Evidence on Long-Run Growth and Inflation. *Economic Inquiry*.

David Fletcher; Darryl Mackenzie and Eduardo Villouta. (2005). Modelling skewed data with many zeros: A simple approach combining ordinary and logistic regression. *Environmental and Ecological Statistics* 12.

D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers and . Behrens, The Limits to Growth (London, Earth Island Limited, 1972).

E.M Raymond, C.M Hall. (2008 йил 16-5). The development of cross-cultural (mis)understanding through volunteer tourism. *Journal of Sustainable*.

Feige, Edgar L. (1994). [HYPERLINK "http://129.3.20.41/eps/dev/papers/0312/0312001.pdf"](http://129.3.20.41/eps/dev/papers/0312/0312001.pdf) "The Transition to a Market Economy in Russia: Property Rights, Mass Privatization and Stabilization" . In Alexander, Gregory S.; Skąpska, Grażyna. *A Fourth way?: privatization, property, and the emergence of new market economics* (PDF). [HYPERLINK "http://en.wikipedia.org/wiki/Routledge"](http://en.wikipedia.org/wiki/Routledge) Routledge . pp. 57–78. [HYPERLINK "http://en.wikipedia.org/wiki/International_Standard_Book_Number"](http://en.wikipedia.org/wiki/International_Standard_Book_Number) \o "International Standard Book Number" ISBN [HYPERLINK "http://en.wikipedia.org/wiki/Special:BookSources/978-0-415-90697-5"](http://en.wikipedia.org/wiki/Special:BookSources/978-0-415-90697-5) \o "Special:BookSources/978-0-415-90697-5" 978-0-415-90697-5

Feige, Edgar L. (1991). [HYPERLINK "http://www.cato.org/pubs/journal/cj10n3/cj10n3-2.pdf"](http://www.cato.org/pubs/journal/cj10n3/cj10n3-2.pdf) "Perestroika and Ruble Convertibility" (PDF). *Cato Journal* ([HYPERLINK](#)

"http://en.wikipedia.org/wiki/Cato_Institute" \o "Cato Institute" Cato Institute) 10 (3). Retrieved 2011-07-03.

Friend, J.K. and Jessop, W.N. 1969. Local government and strategic choice. London: Tavistock Publications.

Gary Gardner, Erik Assadourian. (2003). *The Consume Kill*.

Hall, C. (2000). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Harlow: Prentice Hall.

Harrison J. P. 2010, *Essentials of Strategic Planning in Healthcare*, Health Administration Press

Harry Freeman, Teresa Harten, Johnny Springer, Paul Randall, Mary Ann Curran & Kenneth Stone . (1992). Industrial Pollution Prevention: A Critical Review. *Journal of the Air & Waste Management Association*, Vol.42, No.5.

H. Daly, *Steady-state Economics* (San Francisco, Freeman & Co., 1977); Second Edition (Washington, D.C., Island Press, 1991).

Hunter, C. (1997). Sustainable Tourism as an Adaptive Paradigm. *Annals of Tourism Research*, 24(4).

Inkeles, A. (1991). *On Measuring Democracy: Its Consequences and Concomitants*. Transaction Publishers.

Jafari, J. (1990). Research and Scholarship: The Basis of Tourism Education. *Journal of Tourism Studies*, 1(1).

Jafari, J. (2001). The Scientification of Tourism. In V. S. Brent, *Tourism Issues of the 21st Century*. Elmsford: Cognizant Communications.

Karayel M., Çiftçi M., Entrepreneurship in transition economies: A literature review of the Central and Eastern European Countries. Accessed through

Karppi I. , Kokkonen M. , Kaisa Lähteenmäki, Smith, 2001, SWOT analysis as a basis for regional strategies, Nordregio Working Paper 2001:4

- Kolodko, G. E. (1992). Stabilisation, Recession et croissance dans les économies postsocialistes. *Economie Prospective Internationale* No.51.
- Kuznets, S. Economic Growth and Structural Change (New York, Norton, 1965) and Modern Economic Growth (New Haven, Yale University Press, 1966).
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites of democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *American Political Science Review*.
- Makbeth, J. (2005). Towards an ethics platform for tourism. *Annals of Tourism Research* vol.32(4).
- Marshall, A. (1920). *Principles of Economics (8th ed.)*. London: Macmillan and Co. 8th ed. .
- Maselli, I. (2010). *Beyond Flexibility and Security: A composite indicator of flexicurity. Working Document No. 329*. Centre for European Policy Studies .
- Mowforth, Martin; Munt, Ian. (2003). *Tourism and Sustainability: Development Globalisation and New Tourism in the Third World*. London: Routledge.
- N. Georgescu-Roegen, The Entropy Law and the Economic Process (Cambridge, Harvard University Press, 1971).
- Oppermann, M. (1993). Tourism Space in Developing Countries. *Annals of Tourism Research*, 20(3) .
- Qiriazhi, P. (2001). *Gjeografia Fizike e Shqipërisë*. Tiranë.
- Richard Sharpley, David J. Telfer . (2002). *Tourism and Development: Concepts and Issues*. Frankfurt: Channel View Publications.
- Robert W. Kates, Thomas M. Parris, and Anthony A. Leiserowitz, 2005. April 2005, Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Volume 47, Number 3.
- Savini, Alessandra; Cesare, Corselli; Çerçiz, Durmishi; Sokol, Marku; Danilo, Morelli; Research, Tessarolo Chiara. (2011). Geomorphology of the Vlora Gulf Seafloor:

Results from Multibeam and High-Resolution Seismic Data. *Journal of Coastal Research*; Jan 2011 Supplement.

Samson, I. (1996). Albanian experience among transition trajectories. *Working paper* .

Shafik N and Bandyopadhyay S., Economic Growth and Environmental Quality: Time-Series and Cross-Country Evidence, World Bank Policy Research Working Paper, No. 904 (Washington, D.C.), June 1992;

Shkurti, F. (Sep 2013). THE NATURAL ASSETS OF THE VLORA REGION, THEIR ROLE IN THE TOURISM. *International Journal of Applied*.

Skënder Sala, Farudin Krutaj, Nasip Meçaj. (2006). *Gjeomorfologjia e Bregdetit Jonian*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.

Smallbone D. and F. Welter (2001), “The Distinctiveness of Entrepreneurship in Transition Economies”, *Small Business Economics*, 16.

Sotarauta, M. 1996 Towards management of ambiguity. Softer strategies for planning in the early 21st century, Helsinki: Finnish Society for Future Studies and Finn publishers.

Stavins R.N. and Oylicz T, Environmental policy in a transition economy, designing trade permits for Poland, Discussion Paper E-95-01, Kennedy School of Government, Harvard University, December 6, 1994, available at.
http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/2823/environmental_policy_in_transition_economy.html.

Stern N. (1998), “The Future Of The Economic Transition”, EBRD Working Paper No 30, July.

Tola, M. (2012 йил Май). Shkaqet më të mëdha të ndotjes janë nxjerrja nga përpunimi i naftës, ngrohja e shtëpive dhe industria e çimentos. *Economicus* 8.

Wang, K., and Hong, W, 2011. Competitive advantage analysis and strategy formulation of airport city development—The case of Taiwan, *Transport Policy*.

BIBLIOGRAPHY \l 1033

Weaver, D. (2006). *Ecotourism in the less devolpment world* OXON CAB International.

Wheeler, D. (1995 йил January). Why retailers should take responsibility for post-consumer waste. "*Greener Management International* 9".

World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future (New York: Oxford University Press, 1987).

Ying, Y, 2010. SWOT-TOPSIS Integration Method for Strategic Decision. International Conference on E-Business and E-Government.

Zoppoli, L. (2007). *Flexicurity e tutele del lavoro tipico e atipico*. Napoli: WP C.S.D.L.E. "Massimo D'Antona".

Zuna, V. (2005). Lagoon of Narta. "*Transitional Waters Bulletin in the CADSES area*". vol. 1, n. 1.

Draft Strategjia e Zhvillimit të Peshkimit 2007-2011.

HYPERLINK "<http://vloraregionstrategicplanning.eu/en/strategic-guidelines/sg3-fishing-and-aquaculture/11-32-lagoon-ecosystems-conservation.html>" Lagoon ecosystems conservation.”- Plani Strategjik i Qarkut të Vlorës.

(Konventa Ramsar), “Për Ligatinat me Rëndësi Ndërkombëtare, Posaçërisht Habiteteve të Shpendëve Ujorë.”

MEDPOL II i Planit të Veprimit të Mesdheut (MAP) të UNEP-it, në periudhën 1992-1998 dhe Monitorimi i kryer në vitin 1993.

Strategic plan of Vlora region (zero emissions territory), June 2011, Artgold project 2 supported by UNDP, AULEDA development agency, www.vloraregionstrategicplaning.eu.

Strategjia e Zhvillimit të Qarkut. Zbatimi i Strategjisë të Tretë i propozuar nga ILSLEDA”Për Zhvillimn Ekonomik të Qarkut të Vlorës “Për Përmirësimin e Zinxhirit të Vlerave të Ullirit”.

Strategjia Sektoriale e Zhvillimit të Turizmit 2007-2012.

Strategjia Rajonale për arritjen e OZHM-së, Plani për Zhvillimin e Bregdetit Jugor të Shqipërisë, Plani Strukturor i Vlorës, Projekti i Lumit të Vlorës, Planet e Zhvillimit të Komunës Qëndër dhe Orikum.

Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2007-2013 dhe përgatiti dy strategji specifike: Strategjia e Bujqësisë dhe Ushqimit (SBU) dhe Strategjia Ndërsektoriale për Zhvillimin Rural (ISRDSA Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim 2007-2013.

UNDP 2012, Strategic plan of Orikum Municipality, Project report, supported by UNDP.

Ligjit nr.10 431, datë 09.06.2011”Për Mbrojtjen e Mjedisit”.

Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji “Për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”.

Ligji nr.8094 datë 21.03.1996 “Për Largimin Publik të Mbeturinave”.

Ligji nr.7796 datë 17.02.1994 “ Ligji “Për Pasuritë Minerare të Shqipërisë”

Vendimin nr. 26 datë 31.01.1994 “Për Mbetjet e Rrezikshme dhe Mbeturinave”.

V.K.M nr.804 dt. 04/12/2003, “Lista e specieve të florës që vihen në mbrojtje dhe urdhër nr.146 dt.08/05/2007, “Lista e Kuqe e Florës dhe Faunës.”

<http://www.mbumk.gov.al>

<http://www.bashkiavlorë.org.al>